

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

JURGITA VOREVIČIENĖ

BENDRUOMENIŲ CENTRŲ VAIDMENYS
LIETUVOS VIETOS BENDRUOMENĖSE

Mokslo daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, sociologija (S 005)

2020, Kaunas

Mokslo daktaro disertacija rengta 2015 – 2019 metais Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų institute.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Eglė Butkevičienė (Kauno technologijos universitetas, Socialiniai mokslai, sociologija – S 005)

Interneto svetainės, kurioje skelbiama disertacija, adresas: <http://ktu.edu>

Redagavo:

Edita Bačėnė (VšĮ „Šiauliai plus“)

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. BENDRUOMENIŲ CENTRŲ VAIDMENŲ TEORINĖ ANALIZĖ.....	14
1.1. Nevyriausybinių organizacijų samprata ir raida.....	14
1.2. Nevyriausybinių organizacijų tipai.....	21
1.3. Bendruomenės centras – teritoriškumo principu veikianči nevyriausybinių organizacija.....	29
1.4. Bendruomenių centrų, kaip pagrindinių nevyriausybinių organizacijų, veikiančių vietos bendruomenėse poreikis ir tarpsektorinės partnerystės.....	34
1.5. Bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse teorinis tyrimo modelis.....	39
1.5.1. Bendruomenės vystymosi koncepcijos samprata ir jos naudojimo tyrime pagrindimas.....	39
1.5.2. Socialinės tinklaveikos teorinės priegigos naudojimo tyrime pagrindimas.....	50
1.5.3. Teorinis tyrimo modelis: argumentai ir apibendrinimai.....	53
2. BENDRUOMENIŲ CENTRŲ VAIDMENŲ VIETOS BENDRUOMENĖSE EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA.....	57
2.1. Kokybinės ir kiekybinės tyrimo priegigos bei atvejo strategijos pasirinkimo pagrindimas.....	57
2.2. Tyrimo metodai.....	61
2.3. Bendruomenių centrų vaidmenų tipų vietos bendruomenėse empirinio tyrimo modelis.....	64
2.4. Empirinio tyrimo eiga ir ribotumai.....	68
2.5. Tyrimo instrumento ir kriterijų aptarimas.....	75
3. BENDRUOMENIŲ CENTRŲ VAIDMENŲ VIETOS BENDRUOMENĖSE EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI.....	78
3.1. Bendruomenių centrų situacija Lietuvoje ir tyrimo dalyvių charakteristikos.....	77
3.2. Vietos bendruomenių institucionalizacija.....	80
3.3. Vietos bendruomeninių organizacijų socialiniai ryšiai: bendruomenių centrų nariai, darbuotojai, savanoriai.....	86
3.4. Bendruomenių centrų veiklos valdymas: finansiniai ištekliai, infrastruktūra.....	90
3.5. Bendradarbiavimas tarp vietos bendruomenės tinklo veikėjų.....	93
3.6. Lietuvos bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse situacija ir tendencijos.....	100
3.6.1. Atvejų tyrimo rezultatai: bendruomenių centrų vaidmenų Lietuvos vietos bendruomenėse bruožai.....	104
3.6.2. „A“ atvejo bendruomenės centras – derybininkas.....	104
3.6.3. „B“ atvejo bendruomenės centras – paslaugų teikėjas.....	114
3.6.4. „C“ atvejo bendruomenės centras – kontroliuojantis tarpininkas.....	123
3.6.5. „D“ atvejo bendruomenės centras – administratorius.....	132
3.7. Bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse empirinio tyrimo apibendrinimas.....	144
IŠVADOS.....	152
REKOMENDACIJOS.....	155
LITERATŪRA.....	157
PRIEDAI.....	172

Svarbiausios sąvokos

Bendruomenė – tai „jausmų, minčių, tradicijų ir ištikimybės, kolektyvumo ir valios“ jungiama žmonių grupė, socialinis darinys (Nisbet, 1993, p. 121).

Teritorinė (vietos) bendruomenė – darbe ši sąvoka suprantama kaip vietovė, kurią sudaro žmonės ir organizacijos, gyvenantys ir vykdančys veiklą konkrečioje geografinėje (administracinio suskirstymo) teritorijoje, siekdami užtikrinti ir patenkinti bendrus interesus, poreikius (pagal Mattessich, Monsey, 2004; Matarrita-Cascantea, Brennan, 2012).

Bendruomenės centras (BC) – bendruomeninė organizacija, gerai žinoma ir lengvai pasiekiamą tam tikros konkrečios teritorijos gyventojams, turinti formalios organizacijos (asociacijos) statusą, kurioje buriasi įvairaus amžiaus, išsilavinimo, visuomeninės padėties žmonės, turėdami tikslą suvieniję savo žinias, patyrimą, kt. resursus bei poreikius, dirbti dėl bendro tikslo (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001; Nefas, Smalskys, Šlapkauskas, 2011; Stimson, 2014). Šiame darbe sąvoka *bendruomenės centras* apima visas organizacijas, pasižyminčias teritorinių bendruomeninių organizacijų požymiais, nepriklausomai nuo terminų, naudojamų jų pavadinimuose: bendruomenė, bendruomenės iniciatyva, bendruomeninė organizacija, bendruomenės komitetas ir t. t.

Bendruomenės socialinis tinklas – tai bendruomenėje egzistuojantys (vykdančys veiklą / gyvenantys) suinteresuoti subjektai, tam tikros institucinės, organizacinės struktūros, kurios sąveikauja, bendradarbiauja, konkuruoja tarpusavyje, siekdamas bendruomenės pažangos išteklių, informacijos, kitų resursų mainų būdu. Šios struktūros yra: šeimos (namų ūkiai), valstybės įstaigos, verslo įmonės ir nevyriausybines organizacijos (Katz, Lazer, Arrow, Contractor, 2004; Matarrita-Cascantea, Brennan, 2012; Scot, 2017).

Bendruomenės vystymasis – tai planuojamas, ilgalaikis, pereinantis nuo paprasto link sudėtingo, į augimą orientuotas veiksmas (procesas), pagrįstas bendrų, kolektyvinių problemų sprendimo, savipagalbos bei įgalinimo aspektais, kur bendruomenės nariai bendradarbiauja ir dalijasi bendrais rūpesčiais siekdami pagerinti gyvenimą konkrečioje teritorijoje bei, atsižvelgiant į resursus, vertybes ir aplinką, turi savybę kisti (Ploch, 1976; Checkoway, 1997; Castells, 2005; Schiele, Jackson, Fairfax, 2005; Stanica, 2014).

Nevyriausybinių organizacija (NVO) – tai laisvanoriškai piliečių įkurtos asociacijos, labdaros ir paramos fondai, neformalios grupės, viešosios įstaigos, kurios aktyvia visuomenine veikla „sukuria sąlygas piliečiams aktyviai dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose“ (Pilietiškas ir pilietinė visuomenė, 2012, p. 48), yra grindžiamos savanorystės, pelno nesiekimo principais (Beneševičiūtė, 2013).

Nevyriausybinių organizacijos vaidmuo – disertacijoje ši sąvoka yra suprantama kaip veikla, veiklos modelis, kurį lemia tam tikros NVO kaip veikėjo savybės ir veiksmai, atliekami įgyvendinant organizacijai priskiriamas funkcijas vietos bendruomenėje, tuo siekiant bendruomenės gyventojų poreikių ir lūkesčių, susijusių su gyvenimu teritorijoje, įgyvendinimo (pagal Islam, 2017; Bagdanavičius, 2005).

Tinklaveika vietos bendruomenėje – tai bendradarbiavimo tarp bendrus tikslus turinčių veikėjų būdas, juos apjungianti sąveika, pasižyminti tinklo veikėjų disponuojamų išteklių ir / ar informacijos mainais tarpusavyje, padedanti visoms suinteresuotoms pusėms veiksmingai bendradarbiauti sprendžiant vietos problemas (Carson, Gilmore ir Rocks, 2004; Gilchrist, 2009).

Privatus sektorius (rinka) – tai įvairios rinkos organizacijos, kuriose vyrauja privatūs interesai.

Valstybinis (viešasis) sektorius – hierarchine struktūra pasižyminčios, politines nuostatas atliepančios institucijos, įstaigos, išlaikomos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų, kurių veikla yra vieša ir klasifikuojama pagal tris kategorijas: 1) paslaugų teikimas, t. y. piliečių aprūpinimas viešosiomis gėrybėmis ir paslaugomis; 2) mokesčių administravimas, t. y. socialinės apsaugos sistemos programų / priemonių įgyvendinimas; 3) valstybinis / viešasis reguliavimas, kontrolė (Lane, 2005).

IVADAS

Darbo aktualumas. Nevyriausybinių organizacijų veikla yra siejama su demokratiškos, sąmoningos pilietinės visuomenės egzistavimu, kuri, pasitelkdama NVO kaip legitimų santykių su kitais sektoriais įrankį, siekia kompensuoti, amortizuoti viešojo ir privataus sektorių galias piliečių socialiniame, kultūriniame, ekonominiame gyvenime (Quiroz-Niño, Blanco-Encomienda, 2017). Tokiu būdu skatinama ne tik aktyvi pilietinė veikla, tačiau ir bendruomeniškumas, partnerystė tarp skirtingų sektorių veikėjų, siekiant įvairių su žmonių gerove susijusių tikslų įgyvendinimo. Minėtasis bendruomeniškumas, prie kurio skatinimo vienos daugiausiai prisidedančių yra nevyriausybines organizacijos, veikiančios teritoriškumo principu – bendruomenių centrai, bendrąja šios sąvokos prasme apibūdinamas kaip veikla, didinanti fizinį, emocinį saugumą, padedanti visuomenės nariams save realizuoti, „imtis kuriamosios veiklos“, padedančios ir reikalingos žmonių bei jų grupių gyvenimo sąlygų gerinimui, įvairių kylančių poreikių užtikrinimui (Nefas, Smalskys ir Šlapkauskas, 2011, p. 114). Vienijimasis, būrimasis kultūrinei, aplinkos tvarkymo, įvairių, poreikį atitinkančių paslaugų teikimo veiklai svarbus ir identiteto, vietos tradicijų, vertybių išlaikymui (Stanica, 2014). Neretai, kalbant apie bendruomenes, joms atstovaujančias ir jose veikiančias nevyriausybines organizacijas bei pastarųjų vykdomas veiklas, bendruomeniškumas apibūdinamas pernelyg nukrypstant į kraštutinumus: yra romantizuojamas, suteikiami laimės, pilnatvės, savirealizacijos, tam tikrų norų išsipildymo apibūdinimai individams veikiant bendruomenėse arba yra pakankamai neįvertinamas kaip galimas svarbus veiksnys, paspartinantis žmonių gerovės, teritorijos vystymosi procesus. Viena vertus nėra iki galo teisinga apie bendruomeniškumą kalbėti jį romantizuojant ar kaip tam tikrą struktūrą, kuri tarsi savaime egzistuoja ar kyla vos įkūrus teritorijoje bendruomenės interesams atstovaujančią nevyriausybinių organizaciją, kuri pati savaime sujungia asmenis, atskirus vietos tarpsektorinius veikėjus. Kita vertus, atsižvelgiant į konkretų teritorijos kontekstą, individualią bendruomenės kaip vietos istorinę patirtį, socialinę, demografinę, ekonominę situaciją, egzistuoja ir skirtingas bendruomeniškumo pobūdis, poreikis ir specifinės veiklos tam realizuoti. Todėl nevyriausybines organizacijos, veikloje suvienijančios vietos gyventojus, įkūrimas gali būti nuoroda į vienokia ar kitokia forma egzistuojantį bendruomeniškumą, t. y. bendruomenės centras kyla iš bendruomeniškumo egzistavimo, jo vystymosi ir poreikio legitimuoti iš to gimstančią veiklą.

Bendruomenei, jos interesams atstovaujanti nevyriausybinių organizacija idealiau atveju galėtų būti ta, kuri „formuoja gyvenimo būdą, tautiškumą ir etnokultūrą bei valstybingumo sanklodą“, atstovaujančią vietos gyventojams problemų, poreikių diskusijose, sprendimų priėmimo procesuose su kitų sektorių partneriais (Pilipavičius, 2011, p. 169), aktyviai veikiančią, gebančią prisiimti tam tikrą vaidmenį ir atsakomybę už vietos bendruomenės gerovę. Bendruomenės centras – pagrindinė vietos arba administracinės teritorijos gyventojams atstovaujanti nevyriausybinio sektoriaus organizacija, turinti potencialo keisti vietos gyvenimo kokybę, įveikti egzistuojančius iššūkius bei įgyvendinti priemones, veiklas, reikalaujančias visų narių

įgūdžių, resursų mobilizacijos, aktyvaus įsitraukimo į bendruomenės gerbūvio kūrimo, gerovės didinimo veiklą (Chaskin, Joseph, 2010). Dėl šios priežasties bendruomeninės organizacijos, anot užsienio šalių tyrėjų bei praktikų, yra svarbus veikėjas sprendžiant socialines, ekonomines, demografines, aplinkosaugines, inovacijų diegimo, švietimo, atskirties ir kt. problemas. Tai demonstruoja Vakarų Europos, Skandinavijos šalių pavyzdžiai, parodantys, jog problemos piliečius suartina, skatina susitelkti, bendrai dirbti ir kurti pokyčius konkrečiose vietovėse, teritorijose, siekiant gyventojų gerovės, vietos patrauklumo, vystymosi, kultūros, tradicijų tausojimo ir kt. su bendruomeniškumu siejamų aspektų skatinimo (Phillips, 2017; Overs, 2016). Be to, svarbu akcentuoti tai, jog pastarąjį dešimtmetį į bendruomeniškumą žvelgiama daugiau ne kaip į nuasmenintą, altruistišką veiklą ar draugystės, bendro mąstymo, požiūrio siekius, o kaip į asmenų ir jų grupių individualumą, išskirtinumą, įvairialypiškumą apjungiančią sistemą, vienovę, kurioje vienas su kitu asmenys, grupės, veikėjai siejami ryšių, siekių ir teritorijos (kalbant apie vietos bendruomenes) kaip tam tikros paslankios jungiamosios masės. Tokia tendencija kyla iš, viena vertus, globalizacijos proceso įtakos, kita vertus – iš visuomenės poreikių, tradicijų, lūkesčių kaitos bei pokyčių bendruomeninėje ir nevyriausybinėse organizacijų veikloje. Todėl, analizuojant ir šio darbo objektą – bendruomenių centrų vaidmenį vietos bendruomenėse, svarbiu aspektu laikomi kontekstas, patirtis ir situacija, lemianti vietos bendruomenės gyvenimą, tokios organizacijos veiklos ypatumus. Dėl pastarųjų priežasčių užsienio mokslininkų darbuose, nevyriausybinėse organizacijų vaidmens bei bendruomenių tyrimuose vis dažniau galima rasti bendruomenės vystymosi koncepciją (Ennis, West, 2014; Islam, 2015; 2017; Gilchrist, 2009; Green, Goetting, 2010; Green, Haines, 2011; Tang, Sun, 2017; Kenny, Hasan, Fanany, 2017 ir kt.), kuri Lietuvoje ne itin populiarūs ir menkai taikyti tyrimuose analizuojant nevyriausybinių sektoriaus veiklą. Pastaroji koncepcija politikos mokslų srityje siejama su pilietiniais judėjimais, ekonomikoje – su valdžios finansine parama bendruomenėms, socialiniame darbe – su socialinėmis paslaugomis, sociologijoje – su visų suinteresuotų pusių tinklaveika arba bendradarbiavimu (Bullen, 2007), viešajame administravime – į bendruomenės vystymosi procesą yra žvelgiama kaip į politinių priemonių ir būdų, inicijuotų politikos formuotojų, sritį siekiant spręsti aktualiausias konkrečiai visuomenei problemas bei iššūkius: skurdą, bedarbybę, benamystę, saugios, draugiškos kaimynystės skatinimą ir kt. (Rivera, Nickels, 2018). Šis darbas ir jo tyrimas, atstovaudamas sociologijos mokslo sričiai, yra orientuotas į pagrindinių vietos bendruomenėse veiklą vykdančių nevyriausybinių organizacijų – bendruomenių centrų vaidmens, kurį jie prisiima, veikdami vietos bendruomenėse ir bendradarbiaudami su įvairiais galimais vietos bendruomenės tarpsektoriniais veikėjais – valstybiniais, nevyriausybiniu, privačiu, neformaliu sektoriais, analizę bei iš jos kildinamą organizacijos vaidmens pobūdį, tipą. Kadangi partnerystė vietos tinkle leidžia efektyviau veikti bendruomenės centrui kaip vietos lyderiui prisidedant prie konkrečios teritorijos bendruomenės narių gyvenimo gerinimo darbe analizuojamas vietos bendruomenių veikėjų bendradarbiavimas, mainantis turimais ištekliais, informacija, žiniomis ir kt. resursais, siekiant bendruomenėse pokyčio. Tokia tyrimo kryptis pasirinkta remiantis Ennis ir West (2014) bei Islam (2017) atliktų tyrimų analogiška tema išvalgomis, jog NVO yra

savotišką pilietinės galios ir saviraiškos centrą bendruomenėje, kritinė (t. y. sudaryta iš aktyvių bendruomenės veikėjų) jos masė. Bendruomenės centras yra laikomas bendruomenės instituciniu atstovu bendradarbiaujant su kitais sektoriais ir siekiant daryti įtaką palankių bendruomenei sprendimų priėmimui. Taip pat bendruomenės centre, kuris yra viena iš nevyriausybinių sektoriaus organizacijų, generuojamos bendruomenės vystymosi proceso idėjos atsižvelgiant į specifinius vietos poreikius bei disponuojamus resursus. Bendruomenės centro¹ sąvoka tyrime pasirinkta sąmoningai siekiant išryškinti centrinę vietos bendruomenės tinklo veikėją, kurio vaidmuo bus tiriamas šiame darbe.

Kalbant apskritai apie Lietuvos nevyriausybines organizacijas, svarbu akcentuoti, jog nepaisant mokslininkų daromų įžvalgų apie tai, kad nevyriausybinių organizacijų veikla Lietuvoje traktuojama kaip vis dar besiplečianti, gerėjanti kokybės prasme (Žalimienė, Rimšaitė, 2007; Bučaitė-Vilkė, Motiejūnaitė, 2011; Leonavičius, Kėrytė, 2014), vis dėlto bendrame kontekste, ypač lyginant posovietines šalis su Vakarų atstovais, tenka sutikti su pastebėjimu, jog mūsų šalies nevyriausybinių sektorių vis dar besiformuojantis, tebekuriantis savo veiklos tradicijas ir gana silpnas (Meyer, 2019). Neretai tyrėjai akcentuoja pernelyg pozityvius aspektus, tokius kaip nevyriausybinių organizacijų turimas gana artimas kontaktas su bendruomene, kurioje jos vykdo veiklą, pasitikėjimas organizacijų ir jų darbuotojų, savanorių autoritetu tarp klientų, valstybės paliktų „baltųjų dėmių“ užpildymas „socialinių paslaugų teikimo, pagalbos rizikos grupėms, kvalifikacijos kėlimo bei kitose visuomenei svarbiose srityse“ (Raišienė ir kt., 2014, p. 154), gali būti kvestionuojami ar mažų mažiausiai diskutuojama apie tai, kiek tos pačios savybės universalios būdingos visam nevyriausybiniam sektoriui, o ne tik keliems didžiausiems jo veikėjams? Be to, ar tos pačios savybės gali būti pritaikomos ir vietos bendruomenėms, jose veikiančioms bendruomenių centrams, kurių veiklos specifika susijusi su lyderyste vietos teritorijoje, su tradicijomis, vertybėmis, kultūra, ūkine veikla ir t. t.? Visa tai veda prie klausimo – kokią vis dėlto vaidmenį ar vaidmenis vaidina Lietuvoje veikiančios bendruomeninės organizacijos? Kokia jų paskirtis? Kadangi moksliniuose tyrimuose apie bendruomenines organizacijas egzistuoja tam tikras fragmentiškumas bei gilesnio kontekstinio (Lietuvos) požiūrio ypač į vietos bendruomenėse veikiančias ir joms atstovaujančias organizacijas, jų veiklos daugialypiškumą, spraga Lietuvoje, šiuo tyrimu ir siekiama minėtą spragą užpildyti bei prisidėti prie tolesnių nevyriausybinių sektoriaus organizacijų tyrimų.

Iširtumas. Užsienio mokslininkų darbų apie nevyriausybinių organizacijų veiklą vietos bendruomenėse apžvalga leidžia teigti, kad pastarieji tyrėjai NVO ir bendruomenei skiria be galo daug dėmesio. Jų tyrimai (skirtingai nuo Lietuvos autorių) yra labiau tarpdisciplininiai, analizuojamos skirtingos šių organizacijų veiklos perspektyvos, veikla, sritys bei galimybės: nevyriausybinių organizacijų samprata (Salamon, Anheier, 1996; Morris, 2000; Neely, 2003; Evers, Laville, 2004; Salamon, Sokolowski, 2004; Dahlberg, 2005; Lewis, Kanji, 2009; Alcock, 2010;

---

¹ Vietos bendruomenėse veikiančios nevyriausybines organizacijos dažniau yra pavadinamos bendruomeninėmis organizacijomis nei bendruomenių centrais, tačiau teisinis statusas išlieka tas pats.

Lewis, 2010; Kelly, Caputo, 2011; Clarke, Ware, 2015; Ma, Konrath, 2018; Meyer, 2019 ir kt.), NVO verslumas ir efektyvus viešųjų ir socialinių paslaugų teikimas bendruomenei (Pestoff, 2004; Austin, Stevenson, Wei-Skillern, 2006; Pestoff, 2012; Di Zhang, Swanson, 2013; Bovaird, 2014; Germak, Robinson, 2014; Dahlberg, 2005; Chandler, 2011; Jetté, 2011; Banks, Hulme, 2012; Islam, 2015), nevyriausybinių sektoriaus organizacijų tarpsektorinė partnerystė, bendradarbiavimo įvairiose visuomenės svarbiose srityse tyrimai (Archambault, 2015; Brandsen, Pape, 2015; Yuanfeng, 2015; Pope ir kt., 2018 ir kt.), pilietinės veiklos ir piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje modelių ir būdų analizė (Najam, 2000; Hoffmann, 2010; Brandsen, Pestoff, Verschuere, 2012; Stanica, 2014; Suarez, Marshall, 2014; Aiken, Taylor, 2019), trečiojo sektoriaus veikla bendruomenės plėtros, jos progresyvaus vystymo procese, socialinių paslaugų teikime (Dahlberg, 2005; Chandler, 2011; Jetté, 2011; Banks, Hulme, 2012; Stanica, 2014; Kenny, 2018).

Nevyriausybinių organizacijų veikla užsienio mokslininkų darbuose dažnai yra neatsiejama nuo bendruomenės ir jos vystymosi proceso tyrinėjimų, minėtų organizacijų veiklos ją užtikrinant bei stiprinant, įgalinant bendruomenę, ją keičiant kokybine prasme (Nisbet, 2000; Aigner, Raymond ir Smidt, 2002; Katz ir kt., 2004; Schiele, Jackson ir Fairfax, 2005; Austin, Stevenson ir Wei-Skillern, 2006; Hassan, Silong, 2008; Neff, 2009; Ennis, West, 2014; Stanica, 2014; Beebejaun ir kt., 2015; Islam, 2017; Quiroz-Niño, Blanco-Encomienda, 2017). Bendruomenės vystymosi proceso, vykstančio bendradarbiaujant visiems sektoriams tarpusavyje (nevyriausybinių su valstybės bei privačiu), tyrimai, pasitelkiant tinklaveikos požiūrį, laikomi itin aktualiais ir reikšmingais, galinčiais atskleisti kiekvieno iš tinklo veikėjų vaidmenį bei indėlį bendruomenės įgalinimo, savipagalbos, plėtros procese. NVO įsitraukimas į tinklaveiką traktuojamas kaip vieno iš struktūros arba tinklo dalyvių, suinteresuotų pusių atliekama funkcija greta kitų tinklo narių veiklos: valstybės institucijų ir įstaigų, bendruomenės, privataus sektoriaus (Donnelly-Cox, Donoghue, Hayes, 2001; Popple, Quinney, 2002; Guay, Doh ir Sinclair 2004; Dill, 2014; Vasconcellos, Sobrinho, 2015; Taylor ir kt., 2019). Tyrinėjami bendruomenės vystymosi procesą, nevyriausybinių organizacijų vaidmenį šiame procese, bendruomenės tinklaveiką, bendradarbiavimą, užsienio mokslininkai nevengia tarpdiscipliniško požiūrio, todėl NVO vaidmuo minėtame procese tyrinėjamas skirtingose mokslo srityse – nuo viešojo administravimo, ekonomikos, vadybos, psichologijos, sociologijos, politikos, sveikatos mokslų iki kultūros, net meno sričių tyrimų (Adams, Hess, 2006; Stephenson, 2007; Opare, 2007; Robertson, Smyth ir McIntosh, 2008; Emejulu, 2011; Piotrowicz, Cianciara, 2013; Moffatt ir kt., 2011).

Nevyriausybinių organizacijų, bendruomenių tyrimų sritis sulaukia gana nemažai ir lietuvių mokslininkų dėmesio, tačiau, lyginant su Vakarų šalių įdirbiu šioje tematikoje, pastarųjų autorių tyrimai nevyriausybinių organizacijų, jų veiklos ir vaidmens bendruomenėse nėra tokie gausūs. Pagal tematikas nevyriausybinių organizacijų, jų veiklos tyrimus, atliktus Lietuvos akademinės bendruomenės, galima suskirstyti į tokias grupes: trečiojo sektoriaus organizacijos, pilietinės visuomenės raida ir veikla, ribos, jos svarba valstybės gyvenime (Gineitienė, Domarkas, 2000; Žiliukaitė, 2004; 2006; Šimašius, 2007; Genys, 2011; Butkevičienė, Vaidelytė, 2013; Mikulionienė, Gedvilaitė-Kordušienė, 2014; Kviešienė, 2014; 2016),

nevyriausybinių organizacijų veikla ir sėkmingas organizacijos valdymas (Raišienė ir kt., 2014), trečiojo sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas su valstybiniais sektoriais (Bučaitė, Ambotaitė-Mazeliauskienė, 2005; Guogis, Gudelis, Stasiukynas, 2007; Butkevičienė, Vaidelytė, Šnapštienė, 2010; Valackienė, Žalnieriūnienė, 2015) bei bendradarbiavimas ir jo skaidrumo problematika tinklaveikos aspektu socialinės paramos teikimo srityje (Bučaitė, 2003; 2004; 2007), nevyriausybinių organizacijų veikla atskirų visuomenės grupių (dažniausiai – atskirties) gerovės užtikrinime (Žalimienė, Rimšaitė, 2007; Beneševičiūtė, 2013; 2014; 2015; Kėrytė, 2010; Vorevičienė, Butkevičienė, 2015), socialinių paslaugų teikimas socialinės rizikos šeimoms bei jų nariams (Pivorienė, Abeciūnaitė, 2010; Kėrytė, 2010; Leonavičius, Kėrytė, 2014), socialinio verslo arba socialinės ekonomikos tyrimai (Dvarionas, 2009; Šalkauskas, Dzemyda, 2013). Daug dėmesio skiriama nevyriausybiniam sektoriui ir bendruomenėms bei bendruomeninių organizacijų dalyvavimui savivaldos sprendimų priėmimo procese, taip pat bendruomenių savivaldai ir jų funkcionalumui vadybos, politikos, sociologijos ir kt. sričių mokslininkų darbuose (Valantiejus, 2003; Butkevičienė, 2006; Bučaitė, 2008; Mačiukaitė-Žvinienė, Grigaliūnaitė, 2006; Nefas 2006; 2007; 2009; 2010; 2014; Astrauskas, 2010; Poviliūnas, 2010; Pilipavičius, 2012).

Atskira grupė tyrimų atlikta analizuojant kaimo nevyriausybines organizacijas bei jų reikšmę regionų įgalinimui, funkcionalumui, aktyvinimui vadybos mokslų srityje (Aleksandravičius, Žukovskis, 2011; Čepienė, 2011; Mačiulytė, Dedeire ir Prapiestienė, 2013; Atkočiūnienė ir kt., 2014). Apie bendruomenes, nevyriausybines organizacijas, jų veiklą Lietuvoje apginta reikšmingų skirtingų mokslo sričių disertacijų: sociologijos (Bučaitė, 2008; Butkevičienė, 2006; Kėrytė, 2015), edukologijos (Štuopytė, 2002; Vaivada, 2015), viešojo administravimo ir vadybos (Nefas, 2007; Mačiukaitė-Žvinienė, 2008; Pilipavičius, 2012), istorijos (Jakulis, 2016).

Naujumas. Nepaisant to, kad tiek apie nevyriausybines organizacijas, tiek apie bendruomenes ir jų svarbą bei įgalinimą Lietuvoje atlikta nemažai tyrimų, mokslo studijų, tačiau sociologinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas nevyriausybinių organizacijų, konkrečiai – bendruomenių centrų, vaidmuo vietos bendruomenėse, Lietuvoje nepakanka. Bendruomeninės organizacijos Lietuvoje tiriamos fragmentiškai, daugiausia fokusuojantis į kaimo bendruomenines organizacijas, į bendruomeninių organizacijų funkcionalumą, vaidmenį savivaldos procesuose, jų teikiamų paslaugų pobūdį. Besikuriantis ir besiplėtojantis Lietuvos nevyriausybinių sektorių, konkrečiai – bendruomeninės organizacijos, atveria, viena vertus, piliečių gyvenime naujas galimybes į vietos bendruomenių gerovės kūrimo, vystymosi, lūkesčių patenkinimo procesus įsitraukti pačiai visuomenei per nevyriausybinių sektoriaus organizacijų veiklą. Kita vertus, tai tampa priežastimi bei pagrindu plėtoti mokslinius tyrimus analizuojant bendruomenines organizacijas bei ieškant atsakymų į klausimus: kokia veikla yra būdinga Lietuvoje veikiantiems bendruomenių centrams; kokiais būdais ir su kokiais veikėjais bendruomenių centrai sąveikauja vietos bendruomenės tinkle; kokius šių organizacijų vaidmenų tipus galima išskirti?

Bendruomenių centrų veikla, paslaugų pobūdis Lietuvoje aktyviau tyrinėtas pastaruosius 10–15 metų, konstatuotos žmogiškojo, intelektualio, organizacinio

veiklos vykdymui reikalingo kapitalo stygius, solidarumo, sanglaudos, bendruomeniškumo, pasitikėjimo stoka. Taip pat užsimenama, jog yra svarbu identifikuoti bendruomeninių organizacijų veiklos charakteristikas (Žiliukaitė, 2007) arba vaidmenis tam, kad šios organizacijos taptų geriau atpažįstamos pagal savo funkcionalumą visuomenėje. Tačiau minėtu aspektu (NVO vaidmens) mokslinių tyrimų Lietuvoje iki šiol atlikta nebuvo. Užsienio autoriai, nevyriausybinio sektoriaus organizacijų lauko tyrėjai akcentuoja tokių tyrimų svarbą bei NVO dalyvavimo įvairaus pobūdžio vystymosi procesuose aktualumą (Jabeen, Yasmin, 2019).

Šiuo darbu pirmiausia siekiama papildyti jau esamų Lietuvos mokslinių tyrimų apie bendruomenių centrus (organizacijas) sritį, juos atnaujinti analizuojant bendruomenių centrų vaidmenis bei galimus tipus Lietuvoje. Taip pat disertacijos mokslinis naujumas yra siejamas su instrumento, metodo sukūrimu, jo pritaikymu nevyriausybinių organizacijų vaidmens tyrimui bei analizei mūsų šalyje. Užsienio šalių mokslininkų tyrimai nagrinėjama tema pateikia nevienodas tokio tyrimo taktikas, nėra vieno universalaus tyrimo instrumento, derančio analizuoti ir Lietuvos atvejus. Todėl, remiantis užsienio mokslininkų įžvalgomis ir patirtimi, šiame darbe sukonstruotas ir pritaikytas Lietuvos specifikai tinkantis tyrimo modelis. Be to, šiame darbe pirmą kartą Lietuvos nevyriausybinių organizacijų vaidmenų empiriniam tyrimui yra naudojama bendruomenės vystymosi koncepcija, kuri derinama su socialinės tinklaveikos teorine paradigma.

Problema. Lietuvos vietos bendruomenėse veikiančios nevyriausybines organizacijos – bendruomenių centrai, kitaip nei Vakarų demokratijos šalyse, yra gana naujas reiškinys, iš principo paskatintas ES bei nacionalinių investicijų, skirtų bendruomeniškumo kaimo teritorijose skatinimui. Šių organizacijų kūrimosi pikas mūsų šalyje stebimas tik 2003–2004 m. Be to, išlieka neaiški tokių organizacijų veiklos apimtis bei funkcinė paskirtis: kokią veiklą, kaip, kokių tikslų siekdamas veikia šios grupės nevyriausybines organizacijos: tik įsisavina, „įveiklina“ lėšas, skiriamas vietos bendruomenėms, regionams vystyti? O gal šios nevyriausybines organizacijos yra ar gali būti vietos bendruomenių lyderiais, jų veiklos teritorijose inicijuojančiais ir kuriančiais gyventojų bei teritorijos gerbūvį, sprendžiančiais įvairias vietos problemas? Ieškant atsakymų į pastaruosius klausimus, atsiranda mokslinių tyrimų Lietuvoje spraga apie bendruomenių centrų veiklos charakteristikas, funkcijas. Todėl disertacijos mokslinę problemą nusako šis esminis klausimas: koks bendruomenių centrų, kaip pagrindinių nevyriausybinių organizacijų, veikiančių vietos bendruomenėse, vaidmuo (ar vaidmenys) yra Lietuvoje, kokie bruožai jam (jiems) būdingi?

Darbo objektas – bendruomenių centrų vaidmuo vietos bendruomenėse.

Darbo tikslas – atskleisti Lietuvos bendruomenių centrų², kaip vienos iš nevyriausybinių organizacijų formų, vaidmenį vietos bendruomenėse.

Uždaviniai:

---

² Bendruomenių centrai tyrimui įgyvendinti pasirinkti orientuojantis į tai, jog tokia nevyriausybinių organizacijų forma yra pagrindinė, kuri egzistuoja lokaliaose bendruomenėse.

1. Konceptualizuoti pagrindinių vietos bendruomenėse veikiančių nevyriausybinių organizacijų – bendruomenių centrų – vaidmenį vietos bendruomenėse suformuluojant analitinį modelį, skirtą šio vaidmens analizei.

2. Parengti ir pagrįsti nevyriausybinių organizacijų vaidmens Lietuvos vietos bendruomenėse tyrimo metodologiją argumentuojant metodologinius tyrimo įgyvendinimo sprendimus ir metodiką.

3. Empiriškai ištirti ir remiantis gautais rezultatais bei teoriniu modeliu paaiškinti bendruomenių centrų vaidmenį vietos bendruomenėse.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Bendruomenių centrų veikla teoriškai yra siejama su daugiafunkciškumu, t. y. įvairių bendruomenės poreikių užtikrinimu. Tačiau praktikoje šios Lietuvoje veikiančios organizacijos nepakankamai atsiskleidžia kaip daugiafunkcės dėl įvairių, skirtingų konkrečiai vietos bendruomenei būdingų ypatybių, priežasčių.

2. Lietuvoje veikiančių bendruomenių centrų vaidmens tipas, veiklos modelis priklauso nuo skirtingos, individualios konkrečių teritorijų socialinės, ekonominės, demografinės, istorinės vietos gyventojų patirties situacijos, tinklaveikos tarp vietos veikėjų galimybių.

3. Lietuvos atvejui būdingi bendruomenių centrų vaidmenų tipai, identifikuojami tiek Vakarų demokratijos šalyse, tiek specifiniai, pasižymintys kontrolės ir administracinės, vadybinės, o ne bendruomeniškumu, solidarumu grįstos veiklos specifika dėl per menko pasitikėjimo ir per didelio anonimiškumo (bei jo siekio) tarp vietos gyventojų egzistavimo.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, trys pagrindinės darbo dalys, išvadų, naudotos literatūros šaltinių bei priedų skyriai.

Pirmosios darbo dalies tikslas yra išanalizuoti bendruomenės bei jos vystymosi proceso sampratą, atskleidžiant, kad bendruomenė – tai visuomenės struktūrinė grupė, kintanti laike, keičianti tradicijas, vertybines nuostatas. Analizuojamas bendruomenės vystymosi procesas, jo turinys, remiantis užsienio mokslininkų darbais. To pagrindu konstruojamas teorinis tyrimo modelis, derantis Lietuvos situacijai analizuoti. Taip pat, laikantis nuoseklumo ir suvokimo, jog bendruomenė pati savaime nėra juridinis vienetas, pripažįstamas teisiškai kaip lygiavertis veikėjas su kitų sektorių įstaigomis bei įmonėmis, darbe pristatoma išsami nevyriausybinių organizacijų sampratos, NVO veiklos bruožų bei ribų su kitais sektoriais analizė, atskleidžiant šio sektoriaus organizacijų apibrėžimų ir jų prasmės pliuralizmą. Galiausiai pristatomas bendruomenės centro, kaip vieno iš daugelio nevyriausybinio sektoriaus organizacijų, išskirtinumas, tokios organizacijos veiklos principai bei bruožai ir paskirtis, remiantis užsienio šalių autorių bei Lietuvos mokslininkų įžvalgų ir atliktų tyrimų duomenimis, patirtimi, stebėjimais. Skyriuje pristatomi klasikiniai užsienio bei Lietuvos mokslininkų įvertinti tarpsektorinio bendradarbiavimo modeliai, kurie padeda siekti tyrimo tikslo.

Antroje disertacijos dalyje pristatomas ir argumentuojamas mišrios – kokybinės ir kiekybinės, tyrimo priemonės pasirinkimas, detalai pristatomas atvejo tyrimo planas (strategija), pateikiamas ir aiškinamas empirinio tyrimo modelis, aprašomi empirinių duomenų rinkimo, jų analizės metodai ir tyrimo eiga, ribotumai.

Trečiojoje darbo dalyje pateikiama empirinio tyrimo įgyvendinimo metu, tiriant bendruomenių centrų vaidmenį vietos bendruomenėse, gautų duomenų analizė. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, susijusios su Lietuvos bendruomenių centrų vaidmenų tipais bei nustatytų tipų požymiais, kuriais remiantis vaidmuo gali būti identifikuojamas, t. y. atsakoma į keliamą probleminį tyrimo klausimą.

1. BENDRUOMENIŲ CENTRŲ VAIDMENŲ TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Nevyriausybinų organizacijų samprata ir raida

Nevyriausybinės organizacijos (NVO) – tai laisvanoriškai piliečių įkurtos asociacijos, labdaros ir paramos fondai, neformalios grupės, viešosios įstaigos, kurios aktyvia visuomenine veikla „sukuria sąlygas piliečiams aktyviai dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose“ (Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė, 2012, p. 48), yra grindžiamos savanorystės, pelno nesiekimo principais (Beneševičiūtė, 2013). Šios organizacijos dažnai yra veikėjas, kuris „imasi pildyti valstybės paliktas spragas“ (Nevyriausybinės organizacijos veiks efektyviau, 2014), nes veikia kaip legitimūs iniciatyvių žmonių sambūriai, kurie papildo valstybės sektoriaus teikiamų paslaugų pasiūlą, taip pat neretai turi dar ir privataus sektoriaus bruožų (Brown, Kenny ir Turner, 2002).

Nepaisant pastarojoje pastraipoje pateikto įvadinio apibrėžimo, trečiojo sektoriaus tyrėjai konstatuoja, tai taip pat patvirtina ir mokslinės literatūros analizė, jog NVO vis tik neturi vieno ir visuotinai nusistovėjusio apibrėžimo bei pavadinimo. Šio tipo organizacijos yra įvardijamos skirtingai: „pelno nesiekiančios“, „ne pelno“, „ne komercinės“, „savanoriškos“, „trečiojo sektoriaus“, „pilietinės visuomenės“ organizacijos, „filantropijos organizacijos“, „socialinių judėjimų“, „interesų organizacijos“, „socialinė ekonomika“, „nepriklausomas sektorius“ (Dahlberg, 2005). Jų samprata yra labai plati ir apima „tiek mažas vietas bendruomenines organizacijas, tiek tarptautines, tūkstančius narių turinčias organizacijas“ (Butkevičienė, Vaidelytė, 2013, p. 7). Tai nėra nei valdžios, nei pelno siekiančios organizacijos. NVO veikla pasaulyje labai skirtinga, plati, įvairi ir ambicinga. Priklausomai nuo šalies, kurioje šios organizacijos vykdo savo veiklą, nuo joje egzistuojančios gyventojų socialinės padėties, kultūrinių normų bei tradicijų, politikos formavimo kryptių NVO veikla ir tendencijos, prioritetai diferencijuojasi (pagal Islam, 2015).

Daugelis autorių trečiąjį sektorių tapatina su labdaringa veikla ir laiko tai labiau naujųjų laikų ar bent viduramžių fenomenu. Tačiau yra autorių, kurie teigia, kad labdaringa veikla buvo aktuali ir svarbi dar Romos imperijos laikais arba kad Egipto faraonų, gyvenusių prieš 5 000 metų, tradicija šelpti vargšus, suteikiant jiems pastogę, duodant duonos ir drabužių, yra kaip tam tikra nevyriausybinų organizacijų atsiradimo ar formavimosi pradžia (Hudson, 1995). Iš valdovo kylantį arba jo demonstruojamą labdarinę gestą iš principo galima priskirti trečiojo sektoriaus užgimimo iniciatyvoms, veiklai, žvelgiant į tai per filantropijos prizmę (Cheek, Kramarek, Rooney, 2015). Vis dėlto sprendimas nevyriausybinų organizacijų kilmės, ištakų ieškoti tarp organizuotai veikusių religinių bendruomenių (net jei ir siekusių įtvirtinti Romos katalikų „religinę įtaką visuomenėje“ (Butkevičienė, Vaidelytė, 2013, p. 15) yra pagrįstas, kadangi argumentuojamas esminiu principu, būdingu trečiojo sektoriaus organizacijoms – nepriklausomos nuo valdžios ar privataus sektoriaus įtakos ar vadovavimo, savanoriškos, piliečių įkurtos organizacijos. Viena pirmųjų tokių organizacijų, anot pastarųjų autorių, buvo prie bažnyčios įsteigta našlaičiams, sergantiems ir seniems žmonėms pagalbą teikti skirta įstaiga – ligoninė. Šimašiaus (2007) teigimu, nevyriausybinų organizacijų pradžia turėtų būti siejama

ne su Viduramžiais, o su pirmaisiais krikščionių judėjimais ar net dar senesniais laikais, nes pirmosios asociacijos – tai savanoriški krikščionių judėjimai. Prisimenant Biblijoje aprašomą Jėzaus Kristaus mokymo skelbimą, reikia pabrėžti tai, kad būtent pirmieji krikščionys pradėjo burtis į grupes, kurios teikė labdaras, globos, palaikymo, švietimo, edukacines ir pan. paslaugas visuomenėje, tiksliau – įvairiose bendruomenėse, mažesnės apimties visuomenės grupėse. Autoriai Clarke ir Ware (2015) teigia, kad bažnyčios įsteigtos ir religinį veiklos pagrindą, identitetą turinčios nevyriausybinės organizacijos vis dar dominuoja trečiajame sektoriuje. Be to, net ir perimant tam tikrus verslumo principus, nevyriausybiniis sektorius yra suvokiamas kaip labiau patikimas bei geranoriškesnis veikėjas nei valstybės sektoriaus institucijos ar privataus verslo įmonės (Hielscher ir kt., 2017).

Nevyriausybinių organizacijų kūrimasis Vakarų Europoje praėjusio amžiaus 6–8 dešimtmečiuose tapo savotiška išsilavinusios kartos nepasitenkinimo „socialine ir ekonomine būkle, politikais bei teisinių ginčų sprendimo praktika“ išraiška (Kvieskienė, 2014, p. 26) ir šių organizacijų funkcionalumo, paskirties diversifikavimosi piku. Jomis (NVO) buvo siekiama užpildyti minėtas spragas įnešant nemenką indėlį į socialinių ir politinių idėjų raidą, užimant lyderio pozicijas žmogaus teisių, solidarumo „su socialiai jautriomis gyventojų grupėmis“ srityse (Šimašius, 2007, p. 32). Be to, svarbu pabrėžti, kad nevyriausybiniis sektorius nėra tik socialinių misijų organizacijos. Daugybė didžiausių socialinių pokyčių ir inovacijų JAV buvo inspiruoti būtent nevyriausybinio sektoriaus organizacijų veiklos. Sveikatos paslaugos, taip pat paslaugos atskirties grupėms ir žmonėms su negalia, ligų tyrimai, paramos fondai pramonės darbuotojams, jau minėtos socialinės gerovės paslaugos, aplinkos apsauga, moterų teisių kampanijos – visa tai kilo iš trečiojo sektoriaus organizacijų iniciatyvų ir veiklos (Lewis, 2010; Lewis, Kanji, 2009).

Nevyriausybinių organizacijos, kaip jau buvo užsiminta, turi nemažai skirtingų joms įvardyti adresuotų sąvokų: „nevyriausybiniis“, „ne pelno“, „savanoriškas“ ir t. t. Svarbų indėlį, apibrėžiant trečiąjį sektorių ir kuriant jo apibūdinimui skirtas definicijas, įnešė mokslininkai Salamon ir Anheier (Morris, 2000). Autoriai Salamon ir Sokolowski (2004) taip pat išskiria keletą trečiojo sektoriaus organizacijas apibūdinančių terminų bei nurodo, kad šį sektorių sudaro kartais labai sudėtingas ir painus veiklos profiliu organizacijų rinkinys:

„...ligoninės, universitetai, socialiniai klubai, specialistų – profesionalų organizacijos, dienos, sveikatos centrai, aplinkosaugos, šeimos konsultavimo ir pagalbos organizacijos, savipagalbos grupės, religinės kongregacijos, sporto klubai, profesinio mokymo centrai, žmogaus teisių organizacijos, bendruomenės asociacijos, labdaros valgyklos, benamių prieglaudų ir daugelis kitų“ (p. 3).

Šimašius (2007), analizuodamas ne pelno organizacijas, atkreipia dėmesį į trečiojo sektoriaus organizacijų pavadinimų gausą ir teigia, kad nepaisant to, jog terminai „ne pelno“, „nevyriausybiniis“, „savanoriškos“, „bendruomeniniis“ ir t. t. organizacijos paprastai suprantamos kaip sinonimai, skirti apibūdinti šio sektoriaus organizacijas, tačiau tarp jų yra ir esminių skirtumų, užkoduotų minėtose sąvokose. Pavyzdžiui, sąvoka nevyriausybiniis organizacija apibūdina nepolitinię, nereliginę ir ne pelno organizaciją vienu metu; arba savanoriška organizacija – tai trečiojo sektoriaus

organizacijų rūšis, grupė, kurios veikla grindžiama „fizinių asmenų asmenine naryste“ joje (Šimašius, 2007, p. 17). Daugiau egzistuojančių akademinėje ir teisinėje srityse sąvokų, susijusių su nevyriausybiniu sektoriaus organizacijomis, reikšmių bei jų interpretacijų pateikiama 1 lentelėje. Svarbu akcentuoti tai, jog pateiktas sąvokų, terminų sąrašas, jų kiekis nėra baigtinis, kadangi visuomenėje vykstantys pokyčiai taip pat daro įtaką ir tam, ką visuomenės grupės kuria, kaip veikia, kieno interesams atstovauja steigiamos nevyriausybiniu sektoriaus organizacijos.

1 lentelė. Nevyriausybines organizacijas apibūdinančios sąvokos ir jų reikšmė

Sąvoka	Reikšmė
Trečiasis sektorius	Terminas, pasiūlytas P. Kotlerio 1979 m., įvardija visas nevyriausybines organizacijas, kurios nepriskiriamos nei valdžios, savivaldos institucijoms, nei privataus verslo subjektams, išskyrus profsąjungas ir religines organizacijas.
Nevyriausybinių organizacija (NVO)	Ne politinė, ne religinė ir ne pelno organizacija vienu metu (Šimašius, 2007).
Savaniški organizacija	Laisva valia įkurta, nepriklausoma, ne pelno organizacija, kurios veikla grindžiama savaniški asmenų naryste. Akcentuojama laisva individų iniciatyva ir apsisprendimas dalyvauti organizacijos veikloje, siekiant susibūrusių narių ir organizacijos tikslų įgyvendinimo. Tokia organizacija apima visuomenines organizacijas, asociacijas, paramos ir labdaros fondus, politines partijas ir organizacijas, religines bendruomenes (pgl. Žiliukaitė, 2006).
Labdarina, karitatyvinė organizacija	Tai organizacija, iš valstybės gavusi „išskirtinį statusą, tam tikrų lengvatų“, bet yra apribotas organizacijos veiklos tikslų pasirinkimas, t. y. vykdoma tik altruistinė veikla, kuria siekiama viešosios naudos (Šimašius, 2007, p. 17–18): teikiama labdara, teikiamos globos paslaugos.
Filantropinė organizacija	Viena iš trečiojo sektoriaus organizacijų formų, įsteigta lėšų paskirstymo sveikatos, švietimo, sporto, mokslinių tyrimų, socialinių problemų sprendimo, labdaros, kultūros, inovacijų diegimo ir kt. tikslais (pagal Afik, Katz, 2019; Gallin, Franko ir Bond, 2018).
Visuomeninė organizacija	Iki 2004 m. ³ – savaniškas susivienijimas, skirtas bendriems jo narių poreikiams, tikslams, tenkinti ar įgyvendinti.
	„...nevalstybinis piliečių susivienijimas, veikiantis savivaldos principu ir skatinantis piliečių politinį aktyvumą bei savarankiškumą, tenkinantis savo narių interesus...“ (Šimašius, 2007, p. 18).
	Bet koks visuomenės darinys, apimantis ir trečiąjį sektorių, ir valstybę, ir verslą. Tai nėra bendrijos, joms netinka partijos, sąjungos arba draugijos pavadinimai. Savaniškai susivienyti tokioje organizacijoje gali tiek piliečiai, tiek ir užsieniečiai, turintys teisę nuolat gyventi atitinkamoje šalyje, siekiant tenkinti narių poreikius, tikslus, neprieštaraujančius Konstitucijai ar kitiems teisės aktams (Raišienė ir kt., 2014).
Pilietinė organizacija	Vartojama kaip savaniškos organizacijos sinoniminis terminas. Paprastai sąvoka apibūdina formalią ir neformalią organizaciją, žmonių aktyvumą tam tikrose srityse ar veiklose. Sovietmečiu – visuomeninės organizacijos atitikmuo (Šimašius, 2007, p. 18–19).
Ne pelno organizacija (angl. <i>non-profit</i>)	Ne pelno organizacija – tai asmenų susivienijimas be įstatinio kapitalo, vienijamas bendrų interesų, pvz.: žvejų klubas, knygų mėgėjų klubas ir pan. (Neely, 2003). Neprivalomas juridinio asmens statusas, tačiau gali turėti ir „paprastai turi buhalterinio pelno“ (NVO Teisės institutas, 2008).

³ Remiantis LR Visuomeninių organizacijų įstatymu, netekusiu galios 2004 m. vasario 13 d.

Pelno nesiekianti organizacija (angl. <i>not-for-profit</i>) ⁴	Pelno nesiekianti organizacija yra plati sąvoka, reiškianti labdaros neskirstančią ir nesiekiančią pelno savo nariams organizaciją, kuri veikia kaip juridinis asmuo (Raišienė ir kt., 2014).
Nevalstybinės organizacijos	Tai bendrija, susivienijimas, sąjunga, draugija, politinė partija, asociacija ir pan. tipo organizacija, veikianti narystės, bendrų interesų pagrindu, kurios paskirtis – tenkinti narių poreikius ir / arba viešuosius interesus (Raišienė ir kt., 2014).
Socialinė ekonomika	Terminas, naudojamas kalbant apie trečiąjį sektorių, siekiant apibūdinti ne pelno organizacijas, turinčias verslo organizacijoms būdingų bruožų. Joms priskiriami kooperatyvai, taupomosios kasos, žemdirbių susivienijimai, kitos socialinės įmonės, kurių pelnas naudojamas jų narių ar klientų gerovei padidinti (Orban, 2015; Kvieškienė, 2014).

Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis mokslinės literatūros analize.

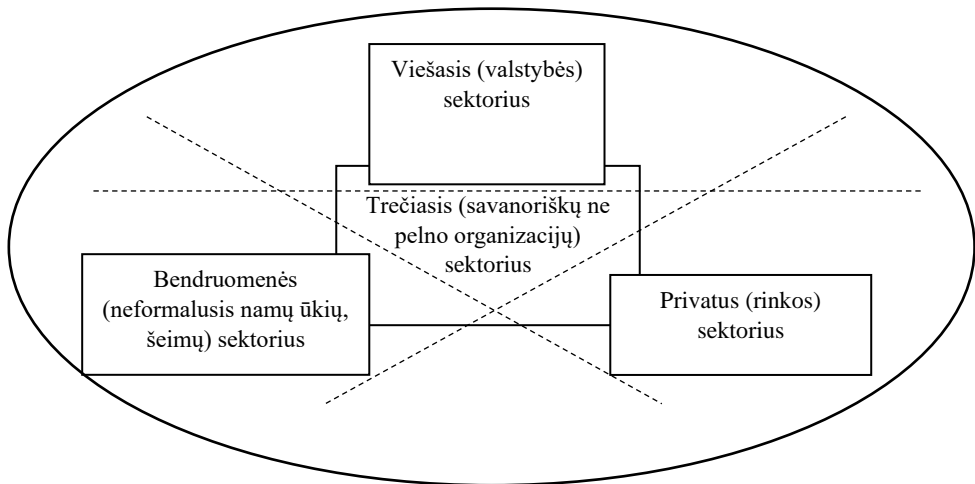
Tiesa, sąvokų vartojimo skirtumai egzistuoja tarp anglosaksiškos tradicijos (JAV ir Didžiosios Britanijos) ir ES šalių. Pirmuoju atveju dažniau linkstama rinkti sąvokas „savanoriškos ne pelno organizacijos“, „savanoriškas ne pelno sektorius“, „bendruomenės sektorius“, o antruoju – „ne pelno asociacijos“, „socialinė ekonomika“ (Prancūzijoje), „nevyriausybines organizacijos“ (Lietuvoje) ir ne pelno organizacijos (Alcock, 2010; Raišienė ir kt., 2014). Alcock (2010) bei Lewis (2010), analizuodami trečiojo sektoriaus organizacijų įvardijimui skirtas sąvokas, pastebi, jog jų gausai įtakos turi daugelis veiksnių: pradedant nuo organizacijos steigėjų tikslų, politikos formuotojų, baigiant teisės aktais, kurie reglamentuoja tokių organizacijų veiklą ir NVO vykdomos praktinės veiklos pobūdį. Iš principo apibrėžimų skirtumams įtaką padarė skirtingos kultūrinės bei istorinės atskirų šalių ar regionų aplinkybės, kuriose minėtos organizacijos kilo, pradėjo veikti. Pavyzdžiui, JAV „ne pelno organizacijų“ termino kilmė siejama rinkos, siekiančios pelno, dominavimu. O sąvoka „ne pelno“ siekiama pabrėžti nekomerciškumą, pelno nesiekimą bei veikimą visuomenės naudai, viešiesiems interesams. Didžiojoje Britanijoje – terminai „savanoriškas“, „labdaros sektorius“ apibūdina, akcentuoja senas savanoriškos veiklos, kilusias iš krikščioniškųjų organizacijų veiklos vargšų globos srityje tradicijas bei vertybes. Tuo tarpu akronimas „NVO“ arba sąvoka „nevyriausybines organizacija“ yra siejama su 1945 m. įkurta Jungtinių tautų organizacija, kuri buvo ne valstybinė, nepriklausoma, tarptautiniu lygiu veikianti, orientuota į besivystančias šalis (Lewis, 2010). Lietuva perėmė „nevyriausybinių organizacijų“, „nevyriausybines organizacijas“ sąvoką. Atsižvelgiant į išvardytas tradicijas, greičiausiai būtent todėl, kad didelę įtaką mūsų šalyje tam padarė tarptautinės nevyriausybines organizacijos, pradėjusios veikti po nepriklausomybės atgavimo ir išpopuliarinusios „NVO“ akronimą bei sąvoką.

Šimašius (2007), analizuodamas nevyriausybinių organizacijų sampratą, išskiria siaurąją ir plačiąją klasifikacijas. Pagal pirmąją – trečiojo sektoriaus organizacijos yra visos, kurios negali būti priskirtos valstybinėms arba turinčioms teisę skirstyti pelną, t. y. privačioms verslo įmonėms. Nevyriausybiniams

⁴ Terminas „pelno nesiekianti organizacija“ paplitęs teisinėje kalboje, o sąvoka „ne pelno organizacija“ plačiau naudojama Lietuvos Respublikos mokesčių įstatymuose. Teisine prasme abu terminai turi vienodą reikšmę, tačiau mokslinė prasme – jie apibūdina skirtingas veiklas.

organizacijoms šiuo atveju priskiriamos ir bažnytinės, profesinės sąjungos, savišalpos kasos, kredito sąjungos, kooperatyvai, nepriklausomos visuomenės informavimo priemonės, nepriklausomos švietimo įstaigos, neformalus judėjimai. Remiantis siaurąja nevyriausybinių organizacijų samprata, joms priskiriamos tik organizacijos, kurios turi ne pelno statusą: labdaros organizacijos, fondai, kitos nevyriausybines ne pelno organizacijos (Šimašius, 2007), pavyzdžiui, bendruomenių centrai.

Autoriai Evers ir Laville (Evers, Laville, 2004, cit. Alcock, 2010, p. 9) nevyriausybines organizacijas apibūdina kaip tokias individų veiklos formas, kuriose apjungiami skirtingi interesai, resursai ir juos komunikuojantys, užtikrinti siekiantys asmenys, jų grupės. Tradiciškai įprastą, tris sektorius vaizduojantį trikampį minėti autoriai adaptuoja platesnei visuomenės ir nevyriausybinių organizacijų sampratai demonstruodami NVO kaip centrinį, kylantį iš bendros sektorių, juose veikiančių asmenų, įmonių, įstaigų, organizacijų veiklos, darinį (1 pav.). Tai svarbi šiandienos aktualija, kadangi visi sektoriai tampa beribiai, jų sienos išplaukia, nebelieka griežto atskyrimo ir atsiskyrimo, kas rodo, jog poreikis bendradarbiauti siekiant bendrą tikslų yra svarbesnis už uždaramą ir veiklą tik savo ribose. Tačiau tiek nevyriausybines organizacijas, valstybės sektoriaus įstaigas, tiek ir privačios įmonės, persiliejančios riboms, gali veikti dvejopai: viena vertus pozicijuoti save kaip nevyriausybines organizacijas, kita vertus – kaip valstybės sektoriaus įstaigą arba privačią ir bendruomeninę organizaciją, iniciatyvą (Alcock, 2010).

1 pav. Visuomenės sektorių schema pagal Evers ir Laville. Šaltinis: Alcock, 2010

Visus šiuos veikėjus taip pat gali sieti tarpusavyje tam tikri persidengiantys, susiliejančios bruožai: su valstybiniu sektoriumi nevyriausybinių sektorių sieja „viešumas ir bendros gerovės siekis“, su rinka – laisvė (Žiliukaitė, Ramonaitė, 2006, p. 12). Vis dėlto ribų išsiliejimas, išblukimas bei sektorių ir jų funkcijų persidengimas taip pat kelia tam tikrų iššūkių nevyriausybinių sektoriaus organizacijoms. Vienas jų – nevyriausybinių sektoriaus unikalumo bei išskirtinumo išlaikymas, kai per įgyvendinamus verslo projektus NVO sąlyginai supanašėja su privataus sektoriaus veikėjais, generuojančiais pelną (Manville, Broad, 2013). Viena vertus, tai rodo, kad

nevyriausybinių sektoriaus organizacijos modernėja ir vystosi. Kita vertus, baiminamasi to, ar jos nepraranda socialinės misijos sektoriaus fokuso, ar išlieka nepriklausomos, savarankiškos?

Lietuva nevyriausybinių organizacijų kūrimosi bei plėtros aspektu nebuvo išimtis: labdaringą veiklą vykdė bažnyčia, galima rasti žinių ir apie sekuliaras iniciatyvas: bažnyčios ir didikų paramos centrai, nakvynės namai vargšams, įvairios profesinės gildijos, besirūpinančios savo narių gerove ir remiančios bendruomenės veiklą, taip pat organizacijos, susijusios su pilietiniu ir tautiniu pasipriešinimu carinei rusų valdžiai XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje. Tai buvo aktyviausias Lietuvos globos ir filantropijos organizacijų kūrimosi laikotarpis, iš esmės labiau suvaržytas tarpukariu, kuomet, remiantis 1936 m. Draugijų įstatymu, buvo įvesta griežta tokio tipo organizacijų kontrolė, sudarant ne tik draugijų, bet ir jų narių sąrašus, pastaruosius skirstant į beteisius, nevisateisius, visateisius (Butkevičienė, Vaidelytė, 2013). Nepaisant griežtos kontrolės tautinis atgimimas, kultūra, auklėjimas, ugdymas ir net visos Lietuvos valstybės kūrimas, kaip teigė K. Grinius, iki Antrojo pasaulinio karo vyko „kaip tik per visuomenines organizacijas, tiesa, daugiausia slaptas, per privatinę iniciatyvą, per visuomeninį instinktą“ (Grinius, 1939 cit. Gineitienė, Domarkas, 2000, p. 38). Antrasis pasaulinis karas ir įvykiai, vystęsi po jo, Lietuvoje kaip ir kitose Rytų Europos šalyse apribojo ir net sustabdė NVO veiklą, kūrimąsi ir plėtrą iki pat 1990 m., kuomet trečiasis sektorius buvo pradėtas kurti iš naujo (Šimašius, 2007) ir tapo vienu „iš greičiausiai besivystančių sektorių Europoje bei Lietuvoje“ pastaruoju metu (Raišienė ir kt., 2014, p. 146). Vakarų šalyse nevyriausybinių sektoriaus reikšmingas augimas bei vystymasis vyko kaip tik po Antrojo pasaulinio karo (Aldashev, Navarra, 2018) Lietuvai tebeskendint stagnacijoje šio sektoriaus vystymosi prasme.

Sovietmečiu Lietuvoje kaip ir kitose Rytų Europos šalyse buvo steigiamas „ir veikė daugybė visuomeninių organizacijų“, bet jos iš esmės neturėjo nevyriausybiniams organizacijoms būdingos laisvės ir savivaldos dėl valstybės kontrolės, šių institucijų įtakos visuomeninių organizacijų valdyme ir sprendimų priėmimo bei narystės privalomumo (Mikulionienė, Gedvilaitė-Kordušienė, 2014, p. 34). Didžioji dalis tokių organizacijų buvo profsajungos, kurioms priklausė net 43 proc. gyventojų, o po nepriklausomybės itin gausiai besikūrusių ir iki šiol populiarių nevyriausybinių organizacijų, veikiančių socialinių paslaugų srityje, sovietiniu laikotarpiu praktiškai nebuvo. Tai siejama su „komunistinės sistemos socialinėmis garantijomis gyventojams, kurios riboja tokių organizacijų poreikį“ (Žiliukaitė, 2006, p. 26). 1940 m. Lietuvoje uždrausta daugelio iki tol veikusių nevyriausybinių organizacijų veikla, jos įtrauktos į „antisovietinių elementų sąrašą“, skelbiant, kad filantropija – tai klasių kovai sušvelninti skirtas reiškinys, maskuojantis išnaudotojiškus ketinimus neturtingųjų atžvilgiu (Gineitienė, Domarkas, 2000, p. 42). Po 1948 m. Rytų Europoje nebeliko daugumos religinių, kultūrinių, ekonominių, filantropinių nevyriausybinių organizacijų (išskyrus galingą komunistų partiją ir jos įtakoje buvusias komjaunimo, pionierių organizacijas ir profsajungas, taip pat profesinės veiklos specialistus siejančias draugijas, jei jų veikla nesusijusi su domėjimusi Lietuvos praeitimi, tautiškumo skatinimu, pilietiškumu), kadangi šios nepakluso valdžios diktatui, kai tuo tarpu Vakarų Europoje bei JAV pokaris tapo

trečiojo sektoriaus organizacijų plėtros laikotarpiu, kuomet NVO vykdė „jaunesniojo gerovės valstybės partnerio vaidmenį“ (Gineitienė, Domarkas, 2000, p. 28). Vis dėlto net ir iki šiol posovietinių šalių nevyriausybinis sektorius, pilietinė visuomenė yra laikoma sąlyginai silpna lyginant su Vakarų šalimis (Meyer ir kt., 2019).

Kalbant apie NVO plėtrą Lietuvoje, dar prieš dešimtmetį, Kėrytės (2010) pastebėjimu, šis sektorius, jo vystymasis buvo menkas, nepasizymėjęs tokiu pilietiniu aktyvumu, koks egzistuoję mūsų šalyje, jei NVO disponuotų didesniu simboliniu kapitalu, t. y. autoritetu, patikimumu visuomenėje, reikšminga įtaka svarbiuose politiniuose sprendimuose ir pan. Tam pritarė Guogis, Gudelis ir Stasiukynas (2007), teigę, jog NVO Lietuvos visuomenėje tapatinos su finansinės paramos prašytojais, pasipelnymo ieškotojais, neturinčiais veiklos strategijos, pasižyminčiais kompetencijos stoka ir priklausomybe nuo valstybės dotacijų. Koks šis sektorius yra dabar, kur link juda, galima spręsti iš NVO informacijos ir paramos centro pateikiamų statistinių duomenų apie analizuojamo sektoriaus organizacijų kiekio pokyčius: nuo 2016 m. veikusių, apie 9 tūkst. nevyriausybines organizacijas statusą turinčių ir „pateikusių ataskaitas arba gavusių bent vieną eurą iš VMI (kuriuos gyventojai paskiria dedikuodami iki 2 proc. sumokėto GPM)“ organizacijų skaičius pakito iki maždaug 16 tūkst. NVO 2019 m. (NVO informacijos ir paramos centras, 2019). 2018 m. „Vilmorus“ atliktų reprezentatyvių apklausų duomenimis, Lietuvos gyventojų pasitikėjimas nevyriausybėmis organizacijomis taip pat palengva auga: 2012 m. pasitikinčių NVO buvo 32 proc. apklaustųjų, abejojančių – kiek daugiau nei pusė (54 proc.), o pastarųjų metų „Vilmorus“ pakartota apklausa atskleidė didesnę kiekį pasitikinčių (52 proc.) ir mažesnę – abejojančių (40 proc.) NVO veikla skaičių (NVO informacijos ir paramos centras, 2018). Visa tai suponuoja keletą prielaidų: 1) kad nevyriausybines organizacijas vis dar yra vystymosi stadijoje, tačiau šis procesas ganėtinai teigiamas, sukuriantis prielaidas manyti, jog pilietinė visuomenė Lietuvoje vystosi pakankamai sėkmingai; 2) kad kinta visuomenės narių nuostatos visuomeninės, bendruomenišku grįstos veiklos atžvilgiu, t. y. didėja NVO autoritetas, pasitikėjimas jomis visuomenėje, egzistuoja matomi, apčiuopiami, pamatuojami šių organizacijų veiklos rezultatai.

Apibendrinant pastarojo skyriaus mintis, būtų svarbu akcentuoti, jog nevyriausybines organizacijas, kad ir kokia gera intencija būtų steigiamos ir veiktų, vis dėlto nėra panacėja, kurios veikla savaime egzistuoja, vystosi ir duoda rezultatą ar išsprendžia, užglaisto visas problemas, inicijuoja sprendimus, inovacijas, ko nesima kitų sektorių veikėjai. Nevyriausybinių organizacijų veiklos pobūdis ir specifika yra tam tikras kelrodis, ko konkrečioje visuomenėje ar vietos bendruomenėje labiausiai stinga, kokie esminiai socialiniai, ekonominiai ir t. t. iššūkiai egzistuoja. Aktyvėjanti NVO veikla Lietuvoje sudaro prielaidas daryti tam tikrus apibendrinimus ir apie visuomenę: kokias vertybes ji pripažįsta, kaip kinta, keičiantis tradicijoms, poreikiams, lūkesčiams. Nevyriausybiniis sektorius – tai legitimizuota, įkūnyta žmonių vidinė nuostata, tam tikri prioritetai, požiūriai, labiausiai atsiskleidžiantys ten, kur dirbama ne dėl pelno, o dėl idėjos, dėl to, kuo tikima, kas išgyvenama kaip vidinių nuostatų inspiruota veikla. Kitaip tariant, NVO, drauge su kitų sektorių atstovais sudaro pilną visuomenės vaizdo žemėlapi, atskleidžiantį skirtingų visuomenių ir

įvairių bendruomenių (tame tarpe – ir vietos bendruomenių) problemas, pasiekimus, poreikius, savitumą.

1.2. Nevyriausybinų organizacijų tipai

Nevyriausybinis sektorius susideda iš organizacijų, kurios objektyviai yra tarsi labiau socialinės nei ekonominės, nors, stebint didėjančius finansinius šių organizacijų resursus (Aldashev, Navarra, 2018) bei persidengiančias, išplaukiančias veiklos ribas tarp sektorių (Lewis, 2010), apie tokį, dar XX a. pabaigoje išreikštą mokslininkų pastebėjimą Hudson (1995) galima diskutuoti. Vis dėlto NVO branduolį sudaro labdaros, religinės, profesinių sąjungų ir kitos savanoriškos organizacijos, kurias linkstama vadinti grynosiomis arba tikrosiomis trečiojo sektoriaus organizacijomis, labiausiai atspindinčiomis šio sektoriaus vertybes ir misiją. Mokslininkai, analizuojantys nevyriausybinių sektoriaus veiklą, pastarąsias organizacijas apibūdina kaip tokias, kurios pasižymi tam tikrais organizacijos valdymo bei veiklos bruožais, būtiniais nevyriausybinių sektoriaus organizacijai, nepaisant stebimų šio sektoriaus kaitos tendencijų: organizuotumas arba institucionalizavimas; institucinis privatumas nuo valdžios įtakos ir kontrolės; pelno nesiekimas ir / arba jo neskirstymas; savivalda arba valdymo savarankiškumas; savanoriškas dalyvavimas tokios organizacijos veikloje (Butkevičienė, Vaidelytė, 2013; Raišienė ir kt., 2014; Bach-Mortensen, Lange ir Montgomery, 2018).

Nevyriausybinių organizacijos egzistuoja ne tik aukšto išsivystymo, tačiau ir žemesnio ekonominio lygio šalyse. Šias aspektais XXI a. Vakarų mokslinėje literatūroje nevyriausybinių organizacijos yra skiriamos į Šiaurės ir Pietų NVO. Pirmosios grupės organizacijoms būdinga tai, jog jos kilo bei veikia išsivysčiusiose pasaulio šalyse, o antrosios – Pietų NVO, būdingos mažiau išsivysčiusioms pasaulio šalims, teritorijoms (Lewis, 2010). Su pasaulio Šiaurės ir Pietų regionais tai neturi stipraus tiesioginio ryšio, greičiau simbolinį, kadangi Lietuva, net būdama šiaurės pusrutuliu priklausanti šalis, vis dėlto yra priskiriama prie besivystančių šalių grupės bendrame ES kontekste.

Pagal NVO veiklos tikslus, jos yra skirstomos į 2 grupes: 1) organizacijos, teikiančios paslaugas, ir 2) organizacijos, įvardijamos kaip „paklauskos nevyriausybinių organizacijos“ (Šilinskytė, 2013, p. 330), arba organizacijos, priskiriamos atliekančioms „ekspresyvias“ funkcijas (Salamon, Sokolowski, 2004; Banks, Hulme, 2012), kurios gali būti propaganda, lobizmas, įtakos darymas viešajai politikai ir pan. Pastarosios organizacijos yra ne mažiau svarbios nei pirmosios, kurios teikia realias, apčiuopiamas paslaugas visuomenės nariams, kadangi šių NVO dėka yra identifikuojamos įvairios socialinės problemos, į jas atkreipiamas visuomenės ir politikų dėmesys, užtikrinamos atstovaujama klientų ar narių teisės, jų interesai. NVO yra svarbios ne tik socialinių paslaugų teikimo ar interesų atstovavimo, gynimo aspektu, tačiau ir socialinio kapitalo kūrimui, grįstam pasitikėjimu ir savitarpio sąveika (Salamon, Sokolowski, 2004).

Kortenas (1990) nevyriausybines organizacijas dar XX a. pabaigoje suklasifikavo į keturias kategorijas priskirdamas kiekvienai iš jų veiklos erdvę, veikėjus, problemas arba tikslus, dėl kurių tam tikras organizacijos tipas vykdo savo misiją (2 lent.).

2 lentelė. D. Korteno nevyriausybinių organizacijų klasifikacija

NVO karta	1 karta: Savanoriškos organizacijos	2 karta: Viešųjų / socialinių paslaugų teikėjai	3 karta: Viešosios politikos įgyvendinimo NVO	4 karta: Piliiečių organizacijos
NVO veiklos bruožai				
Problema, skatinusi NVO poreikį	Stygius, trūkumas, nepriteklus	Vietos bendruomenės sąstingis, neveiklumas	Institucinė arba politinė prievarta, savaržymai	Pasyvus požiūris į pilietiškumą
Veiklos vykdymo laikas	Skubiai, betarpiškai	Projekto vykdymo laikas	10–20 metų	Neribotas laikas
Veiklos apimtis	Individai ir / arba šeimos	Kaimynystė, kaimas, miestelis	Regionas arba tauta	Nacionalinis arba globalus lygmuo
Pagrindiniai veikėjai	NVO	NVO + bendruomenė	Visos relevantiškos viešosios institucijos ir privacios įmonės	Žmonių ir organizacijų tinklai, neturintys griežtų ribų
NVO vaidmuo	Veiklos įgyvendintojas, paslaugos teikėjas	Organizatorius	Pokyčių ir veiklos katalizatorius, inspiratorius	Aktyvus veikėjas / švietėjas

Šaltiniai: Korten, 1990; Lewis, Kanji, 2009; Raišienė ir kt., 2014.

Tiesa, Korteno schema vaizduoja ir nevyriausybinių organizacijų vystymąsi, raidą bei atskleidžia skirtingas jų naudojamas veiklos strategijas, parodančias, kaip keičiasi NVO bėgant laikui ir augant šio sektoriaus organizacijų kūrėjų, valdytojų patirčiai arba pagal konkrečias egzistuojančias ar kintančias gyvenimo sąlygas. Tiek paties Korteno (1990) pastebėjimu, tiek remiantis kitų – vėlesnių autorių išvalgomis, pirmiausia NVO kūrimasis prasidėjo būtent iš humanitarinių paskatų, siekiant teikti pagalbą vargšams ir tik palengva perėjo į kitas, sudėtingesnes trečiojo sektoriaus organizacijų ir jų valdymo struktūras (Clarke, 2013).

Kaip matoma 2 lentelėje, pirmosios kartos nevyriausybinių organizacijų yra vadinamos savanoriškosiomis organizacijomis, kadangi, atsižvelgdamos į būtiniausius visuomenės poreikius ir vertybes, vykdo socialinę misiją. Tokios organizacijos yra vadinamos seniausio vaidmens tipo NVO – paslaugos teikėjais. Antros kartos organizacijos jau imasi tarnauti visuomenės tikslams remdamosi rinkos veikimo tam tikrais principais. Trečiosios kartos NVO reprezentuoja savo narių interesus, turi patirties ir kvalifikacijos kokybiškai vykdyti pilietinės organizacijos veiklą ir vaidmenį, atsižvelgiant ne tik į pamatinius visuomenės narių poreikius, tačiau ir į aukštesnes vertybes: politiniai pokyčiai šalyje, valstybėje, visuomenėje. Svarbus aspektas NVO veikloje tampa darni plėtra, įtakos darymas sprendimų, palankių visuomenės nariams, priėmimo. Ketvirtoji NVO karta žymi, kaip teigia Lewis ir Kanji (2009), šių organizacijų perėjimą į platesnę erdvę formuojantis socialiniams judėjimams bei plečiantis veiklos laukui iš lokalaus į nacionalinį ar net globalinį lygmenį, siekiant ilgalaikių struktūrinių pokyčių. Šių organizacijų raidą ir vystymąsi, anot Gineitienės ir Domarko (2000), lėmė keletas veiksnių. Pirmiausia – didėjanti

valdžios korupcija ir socialiniai sunkumai. Taip pat tam įtakos turėjo valdžios nuostatos NVO atžvilgiu, kadangi pirmosios gali paskatinti trečiojo sektoriaus veiklą plėstis teikdamos paramą pavestoms funkcijoms vykdyti; privataus sektoriaus ištekliai, kuriais remiama trečiojo sektoriaus veikla ir kurie „yra pagrindinis sprendžiamasis ne pelno sektoriaus sėkmingo gyvavimo veiksnys“ (p. 30); taip pat – religinės bei etinės vertybės, skatinančios ir propaguojančios filantropiją (Gineitienė, Domarkas, 2000, p. 30).

Pastarąjį dešimtmetį pasaulyje vykdomų mokslinių tyrimų nevyriausybinų organizacijų tematika srityje, egzistuoja siekis tokias organizacijas pavadinti tam tikrais veikėjais, t. y. įvardyti „vardu“, atspindinčiu organizacijos veiklos specifika, drauge atskleidžiant trečiojo sektoriaus pliuralizmą, organizacinį sudėtingumą, daugialypią tikslų, misijų bei siekių egzistavimą. Visa tai tampa tarsi žemėlapiu, atskleidžiančiu ir visuomenių, konkrečių regionų, šalių ar net smulkių vietos bendruomenių kaitos tendencijas, įtakų sferas ir pan. aspektus. Pastebima, jog tai, kokią vaidmenį konkrečioje valstybėje ar tyrimo atveju – konkrečioje vietos bendruomenėje, vaidina nevyriausybinių organizacijos, priklauso nuo individualios bendruomenės ar visos visuomenės poreikių (Donnelly-Cox, Donoghue ir Hayes, 2001). Svarbu pabrėžti, jog nevyriausybinių organizacijos vaidmuo šiame darbe bei jo tyrime yra suprantamas kaip nevyriausybinių organizacijos vykdoma veikla, kurią ji atlieka veikdama vietos bendruomenėje. Kitaip tariant – vaidmuo yra tai, „ką veikėjas daro, atlieka santykiuose su kitais veikėjais, atsižvelgiant į jo (veikėjo) funkcinę reikšmę socialinei sistemai“ (Parsons, 1991, p. 16). Nevyriausybinių sektorių, jam atstovaujančios organizacijos ir yra bendrai socialinei sistemai (konkrečiu atveju – vietos bendruomenės tinklui) priklausantys bei atitinkamą funkciją joje vykdančios veikėjai pagal sutartas, nustatytas šiai socialinei grupei taisykles (pagal Pope ir kt., 2018).

Guay, Doh ir Sinclair (2004) įgyvendintų tyrimų duomenimis, NVO svarba pastaruosius dešimtmečius visame pasaulyje tik auga, jų reikšmė didėja tiek kiekybės, tiek galios, tiek daromos įtakos viešojoje politikoje prasmėmis. Šios organizacijos laikomos pagrindiniu vyriausybės (valdžios) partneriu tokiose srityse kaip socialinių paslaugų teikimas, kultūros ir meno plėtojimas, skatinimas bei pilietinės visuomenės branduolys ir atstovas (Kramer, 2000). Iš to seka prielaida, jog didėjant NVO reikšmei, įtakai bei galiai, didėja ir galimų vaidmenų tipų arba veiklos modelių, skirtų apibūdinti įvairias šio sektoriaus organizacijas interpretacijų galimybės ir gausa, leidžianti į NVO pažvelgti ne tik kaip į socialinių misijų ar paslaugų sektorių, tačiau ir kaip inovatorių, pokyčių iniciatorių.

Greta NVO reikšmingumo, daromos įtakos, egzistuoja ir kita – kokybinė šių organizacijų veiklos išraiška, apibūdinimas – vaidmuo, kylantis iš NVO funkcijų, tikslų, veiklos pobūdžio, kitų vertinamų aspektų. Vaidmenų tipų arba veiklos modelių, atsižvelgiant į trečiojo sektoriaus turtingumą organizacijomis, gali būti išskiriama įvairių ir daug. Tyrėjai vieningai nesutaria, kaip turėtų būti skirstomos ar grupuojamos, o gal tiesiog įvardijamos skirtingas veiklas vykdančios plataus bei daugialypio nevyriausybinio sektoriaus organizacijos. Vieni jų, pavyzdžiui, Morris (2000), linksta identifikuoti NVO pagal pagrindines jų funkcijų grupes. Pirma grupė NVO siejama su tuo, kad ne pelno organizacijos kuria „viešas arba kolektyvinio tipo

gėrybes visuomenei“ (Morris, 2000, p. 27). Antroji nevyriausybių organizacijų funkcijų kategorija atskleidžia skirtumą tarp rinkos, valstybės ir trečiojo sektorių gėrybių ir paslaugų teikimo visuomenei efektyvumo ir veiksmingumo požiūriu. NVO teikia paslaugas savo klientams efektyviau ir veiksmingiau lyginant su kitų sektorių atstovais. Trečioji kategorija NVO funkcijų yra susijusi su vienu svarbiausių šio sektoriaus organizacijų bruožų – teigiamų, pozityvių išorės veiksnių, aplinkos kūrimu visuomenėje. Tai geriausiai iliustruoja, Morris (2000) teigimu, Putnam pilietinės visuomenės ir socialinio kapitalo įžvalgos, kadangi būtent trečiasis sektorius skatina socialinio kapitalo atsiradimą, jo augimą, kas savo ruožtu „skatina ekonomikos ir demokratinės visuomenės augimą“ (p. 28). Plėsdamasis nevyriausybinis sektorius tampa svarbiu veikėju, nurodančiu, ne tik atskirų teritorinių bendruomenių, tačiau ir visos visuomenės vystymosi kryptis. Nevyriausybės organizacijos tampa „galinga socialine jėga tiek vietos, tiek tarptautiniu lygiu, kuri telkia pilietinę visuomenę ir daro įtaką politikoje“ (Suárez, Marshall, 2014, p. 194).

Vieni pirmųjų tyrėjų, Lewis (2010), vėliau – Lewis ir Kanji (2009), analizuodami bei siekdami identifikuoti nevyriausybių organizacijų vaidmenis, juos įvardijo remdamiesi organizacijų funkcijomis, veiklos pobūdžiu: įgyvendintojas (angl. *implementer*), paslaugų teikėjas (angl. *service delivery*), pokyčių skatintojas (angl. *catalysis*), tarpininkas arba visų suinteresuotų pusių partneris (angl. *partnership*), atstovas (angl. *advocacy*), sergėtojas (angl. *watchdogs*) ir kt. Visi šie minėti vaidmenys kildinami iš organizacijų veiklų, jų teikiamų paslaugų charakteristikų. Nepaisant visko, dėl organizacijos multifunkcinės veiklos vaidmenų tipai gali būti persipynę vienoje ir toje pačioje organizacijoje kaip jos vykdomos veiklos veidas.

Vienas seniausių arba pirmųjų NVO vaidmenų visuomenėje, remiantis tiek Korten (1990) NVO raidos skale, tiek kitų analitikų įžvalgomis, yra paslaugų teikėjas. Jis ir daugiausia išanalizuotas, ir kartu daugiausia kritikuojamas. Kritikai apie šio tipo vaidmenį atliekančias NVO teigia, jog tokios organizacijos niekada nėra pajėgios užtikrinti tokių paslaugų įvairovės ir jų kokybės visuomenei, kaip tą padaryti gali valstybė su savo resursais, o teiginiai, jog NVO pajėgesnės, lankstesnės ir pan., yra tik lozungai, neparemti jokiais argumentais. Kita vertus, nevyriausybės organizacijos išties nėra pajėgios teikti tokį paslaugų visuomenei paketą, kokį teikia valstybės institucijos ir įstaigos. Tačiau jos į tai ir nepretenduoja. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad paslaugų NVO veiklos kryptis yra tam tikra, konkreti visuomenės grupė su specifiniais poreikiais, kuriuos siekia užtikrinti ir papildyti paslaugų paketą, gaunamą iš valstybės, savo paslaugomis, pavyzdžiui, psichologinio konsultavimo paslaugos socialinės rizikos šeimoms. Kita kylanti mokslinė su NVO kaip paslaugų teikėjais dilema – ar tai valstybės visiškai perduota joms funkcija, ar tik laikinas paslaugų trūkumo iš valstybės užpildymas? Idealu, kaip teigia Lewis ir Kanji (2009), jei randamas kompromisas ir vidurio taškas, t. y. paslaugų teikimas negali tapti tiesiogine ir tik NVO atsakomybe, o turi būti kaip galimybė papildyti valstybės teikiamas viešąsias paslaugas NVO paslaugomis.

Nevyriausybės organizacijos kaip pokyčių katalizatoriaus vaidmuo išreiškiamas dviem būdais: pirma, NVO siekia pokyčių atstovaudama bendruomenės interesams ir siekdama įtakos derybose su valstybiniu sektoriumi. Anot Najam (1999),

NVO šiame procese dalyvauja inovatyviais būdais, kaip savotiški politikos antrepreneriai, turėdami tikslą prisidėti prie jų atstovaujama grupių interesų užtikrinimo politikos lygmenyje, prisidedant prie politinių sprendimų, palankių atstovaujamiems klientams priėmimo. Tai įgyvendinama pasitelkiant tarpasmenines interakcijas, t. y. socialinius ryšius, saitus bei jų mobilizavimą NVO užsibrėžtiems tikslams siekti. Į tai įtraukiami skirtingi ir kuo įvairesnių sektorių veikėjai, disponuojantys NVO veiklai vykdyti reikalingais resursais. Taip pat tokiam vaidmeniui priskiriamos NVO veikloje galima stebėti kitiems sektoriaus būdingų bruožų, pavyzdžiui, verslumo. Kritika šiam vaidmens tipui susijusi su vaidmens ilgalaikiškumu bei organizacijos ribų išblukimu. Pirmiausia yra abejojama tokio vaidmens organizacijos potencialu ilgą laiką išlaikyti lyderio pozicijas santykiuose ir kovoje dėl galios su kitais sektoriais. Antra, kitų sektorių veiklos bruožų įvedimas į NVO veiklą tarsi devalvuoja nevyriausybines organizacijos sampratą ir vertę, kadangi dažniausiai yra įprasta NVO laikyti karitatyvinėmis, globėjyškoms, šelpiančiomis, apeliuojančiomis į valstybės sąžinę rūpintis savo piliečiais organizacijomis. Antras pokyčių katalizatoriaus vaidmens tipas siejamas su NVO išsikeltais inovatyviais tikslais ir taikomais netradiciniais praktiniais sprendimais, siekiant pagerinti gyvenimo sąlygas konkrečioje vietovėje ar tam tikrai visuomenės grupei (Lewis, Kanji, 2009). Inovatyvumas gali būti suvokiamas skirtingai ir siejamas su daugeliu įvairių veiklos būdų bei metodų. Priklausomai nuo situacijos ir poreikio, inovacija gali turėti skirtingas formas, išraiškos pavidalus: nuo technologinių sprendimų diegimo iki organizacinių vietos gyventojų problemų sprendimo. Tokio tipo vaidmenį atliekančiai NVO nėra būtina plati veiklos erdvė, teritorija ar įvairialypė paslaugų paletė. Net nėra būtina itin glaudžiai bendradarbiauti su kitais veikėjais, pavyzdžiui, vietos savivaldos įstaigomis. Aktyvi savanorystė nėra tokios organizacijos prioritetas, kaip tik labiau pageidaujamas individualus indėlis į vystymosi procesą, kur riziką prisiima individas, ne organizacija. Tokio vaidmens NVO yra traktuojama kaip tam tikra prasme aktyvių, suinteresuotų vystymosi veikėjų sambūris, kuriame gali būti aptariamoms problemoms, galimi jų sprendimo būdai, kurie skiriasi nuo kitų su panašiais iššūkiais susiduriančių NVO sprendimų. Toks vaidmuo, anot Lewis ir Kanji (2009), kyla iš tam tikros gyvenimo kokybės, santykių, kuriuos konstruoja pati organizacija. Kritika šio nevyriausybines organizacijos vaidmens tipui susijusi su tuo, jog tokios organizacijos neturi ilgalaikės strategijos ir pačios save pasmerkia sunykimui.

Partnerio ir bendradarbio arba tarpininko tarp įvairių galimų vietos bendruomenės veikėjų vaidmuo, siekiant vystymosi nevyriausybines organizacijos veikloje, tiriamuoju šio darbo atveju traktuojamas kaip vienas esminių ir pagrindinių, labiausiai darančių įtaką analizuojamam procesui. Partnerystė paprastai grindžiama ryšiais, saitais, jų rinkiniu tarp daugelio veikėjų, esančių tame pačiame tinkle, t. y. teritorijoje, kuomet bendruomenės vystymasis vyksta kaip procesas, kur veikėjai yra pasidalinę atsakomybėmis, rizika ir veikia bendrai. Nevyriausybines organizacijoms partnerystė ir bendradarbiavimas yra naudingi dėl daugelio aspektų. Vienas tokių, išskiriamas Lewis ir Kanji (2009), yra NVO priėjimas prie organizacijai trūkstamų resursų, kuriais disponuoja kiti sektoriai ir jų atstovai. Kaip parodė Tendler (1997) tyrimai, atlikti Brazilijoje, tiriant organizacijų, įstaigų iš skirtingų sektorių įtaką krašto vystymuisi, geriausius rezultatus galima pastebėti ten, kur egzistuoja

skirtingų sektorių bendradarbiavimas ir partnerystė, o ne ten, kur skiriama tikslinė parama stiprinti kurios nors vienos veiklos srities organizacijas. Tokiu atveju atsiranda rizika, jog ribos tarp sektorių tarsi susilieja, išblunka, nėra tokios griežtos, tačiau efektas bendruomenėms ir jų gyvenimo sąlygų pagerėjimas stebimas didesnis dėl tinklinės veiklos.

Atstovo (angl. *advocacy*) vaidmuo iš principo siejamas daugiau su lobizmu, įtaka viešojoje politikoje, dalyvavimui jos darbotvarkėje, politikos vystymu, dalyvavimu sprendimų, palankių jų atstovaujamos grupėms, priėmimo, naujovių, inovacijų diegime arba skatinime tai daryti ir t.t. Sergėtojo (angl. *watchdogs*) vaidmuo būdingas organizacijoms, besiorientuojančioms į priežiūrą, tam tikra prasme visuomenės apsaugą bei informavimą ar švietimą tokiose srityse kaip valdžios korupcija, rinka, žmogaus teisės ir kt. (Lewis ir Kanji, 2009). Svarbu paminėti, jog egzistuoja ir daugiau galimų arba mokslininkų įvardijamų nevyriausybinių organizacijų vaidmenų tipų. Pavyzdžiui, tarptautiniu lygiu veikiantis pagalbininkas (angl. *international facilitative*), vartininkas (angl. *gatekeeper*), imperialistas (angl. *imperialist*) ir kt. (Dondoli, 2019; McGaughey, 2018; Haddad, 2018). Tačiau šiame darbe jie neanalizuojami plačiau, kadangi iš principo yra priskiriami ne bendruomenės vystymosi (angl. *community development*) sričiai, į kurią fokusuojamasi, o žmogaus teisių, laisvių užtikrinimui, su tuo susijusioms teisės srities problemoms spręsti.

Iki šiol Lietuvoje nevyriausybines organizacijas įvardijamos remiantis Salamon ir Sokolowski (2004) tradicija skirti dvi NVO grupės: paslaugų ir lobistines, neanalizuojant platesnio, gilesnio konteksto bei galimų veiklos modelių. Taip pat mūsų šalyje yra gana populiari nevyriausybines organizacijas įvardyti teisiniu jų statusu, kuris vėlgį suteikia mažai informacijos apie tai, kas slypi už teisinio statuso: kokie tikslai, kokia veikla, kokia misija ir pan. Visa tai, kaip jau minėta šiame darbe, yra svarbu siekiant suvokti ir pažinti ne tik NVO sektorių, jo kontekstą ir situaciją, tačiau ir bendrai suprasti valstybės, visuomenės išsivystymo kryptį, lygį, spragas.

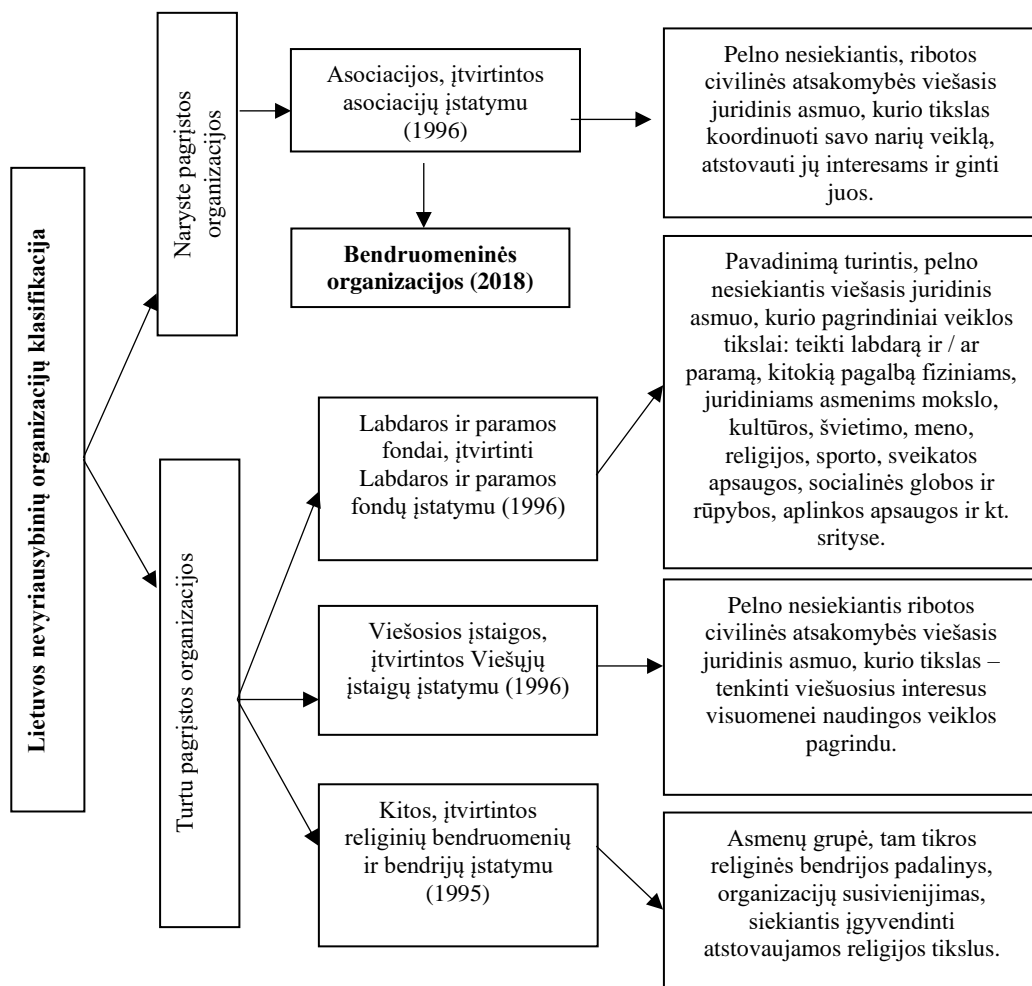
Lietuvoje teisiškai nevyriausybines organizacijas veiklą vykdyti gali veikdamos kaip:

- 1) viešosios įstaigos, steigiamos ne valstybės sektoriaus institucijų,
- 2) asociacijos,
- 3) labdaros ir paramos fondai,
- 4) kitos organizacijos: šiai grupei priskiriamos religinės bendruomenės, bendrijos (2 pav.).

Kalbant konkrečiai apie teritorinėse bendruomenėse įkurtas bei joms atstovaujančias organizacijas (bendruomenės centrus), vienas dažniausių nevyriausybines organizacijos tipų tarp bendruomenėse teritoriškumo principu veikiančių nevyriausybinių organizacijų – asociacija. LR vietos bendruomenių savivaldos politikos pagrindų 2016 m. įstatymo projekte (LR vietos bendruomenių savivaldos politikos pagrindų įstatymas, 2016), o nuo 2018 m. sausio 1 d. įstatyme bei nuo 2019 m. įsigaliojusiam LR bendruomeninių organizacijų plėtros įstatyme bendruomeninė organizacija yra apibrėžiama išskirtinai tik kaip „asociacija, kurios steigėjai ir nariai yra gyvenamosios vietovės bendruomenės (jos dalies arba kelių gyvenamųjų vietovių) gyventojai (jų atstovai) ir kurios paskirtis – per iniciatyvas įgyvendinti viešuosius interesus, susijusius su gyvenimu kaimynystėje“ (LR

bendruomeninių organizacijų plėtros įstatymas, 2018, 2 str. 1 d.). Kitokį teisinį statusą nei asociacija turintys bendruomenių centrai nuo 2019 m., kuomet įsigaliojo minėtas įstatymas, privalėjo keisti savo statusą, siekdamos ir toliau išlaikyti galimybę vadintis bendruomenine organizacija.

Kiek, kaip ir ar apskritai tai duos naudos ir pridėtinės vertės bendruomeniškumo plėtrai, darbo rengimo etape sudėtinga atsakyti, kadangi turi praeiti tam tikras laiko tarpas. Tačiau jau įstatymo svarstymo etape buvo galima įžvelgti priešpriešas, nesutarimus ir prieštaravimus tiek tarp įstatymų leidžiamosios valdžios atstovų, rengiančių šį teisinį dokumentą, tiek tarp pačių bendruomeninių organizacijų. Svarbu paminėti, jog šio darbo tyrimo dalyvių tarpe buvo įvairių tipų bendruomeninės organizacijos: asociacijos, viešosios įstaigos ir net labdaros ir paramos fondai. Tad jų veiklai kilo dilema – koku principu toliau vykdyti veiklą?

2 pav. Lietuvos NVO teisinė klasifikacija. Paveikslas sudarytas remiantis Raišiene ir kt. (2014, p. 153), LR Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymu (1995) bei LR Bendruomeninių organizacijų plėtros įstatymu (2018)

Taigi, atsižvelgiant į tai, jog pasaulyje jau yra identifikuoti įvairūs galimi nevyriausybinių organizacijų vaidmenų tipai, jų modifikacijos, darbo autorės manymu, yra svarbu šią mokslinių tyrimų spragą užpildyti ir Lietuvos kontekste. Todėl, remiantis mokslininkų, dirbančių šioje srityje užsienio šalyse patirtimi, empiriniu šio darbo tyrimu bus siekiama iširti, atskleisti, kokie nevyriausybinių organizacijų (konkrečiai – bendruomenių centrų) vaidmenys yra galimi tarp Lietuvoje veikiančių tokio pobūdžio organizacijų bei kaip jie atsiskleidžia vietos bendruomenės tinklo (teritorijos) kontekste? Ar mūsų šalies organizacijos atkartoja kitų šalių patirtį bei perima jų veiklos principus (vaidmenis), ar egzistuoja specifiniai, Lietuvai būdingi vaidmenų tipai, jų variacijos? Kokios priežastys lemia tam tikrus panašumus ar skirtumus?

Apibendrinant nevyriausybinių organizacijų tipologijas, bandymus šias organizacijas surūšiuoti, labai tinka Castells (2005) išvalga, kad yra tokios „organizacijos, kurių tikslai bei tikslų kaita be paliovos formuoja ir performuoja priemonių struktūrą“ (p. 188), kitaip tariant, kintanti visuomenė daro įtaką ir visų su ja susijusių bei jos poreikius tenkinančių struktūrų kaitai tam, kad geriau jai tarnautų, atitiktų poreikius. Disertacijos autorės nuomone, trečiojo sektoriaus organizacijos savo misija būtent tokios ir yra ar turėtų būti – besikeičiančios dėl kintančios aplinkos ir naujų poreikių bei iššūkių, tačiau visa šerdimi susijusios su žmogumi ir jo įkūnytos. Kita vertus, galbūt ne visoms šio sektoriaus organizacijoms iš tiesų yra poreikis ar būtinybė vystytis iki naujausios kartos NVO.

Svarbu akcentuoti tai, kad būtent visuomenių kaita, turinti įtakos ir šiuo atveju nevyriausybinių organizacijų pokyčiams, nuolat palieka vietos naujoms interpretacijoms bei atradimams, t. y. siekiui iš naujo pažvelgti į NVO, jų vaidmenų, funkcijų pasiskirstymą ir persiskirstymą. Kaip nėra tikslų statistinių duomenų apie tai, kiek pasaulyje ar Lietuvoje turime realiai veikiančių nevyriausybinių organizacijų ar konkrečiai bendruomenių centrų, taip nėra ir itin aiškaus nagrinėjamo sektoriaus organizacijų tipologijų skaičiaus. Viena iš priežasčių – sektoriaus nuolatiniai pokyčiai, virsmai, dinamika, itin sudėtingai pasiduodanti statistikai, tačiau be galo palanki ir turtinga informacija giliai kokybinei analizei. Būtent pastaroji ir pasitelkiama šioje disertacijoje.

1.3. Bendruomenės centras – teritoriškumo principu veikianti nevyriausybė organizacija

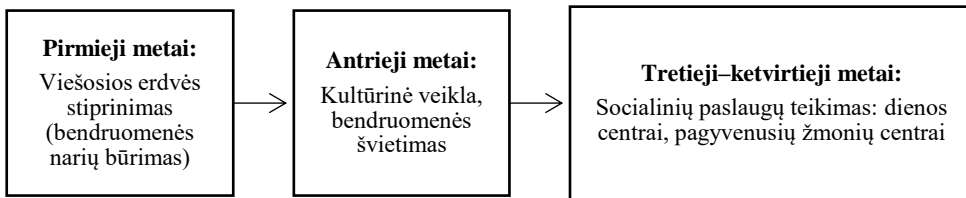
Atsižvelgiant į tai, jog bendruomenių centrai, arba bendruomenių organizacijos, yra viena iš specifinių viso nevyriausybinių sektoriaus organizacijų grupių, darbo autorės įsitikinimu, egzistuoja būtinybė atskleisti ir pristatyti šio tipo organizacijos specifiškumą kitų NVO atžvilgiu bei trumpai apžvelgti bendruomenių centrų kilmę, raidą. Kitaip tariant, poskyrio tikslas yra išlaikyti sistemiską, nuoseklų perėjimą nuo visoms nevyriausybinių sektoriaus organizacijoms būdingų savybių, organizacinių bruožų prie tyrimo fokuso – bendruomenių centrų.

Taigi bendruomenės centras – viena dinamiškiausių socialinių organizacijų pasaulyje, veikiančių teritoriniu principu, mokslininkų laikoma bendruomenės vystymosi centru. Dėl pastarojo aspekto šio tipo NVO tampa saitų, siejančių vietos bendruomenę su valstybės sektoriaus įstaigomis bei privataus sektoriaus

suinteresuotais veikėjais, taip pat priklausančiais tai pačiai teritorijai (Estes, 1997). Šių nevyriausybių organizacijų istorija prasidėjo XX a. pradžioje pradėjus kurti nakvynės namams ir kaimynystės centrams Europoje bei JAV. Bendruomenės centrai teikė paslaugas vietos bendruomenėms, bendradarbiavo ir tarpininkavo su kitų sektorių atstovais reikiamų paslaugų srityje. Didžiausias tokių centrų dėmesys ir veikla jų susikūrimo pradžioje buvo orientuota į vargšus, neįgalius asmenis, pagyvenusius, vaikus, naujuosius imigrantus bei pagalbos teikimą šioms asmenų grupėms. Pirmoji tokio tipo organizacija Europoje buvo įkurta Londono lūšnyne dar 1884 m., kur susivieniję aukštesniosios klasės britai rūpinosi vargšų gyvenimo pagerinimu: materialine jų situacija (įsidarbinimo galimybėmis, išnaudojimo darbe problemomis), bendruomenės infrastruktūra, net vykdė tyrimus bei surinktus duomenis naudojo atstovaudami bendruomenės valdžios struktūrose, įstaigose, kur siekdavo atkreipti dėmesį į vargingai gyvenančių britų padėtį. Remiantis šiuo pavyzdžiu, analogiškas centras 1886 m. buvo įkurtas Šiaurės Amerikoje (Estes, 1997).

Šiandien bendruomenės centrai labai stipriai nukrypo nuo savo šaknų: vis dar nemažas dėmesys yra skiriamas vargingiausiems bendruomenės nariams ir pagalbos jiems teikimui. Tačiau tai nėra pagrindinis šių NVO veiklos tikslas. Šiuolaikinis bendruomenės centras siekia įtraukti visus jos narius į bendrą veiklą bendradarbiaujant tarpusavyje, t. y. keičiantis disponuojamais resursais vienas su kitu, siekiant ne vienos kurios nors socialinės grupės asmenų, tačiau visos teritorijos gyvenimo sąlygų pagerinimo. Tokio bendruomenės centro veikla kito ir tebekinta kartu su visuomenės poreikiais. Tyrėjų atlikti moksliniai tyrimai rodo, jog bendruomenių centrai „aktyviai siekia įtraukti žmones, institucijas ir kitus socialinius veikėjus į kompleksinį procesą, didinantį visų bendruomenės grupių žmonių gerovę“. Daugelyje dabartinių demokratinių šalių ši nevyriausybė organizacija veikia kaip vienas svarbiausių tinklo mazgų, kurio dėka vyksta „ištisu visuomenių socialinės transformacijos“ (Estes, 1997, p. 46).

Bendruomenėje veikianti nevyriausybė organizacija, nepaisant to, jog pasižymi savanoriškos veiklos, pelno nesiekimo bruožais, tačiau iš visų trečiojo sektoriaus organizacijų išsiskiria teritoriškumo principu, kuriuo remiantis, veikla neperžengia konkrečios teritorijos ribų ir yra skirta tik jos gyventojams (Opere, 2007; Godvadas, 2004). Bendruomeninė organizacija iškyla iš individų bendravimo, jų bendramintiškumo, kuris įtraukia ir apjungia, suvienija individus tolesnei veiklai. Labai dažnai tokia nevyriausybė organizacija pradeda savo veiklą nuo pramogų, laisvalaikio organizavimo: iškylų gamtoje, šeimadienių, sporto, kitų tradicinių švenčių organizavimo, kurios suvienija skirtingas grupes, esančias teritorinės bendruomenės lauke (Ennis, West, 2014). Bendruomeninės organizacijos veiklos vystymas, pradedant šį procesą plėtoti nuo laisvalaikio renginių organizavimo bendruomenės nariams, yra normali praktika pasaulyje, kadangi pirmiausia yra svarbu suburti bendruomenės narius draugėn, sudaryti sąlygas atsirasti diskusijoms apie vietos situaciją ir problemas, poreikius ir lūkesčius (Eng Amy, 2017). Vėliau į procesą įtraukiami kiti suinteresuoti bendruomenės tinklo veikėjai (valstybinio ir / ar privataus sektoriaus). Bendruomenės centro kaip organizacijos ir jos vykdomos veiklos tikslai, laikui bėgant ir sėkmingai vykstant NVO veiklos vystymosi procesui, kinta (3 pav.)

3 pav. Bendruomeninės organizacijos raida pagal vykdomos veiklos specifika. Sudaryta autorės, remiantis Poviliūnas, 2010

Kaip matoma 3 paveiksle, bendruomenių centrų kaita susijusi su jų vykdomos veiklos pokyčiais, prasidedančiais nuo kultūrinės, kviečiančios prisijungti bendruomenės narius švęsti šventes iki socialinių paslaugų teikimo veiklos, orientuotos į socialinės gerovės bendruomenėje kėlimą, pačios bendruomenės vystymąsi, bendradarbiavimą ir net konkuravimą su viešuoju sektoriumi, finansinių išteklių paiešką ir privataus sektorių skatinimą aukoti bendruomeninės organizacijos vykdomoms programoms.

Bendruomenėse veiklą vykdančios nevyriausybinės organizacijos vaidina svarbų vaidmenį konkrečios teritorijos socialinės ir ekonominės transformacijos procese. Tokių nevyriausybinių organizacijų, kurios veikia bendruomenėse teritoriškumo principu, vaidmuo labiausiai apima įsitraukimą į sprendimų priėmimą, derybas su valstybiniu sektoriumi, siekiant atstovauti bendruomenės interesams ir skatinant bendruomenės įgalinimą. Analizuojamo tipo nevyriausybinių organizacijų bendruomenėje atlieka ir solidarumo tarp bendruomenės narių skatintojo vaidmenį, „pakelia dvasią, skatina vienybę, padeda kovoti su bejėgiškumo jausmu, kylančiu iš skurdo“ (Opere, 2007, p. 252). Bendruomenės nariams, kurie jungiasi į bendruomenės centro veiklą, toks užimtumas naudingas tuo, jog suteikia naudingumo, priklausymo grupei jausmą, socialinio kapitalo vienijimąsi. Bendruomenės, ypač kaimo teritorijoje, nariai pasižymi gana artimais tarpusavio ryšiais, kas padeda greičiau užmegzti kontaktus bei efektyviau veikti nei kitoms nevyriausybiniams organizacijoms. Be to, vietos bendruomenė gali veikti kaip jėga, ribojanti galios siekiančio teritorijoje elito dominavimą (Opere, 2007). Tačiau pats faktas, kokio vaidmens imasi arba kokio pobūdžio, apimties, krypties veiklą įgyvendina nevyriausybinių organizacijų, priklauso tiek nuo socialinius poreikius reflektuojančios visos visuomenės, tiek ir nuo konkrečios bendruomenės (Donnelly-Cox, Donoghue ir Hayes, 2001).

Kalbant apie bendruomenę, kaip jau buvo minėta anksčiau šiame darbe, ji suvokiama bei interpretuojama per teritorinio suskirstymo prizmę. Nepaisant įvairių kontrargumentų teritoriškumui, kuriuos išreiškia mokslininkai, pasisakantys prieš bendruomenės apibrėžtumą, įrėminimą teritorijoje, laikantys tai klaidingu pasirinkimu dėl, jų manymu, sumenkinamo dėmesio santykių tarp grupės narių egzistavimui, bendrai sąveikai, sutarimui ir pan. (Dinham, 2011), vis dėlto apsispręsta, kad tokiu būdu yra patogu tirti įvairias kaimynystės, kaimų, miestų grupes, nes teritoriškumas, geografinių ribų apibrėžimas yra svarbus individų identiteto, solidarumo, abipusės pagalbos, tarpusavio bendradarbiavimo bendruomenės kasdienėje veikloje aspektas. Prisirišimas prie vietos, ypač kaime, yra

susijęs su stipriais socialiniais tinklais, ypač kai didelė gyventojų kaita lemia „pasitikėjimo, asmeninio saugumo, sanglaudos nykimą“ (Gilchrist, 2009, p. 3–4). Teritoriškumo laikomasi daugeliu atvejų ne tik moksliskai tyrinėjant bendruomenę, tačiau ir valstybiniu lygiu įgyvendinant regioninius projektus, strategijas, skirtas įgalinti, vystyti atskirų regionų teritorijas, jose gyvenančius žmones. Be to, šio principo laikymasis yra grindžiamas ne tik bendruomenės kaip teritorijos apibrėžtumo argumentu, tačiau ir Castells (2005) išvalga, jog „erdvė yra materialiu vienu metu besireiškiančių socialinių praktikų atrama“ (p. 404), t. y. teritorija, kurioje vyksta tinklo dalyvių interakcija, susijusi su vietos bendruomenės gyvenimo sąlygų, kokybės gerinimu, yra tam tikra erdvė, kurioje vykdomos programos, teikiamos paslaugos, bendradarbiaujama tarpusavyje tarp tinklo veikėjų tam tikru konkrečiu metu, kada tai, tinklo dalyvių manymu, yra reikalinga.

Bendruomenės centras, būdamas nevyriausybinio sektoriaus viena iš organizacijų, yra lyderis, kuris skatina ir moko bendruomenės narius, kaip teigia Hustedde ir Ganowicz (2002), „kurti svajones, mokytis naujų įgūdžių ir žinių“ (p. 3). Tai yra svarbus institucinis veikėjas, mobilizuojantis bendruomenės narius, motyvuojantis juos veiklai bei efektyviai įgyvendinantis įvairias programas, skirtas gyvenimo pagerinimui teritorijoje žemiausiame, t. y. bendruomenės, lygmenyje. Kaip parodė vakarų Europoje bei JAV atlikti moksliniai tyrimai ir praktikų vykdoma veikla siekiant pokyčių vietos teritorijose, bendruomenės gyventojų išitraukimas į NVO veiklą ir jos vystymas, plėtra bendruomenėje gali pakeisti pačios bendruomenės veidą, jos socialinę, ekonominę situaciją į gerą, padaryti konkrečią teritoriją patrauklią gyvenimui įvairaus amžiaus žmonėms (Gurung ir kt., 2011). Itin svarbus tokios bendruomenėje veikiančios organizacijos veiklos aspektas – tęstinumo užtikrinimas, t. y. veikla bendruomenėje įgyvendinama ir paslaugos teikiamos ne tik tam tikrą laiką, kol tai reikalinga konkrečiam adresatui (klientui), tačiau bendruomenės nariai ir partneriai iš kitų sektorių nuolat yra (turi būti) ištraukę į veiksmą. Be to, vystantis bendruomenei, kaip pastebi praktikai, svarbu ne tai, ko nori organizacija, kokius siektinus tikslus mato, tačiau kur kas svarbiau tai, ko nori žmonės, kad jiems bendruomenėje gyventi būtų patrauklu ir saugu (Overs, 2016).

Dar vienas bruožas, kuo bendruomenės centras yra svarbi organizacija vietos bendruomenėse, tai, jog tokio tipo NVO yra bene unikaliausias organizacinis darinys, kuris gali vykdyti savipagalbos procesą, t. y. teikti neformalią (emocinę, praktinę pagalbą bei keistis informacija tarp bendruomenės tinklo narių) bendruomenės narių pagalbą vienas kitam (Koissaba, 2014), kas iš esmės veikia tik artimų socialinių ryšių rate ir ko pasigendama labiau anonimiškumu pasižyminčiose miesto bendruomenėse. Tačiau bendruomenių centrų, veikiančių kaimo teritorijose, nepaisant minėtų teigiamų bruožų, silpnoji vieta yra silpni ryšiai su išorinėmis organizacijomis, įstaigomis, kurios taip pat galėtų ženkliai prisidėti prie bendruomenės vystymosi proceso. Šis trūkumas, Opere (2007) siūlymu, turi būti šalinamas, siekiant efektyvaus ir sėkmingo bendruomenės vystymosi. Bendradarbiavimą gali paskatinti, pagerinti jungimasis į skėtines organizacijas, išitraukimas į įvairias veiklas bei aktyvus dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose. Ryšių ir saitų stiprinimas tiek horizontaliu, tiek vertikalium lygmenimis prisideda prie bendruomenėje veikiančios organizacijos veiklos, jos autoriteto, lyderystės stiprinimo, plečia socialinius tinklus.

Kalbėdamas apie bendruomenės centro lyderystę dalyvaujant šiai nevyriausybinei organizacijai bendruomenės gyventojų gerovės, jų gyvenimo sąlygų gerinimo procese, dar 1997 m. Checkoway pastebėjo, kad lyderio, kuris padėtų išvengti chaoso ir nesusikalbėjimo, jungtų ir vienytų tinklo narius kaip autoritetas, pelnęs pasitikėjimą, bei specialistas, derybininkas tarp bendruomenės ir valstybinio, privataus sektorių, egzistavimas bendruomenėje yra būtinas. Ši atsakomybė arba funkcija – tai dar vienas bendruomenės centro vaidmuo, greta tarpininko, laisvalaikio planuotojo ir kt. minėtų anksčiau. Bendruomenės veiklai vystyti ir plėtoti svarbus bendruomenės centro kaip lyderio vaidmuo ir pasitikėjimas juo, kylantis tiek iš bendruomenės, tiek ir iš išorės veikėjų (valstybinio, privataus sektorių) pusės. Nuo to, ar bendruomenės centras, jame dirbantys, jam vadovaujantys asmenys, kurie įkūnija organizaciją, pasižymi lyderio savybėmis, daugeliu atvejų priklauso, kaip parodė tyrimai, ir tokios NVO vykdomos veiklos sėkmė (Torri, 2012). Vadinasi, tiriant bendruomenėje teritoriškumo principu veikiančias nevyriausybinės organizacijas, svarbu atsižvelgti į tai, kaip vyksta bendradarbiavimas su kitų sektorių atstovais, neformaliais bendruomenės nariais, kokie santykiai su visais palaikomi.

Dar vienas svarbus aspektas, tik šį kartą ne organizacijos, o jos žmogiškųjų išteklių (mikro) lygmenyje, mokslininkų pastebėtas bendruomenės centro vadovo lyties požymis, kuris, pasirodo, turi įtakos tam, kaip sėkmingai vyksta bendruomenės vystymosi procesas. XX a. pabaigoje keletas Gittel ir kt. (1994a; 1994b) mokslininkų atliktų tyrimų parodė, kad moterų požiūris į bendruomenės vystymąsi yra kur kas platesnis nei vyrų ir kad bendruomenių, kuriose aktyvių ir veikla užsiimančių narių (savanorių) daugiau buvo moterų, vystymosi procesas buvo sėkmingesnis, visapusiškesnis nei tų bendruomenių, kurių lyderiai ar aktyvūs veikėjų branduolys buvo vyriškosios lyties atstovai.

Lietuvoje 2018 m. rudenį prasidėjusioje centrinės valdžios institucijų inicijuotoje diskusijoje siūloma ir net siekiama bendruomenines organizacijas iškelti aukščiau visų nevyriausybinių organizacijų, suteikiant joms ypatingų ir daugiafunkčių organizacijų statusą bei privilegijas, kurių neturėtų kitos nevyriausybines organizacijos: buhalterinės apskaitos rengimas, viešųjų pirkimų klausimas, mokesčiai valstybei ir t. t. Be to, siekiama nustatyti tam tikrą vietos bendruomeninių organizacijų steigimosi kriterijų, kuris leistų jas įteisinti, įregistruoti, o įregistruotoms ir toliau vadintis bendruomeninėmis organizacijomis, siejamomis su steigėjų / narių skaičiumi: kaimo bendruomenės centrui ne mažiau 10 narių, steigiančių organizaciją, miesto – ne mažiau 20. Minėtų pakeitimų poreikis LR Seimo narių argumentuojamas tuo, jog vietos bendruomenių centrai arba bendruomeninės organizacijos tarsi dalyvauja žmonių gyvenime nuo gimimo iki mirties, vykdo itin platų veiklų spektrą, o tuo tarpu NVO užsiima tik siauru socialinių paslaugų teikimu⁵. Pastarieji argumentai nėra visiškai teisingi ir pagrįsti, nes visas nevyriausybines sektorius yra itin gausus

---

⁵ LR Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto posėdis, 2018 m. lapkričio 28 d.

Prieiga internetu:

https://www.youtube.com/watch?v=Ss_hMLTgRU0&fbclid=IwAR3Emi7Zpcz1yVTfpcyb4GQqE4JkLbM3XOdbxdH-yFoA6-76NJTLonfL_LI [diskusija įrašė laikas 2:43:12 – 3:12:50].

organizacijų, o šios savo ruožtu taip pat labai skirtingos tiek vykdomos veiklos specifika, tiek teikiamų paslaugų kiekybe ir kokybe. Bendruomenių centrų veiklų spektras nėra išskirtinai platesnis nei visų likusių NVO. Tiesa, tam tikri argumentai – dėl narių skaičiaus bendruomenės centre, dėl mokestinių lengvatų yra svarstyti, atsižvelgiant į tiksłą skatinti aktyvesnę tokių organizacijų veiklą, tačiau tai neturi būti daroma siekiant iškelti vieną nevyriausybinų organizacijų grupę kaip prioritetinę, išskirtinę kitų atžvilgiu. Nes, pavyzdžiui, „Caritas“ taip pat yra daugiafunkcė organizacija, dalyvaujanti daugelyje žmogaus gyvenimo įvykių (dažniausiai kritinių, sunkių), tačiau ji šių svarstymų kontekste neturėtų išskirtinių sąlygų, lengvatų veiklai vykdyti.

Taigi teoriškai vietos bendruomenėse teritoriškumo principu veikiančios nevyriausybines organizacijas yra svarbus pačių bendruomenių – tiek kaip teritorijų, tiek kaip joje gyvenančių žmonių – gyvenimo sąlygų gerinimo, bendruomenės vystymosi proceso veikėjas, lyderis, telkėjas, kuris turi visas galimybes tiksliau nei kiti tinklo nariai, identifikuoti paslaugų, sprendimų, priemonių bendruomenėje poreikį ir pobūdį, kokybiškai komunikuoti ir bendradarbiauti su kitų sektorių atstovais. Kaip visa tai vyksta Lietuvos bendruomenių centrų praktikoje, ir su kokiais jų vaidmenų tipais yra siejami pokyčiai vietos bendruomenėse, siekiama atskleisti šio darbo empiriniu tyrimu.

1.4. Bendruomenių centrų, kaip pagrindinių nevyriausybinių organizacijų, veikiančių vietos bendruomenėse poreikis ir tarpsektorinės partnerystės

Nevyriausybinių sektoriaus neapibrėžtumas, jo organizacijų teorinė ir tam tikrais atvejais net praktinė galimybė „išsikūnyti“ į bet kurio iš kitų sektorių atstovą, priimti skirtingo pobūdžio vaidmenis visuomenėje, sukelia dideles įtampas ir konkurenciją tarp visų veikiančių sektorių (Alcock, 2010). Ypač dideli įtampos laukai, kaip pastebi Evers ir Laville (2004), egzistuoja tarp hibridinėmis įvardijamų organizacijų, esančių visų sektorių paribiuose, arba tikrosioms NVO imantis kitiems sektoriams būdingų veiklų, pavyzdžiui, verslo arba viešųjų paslaugų teikimo. Nevyriausybines organizacijas, siekdamas savarankiškumo įgyvendinant įvairių bendruomenių poreikius atitinkančius gerovės, gyvenimo sąlygų gerinimo projektus, tampa konkurentu kitiems dviem sektoriams – valstybės ir privačiam. Pirmuoju atveju valstybės institucijos bei įstaigos neretai yra linkusios vengti bendradarbiavimo su jų aptarnavimo teritorijoje esančiomis bendruomenėmis dėl keleto priežasčių: 1) galimos opozicijos, pasipriešinimo valstybės įstaigų sprendimams, kylančio iš solidarios bendruomenės bei 2) lyderių, kurie gali paskatinti sanglaudą, bendrą veiksmą, solidarumą ir reikalavimą veikti bendruomenės labui, labiau bendradarbiauti su vietos gyventojais, priimant bendruomenei svarbius sprendimus. Išskiriamos ir kitos priežastys, susijusios su pačiomis bendruomenėmis – tai jų vidaus problemos: vertybių, bendros pasaulėžiūros stygius, orientavimasis vien į materialiąją organizacijos veiklos pusę (projektų vykdymą) ir pan. (Grigas, 2010). Poviliūnas (2010) taip pat atkreipia dėmesį į tai, jog valstybės sektorius, laikantis save bendruomenių ir visos visuomenės gerovės užtikrinimo galios centru, ne visuomet pripažįsta bendruomenę kaip lygiavertį veikėją šioje srityje, bijodamas savivaldos

organizacijų susilpnėjimo, jų vertės sumažėjimo. Tačiau, pastarojo mokslininko teigimu, lygiavertis bendradarbiavimas, t. y. tinklaveika, kaip tik sustiprintų viso tinklo veiklą ir jos procese sukuriama pridėtinę vertę (p. 61).

Kalbant apie nevyriausybinių organizacijų konkurenciją su valstybinėmis įstaigomis, reikia pabrėžti, kad ji nėra identiška tai, kuri egzistuoja tarp trečiojo ir privataus sektorių. Šiuo atveju galių „stumdymasis“ vyksta labiau paslaugų lankstumo, jų kiekybės, kokybės ir net atitikimo poreikiams aspektais, kadangi valstybės sektorius, teikdamas socialines paslaugas, vadovaujasi teisiniais dokumentais, t. y. įstatymo raide, o nevyriausybiniis sektorius gali interpretuoti tokias paslaugas kur kas plačiau, lanksčiau ir vadovautis poreikio egzistavimu. Vis dėlto, kai kurių autorių pastebėjimu, valstybei finansuojant NVO paslaugų teikimą, kyla grėsmė NVO virsti priklausomomis nuo valstybės sektoriaus galios ir jos pageidavimo vykdyti valstybės institucijų „užsakomą“ veiklą (Jančaitytė, 2011). Tačiau NVO galimybė būti ne tik lanksčiai savo vykdomoje veikloje, bet ir versliai sudaro NVO progą teikti paslaugas, kurios jai leidžia tapti nepriklausoma nuo valstybės paramos. Tokiu atveju NVO tampa galia, konkuruojančia ir su valstybės, ir su privačiu sektoriais. Taip pat socialiniu verslumu pasižyminti NVO, t. y. perimanti pelno sektoriui būdingus vadybos principus, kaip vertybę akcentuojanti „ne bendradarbiavimą, o konkurenciją, racionalumą ir efektyvumą“ (Gineitienė, Domarkas, 2000, p. 36), pradeda konkuruoti su kitomis organizacijomis trečiojo sektoriaus viduje, kurios ne tokios verslios, mažiau finansiškai stiprios, menkiau įtakingos, autoritetingos, t. y. turi sukaupusios mažesnę simbolinį kapitalą ar yra labiau priklausomos nuo valstybės teikiamo finansavimo. Negana to, verslios nevyriausybines organizacijos yra pasiruošusios reaguoti į visuomenės netenkinančius pokyčius, kylančias problemas, o ne tik dirbti su pasekmėmis.

Nepaisant visų problemų ir sunkumų, kylančių NVO veiklos kelyje, kaip pastebi Leliūgienė (2010), bendruomenėse teritoriškumo principu veikiančių nevyriausybinių organizacijų – bendruomenių centrų – indėliu į žmonių gerovės kūrimą po daugelio jų veiklos metų Vakarų šalyse jau yra pasitikima, ši veikla suprantama ir traktuojama ne tik kaip pigesnė už valstybines socialines paslaugas, tačiau ir kaip profesionali, turinti galias tradicijas, įvairiapusė, kompleksiška, atitinkanti konkretų egzistuojantį poreikį. Lietuvoje toks požiūris dar tik užgimsta. Tiek plačiai, tiek konkrečiose teritorinėse ribose veiklą vykdančios nevyriausybines organizacijos vis dar turi įrodyti savo vertę, gebėjimus, autoritetą, ką Vakarų šalys nuveikė gerovės valstybės aukso amžiaus periodu (apie 1970–1990 m.), kuomet socialinių paslaugų teikimas buvo perduotas bendruomenėse veiklą vykdančios organizacijoms (Jetté, 2011). Tačiau, nepaisant daugelio tarpsektoriniuose santykiuose kylančių problemų, yra pastebima, jog pastarąjį dešimtmetį santykiai tarp sektorių veikėjų, ypač valdžios ir nevyriausybinių organizacijų, iš nebendradarbiaujančių kinta į grįstus bendradarbiavimu. Toks situacijos pasikeitimas yra siejamas su trimis pagrindiniais dalykais: 1) pagalba, parama, teikiama valdžios trečiajam sektoriui, skatinant pastarojo organizacijų veiklą; 2) NVO didesnis į(si)traukimas į visuomenei naudingų, reikalingų paslaugų teikimą; 3) trečiojo sektoriaus kaip interesų grupių atstovo vaidmuo viešojoje politikoje, jos formavime.

Bendradarbiavimas tarp skirtingų visuomenės, vietos bendruomenės veikėjų, t. y. skirtingų sektorių atstovų, yra traktuojamas raktiniu elementu (pagrindiniu veiksmu) siekiant sukurti teigiamą, pozityvų pokytį. Tokia partnerystė nėra savaiminė, ji reikalauja tam tikrų savybių, kuriomis turi pasižymėti bendradarbiavimas, kad veikla būtų traktuojama kaip efektyvi: pasitikėjimo tarp veikėjų, skirtingų požiūrių suvokimo, jų suderinimo tam, kad būtų kokybiškai komunikuojama ir bendradarbiaujama vykdant, įgyvendinant specifinius bendruomenei naudingus projektus (Ennis, West, 2014). Vis dėlto, atsižvelgiant į mokslinės literatūros analizę bei šio darbo autorės aktyvų įsitraukimą į nevyriausybinių sektoriaus tyrinėjimų patirtis, glaudžiausia bei dažniausiai plėtojama ir kol kas labiausiai pasiteisinusi partnerystė arba bendradarbiavimas fiksuojamas tarp dviejų visuomenės sektorių: nevyriausybinių ir valstybinių. Tuo tarpu verslo įsitraukimas į nevyriausybinių organizacijų ar konkrečiai bendruomenių centrų veiklos vystymą, yra negausiai aprašomas lietuvių autorių darbuose (pavyzdžiui, Kvieskienė, 2014), o jei minimas (dažniau – populiariojoje spaudoje), kalbama apie tokią partnerystę kaip apie netipišką, stringantį dėl skirtingų tikslų, sunkiai suderinamų siekių⁶ bendradarbiavimą. Todėl nevyriausybinių ir valstybinių sektoriaus bendradarbiavimas ir yra pagrindinis šio darbo analizės fokusas.

Taigi bendradarbiavimas, partnerystė tarp valstybinių ir nevyriausybinių sektoriaus laikoma naudinga tuo, jog „padeda spręsti kritiškas problemas“ (Bučaitė – Vilkė ir Motiejūnaitė, 2011, p. 86–87), kadangi NVO dažniausiai disponuoja labai specifiniais ištekliais – savanorių, darbuotojų gebėjimais, kurie reikalingi konkrečiai bendruomenės problemai spręsti. Tuo tarpu valstybinių sektoriaus atstovų gebėjimai yra įvardijami kaip plataus profilio, bendrieji, akcentuojamas specifinių praktinių įgūdžių ir patirties stygius. Sklandus bendradarbiavimas tarp NVO ir valstybinių sektoriaus užpildo egzistuojančias spragas, t. y. įvyksta resursų mainai tarp tinklo veikėjų (Archambault, 2015). Autorių Krasnopolskaya, Skokova ir Pape (2015) teigimu, tokie mainai tarp sektorių yra netgi labai laukiami. Be to, kaip pastebima pastarųjų tyrėjų, nevyriausybinių sektoriaus jaučiama didesnė atsakomybė prieš savo klientą, prieš bendruomenę, skatina šias organizacijas teikti kokybiškesnes paslaugas, nei tai daro valstybinės įstaigos. Taip pat nevyriausybinių organizacijų geriau įvertina reikiamų paslaugų, veiklos specifiką, todėl valstybinių sektoriaus atstovams jos reikalingos kaip partnerės, užtikrinant maksimaliai efektyviausią gyvenimui pagerinti reikalingą pagalbą ir paslaugas (Krasnopolskaya, Skokova ir Pape, 2015).

Šių dviejų sektorių bendradarbiavimo poreikis pokomunistinėse šalyse (kitai nei Vakarų) kilo iš to, jog nevyriausybinių organizacijų savarankiškai veikti neįstengė, joms buvo reikalinga pirmiausia finansinė parama kurtis ir pradėti veiklą, ją plėsti (Nałecz, Les ir Pielinski, 2015). Dažniausiai finansavimas iš valstybinių sektoriaus nevyriausybines organizacijas pasiekia per vietos valdžios institucijas, išskyrus specifinius nacionalinius ministerijų finansuojamus projektus. Tokia tendencija ir situacija stebima ne tik Lietuvoje, tačiau ir kitose posovietinėse šalyse, pavyzdžiui, Lenkijoje (Nałecz ir kt., 2015).

---

⁶ Konferencijos – forumo „Verslo ir NVO partnerystė 2017“ pranešimų medžiaga

Nevyriausybinių ir valstybinių sektoriaus organizacijų, institucijų, įstaigų bendradarbiavimas moksliniuose tyrimuose yra pristatomas, aptariamas ir analizuojamas kaip dviejų pagrindinių veikėjų siekiant gyvenimo sąlygų gerinimo, bendruomenės vystymosi skatinimo veiklos partnerystė. Pastaroji pasaulyje jau turi susiformavusias tradicijas, tam tikrą kultūrą ir netgi konkrečius santykių tarp sektorių analizės modelius, scenarijus, argumentus partnerystei, kuriais remiantis, atliekami šiuolaikiniai nevyriausybinių ir valstybinių sektorių bendradarbiavimo modelių, būdų tyrimai (Krasnopolskaya, Skokova ir Pape, 2015). Kalbant apie minėtą bendradarbiavimą Lietuvoje, sudėtinga atsakyti į klausimą, koks yra bendruomenės ir politiką įgyvendinančių institucijų santykis (Poviliūnas, 2010), kokie bendradarbiavimo arba partnerystės modeliai egzistuoja tarp minėtų organizacijų ir įstaigų, kadangi tyrimų šioje srityje mūsų šalyje nėra itin gausu. Todėl empiriniam šio darbo tyrimui naudojama klasikine tapusi Najam (2000) „4 C“ santykių tarp valstybinių sektoriaus įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų schema, grįsta tikslų ir priemonių tiems tikslams pasiekti sutapimo arba nesutapimo bendradarbiaujant minėtiems veikėjams aspektu, kuris konkrečiu tyrimo atveju lemia, kiek sėkmingas vietos bendruomenėse bus joms atstovaujančių bendruomenių centrų ir teritorijose veikiančių valstybės sektoriaus įstaigų bendradarbiavimas arba kitaip – kokiu santykių modeliu bus grindžiama minėtų veikėjų partnerystė. Minėtame „4 C“ („Four-C’s“) NVO ir valdžios įstaigų santykių modelyje išskiriamos keturios tarpsektorinio bendradarbiavimo formos:

- kooperacija (*cooperation*): bendruomenės centras ir valdžios institucijos bei įstaigos, dalyvaudamos bendruomenės vystymosi procese, siekia panašių bendruomenei palankių tikslų ir taiko panašias priemones (strategijas) tiems tikslams pasiekti;
- konfrontacija (*confrontation*): bendruomenės centras ir valstybės institucijos bei įstaigos sunkiai arba visai neranda bendradarbiavimo būdų bei laiko vieni kitų tikslus ir priemones (strategijas) kaip netinkamas, prieštaraujantis vienas kitam;
- papildomumas (*complementarity*): bendruomenės centras ir valdžios institucijos bei įstaigos, bendradarbiaudamos siekia palankių bendruomenės gerovei tikslų skirtingai juos suvokdamos, nevienodai identifikuodamos egzistuojančių paslaugų, pagalbos bei priemonių problemoms spręsti poreikį, nors ir taiko panašias priemones (strategijas) tiems tikslams pasiekti, pavyzdžiui, valstybinis sektorius mažina skurdą skirdamas pašalpas, o nevyriausybinių organizacijų siekia įgalinti bendruomenę kurti verslą, neskatindama gyventi jos narius iš pašalpų ir pan.;
- kooptacija (*co-optation*): bendruomenės centras ir valdžios institucijos bei įstaigos, dalyvaudamos bendruomenės vystymosi procese, siekia panašių bendruomenei palankių tikslų, tačiau jiems pasiekti taiko skirtingas strategijas, t. y. tikslai sutampa, o priemonės jiems pasiekti skiriasi (3 lent.).

Įvardijama ir penktoji forma – neįsitraukimas (angl. *non-engagement*), tačiau pats modelio autorius apie šią formą kalba kaip apie tokią, kuri neturi jokių pasekmių ar rezultato, todėl nėra įtraukiama į modelį (Najam, 2000). Najam – apie trečiojo ir valstybinių sektoriaus bendradarbiavimą kalba kaip apie savotišką, simbolinį NVO

flirtą su valstybinėmis institucijomis, siekiant naudoti organizacijai. Pastebima, jog nepaisant egzistuojančios pozityvios bendradarbiavimo formos, šių dviejų sektorių santykiuose egzistuoja įtampa. Pastaroji yra labai natūrali, nes, jei santykiai tarp nevyriausybinių ir valstybinių sektorių staiga taptų unisoniniai, tai reikštų, jog vienas iš jų prarado savo identitetą. Vis dėlto šių dviejų sektorių bendradarbiavimas XXI a. yra traktuojamas kaip neišvengiamas ir itin svarbus įvairių visuomenės grupių gerovės užtikrinime (Najam 2000). Pastarąjį poreikį padiktuoja mažėjantis, silpstantis tradicinės gerovės valstybės vaidmuo piliečių gyvenime (Ugarte, Martin-Aranaga 2011).

3 lentelė. „4 C“ modelis: NVO ir valdžios santykiai

		Tikslai	
		Panašūs	Nepanašūs
Taikomos priemonės	Panašūs	Kooperacija Bendradarbiavimo santykiai yra tuomet, kai valdžios ir NVO organizacijos siekia ne tik panašių politikos tikslų, tačiau taip pat taiko panašias strategijas (priemones) jų siekiant, t. y. sutampa tikslai ir priemonės.	Kooptacija Tai santykiai, kuomet valdžios įstaigos ir NVO taiko panašias strategijas (priemones), tačiau siekia skirtingų tikslų. Tokios situacijos, grįstos skirtingų tikslų siekimu taikant panašias strategijas, yra laikinos (neturinčios tęstinumo).
	Nepanašūs	Papildomumas Pasireiškia per valstybės ir nevyriausybinių organizacijų panašių tikslų siekimą taikant skirtingas priemones (strategijas) jiems siekti, t. y. taikomos skirtingos priemonės, tapatiems tikslams siekti.	Konfrontacija Konfrontaciniai santykiai egzistuoja tuomet, kai valdžios įstaigos ir NVO traktuoja vieni kitų tikslus ir strategijas kaip iš esmės prieštaraujančius vienas kitam (visiškai nesutampantį tikslus ir priemones).

Šaltinis: Najam, 2000.

Kaip pastebi Krasnopskaya ir kt. Najam'o „4 C“ santykių tarp valdžios ir nevyriausybinių organizacijų modelis naudingas tuo, kad padeda atskleisti abiejų šių sektorių trūkumus ar neigiamus bendradarbiavimo bruožus ir nesiekia „apkaltinti“ vieno kurio nors kaip trukdančio bendradarbiavimui ar neatliekančio savo pareigų. Jei valstybinio sektoriaus institucijos, siekdamos bendruomenės gerovės, jos narių gyvenimo gerinimo tam tikroje teritorijoje turi paruošti savo „namų darbus“, t. y. valdžios programas, priemones, sprendimus, kaip siūlo siekti ar gali prisidėti prie bendruomenės vystymosi bendradarbiaujant visų sektorių atstovams, tai nevyriausybinių sektoriaus veikėjai savo ruožtu taip pat privalo atlikti darbą, kuris priklauso jiems: profesionalumą, gebėjimus, įgūdžius, patirtį ir t. t. (Krasnopskaya, Skokova ir Pape, 2015).

Labiausiai pasiteisinantys Najam (2000) išskirti NVO ir valstybės sektorių santykių tipai galėtų būti kooperacija ir papildomumas, kadangi sutampantys tikslai vienaip ar kitaip gali duoti daugiau naudoti vykdomoje veikloje ar adresatui, kuriam yra skirti. Mažiau priimtini – kooptacija ir konfrontacija dėl tęstinumo nebuvimo ir galimos tarpsektorinės priešpriešos, lemiančios konfliktą bei tiek viešojo sektoriaus įstaigų, tiek ir NVO neveiksmumą, laukiamų rezultatų nepasiekiamumą.

Mokslininkai, analizuojantys NVO ir valstybinio sektoriaus bendradarbiavimo temą, kelia daug klausimų, susijusių su tokia partneryste ir jos trūkumais: ar

bendradarbiaujant tokioms struktūroms, nekyla NVO priklausomybės nuo valstybinio sektoriaus klausimas? Ar NVO nėra verčiamos rinktis tarp profesionalizmo ir savanoriškos veiklos, tarp nepriklausomybės ir užsakomųjų projektų vykdymo, tarp stabilumo ir inovatyvumo siekimo NVO veikloje? Apibendrinama vykdytą NVO ir valstybinio sektoriaus partnerystę Prancūzijoje, E. Archambault (2015) teigia, kad tokias dilemas išspręsti gali tik pačios nevyriausybinių organizacijos, pasirinkdamos kelią, kuriuo nori eiti. Kaip atskleidė jos tyrimas, Prancūzijoje NVO vis labiau siekia nepriklausomybės nuo valstybės, jos finansavimo ir daugiau įsitraukia į savarankišką lėšų paiešką, įtraukdamos į socialinę, visuomeninę, bendruomenės veiklą privataus sektoriaus atstovus ir aukotojus.

1.5. Bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse teorinis tyrimo modelis

1.5.1. Bendruomenės vystymosi koncepcijos samprata ir jos naudojimo tyrime pagrindimas

Tyrėjų paskelbtuose moksliniuose darbuose pateikiama nemažai nevyriausybinių organizacijų veiklos modelių bei teorinių interpretacijų, tačiau kiekvienas iš jų atskirai neatskleidžia bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse. Paprastai Lietuvoje nevyriausybiniis sektorius analizuojamas siauru socialinių paslaugų teikimo aspektu kuriai nors individualiai visuomenės grupei, tačiau netiriama, koks vaidmuo tenka bendruomenėje veikiančiam jos centrui kuriant, vystant, užtikrinant bendruomenės gerovę, bendradarbiaujant su kitų sektorių įstaigomis bei įmonėmis. Tyrinėdami nevyriausybinių organizacijų veiklą, skirtingų mokslo sričių atstovai taiko skirtingas teorijas, prieigas. Dažniausiai, atliekant tokio pobūdžio mokslinius tyrimus Vakarų šalyse, pasitelkiamos trys teorijos: struktūrinio funkcionalizmo, konflikto bei tinklaveikos, priklausomai nuo tyrimo tikslo, krypties. Šiame darbe, siekiant išsiskirti tikslo – išanalizuoti nevyriausybinių organizacijų vaidmenį vietos bendruomenėse, naudojama tinklaveikos teorinė prieiga, kuri derinama su bendruomenės vystymosi koncepcija bei drauge jos abi leidžia apjungti makro ir mikro lygmens tyrimus, atsižvelgti į sisteminius aspektus bei derinti tiek funkcionalumą, tiek konfliktą, tiek situacijos specifiką, patirtį, bendradarbiavimą veikėjams vietos bendruomenės tinkle bei galiausiai leidžia identifikuoti, interpretuoti tam tikrą vietos bendruomenėje veikiančios nevyriausybinių organizacijos vaidmenį.

Svarbiausi klausimai, sietini su nevyriausybinių organizacijos veikla (vaidmeniu), yra susiję ir su struktūra, konfliktais, galia bei veikėjų sąveika (bendradarbiavimu) tinkle. Visa tai yra išreiškama, aptariama tinklaveikos teorijos kontekste, kadangi „visuomenė, bendruomenė ir socialiniai pokyčiai yra kompleksinis reiškinys“ (Hustedde, Ganowicz, 2002, p. 2). Svarbu akcentuoti, kad šiame moksliniame darbe, siekiant gauti atsakymus į probleminius klausimus ir iširti objektą, laikomasi socialinio konstruktyvizmo pozicijos, t. y. nesiekama atrasti universalios tiesos, generalizuotai pritaikomos visiems Lietuvoje veikiančioms bendruomenių centrams, o traktuojama, kad bendruomenėse vykstanti tinklaveika yra aktyvus bei kintantis procesas, kuriame veikėjai, veikdami realiose situacijose, kuria savo patirtį, žinias, susiedami tai su ankstesne patirtimi (pagal Westbrook, 1993). Kitaip tariant, socialinio konstruktyvizmo pozicija bei požiūris duomenų analizei

suteikia autentiškumo, grįsto vietos bendruomenių narių žinojimu, patirtimi, interpretacijomis, reikšmėmis bei prasmėmis, susijusiomis su tiriamu objektu (Berger, Luckmann, 1999).

Siekiant paaiškinti priežastis, kodėl šiame tyrime yra naudojama bendruomenės vystymosi koncepcija, yra svarbu suprasti, atskleisti jos sampratą, tikslus, paskirti sociologijos mokslo srityje. Kaip jau buvo trumpai pristatyta įvadinėje darbo dalyje, minėta koncepcija analizuoja daugelį aspektų, priklausomai nuo mokslo srities. Šiuo atveju – pagrindinis dėmesys skiriamas veiklai, santykiams, sąveikai, bendradarbiavimui arba kitaip – vietos teritorijos, vietos bendruomenės veikėjų tinklaveikai, resursų mainams, pokyčio kūrimui.

Bendruomenė – iš principo apibūdina skirtingas visuomenės grupių atmainas, tipus, varijuojančius nuo teritorinio apibrėžtumo vienetų, kur nariai priklauso bendruomenei, nes yra suskirstyti pagal tam tikrus geografinius požymius, iki sudėtingų ir sunkiai tradicine prasme priskiriamų bendruomenėms grupių: asociacijos, įkurtos tam tikrų interesų pagrindu, pavyzdžiui, profesinės, religinės, kultūrinės ir kt. bendruomenės (Hassan, Silong, 2008), virtualios bendruomenės, kurių nariai – socialinių tinklų kontaktai (Ife, 1997; Maimunah, 2001). Išskiriamos netgi aplinkybių bendruomenės, kurias susikurti paskatina konkretūs įvykiai, pavyzdžiui, potvyniai ir nukentėjusiųjų nuo tokios stichijos gelbėjimas, pagalba nelaimės metu (Marsh, 1999). Bendruomenė netgi gali būti suprantama kaip bendra vertybių sistema, susidedanti iš solidarumo, bendruomeniškumo ir pasitikėjimo. Taip pat ji gali būti traktuojama ir kaip tam tikras kintamųjų rinkinys, iš kurių vienas geografiškai nulemtas – teritorija (Eriksson, 2011). Būtent pastarąjį bendruomenės apibūdinimą nuspręsta naudoti ir šiame darbe bei jo tyrime, kadangi teritorijos apibrėžtumas yra susijęs ir su bendruomenių organizacijomis, jų veiklos ribomis teisine prasme.

Su bendruomene glaudžiai susijusi sąvoka „bendruomenės vystymasis“ (angl. *community development*) kaip, beje, ir „bendruomenės“ sąvoka (1 priedas) turi itin nemažai interpretacijų ir apibrėžimų variacijų: nuo dokumentų, priemonių, veiksmų plano iki veiklos, proceso, orientuoto į tam tikro objekto (šiuo atveju – vietos bendruomenės) laipsnišką, nuoseklų perėjimą į kitą – pažangesnį, brandesnį etapą (Pawar, 2014) įtraukiant į šį procesą išorinius bendruomenės resursus ir veikėjus: valstybės sektoriaus įstaigas bei įmonės, privatus sektorius, neformalus vietos bendruomenės nariai ir t. t. (Kirk, Shutte, 2004; Hassan, Silong, 2008).

Bendruomenės vystymosi procesas traktuojamas kaip toks, kuris prasideda nuo bendruomenės narių dialogo apie pokyčius ir pereina prie konkrečių socialinių problemų, iššūkių, su kuriais susiduria bendruomenė, nagrinėjimo, identifikavimo bei galutiniu tikslu tampa sukurtas kokybinis pokytis bendruomenėje (Stephenson, 2007). Tai savanoriškas vietos veikėjų įsitraukimas į skirtingų bendruomenės gyvenimo sričių pagerinimo procesą, kuris paprastai lemia gerėjančius žmogiškuosius ir institucinius tarpusavio santykius konkrečioje bendruomenėje (Ploch, 1976). Savanoriškumo principas šiuo atveju yra įgyvendinamas per nevyriausybinės organizacijos veiklą.

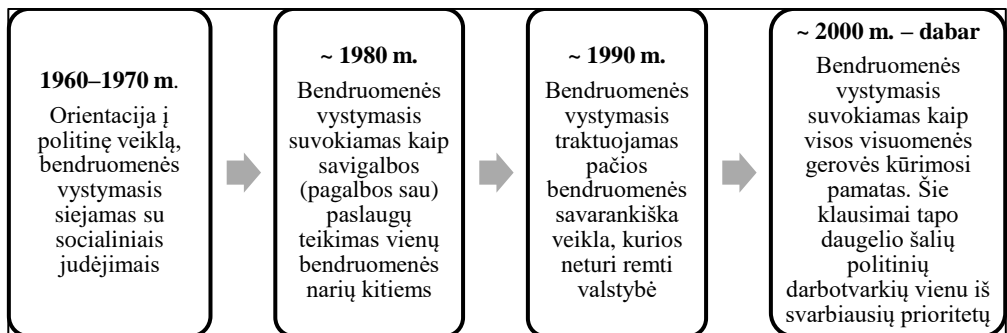
Pirmą kartą bendruomenės vystymosi apibrėžimas pristatytas 1948 m. konferencijoje Kembridže pakeičiant juo „visuotinio švietimo“ terminą. 1955 m.

Jungtinių Tautų dokumentuose „bendruomenės vystymosi“ sąvoka įvardytas „procesas, kuriuo buvo siekiama sukurti sąlygas, užtikrinančias ekonominę ir socialinę progresą“, arba kitaip – tai bendradarbiavimu grįstas veiksmas, kurio metu bendruomenės nariai (agentai) išmoksta dirbti kartu sprenddami kolektyvines problemas, gerindami savo gyvenimo sąlygas. Minėta veikla ir tuo laikotarpiu būtinai turėjo būti savanoriška, paremta veiksmų planavimu, naudojantis vidiniais ir išoriniais bendruomenės narių ryšiais, pripažįstamomis vertybėmis bei turimais resursais (išoriniais ir vidiniais) (Stanica, 2014, p. 27–29). Tiesa, skirtinguose pasaulio regionuose, šalyse bendruomenės vystymosi procesas yra suprantamas šiek tiek skirtingai, jam keliami nevienodi tikslai. Iš esmės tendencijas bei uždavinius diktuoja individualios valstybės ir net jos konkretaus regiono specifika: ekonominė, kultūrinė, aplinkosauginė, demografinė situacija. Pavyzdžiui, Kinijoje bendruomenės vystymosi procese daugiausia dėmesio skiriama lygioms vyrų ir moterų teisėms, skurdo prevencijai, skurdžių regionų švietimui (Tang, Sun, 2017; Chen ir kt., 2017; Gurung ir kt., 2011), Indonezijoje – aplinkos išsaugojimui, ekologijai (Kenny ir kt., 2017), Lietuvoje – laisvalaikio organizavimo, švietimo, socialinių ir / ar ekonominių gyvenimo sąlygų gerinimo, gerovės kūrimo projektams ir veikloms. Bendruomenės vystymosi procesas yra neatsiejamas nuo profesinės individų kompetencijos panaudojimo, bendruomenės švietimo, socialinio kapitalo didinimo, prevencinės skurdo, nedarbo, socialinės atskirties mažinimo veiklos ar minėtų problemų sprendimo, bendradarbiavimo vystymo, bendruomenės narių telkimo(si), darnaus sugyvenimo didinimo. Visa tai „sustiprina jos (vietos bendruomenės, – J. V. past.) galią, sprendžiant vietos problemas bei derantis su vietos valdžia, padidina bendruomenei reikalingų paslaugų efektyvumą, sukuria harmoniją, vientisumą politiniu, ekonominiu, kultūriniu, aplinkosauginiu aspektais, pagerina pilietinį aktyvumą ir vietos gyventojų gyvenimo kokybę“ (Tang, Sun, 2017).

Viena vertus, bendruomenės vystymasis – tai žmonių, gyvenančių nepalankiose, nepakankamai geroje ir netinkamomis sąlygomis, įgalinimas daryti įtaką ir siekti tikslų, kurie susiję su gyvenimu, jo pagerinimu tam tikroje teritorijoje (Kenny ir kt., 2017; Omofonmwan, Odia, 2009). Kita vertus, sanglauda, solidarumas, suvienyti bendruomenės resursai daro įtaką vietos bendruomenės *status quo* pokyčiams, t. y. galių santykis tarp bendruomenės tinklo narių tampa akivaizdžiai skirtingas, o tai taip pat, greta konfliktų ir ginčų, sustiprina bendruomenę, ją įgalina prisiimti atsakomybę už savo teritorijos gyvenimą. Pasikeitęs galios statusas, jei toji galia sutelkiama bendruomenės naudai, neretai lemia radikalius socialinius ir ekonominius pokyčius, leidžiančius kurti bendruomenėje kokybiškesnę bei specifiškai (atsižvelgiant į siekius ir poreikius) patrauklesnę aplinką ir gyvenimo sąlygas (Connors, McDonald, 2011). Tokie ir kiti pokyčiai, kaip atskleidė ne viena mokslo studija, keičia vietos bendruomenę kokybine prasme, kadangi bendruomenės tinkle, sprendžiant iškilusias problemas, jos nariai yra įgalinami, jiems suteikiami įgūdžiai, atitinkantys poreikį gyventi ir kurti savo gyvenimą konkrečioje teritorijoje ar situacijoje pagal savo pačių lūkesčius. Kai tas pats veiksmas atiduodamas valstybės institucijų ir įstaigų valiai, kaip užsiminta anksčiau, bendruomenės narys lieka tik pastarųjų aptarnaujamu klientu, bet ne poreikius ar galią turinčiu piliečiu, gebančiu kurti ir priimti sau

naudingus sprendimus. Kitaip tariant, viskas, kas daroma dėl bendruomenės jai pačiai procese nedalyvaujant, realiai yra ne dėl bendruomenės ar net jai nenaudinga.

Aprašyti bendruomenės vystymosi tradiciją, kaip pastebi Eriksson (2011), nėra itin paprasta dėl apibrėžimų, nusakančių šį procesą ir / ar priemonę bendruomenės gerovei vystyti gausos. Dar 1960 m. bendruomenės vystymosi definicijų suskaičiuota 94. Minėtas procesas nuo jo užgimimo diskusijose, dokumentuose iki dabartiniu metu vykdomų mokslo studijų išaugo iki didelės apimties veiklos: nuo edukacinių programų, siekio mokytis labiausiai neišsivysčiusių kraštų bendruomenės rašto iki sudėtingų socialinės gerovės programų vykdymo visame pasaulyje įvairioms bendruomenėms. Pradėjus diskutuoti apie bendruomenių vystymosi procesus, kaip minėta anksčiau, tebuvo siekiama proleimiškiausių, skurdžiausių planetos taškus prikelti, jiems pagelbėti vystytis socialine ir ekonomine prasmėmis labiausiai įtraukiant į procesą išorės suinteresuotąsias puses. Vėliau, apie 1960 m., bendruomenės vystymasis apėmė ir skurdo bei rasinės diskriminacijos problemų sprendimą, ypač Didžiojoje Britanijoje bei JAV. Šiandien bendruomenės vystymasis labiausiai siejamas su socialiniu darbu, nevyriausybinio sektoriumi ir jo organizacijų veikla bendruomenėje. Kaip teigia Eriksson (2011), labiausiai bendruomenės vystymosi procesas susijęs su gyventojų mokymusi, patirties, žinių, informacijos kaupimu ir dalijimusi, kadangi, kintant aplinkai, keičiasi žmonės, drauge su jais – poreikiai ir norai bei supratimas, kas yra geras gyvenimas, patraukli aplinka, saugumas. Su šiais pokyčiais transformuojasi ir pati bendruomenės vystymosi proceso samprata, kuri kinta nuo to, jog už bendruomenės gyvenimo sąlygų gerinimą yra atsakingi politikai iki dabar egzistuojančio požiūrio, jog bendruomenės gyvenimo gerovė ir gerbūvis yra visos visuomenės gerovės pagrindas, kuriame svarbi visapusė veikla ir įvairialypis įvairių veikėjų įsitraukimas (Bullen, 2007). 4 paveiksle pateikta bendruomenės vystymosi proceso sampratos raida atskleidžia, kaip išsivysčiusiose Vakarų šalyse keitėsi požiūris į vietos bendruomenės vystymąsi, šio proceso tikslus.

4 pav. Bendruomenės vystymosi proceso sampratos raida. Sudaryta autorės, remiantis Bullen, 2007

Kitaip tariant, paveikslu atskleidžiamas požiūrio į gyvenimo kokybės didinimą, socialinės gerovės užtikrinimą, gerbūvio kūrimą konkrečiose bendruomenėse pokytis, turintis ryšį ir sąsajas su visos visuomenės gerove. Ar ši schema universali? Ir taip, ir ne. Tiek laike, tiek erdvėje bendruomenėms, jų vystymuisi daro įtaką skirtingos

patirtys, istoriniai įvykiai, ekonominio išsivystymo galimybės, tradicijos ir daugelis kitų aspektų. Vis dėlto, siejant bendruomenės vystymosi proceso raidą su NVO raidos etapais, galima matyti tam tikras sąsajas, leidžiančias teigti, jog vystymosi etapų turinys gali būti tam tikra prasme universalus skirtingais laikotarpiais, skirtingose erdvėse (arba teritorijose).

Progresyvus bendruomenės vystymosi procesas pagerina, padidina bendruomenės galimybes kolektyviai priimti sprendimus, susijusius su resursų, tokių kaip bendruomenės infrastruktūra, finansai, gamtos išteklių, darbas, žinios ir kt., panaudojimu savo pačių poreikių patenkinimui ir gyvenimui tokiam, kokio trokšta, užsitikrinimui (Cavaye, 2015). Bendruomenės vystymasis yra socialinis pokytis, kuris vyksta ilgą laiką, holistinis, priklauso nuo konkrečios teritorijos aplinkybių, situacijos ir egzistuojančių poreikių (Waweru, 2015). Tai procesas, kuriame dirba, veikia patys bendruomenės nariai, o ne tik išorės veikėjai už bendruomenės narius.

Kiek anksčiau šiame skyriuje buvo minėta, jog bendruomenės vystymosi procesas gali turėti, viena vertus, labai aiškų, konkretų ir vienintelį tikslą – tam tikros vietos teritorijos gyventojų sąlygų pagerinimą, kita vertus – daug ir itin skirtingų tarp atskirų regionų, gyventojų grupių, vietos teritorijų tikslų. Autoriai Hassan ir Silong (2008), remdamiesi savo atliktu bendruomenės vystymosi tyrimu, išskyrė šio proceso tikslus, apimančius ekonominę, socialinę, kultūrinę, institucinę ir kt. bendruomenei svarbias sritis arba dimensijas, kurių vystymas, plėtojimas svarbus visos bendruomenės gerovės didinimui:

- siekti bendruomenės vystymosi ekonominiu, socialiniu, dvasiniu, kultūriniu aspektais;
- vystyti, kurti bendruomenės veiklos grupes ir organizacijas;
- leisti atsiskleisti bendruomenės lyderiams;
- pagerinti santykius ir bendradarbiavimą tarp bendruomenės narių;
- maksimaliai panaudoti bendruomenėje esančius resursus;
- padidinti bendruomenės gebėjimą susidoroti su kylančiais iššūkiais;
- skatinti planuoti ir įgyvendinti sprendimus, programas bendruomenės lygmenyje (Hassan, Silong, 2008).

Estes (1997) kur kas svarbesniais bendruomenės vystymosi tikslais laiko ne tiek įvairialypės bendruomenės galios sustiprėjimą, kas akcentuojama Hassan ir Silong (2008) darbuose, o bendruomeniškumo jausmo, idėjos ir solidarumo bei vienybės, bendro veiksmo, socialinių ryšių plėtojimo bendruomenėje didinimo, vystymo svarbą:

- suvienyti atskirus bendruomenės narius veiklai, paskatinti jų dalyvavimą visiems bendroje „socialinėje darbotvarkėje“: sukurti saugią kaimynystę, pagerinti mokymosi sąlygas, padidinti politikų dėmesį bendruomenės poreikių atžvilgiu ir t. t.;
- siekiami sustiprinti bendruomenėje gyvenančių šeimų, artimų giminių, kaimynų ryšius ir išplėtoti naujus socialinius susitarimus, kurie yra būtini bendruomenės vystymuisi;
- teikti socialines paslaugas bendruomenės nariams, kurios būtų pačios efektyviausios ir veiksmingiausios atsižvelgiant į egzistuojančių poreikių (Estes, 1997, p. 44).

Greta visų minėtų tikslų, kurių siekiama bendruomenės vystymosi procesu, atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad besivystančioje bendruomenėje susidaro palankios aplinkybės demokratijai plėtotis. Vietos bendruomenės vystymasis yra svarbi kito – visos visuomenės socialinio ir ekonominio vystymosi – proceso dalis. Tai reiškia, kad mažoms didelės sistemos dalims tobulėjant, taip pat tobulėja ir visa sistema (Estes, 1997).

Mokslininkai, tyrinėjantys bendruomenės vystymosi procesą skirtinguose pasaulio regionuose, įvardija atskiras šio proceso sudėtines dalis arba kitaip – tam tikrus mikro veiksmus ir procesus, kurie, apjungti į vieną, ir sudaro vietos bendruomenės vystymosi procesą. Bullen (2007) bendruomenės vystymąsi traktuoja kaip 7 dedamųjų procesą: aktyvių veikėjų, lyderystės egzistavimo, bendruomeninio (kolektyvinio) veiksmo, bendruomenės ryšių stiprinimo, paslaugų tinklo ir organizacinės struktūros egzistavimo, bendradarbiavimo paslaugų srityje, ekonominio vystymosi aspektų. Kiekviena iš minėtų proceso dalių, būdama bendruomenės vystymosi proceso dedamąja, turi ir individualų tikslą (4 lent.).

4 lentelė. Bendruomenės vystymosi proceso dedamosios ir jų tikslai

Bendruomenės vystymosi proceso sudedamosios dalys	Tikslas
Aktyvūs bendruomenės veikėjai	Suburti bendruomenės narius (teritorijos gyventojus ir institucinius veikėjus) bendrai, savanoriškai veiklai, darbui
Lyderystė ir įgūdžių vystymas	Bendruomenės narių įvairių įgūdžių vystymas pasitelkiant švietimo, edukacines priemones ir / arba įtraukiant į dalyvavimo bendruomenės veikloje praktinį procesą
Bendruomeninis veiksmas	Poreikio suvokimas, įvairių reikmių bendruomenei identifikavimas veiksmų planavimas
Bendruomenės ryšiai	Skatinami ryšiai tarp bendruomenės narių, kurie pasitarnauja bendruomenės identiteto kūrimui ir vystymui
Paslaugų tinklas ir bendruomenės organizacinė struktūra	Stipraus paslaugų, reikalingų bendruomenei, tinklo sukūrimas
Bendradarbiavimas	Bendradarbiavimu grindžiamas bendruomenės sukūrimas, apimantis ir bendruomenės narių, ir paslaugų ryšius, t. y. ryšius bendruomenės tinklo viduje ir su išoriniais partneriais
Ekonominis bendruomenės vystymasis	Ekonominės bendruomenės gerovės kūrimas, verslumo skatinimas, į(si)darbinimo galimybių paieška, užtikrinimas

Šaltinis: Bullen, 2007.

Kiek kitokias bendruomenės vystymosi proceso dalis, taip pat remdamasis ilgalaikiais šios temos tyrinėjimais, išskyrė kitas mokslininkas, socialinio darbo profesorius M. Rezaul Islam (2017). Jo teigimu, analizuojant bendruomenės vystymosi procesą, svarbu tirti tokius aspektus:

- bendruomenės narių dalyvavimas / įsitraukimas (arba bendruomenės institucionalizacija): ką veikia, kokias veiklas vykdo, kaip organizuoja ir skatina bendruomenę burtis, vienyti joje veikiantis bendruomenės centras ir kokius pokyčius sukuria tokia nevyriausybinė organizacija bendruomenės gyvenime;

- socialiniai ryšiai: bendruomenės pajėgumų (žmogiškųjų resursų) ir gebėjimų disponavimas bendruomeninėje veikloje ir jų mainai;
- partnerystė: bendradarbiavimas su centrine ir vietos valdžia, kitomis vietos bei tarptautinėmis NVO;
- bendruomeninės organizacijos veiklos valdymas / vystymas: bendruomeninės organizacijos veiklos bruožai, disponuojami ištekliai (finansiniai, infrastruktūriniai, kt.).

Abi minėtos proceso klasifikacijos yra panašios, tačiau tarp jų egzistuoja vienas esminis skirtumas, į kurį atkreipia dėmesį pats Islam, tirdamas NVO vaidmenį bendruomenės vystymosi procese Bangladeše, tai – į tyrimą įtraukiamų valstybių socialinio, ekonominio išsivystymo lygis. Bullen (2007) kategorijos yra labiau pritaikytos Vakarų demokratijos ekonomiškai išsivysčiusiems šalims, per mažai atsižvelgiama į tokius aspektus, su kuriais pastaruoju metu susiduria Lietuva: demografinės regionų problemos, socialinė atskirtis, kaimų ir mažų miestelių gyventojų užimtumo stygius, įvairios infrastruktūros, socialinės problemos (ne visur pakankamai gera kelių infrastruktūra, susisiekimo su sveikatos priežiūros įstaigomis, kultūros renginių stygiaus, priklausomybių ir kt. problemos), taip pat faktas, jog teritorinėse bendruomenėse nevyriausybines organizacijas kurtis buvo skatinamos finansiškai, ko nerasta apie bendruomenių centrų kūrimąsi analizuojant Vakarų mokslininkų darbus. Atsižvelgiant į atliktų tyrimų pobūdį ir konkrečią vietovę, kur buvo atliekami tyrimai, kur kas prasmingiau, tiriant Lietuvos bendruomenių centrų vaidmenį, naudotis Islam (2017) bendruomenės vystymosi proceso samprata ir jo dedamosiomis.

Kitas klausimas, natūraliai kylantis analizuojant bendruomenės vystymosi proceso tyrėjų darbus, yra apie tai, kas leidžia spręsti, kad vietos bendruomenėje vyksta vystymosi procesas arba kad jis nevyksta? Juk įvairios nevyriausybines organizacijos, tarp jų ir bendruomenių centrai, gali būti registruojami kiekviename kaime, miestelyje, didmiesčio mikrorajone? Ką turi veikti, kokių rezultatų reikia pasiekti, kad būtų galima konstatuoti, jog vietos bendruomenė vystosi? Mokslininkų teigimu, nepaisant to, jog minėtas procesas yra absoliučiai kokybinio pobūdžio bei turinio ir be galo individualus kiekvienoje vietos bendruomenėje, joje vykstantį tokio pobūdžio progresą atskleidžia tam tikri bendri bendruomenių vystymuisi būdingi idealieji⁷ požymiai. Vieni tokių yra mokslininkų Popple ir Quinney (2002) atlikto tyrimo Didžiojoje Britanijoje metu gauti apibendrinimai apie tai, kas atskleidžia vietos bendruomenių vystymosi proceso vyksmą: efektyvus bendradarbiavimas, tarpsektorinis darbas, nuolatinis mokymasis, tobulėjimas. Dale ir Sparkes (2011) tyrimas atskleidė kiek daugiau požymių, kuriais pasižymi aktyvi ir besivystanti bendruomenė. Pasak minėtų autorių, ji turėtų pasižymėti tokiais bruožais kaip savarankiškumas, ryšių su išorės veikėjais palaikymas, būti orientuota į tikslą, turinti aukštas moralės normas, nebijanti iššūkių, lanksti, atvira, adaptatyvi, bendradarbiaujanti, palaikanti stiprų bendrumo jausmą tarp individų ir visos bendruomenės, įsitraukianti į skirtingų tinklų ir grupių veiklą, aktyviai besidalinanti

⁷ Idealieji reiškia, kad tokie požymiai gali varijuoti kiekybine ir kokybine prasme, nėra būtinybės atitikti visus požymius kiekybiškai aukščiausiu įvertinimu.

informacija ir komunikuojanti. Apibendrinant galima teigti, kad bendruomenės vystymąsi kaip veiksmą ir vyksmą identifikuoja pokytis, vykstantis įvykstantis bendruomenėje, palyginti su situacija, buvusia iki tam tikros veiklos vykdymo.

Minėtas autorius Bullen (2007) pateikia labai artimus Dale ir Sparkes (2011) klasifikacijai besivystančios bendruomenės bruožus, tačiau greta to dar patikslina kiekvieno iš požymių reikšmę. Ypač aktualizuojamas vietos bendruomenės vystymosi procese bendruomeninės organizacijos kaip vietos lyderio vaidmuo ir svarba, lemiantys progresą siekiant gyvenimo sąlygų gerinimo bendruomenėje (5 lent.).

5 lentelė. Besivystančios bendruomenės požymiai pagal Bullen (2007)

Kriterijus	Apibrėžimas
Mokymasis	Besimokanti bendruomenė, kurioje jos nariai gauna žinias, įgūdžius ir pasitikėjimą veikdami bendruomeniškai.
Sąžiningumas ir teisingumas	Sąžininga ir teisinga bendruomenė, kurioje ginamos piliečių teisės ir užtikrinama galimybių lygybė bei pripažįstami kultūriniai skirtumai.
Aktyvi veikla ir įgalinimas	Aktyvi ir įgalinanti bendruomenė, kurioje jos nariai yra pilnai įsitraukę ir kuri turi stiprias bei įvairias vietos organizacijas, aiškų identitetą bei pasitikėjimą.
Įtaka	Įtakinga bendruomenė, su kuria konsultuojasi ir kuri turi stiprų balsą atstovaudama jos narių interesams sprendimų priėmimo procesuose.
Stipri ekonomika	Tai ekonomiškai stipri bendruomenė, kuri sudaro jos nariams galimybes dirbti bei išlaiko aukštą gerovės lygį.
Rūpinimasis, globa	Bendruomenė, besirūpinanti savo narių poreikiais suteikti reikiamas bei paklausą atitinkančias paslaugas.
Aplinkosauginė atsakomybė	Žalia bendruomenė, turinti sveikatai palankią ir malonią aplinką, sauganti išteklius ir skatinanti aplinkosauginę atsakomybę.
Saugumas	Bendruomenė, kurioje jos nariai nebijo nusikaltimų, smurto, nekyla kitoks pavojus.
Svetingumas	Bendruomenė, kuri žmonėms patinka, kurioje jie jaučiasi laimingi ir nenori iš jos išvykti.
Ilgaaamžiškumas	Ilgalaikė bendruomenė, kuri yra gerai įsitvirtinusi ir patraukli, tinkama gyventi; geografinė teritorija, kurioje gyventojai gyvena ilgą laiką tarpą ir kuri išvengė gentifikacijos ⁸ .

Šaltinis: William, 2012, p. 69–73.

Bendruomenės vystymosi procese, kaip galima spręsti tiek iš proceso tikslų, tiek ir kategorijų, įtraukiamų į proceso vyksmą, itin svarbų vaidmenį vaidina ryšiai ir santykiai, įsitraukimas į veiklą, dėl ko atsiranda galimybė pokyčiui (Guajardo, Garcia, 2016), reikalaujančiam bendruomenės narių mąstysenos transformacijos, kadangi būtina tam tikra prasme „išpakuoti“ (realiai ir kritiškai pažvelgti) egzistuojančią realybę, socialinę dinamiką, veiksnius, tiesiogiai darančius įtaką bendruomenės gyvenimui, jo gerovei (Rodrigues, 2017). Toks bendruomenės savikritiškas savęs įsivertinimas naudingas tuo, jog pripažįstamos ydos, atpažįstami trūkumai, poreikiai ir vėliau gali būti pereita prie sprendimų, skirtų problemoms spręsti, formulavimo.

⁸ Gentrifikacija – istorinio miesto centro ar kitų istorinių gyvenamųjų teritorijų traukos paskatinta socialinė kaita, kai vidurinės ar aukštesnės socialinės klasės gyventojai keičia žemesnės socialinės klasės gyventojus (Krupickaitė ir Standl, 2004; Bromley ir kt., 2005).

Kiekviena bendruomenė turi savitą jos vystymosi stilių, būdą arba poreikį ir priemones, kurie priklauso nuo teritorijos kultūrinio, istorinio konteksto, joje esančių socialinių problemų, bendruomenės įgalinimui reikalingų priemonių ar sprendimų (Koissaba, 2014). O juos priimti gali būti įgali kiekviena bendruomenė, disponuojanti gebėjimu mąstyti, keistis, kurti.

Vis dėlto, nepaisant visų aptartų gana pozityvių bendruomenės vystymosi proceso siekių ir turinio aspektų, tiek kaip priemonė, tiek kaip procesas jis (bendruomenės vystymasis) susiduria su keletu dilemų. Viena jų, pasak Koissaba (2014), yra susijusi su dalyviais, arba agentais, veikėjais, kuriems sąveikaujant bendruomenė vystosi. Išorės veikėjai (nacionaliniai ir / ar regioniniai) mano geriau žinantys, kaip, kuria linkme vietos bendruomenė turi vystytis ir kaip pagerinti jos narių gyvenimą, neįtraukiant į procesą pačios bendruomenės. Tai reiškia, kad siekiama išlaikyti galią vienoje – valdžios – rankose (sektoriuje), jos nepadalinti tarp valstybės institucijų, pačios bendruomenės ar taip pat privataus sektoriaus veikėjų, nepaisant fakto, kad tai galbūt padėtų vietos bendruomenei kokybiškiau gerinti gyvenimo sąlygas teritorijoje, inspiruotų kitokius, galbūt teigiamus, gal net neigiamus ar net labai nepatogius valstybės sektoriaus atstovams pokyčius. Kita – susijusi su kitu kraštutiniu, t. y. išorės veikėjai bendruomenės vystymąsi laiko tik pačios bendruomenės atsakomybe. Arba kitaip tariant, jei teritorijoje veikia bendruomenės centras, valstybės institucijos stengiasi kuo daugiau funkcijų ir atsakomybės nuo savęs perkelti bendruomeninei organizacijai, argumentuodamos tuo, kad bendruomenė turi pati spręsti savo problemas, o ne būti prašytoja ar valstybės išlaikytine. Galiausiai svarbu akcentuoti, kad, kaip nėra universalių atsakymų, ką daryti, kad kiekviena ir bet kuri bendruomenė taptų patraukti ir saugi socialine, ekonomine, aplinkos, kultūros, tradicijų puoselėjimo prasmėmis, taip nėra ir vieno universalaus atsakymo, kokie vietos bendruomenės tinklo nariai (išoriniai bendruomenės veikėjai) bei kiek ir kuo turėtų prisidėti, kaip įsitraukti į bendruomenės vystymosi procesą, kad jis taptų maksimaliai kokybiškas ir patenkintų ten gyvenančiųjų lūkesčius. Tačiau aišku viena – būtina „apjungti žinias ir resursus, išėiti iš individualistinės veiklos komforto zonos bei atverti savo protus bendradarbiavimui“ (Collins, 2015, p. 164), kuris veda prie bendruomenės vystymosi strategijos, krypties, tam reikalingų priemonių ir sprendimų, naudingų ir reikalingų individualiai bendruomenei. Kitaip tariant – santykis, veikla, diskusija, net konfliktas, o ne apatija ir neveikimas sudaro sąlygas bet kokiems pokyčiams visuomenėje, jos bendruomenėse.

Analizuojant bendruomenės vystymosi proceso veikėjų tinklą, teigiama, kad visų sektorių – valstybinio, nevyriausybinių, privataus ir neformalaus – atstovų įsitraukimas yra pageidautinas bei reikalingas, kadangi tai pasitarnauja objektyvesniam problemų identifikavimui ir poreikių, lūkesčių nustatymui (Poppo, Quinney, 2002). Vis dėlto nevyriausybinių sektoriaus organizacijų įtaka ir veikla bei indėlis bendruomenės vystymosi procese laikomas vienu svarbiausių ir efektyviausių užtikrinančių jo (procesą) eigą, vyksmą, plėtrą. Tokia nuostata siejama su NVO veikla, kuri dar nuo praėjusio amžiaus 7-ojo dešimtmečio buvo siejama su socialine pažanga, su judėjimu „prie fiksuoto ir pasiekiamo tikslo“, t. y. prie to, kad „kuo mažiau bendruomenėje“ liktų „narių, kurie jaučiausi nelaimingi ir nepatenkinti“ (Atkočiūnienė ir kt., 2014, p. 51). Be to, kintant gerovės valstybės įtakai ir vaidmeniui,

nevyriausybė organizacija tampa vis svarbesniu veikėju teikiant įvairias paslaugas, reikalingas socialiniams, kultūriniais, ekonominiams ir kt. poreikiams patenkinti (Brown, Kenny, Turner, 2002). Todėl NVO šioje srityje tampa pagrindiniu tiek pilietinės visuomenės komponentu, tiek ir vietos bendruomenės lyderiu, atliekančiu svarbų vaidmenį bendradarbiaujant su kitų sektorių atstovais. Nevyriausybinių organizacijų veikla laikoma svarbia ir reikšminga gerinant žmonių gyvenimą, stiprinant ir telkiant bendruomenę, kuriant bendradarbiavimo ryšius ir būdus, saitus tarp vietos bendruomenės ir valdžios, skatinant pilietinį dalyvavimą, šviečiant visuomenę (Vasconcellos, Sobrinho, 2015). Nevyriausybinių sektoriaus atstovų vietos bendruomenių vystymosi procese tampa bendruomenių centrai, turintys tikslą ir misiją suburti bendruomenės narius, įtraukti juos į organizacijos veiklą kaip savanorius, kurių tikslai, įsitraukimo intensyvumas bei motyvai, palyginti su savanoriškos veiklos motyvais, pavyzdžiui, po Antrojo pasaulinio karo, taip pat, kaip ir pati bendruomeniškumo samprata, yra pakitę: ankstesnės kartos žmonės savaiame buvo linkę įsitraukti į aktyvesnę karitatyvinę, globos, pagalbos veiklą dėl to meto situacijos, tuo tarpu dabartinės kartos žmonėms reikalinga kiek kitokia motyvacija, pavyzdžiui, profesinės patirties įgavimo galimybė. Taip pat kur kas labiau pasikeitusios ir pačios nevyriausybinių organizacijos. Jei, kaip pastebi Putnam (2000), nevyriausybinių organizacijų veikla po Antrojo pasaulinio karo buvo grindžiama naryste ir narių indėliu, padedančiu vystyti organizacijos veiklą, tai vėlesnės ir šio meto NVO gali veikti ir be narių, t. y. organizacija gali spręsti bendruomenės problemas, būti aktyviu veikėju joje, tačiau neturėti itin daug įsitraukusių į organizacijos veiklą bendruomenės narių. Tai reiškia, kad tradicinė NVO veikla dabar gali būti netgi mažiau efektyvi nei aktyvus NVO įsitraukimas į bendruomenės interesų atstovavimą vietos, regioniniu, nacionaliniu lygmeniu. Tokios organizacijos savo veiklą orientuoja į problemą, jos sprendimą o ne bendruomenės socialinio kapitalo didinimą ar bendruomenės įgalinimo veiklą. Green ir Haines (2011), oponuodami anksčiau minėtam Putnam pastebėjimui, teigia, jog, nepaisant bendrų nevyriausybinių sektoriaus organizacijų pokyčių ir jų krypčių, būtina atrasti motyvacines priemones bendruomeniškumui didinti ir įsitraukimui į aktyvią dalyvaujamąją veiklą bendruomenėje skatinti, kadangi be to neįmanomas sėkmingas bendruomenės vystymosi procesas (nebelieka sąveikos, interakcijos), taip pat iškyla pavojus susiskaldymui, atskirčiai, stratifikacijai bendruomenėje, kai tuo tarpu būtina susitelkti į bendrus visiems svarbius tikslus ir strategijas. Su(si)telkimui yra būtinas lyderis, kuriuo pasitiki bendruomenės nariai ir kuris yra autoritetas santykiuose su vietos bendruomenės išorės veikėjais. Juo vietos bendruomenės tinkle teoriškai tampa bendruomenės centras, kuris yra juridinis asmuo, institucionalizuotas bendruomenės veidas, atstovas.

Bendruomenės vystymosi procesas visuomet aptariamasis įvairių dalyvių įsitraukimo, jų galios demonstravimo, konkurencijos, sąveikos aspektu, todėl natūralu, kad tiek pats bendruomeniškumas, tiek vietos bendruomenės gyvenimo kokybės didinimo, gyvenimo sąlygų gerinimo procesas nėra statinis, savaiminis, lengvai įvertinamas ir pamatuojamas ar vieno agento veikla. Komunikacija ir bendradarbiavimas, konfliktai vyksta (gali vykti) tarp daugelio vietos bendruomenėje, konkrečioje teritorijoje veikiančių agentų (įvairių sektorių atstovų). Kitas aspektas –

kokie veikėjai konkrečiu atveju įsitraukia, kodėl ir ką tai duoda? Dažniausiai šioje srityje savo resursus apjungia, jais mainosi, tarpusavyje konkuruoja, dėl galios kovoja du pagrindiniai visuomenės sektoriai – nevyriausybinis ir valstybinis. Pastarasis – ilgą laiką buvęs pagrindiniu visuomenės gerovės užtikrintoju piliečiams ir kol kas dar neretai išliekantis tokiu, kitas (NVO atstovas – bendruomenės centras) – siekiantis tapti (skatinamas, raginamas tapti) lygiaverčiu pirmojo partneriu ir atstovaujantis ne visos visuomenės, o konkrečios teritorijos, konkrečios bendruomenės interesams santykiuose su valstybiniu ir / ar privačiu sektoriais.

Galiausiai yra svarbu užduoti klausimą – kodėl vietos bendruomenės gyventojams, veikėjams svarbu dalyvauti tam tikrų jos pačios problemų sprendime, kurti nevyriausybines organizacijas, dalyvauti derybose, rungtyne su kitais sektoriais? Ar nepakanka gauti dotacijų iš valstybinio sektoriaus ir sutvarkyti aplinką, teikti seniūnijai socialines paslaugas tiems, kam kyla toks poreikis, nukreipti į įmones ieškančiuosius darbo ir t. t.? Juk sėkmės atveju – gyvenimas gerėja. Tačiau tyrėjai Green ir Goeting (2010) pastebi čia slypinčią kitą problemą, iš pirmo žvilgsnio ne visuomet akivaizdžią, tačiau turinčią lemtingas pasekmes pačiai bendruomenei: priklausymas tik nuo išorės veikėjų paramos, resursų, paslaugų lemia tai, jog tokiu būdu yra slopinamas bendruomenės gebėjimas identifikuoti savo pačių problemas ir siekis jas savarankiškai spręsti. Tokia techninė pagalba iš išorės sudaro prielaidą susidaryti situacijai, kuomet „bendruomenė turi problemą, o profesionalai turi atsakymą“, kaip ją spręsti (Green, Goetting, 2010, p. 3). Tokiu principu sukuriama klientų sistema, reikalaujanti nuolatinės pagalbos, o tai atsisuka prieš pačią bendruomenę, kadangi šioji tampa neįgali, negeba pati identifikuoti savo problemų, jų spręsti, menksta artumo ir pasitikėjimo jausmas joje, nariai atitolsta ir tampa priklausomi nuo išorės pagalbos, paslaugų, nesukuria pridėtinės vertės bendruomenei, o ją ardo, naikina, silpnina. Be to, paslaugos ir parama, pagalba iš išorės ne visuomet gali patenkinti realius bendruomenės poreikius. Tad bendruomenės kolektyvinė veikla yra kur kas veiksmingesnis būdas įveikti problemas bei patenkinti bendruomenės narių geresnio gyvenimo konkrečioje teritorijoje poreikius. Kaip pastebėjo Morris (2013), bendruomenė be bendradarbiavimo, be tiesioginio asmeninio ryšio yra tik beasmėnė minia, kuri rizikuoja tapti besinaudojančiųjų valdžios teikiamomis galimybėmis ir privilegijomis, aukomis. Tuo tarpu bendruomeninis veiksmas, apimantis visą galimų vietos veikėjų tinklą, gali pasitarnauti bendruomenei kaip ištekliai, resursai, reikalingi teritorijos vystymosi procese: žinios, įvairūs gebėjimai, nekilnojamasis turtas, organizacinės darbo priemonės, kita infrastruktūra, ryšiai ir t. t. Visų pirma, kalbant apie bendruomenės vystymosi procesą, svarbu pabrėžti, kad, kaip teigia William (2012), neegzistuoja universalūs principai, kurie galėtų būti pritaikomi visuotinai visoms bendruomenėms sprendžiant jų unikalias problemas ar iššūkius. Tai tarpdisciplininė, persunkta daugelio socialinių mokslų tyrimų tema. Šio proceso tikslas yra padėti kaip galima tiksliau, efektyviau ir veiksmingiau sukurti sąlygas progresui, gyvenimo kokybės pagerinimui. Bendruomenės vystymasis, anot minėto autoriaus, tam tikra prasme gali būti labiau prilyginamas menui nei mokslui, kadangi yra paaiškinamas vien per jo dalyvių ir stebėtojų patirtį bei artikuluoja pats save, o būdamas mokslu šis procesas privalėtų pasižymėti pakartojamumo principu, turėti

aiškius parametrus. Bendruomenės ir jų situacijos yra individualios, kartais išskirtinės bei unikalios, todėl tai, kas tiko vienos vystymuisi, gali visiškai netikti kitai.

Taigi bendruomenės vystymosi koncepcijos sampratos analizė jau galima atskleidė, jog siekiant analizuoti nevyriausybinę organizacijų vaidmenį ji (koncepcija) atsiskleidžia kaip įrankis, sudarantis sąlygas pamatyti, atskleisti vietos bendruomenę iš vidaus, suprasti situaciją bei ją interpretuojant identifikuoti veikėjų charakteristikas. Dar daugiau – derinant šią koncepciją su ją papildančia socialinės tinklaveikos teorine prieiga, atsiranda galimybės, remiantis atlikta analize bei gautu duomenų interpretacija, atsakyti į klausimą – koks yra Lietuvos vietos bendruomenėse veikiančių bendruomenių centrų vaidmuo, kuris ir kyla būtent iš vietos bendruomeninės organizacijos veiklos, tinklaveikos teritorijoje, sektorinių veikėjų santykių tyrimo. Tinklaveikos teorinės prieigos naudojimo bei jos sąsajų su bendruomenės vystymosi koncepcija aptarimas yra pateikiamas kitame skyriuje, kuriame taip pat iliustracijomis atskleidžiamas ir teorinis tyrimo modelis, skirtas tyrimo objekto analizei.

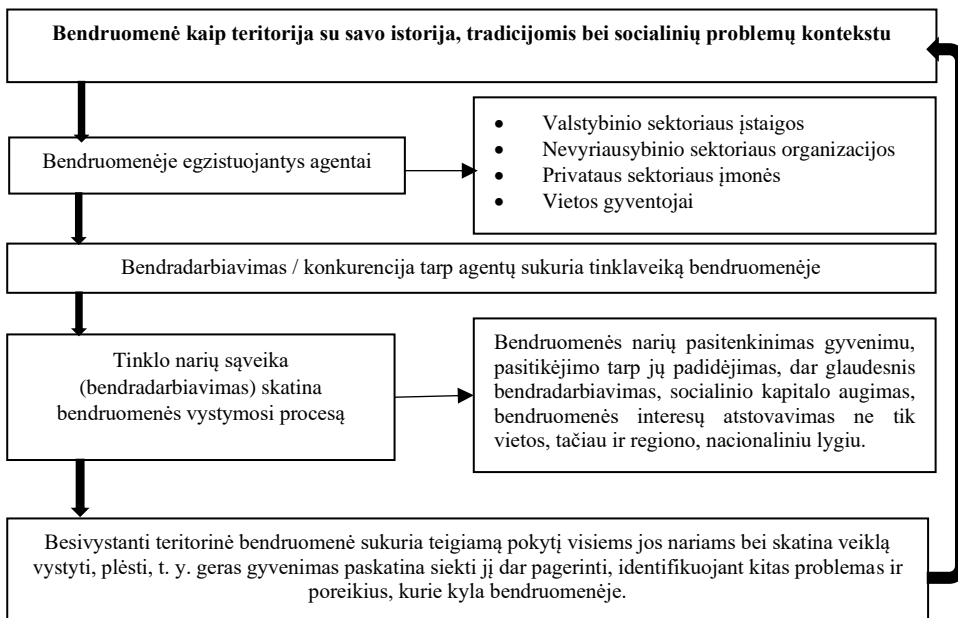
1.5.2. Socialinės tinklaveikos teorinės prieigos naudojimo tyrimo pagrindimas

Visi visuomenės sektoriai – rinkos, valstybės, trečiasis, neformalusis – kurie įsitraukia į dalyvavimą vietos bendruomenėse vykstančiose veiklose, vadovaujasi skirtingais principais bei vertybėmis siekdami savo individualių ir bendrų visai teritorijai tikslų. Tinklaveikos paradigma leidžia analizuoti veiklą, santykius, ryšius tarp minėtų veikėjų, o ne jų (veikėjų) konkrečias savybes. Tai ir yra svarbus kokybinio tyrimo, siekiant ištirti bendruomenių centrų, kaip vienos iš nevyriausybinę organizacijų grupės vaidmenį vietos bendruomenėse aspektas.

Vietos bendruomenės socialinis tinklas – tai samplaika, rinkinys tarpsektorinių veikėjų ir santykių (bendros veiklos) tarp jų. Kokybiniai tinklaveikos tyrimai, leidžia generuoti „stebėjimo, naratyvinius, vaizdinius duomenis apie socialinius santykius, naudojant etnografinius, interviu ir tiesioginio dalyvavimo technikas“ (Edwards, 2010, p. 4), atskleidžia resursų mainus tinkle, akcentuodami bei įgalindami socialinio tinklo patirties tyrimus, susijusius su konkrečia veikla. Tokiu būdu sudaromos sąlygos tirti vietos bendruomenes kaip erdvę, kurioje vyksta veiksmas, lemiantis tinklo kaitą dėl jos narių nepastovumo, galių pasikeitimo ir pan. Jau įgyvendintų panašių tyrimų rezultatai užsienyje atskleidžia bendruomenės partnerystės svarbą ją įgalinant, taip pat tinklaveikos reikšmę vietos bendruomenei, kurioje bendradarbiaujant skirtingiems vietos bendruomenės tinklo dalyviams sudaromos arba sąveikos eigoje gimsta sąlygos, palankios bendruomeninei veiklai augti, vietos bendruomenei vystytis (Gilchrist, 2004, cituojama pagal Ennis ir West, 2014). Praktiškai tą pačią mintį, pastebėjimą išreiškė dar 1916 m. Hanifan, analizuodamas socialinį kapitalą: „kuo daugiau žmonės veiks kartu savo labui, tuo labiau plėsis socialinis kapitalas ir didesni bus tokių socialinių investicijų dividendai“ (p. 138).

Nepaisant to, kokio dydžio yra bendruomenė (kaimo, didmiesčio, valstybės), ją sieja tam tikri ryšiai, sąveika (interakcija), kurios pagrindu laikomi žmonės, susivieniję draugėn dėl tam tikrų socialinių reiškinų ar procesų, jų prevencijos, sprendimų poreikio. Toks įvairių išteklių suvienijimas padidina galimybę spręsti

problemas efektyviau, nei tai būtų daroma nuo teritorijos ir jos problemų nutolusių išorės veikėjų. Kadangi, remiantis tinklaveikos požiūriu, tiriamoje situacijoje yra itin svarbu istorinis, kultūrinis vietos kontekstas, kuriame gimsta tiek problemos, tiek sprendimai bei idėjos arba galimybės, kaip sunkumai galėtų būti sprendžiami, kadangi būtent ši patirtis ir kultūriniai bendruomenės bruožai paskatina tinklaveiką (Castells, 2005). Be to, bendruomenės patirtį, kultūrą, tradicijas, socialinę, ekonominę situaciją veikia jos gyvenamasis laikotarpis, todėl ir suvokimas, kuria linkme turėtų būti veikiama tinkle, siekiant patenkinti bendruomenės individų poreikius, susijusius su geru gyvenimu, yra priklausomas nuo esamos situacijos identifikavimo ir suvokimo. Patenkinus vienus (pirminius, pamatinius žmogaus poreikius), atsiranda kiti poreikiai, susiję su kultūra, tradicijomis, vertybėmis, kurios veda sudėtingėjančios veiklos, aukštų reikalavimų tam, kas suvokiama ir traktuojama kaip geras, saugus, patogus, malonus gyvenimas link. Kylant gerovės reikalavimams ir suvokimui, kokia ji turėtų būti, kyla ir resursų, reikalingų poreikiui patenkinti, problema, kurią vietos bendruomenių organizacijų veikloje siekiama spręsti tinklo dalyvių tinklaveika, t. y. individualių resursų tarp sektorių mainymosi būdu, bendradarbiavimu, skatinančiu pokyčius.

5 pav. Bendruomenės vystymosi proceso kilmė ir eiga pagal tinklaveikos teoriją. (sudaryta autorės)

Idealiu atveju, kaip vaizduoja rodyklės 5 pav., besivystanti bendruomenė progresuoja, gyvenimo sąlygos ir kokybė joje didėja, taip sukurdamą poreikį dar labiau vystyti bendradarbiavimą tarp vietos tinklo dalyvių iš naujo persvarstant socialinį vietos bendruomenės problemų ir poreikių kontekstą bei naudingų, reikalingų, perspektyvių, patikimų dalyvių tinklaveiką. Tinklo narių bendradarbiavimas leidžia kokybiškai praplėsti bendruomenės narių veiklą, kadangi

„geriausi rezultatai pasiekiami būtent tada, kai į pagalbos teikimo procesą aktyviai įsitraukia“ visi suinteresuoti bendruomenės nariai (Rimkus, Žemgulenė, 2013, p. 171).

Castells (2005) teigimu, tinklaveika, „yra vienintelė galimybė dalytis išlaidomis bei rizika, taip pat neatsilikti ir nuo nuolat atnaujinamos informacijos srauto“ (p. 188). Neplėtojant bendradarbiavimo vykdyti reikšmingą veiklą be tinklo, be ryšių, saitų, tampa praktiškai neįmanoma arba ši veikla neturi vystymosi požymių aspekto, yra orientuota daugiausia į pasekmių šalinimą. Tradicijos, kultūros, vertybių, tapatumo išlaikymas vis labiau globalėjančiame pasaulyje tampa viena iš bendruomenės vystymosi proceso krypčių ir strategijų (Dale, Newman, 2010), greta ekonominės gerovės aspekto, pasitenkinimo gyvenimu didinimo ir kt. tikslų atskirose vietos bendruomenėse. Minėti autoriai išskiria ir konkrečius barjerus, kliūtis, kurios yra sutinkamos bendruomenės vystymosi procese. Vienas iš jų ir didžiausias yra valstybinis sektorius, kadangi šis siekia išplėsti savo galios erdvę. Ir tai yra šio proceso paradoksas, kadangi, kintant gerovės valstybės vaidmeniui, valstybės sektorius, viena vertus, siekia ir skatina kuo daugiau atsakomybės už piliečių gerovę prisiimti vietos bendruomenines organizacijas, kitas nevyriausybinės organizacijas. Tačiau, kita vertus, tas pats valstybės sektorius siekia išlaikyti galią ir pagrindinius, su piliečių gerove susijusius svetus savo rankose. Kita bendruomenės vystymosi kliūtis – priešpriešos ir tikslų bei vizijų apie bendruomenės vystymąsi neatitikimai tarp nacionalinės ir vietos valdžios, tarp kaimo ir miesto bendruomenių ir jų poreikių skirtumų. Taigi nevyriausybines organizacijas vaidmuo vietos bendruomenėje, tikėtina, priklauso nuo to, kokių suinteresuotų pusių (tarpsektorinių veikėjų) interesai susiduria konkrečioje bendruomenėje, kaip šie veikėjai jungiasi į vietos tinklą ir kaip veikia jame. Tinklas sudaro galimybes prieiti prie skirtingų kapitalo rūšių, reikalingų vietos bendruomenės įvairiapusei gerovei, lūkesčiams patenkinti. Tai yra vienas iš patikimiausių, anot Dale bei Newman (2010), būdų, padedančių spręsti problemas ir iššūkius, su kuriais susiduriama bendruomenėse.

Nevyriausybė organizacija, kaip vienas iš vietos bendruomenės tinklo dalyvių, vykdydama savo veiklą, arba kitaip – atlikdama savo funkciją teritorijoje, pasak Brudney, Russell ir Fischer (2017), ne tik teikia joje paslaugas arba pasitarnauja bendruomenei, jos poreikiams, tačiau taip pat yra ir atsakinga jai (bendruomenei) ir už ją. Veikdama bendruomenėje, jai atstovaujanti organizacija privalo būti vertinama kaip patikimas kitų bendruomenės tinkle esančių veikėjų partneris, kad galėtų efektyviai ir tinkamai atstovauti jos narių interesams. Bendruomenės centras teritorinėje bendruomenėje vaidina tam tikra prasme „kritinį vaidmenį, kuriant joje ryšius tarp skirtingų bendruomenės narių“. Išsiskirdamos veiklos lankstumu ir plačiu ryšių tinklu, nevyriausybines organizacijas pasižymi ir didele galia, leidžiančia apjungti, vienyti suinteresuotus veikėjus iš įvairių sektorių. Ryšių ir saitų palaikymas nevyriausybines organizacijas verčia išlikti atvira ir „balansuoti tarp išorinių poreikių bei vidinių tikslų“ (Brudney, Russell, Fischer, 2017, p. 355–356). Vietos bendruomenėje jai atstovaujanti organizacija yra vienas iš mazgų, kuris jungiasi su kitais bendruomenės veikėjais į vietos, teritorijos tinklą ir tampa centru, apjungiančiu kitus narius, tarpininkaujančiu jiems ir bendruomenei, atstovaujančiu bendruomenės interesams (Dale, Sparkes, 2011; Evers, Laville, 2004). Dale ir Sparkes (2011)

tyrimas atskleidė, kad, nepaisant bendruomenės tinkle egzistuojančių skirtingų interesų ir galios, labai svarbu lyderiui – tinklo mazgui – akcentuoti visus bendruomenės narius vienijančius dalykus, dėl ko jiems būtų naudinga įsitraukti į kolektyvinę veiklą, kadangi akcentuojant tik vienai ar kitai grupei svarbius klausimus, problemas, kyla susipriešinimas, mažinantis įsitraukimą į bendrą veiklą tarp tinklo narių. Taip pat, kalbant apie skirtingas bendruomenėje esančias veikėjų grupes, svarbu akcentuoti ne skirtumus tarp jų, o panašumus, kadangi tai jungia ir skatina bendradarbiauti.

Tinklaveika vietos bendruomenėje įtraukia įvairių lygių (vertikalių, horizontalių) ir įvairių ryšių (artimų, tolimų) veikėjus, kurie sudaro galimybę pasiekti reikalingus resursus ir užmegzti ryšius su savo srities autoritetais, profesionalais sprendimų priėmimo procese. Šie ryšiai yra itin svarbūs mažinant struktūrines skylės bendruomenėje. Kaip pastebi Vilkas ir Bučaitė-Vilkė (2009), tinklo veikėjai, nepaisant naudos perspektyvos, yra labiau linkę sąveikauti su pažįstamais, draugais ar šeimos nariais nei su visiškai nepažįstamais. Vadinasi, artimų ryšių bei aktyvios bendruomeninės sąveikos kūrimas yra svarbus tam, kad bendruomenės centro veikla įgautų tam tikrą pagreitį, pradėtų plėtotis, kad būtų suderinta paklausa ir pasiūla, atsižvelgiant į tokius aspektus kaip bendros tapatybės jausmas, bendri tikslai. Socialiniai tinklai, juose veikiant agentams, jiems bendradarbiaujant tarpusavyje, prisideda prie pokyčio kūrimo tinklo veiklos teritorijoje. Būtent apie pokyčių iniciavimą bei teigiamą progresą kalbama ir bendruomenės vystymosi koncepcijoje, kuri tampa pirminiu laipteliu, pamatu šio darbo empiriniame tyrime.

Tinklo sudedamosios dalys, arba kitaip – jo turinys, pagal Castells (2005), yra ir kiekviena atskirai savarankiška tinklo atžvilgiu, ir nuo jo priklausoma, nes susijusi su bendra struktūra, t. y. vietos bendruomene. Tačiau, būdami skirtingi, turėdami individualius interesus bei siekius, susivieniję ir bendradarbiaudami tinklo nariai tampa galia, kuri neprilygsta nei vienam iš jų individualiai dėl informacijos, finansinių, žmogiškųjų ir pan. resursų konsolidavimo. Bendradarbiavimas padeda ne tik apjungti įvairius turimus išteklius, tačiau užkerta kelią sprendimams, kurie ne visuomet tinkami, efektyvūs ar būtini. Negana to, tinklą sudarančios dalys gali priklausyti ir kitiems tinklams, tyrimo atveju – seniūnija yra ir teritorinės bendruomenės tinklo narys, ir valstybės sektoriaus įstaigų tinklo narys. Kadangi tinklai nėra tolydūs, jie asimetriški dėl dalyvių neidentiško galių lygio vienas kito atžvilgiu bei skirtingi tarpusavyje su kitais vietos bendruomenių tinklais, todėl ir nevyriausybinių organizacijų, veikiančių vietos bendruomenėse, vaidmuo, jo tipas, charakteristikos yra skirtingos.

1.5.3. Teorinis tyrimo modelis: argumentai ir apibendrinimai

Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyrelyje, tinklaveikos teorija leidžia analizuoti veikėjų elgesį, susijusį su konkrečia veikla, vaidmenimis ir pan. jiems tarpusavyje bendradarbiaujant, bei šios veiklos struktūrinius aspektus. Ši teorinė prieiga turi daug bendro su struktūrinio funkcionalizmo teorija, kuri kaip svarbiausią akcentą iškelia tvarką ir darną, o tai savo ruožtu lemia „resursų prieinamumą bei asmens elgesio ir emocijų reakcijas“ (Leonavičius, 2005, p. 293). Taip pat kalbama apie konkurenciją tarp tinklo narių, vadinasi, inkorporuojama ir konflikto teorijos

bruožų. Analizuojant nevyriausybių organizacijų vaidmenį vietos bendruomenėse struktūrinio funkcionalizmo bei konflikto teorinių paradigimų esminiai aspektai, tokie kaip veikėjo funkcija, veikla socialinėje struktūroje ir konkurencija, kova dėl galių tampa itin svarbūs, kadangi vietos bendruomenė kaip struktūra yra susijusi su tam tikra socialine praktika bei veikėjais ar jų grupėmis, kurios atsakingos už funkcionalių santykių vienas su kitu palaikymą. Kai kurie iš veikėjų gali turėti ribotą vaidmenį ir gali prireikti sukurti naujas organizacijas arba išplėsti funkcijas jau egzistuojančių organizacijų tam, kad būtų užtikrintas reikiamas veiksmas tikslams pasiekti (Hustedde, Ganowicz, 2002). Struktūra analizuojamuoju atveju yra susijusi su vietos bendruomenė, kurioje veikia nevyriausybini, valstybinis, privatus, neformalus sektorai. Galia yra dar vienas elementas nevyriausybių organizacijų veikloje, veikiant vietos bendruomenėse, kadangi svarbu, kas „kontroliuoja arba turi priėjimą prie reikiamų resursų“ (Hustedde, Ganowicz, 2002, p. 6). O kur yra galia, anot Foucault (1985), ten atsiras ir pasipriešinimas, t. y. galia gali keisti šaltinį, priklausomai nuo aplinkybių ir pokyčių, vykstančių bendruomenėje. Tačiau abi šios paradigmos nėra įgalios atskleisti nevyriausybines organizacijos vaidmenį vietos bendruomenėse kokybiniu, konstruktyvistiniu aspektu. Dėl šios priežasties jomis naudojamosi tik kaip įvadu, padedančiu pagrindą kokybiniam tyrimo objektui analizuoti, pasitelkiant tinklaveikos teorinę paradigmą bei derinant ją su bendruomenės vystymosi koncepcija.

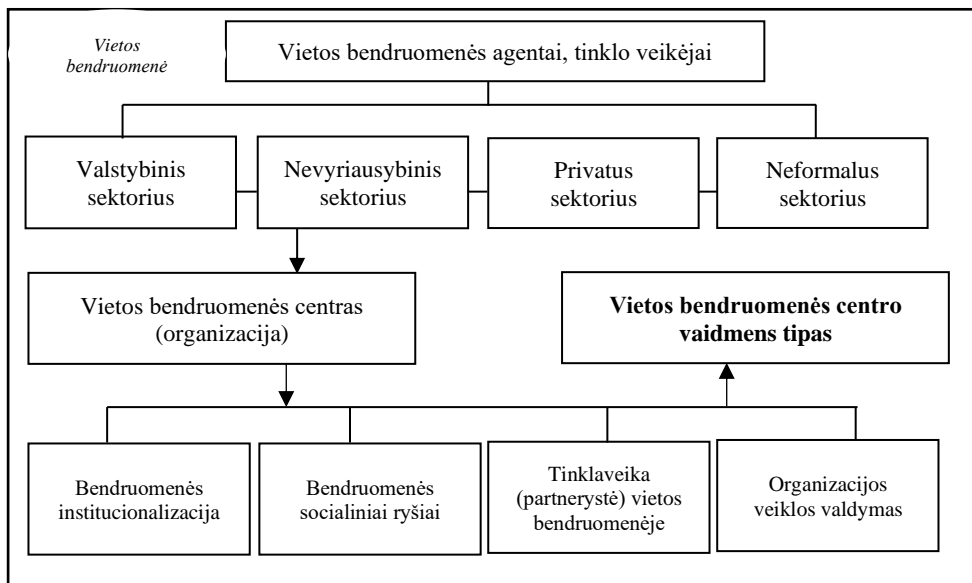
Tinklaveikoje egzistuoja ir sistema – konkrečios bendruomenės narių tinklas, ir funkcijos – tinklo narių arba sistemos veikėjų vykdoma veikla, ir konfliktas, konkurencija – veikėjai, veikdami vietos bendruomenėse, yra varžomi vieni kitų, konkuruoja vieni su kitais. Kadangi nevyriausybinių organizacijų vaidmuo yra kildinamas iš vietos bendruomenės tinklo agentų patirties, informacijos disponavimo, egzistuojančios sąveikos, bendradarbiavimo, tradicijų konkrečiame sociokultūriniame kontekste proceso ir rezultato (arba kitaip veiklos bei funkcijos), tai analizuoti reikia būtent bendradarbiavimą (resursų mainus), jo būdus ir modelius tarp struktūroje veikiančių substruktūrų arba atskirų sektorių veikėjų (pagal Leonavičių, 2005). Tarpsektorinį bendradarbiavimą, kuris neatsiejamas nuo bendruomenės vystymosi, drąsiai galima traktuoti kaip draugo ir priešo veikimą siekiant vieno tikslo arba, kaip teigia Castells (2005), įvairių tinklo veikėjų konkurenciją ir bendradarbiavimą, vykstančius vienu metu. Tačiau bendradarbiavimas – tik viena, nors ir itin svarbi, tyrimo detalė greta vietos bendruomenės institucionalizavimosi proceso, vietos gyventojų į(si)traukimo į bendruomeninę veiklą ir kt. aspektų, kuriuos į tyrimo modelį inkorporuoti padeda bendruomenės vystymosi koncepcija.

Pastarosios koncepcijos bei tinklaveikos teorinės paradigmos sukomponavimas, durstinys pasirinktas kaip metodas, galintis padėti atskleisti Lietuvos bendruomenių centrų vaidmenį vietos bendruomenėse, remiantis tiek užsienio, tiek Lietuvos bendruomeninių organizacijų, jų plėtros tyrėjų teiginiais bei įgyvendintų tyrimų patirtimi ir argumentais. Vienas iš argumentų taikyti tokį metodą tas, jog organizacijos veiklos bei tinklaveikos vietos bendruomenėje tyrimas padeda suprasti analizuojamos organizacijos charakteristiką, atsižvelgiant į egzistuojančios situacijos specifiką (Gilchrist, 2009). Kitas argumentas – nepaisant to, jog atsižvelgiama ir į konkurencijos, egzistuojančios tarp tinklo narių, faktą, tinklaveikos požiūris į

bendruomenės vystymąsi koncentruojasi į teigiamus pokyčius, sanglaudą bei solidarumą (Ennis, West, 2014), taip pat tyrimo dalyvių individualumą, vietos specifiką, jų susietumą tarpusavyje (Wasserman, Faust, 1999, p. 4), kas iš esmės ir yra bendruomenėse kaitos, progreso pagrindas. Trečias argumentas susijęs su tuo, jog minėtas tyrimo modelis parodo, kokį vaidmenį vaidina bendruomenės centras, veikdamas vietos bendruomenėje.

Vengiant netinkamų ir neteisingų interpretacijų, svarbu paaiškinti vaidmenų pavadinimų suteikimo konkreitiems bendruomenių centrų veiklos modeliams procedūrą. Pastarieji, t. y. vaidmenys, įvardyti remiantis užsienio tyrėjų patirtimi analizuojant NVO vaidmenis, jų tipus, kuomet vaidmens pavadinimas yra kildinamas iš tiriamos organizacijos veiklos bruožų, charakteringiausios jų linijos (jau egzistuojančių tyrimų) bei kokybinio interpretavimo (naujų modelių atsiskleidimo atveju) būdu.

Siekiant sukonstruoti teorinį tyrimo modelį, kuris yra empirinio tyrimo modelio pagrindas, yra atsižvelgiama į visus išvardytus ir aprašytus tinklaveikos paradigmos bei bendruomenės vystymosi koncepcijos privalumus, naudingus bendruomenės centro vaidmens identifikavimo tyrimui bei teorinėje temos analizėje pateiktus esminius tyrimui aspektus. Kaip jau yra minėta viename iš darbo poskyrių, tyrimo modeliui konstruoti pasirinktos Islam (2017) bendruomenės vystymosi proceso dimensijos, kur kas labiau derančios bei adaptuotos Lietuvos atvejui tirti nei kitos minėtos koncepcijos variacijos (6 pav.).

6 pav. Teorinis tyrimo modelis

Teorinis tyrimo modelis – tai gairė, kuria sekant ir kurią toliau plėtojant, bus siekiama empiriškai iširti Lietuvoje veikiančių bendruomenių centrų vaidmenį vietos bendruomenėse. Svarbiausia užduotis – nustatyti tinklo agentus – jau įvykdyta šiame

darbo skyriuje. Išanalizuotoje teorinėje dalyje pateikta, jog tinklinėje vietos bendruomenių veikloje galimi įvairūs veikėjai bei skirtingos jų kombinacijos, atsižvelgiant į teritorijos specifiką, ypatumus. Joje gali būti sutinkami tiek visų keturių (valstybinio, nevyriausybinių, privataus, neformalaus) sektorių agentai, atstovai, tiek skirtingo kiekio ir pobūdžio visuomenės sektorių kombinacijos (pavyzdžiui, vietos bendruomenėje gali nebūti privataus sektoriaus įmonės). Svarbu akcentuoti tai, kad visi vietos tinklo agentai yra vienas su kitu susiję per veiklos vykdymo vietos bendruomenėje, teritorijoje aspektą. Kitaip tariant, net nebendradarbiaujant, t. y. nevykdant akivaizdžių praktinių resursų tarpusavyje mainų, vietos veikėjai yra tarpusavyje siejami teritorijos, todėl bent minimali sąveika tarp jų gali egzistuoti, nepaisant jos neigimo ar tokios sąveikos nelaikymo bendradarbiavimu, tinklaveika fakto tarp pačių bendruomenės veikėjų.

Minėta sąveika tarp vietos bendruomenės tinklo narių daro įtaką vienokiai ar kitokiai bendruomenės centro veiklos kryptiai, charakteristikai, pobūdžiui, t. y. remiantis teorinėje darbo dalyje išdėstyta analize, laikoma, kad bendruomenės centro vaidmuo skirtingose teritorijose gali būti skirtingo pobūdžio, veikla nevienodo intensyvumo ar turinio, tačiau, vykstant sąveikai tarp bendruomenės veikėjų (net ir minimaliai) bei atsižvelgiant į vietos specifiką ir poreikius, vietos bendruomenės vystymosi procesas vyksta. Konkrečiau atskleisti tai, koks vaidmuo vietos bendruomenėje tenka joje įkurtam ir veikiančiam bendruomenės centrui, pasitelkiamas užsienio mokslinių tyrimų pagrindu argumentuotas, darbo autorės sukonstruotas ir Lietuvos situacijai pritaikytas metodologinis įrankis, leidžiantis identifikuoti NVO ir konkrečiai tiriamąjį atvejį – bendruomenių centrų vaidmenį, (ar vaidmenis), atsižvelgiant į tokius kriterinius aspektus: vietos bendruomenės institucionalizacija, socialiniai ryšiai, tinklaveika arba partnerystė (arba dar kitaip – resursų mainai) teritorinėje bendruomenėje bei organizacijos veiklos valdymas. Pastarieji kriterijai savyje koduoja smulkesnes tyrimo kategorijas bei klausimus, kurie išsamiai aptariami empirinio tyrimo metodologijos skyriuje atskleidžiant empirinio tyrimo modelio subtilumus.

2. BENDRUOMENIŲ CENTRŲ VAIDMENŲ VIETOS BENDRUOMENĖSE EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA

Šioje disertacijos dalyje pateikiama nevyriausybinių organizacijų vaidmens vietos bendruomenėse tyrimo metodologija: pagrindžiamas mišrios – kokybinės ir kiekybinės – tyrimo priegios pasirinkimas, atvejo tyrimo strategija bei jo dizainas, taip pat pristatomi empirinio tyrimo duomenų rinkimui naudoti metodai, tyrimo kriterijai (išorinis ir vidinis validumas ir patikimumas). Atsižvelgiant į tyrimo objekto specifiką, disertacijoje pagrindiniu laikomas kokybinis tyrimas, o kiekybinis yra papildomas, „pagalbinis“ metodas, taikytas pirmame empirinio tyrimo etape, siekiant apžvelgti bendrą tyrimui pasirinktų, vietos bendruomenėse teritoriškumo principu veikiančių nevyriausybinių organizacijų situaciją (atskleisti tiriamo reiškinio makrolygmenį), identifikuoti Lietuvos teritorinėse bendruomenėse veikiančių bendruomenių centrų vykdomos veiklos pobūdį, teikiamas paslaugas, tinklinės (bendradarbiavimo) veiklos tendencijas, šių organizacijų įkūrimo veiksnius bei sudaryti informantų sąrašą antrajam, pagrindiniam, kokybinio tyrimo etapui.

Disertacijoje naudojami ir tarpusavyje derinami šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, giluminis interviu, anketinė bendruomenių centrų vadovų apklausa, dokumentų analizė, stebėjimas.

2.1. Kokybinės ir kiekybinės tyrimo priegios bei atvejo strategijos pasirinkimo pagrindimas

Kokybinės tyrimo priegios pasirinkimo pagrindimas. Kokybinės tyrimo priegios pasirinkimas argumentuojamas tuo, jog šio tipo tyrimai padeda suprasti tiriamą problemą tiesiogiai bei suteikia daug vertingos informacijos, gilesnių žinių apie analizuojamo konteksto svarbą bei galimybę gauti tiriamo objekto kompleksinį (holistinį) paveikslą (Creswell, 2014), ko negalima tiek giliai išanalizuoti, interpretuoti atliekant tik kiekybinį tyrimą. Be to, tyrimo tikslas – atskleisti bendruomenių centrų vaidmenį vietos bendruomenėse – yra orientuotas į interpretavimus, o ne į matavimus. Būtent kokybinė tyrimo priega ir sudaro galimybę analizuoti asmenines žmonių patirtis, kurios ne visuomet gali būti pagrindžiamos objektyviais matavimais, be to, tokio pobūdžio tyrimas yra labiau asmenišką nei kiekybinis, jis orientuotas į aprašymus, fenomenų, situacijų interpretacijas. Studijuojant, tiriant tam tikrus nepažįstamus, ne daug nagrinėtus reiškinius, koks yra ir šio darbo tyrimas, atrinkti tam tikri specifiniai kontekstai gali būti net ir svarbesni pažinimui, supratimui nei platus kiekybinis tyrimas (Stake, 2010) dėl patirtimi, išgyvenimais, asmeniniu vertinimu, įsitraukimu į tiriamą procesą grindžiamu vertinimu, analize. Priklausomai nuo situacijos ir galimybių, „patirčių, tyrėjai dirba akis į akį su problemomis, lūkesčiais, dviprasmybėmis ir prieštaravimais“, egzistuojančiais tiriamoje situacijoje (Stake, 2010, p. 62). Kokybinio tyrimu gaunant duomenis iš kelių šaltinių (interviu, užrašų, dokumentų ir kt.), o ne iš vieno duomenų rinkinio, ieškoma juose bendros prasmės, kategorijų ar temos, kuri visus duomenis jungia, vienija tam, kad būtų prieita tam tikrų išvadų apie tiriamą reiškinį, objektą (Creswell, 2014). Tokio tyrimo specifiška, metodologija „yra arčiau žmogaus ir leidžia labiau priartėti prie socialinės tikrovės, kuri nėra statiška“ (Lipnevič, 2015, p. 73).

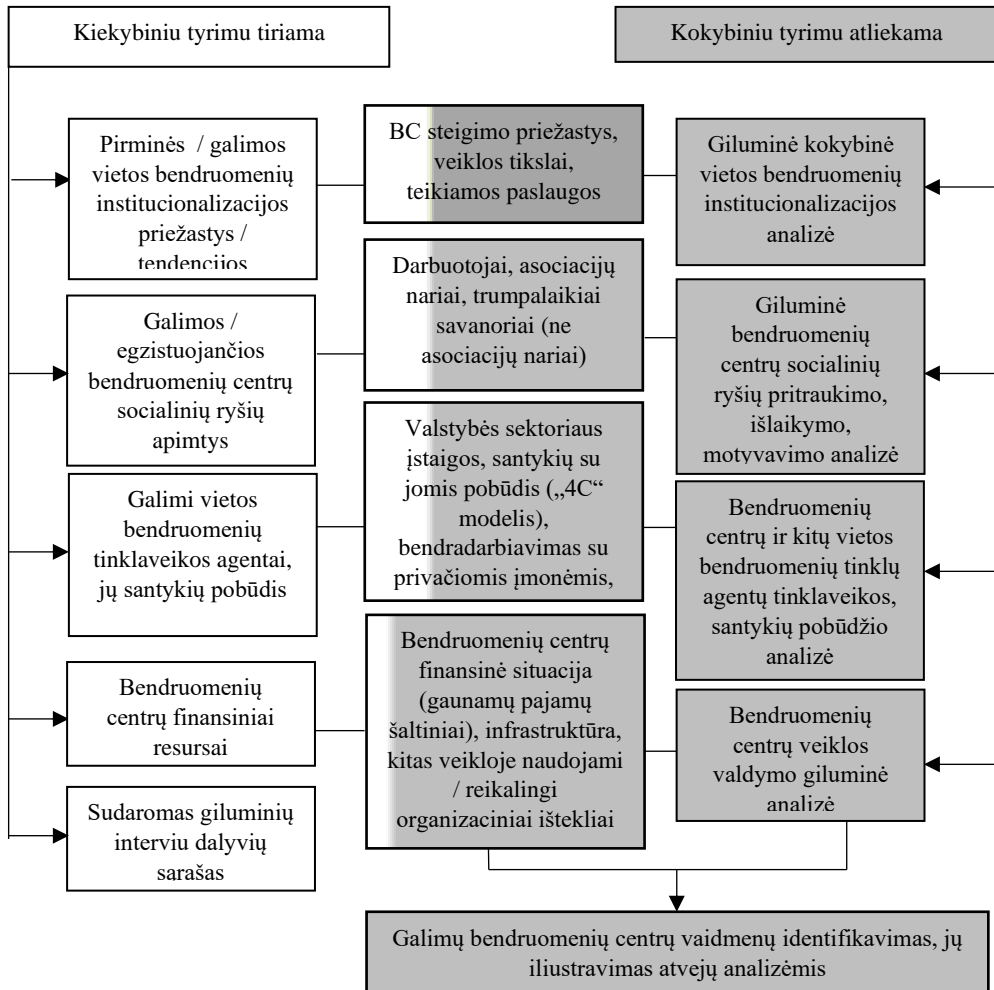
Atsižvelgiant į pastarąjį aspektą apie tikrovės kitimą, kokybinio tyrimo priegos pasirinkimas gali būti grindžiamas ir jo pritaikomumu ir paslankumu kasdienėms sąlygoms, t. y. jau įgyvendinant tyrimą ir pastebėjus, kad jį reikia pakreipti kuria nors nauja linkme ar praplėsti klausimą, galima nesunkiai tai atlikti, kadangi svarbiausia yra tiriamos problemos pažinimas, jos ištyrimas, kuris reikalauja ne tik teorinio objekto pažinimo, tačiau ir aktyvaus tyrėjo įsitraukimo į tiriamą situaciją per gaunamų garsų, vaizdų, kitų duomenų interpretavimą (Creswell, 2014; Yin, 2011).

Dar viena svarbi kokybinių tyrimų savybė – griežtų imties tūrio reikalavimų nebuvimas – leidžia planuoti tyrimą, netaikant išankstinių tyrimo schemų, o pagrindinis tyrimo duomenų šaltinis – žmonių veikla ir patirtis, žodžiai, tekstas, interpretacijos. Tiesa, tam tikri kriterijai, pagrindžiantys tyrimo perkeliamumą (o ne reprezentatyvumą, kaip kiekybiniuose tyrimuose), egzistuoja net ir vykdant kokybinio pobūdžio empirinius tyrimus. Viena vertus, tyrimo dalyvių skaičiumi nėra būtina atspindėti visos populiacijos nuomonės, kita vertus, analizuojant tam tikrus santykius, procesus, situacijas, būtina atsižvelgti į tai, kiek homogeniška yra tyrimo dalyvių grupė, kokie jų pasirinkimo tyrimui kriterijai, kokie laiko, finansinių resursų tyrimui įgyvendinti ribotumai ir pan. (Dworkin, 2012). Šiame darbe bei jo tyrime yra laikomasi ne duomenų prisotinimo aspekto įgyvendinant tyrimą (t. y. momentas, kuomet nauji tyrimo dalyviai nebepateikia nežinomų, naujų duomenų, informacijos), o informacijos galios koncepcijos (angl. *information power*), kurios pagrindinė idėja, kuo turėtų būti grindžiama kokybinių tyrimų imtis, yra susijusi su gaunamos informacijos kiekiu ir nauda įgyvendinamam tyrimui, t. y. „kuo daugiau tyrimui aktualios informacijos pateikia tyrimo dalyviai, tuo mažesnis dalyvių kiekis yra reikalingas“ (Malterud, Siersma ir Guassora, 2016, p. 1759). Tačiau duomenų prisotinimo argumentas kildinamas iš grindžiamosios teorijos tyrimų, koku nėra šio darbo tyrimas.

Kokybiniam tyrimui atlikti pasirinktas giluminio interviu (taikyto su nevyriausybinėse organizacijų vadovais, neformalaus sektoriaus informantais bei valstybinio ir privataus sektorių atstovais) metodas, kur dėmesio centre – „tyrimo dalyvio pasakojimas“, kurį tyrėjas išgauna, užduodamas pasakojimą skatinančius klausimus (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, p. 80). Taip pat kaip vienas iš kokybinių tyrimų metodų naudota dokumentų (žiniasklaidos tekstų, bendruomenių centrų interneto svetainių, socialinių tinklų) analizė. Šio metodo taikymo etape gautų duomenų analizės proceso įgyvendinimui naudotasi kompiuterine programa „Maxqda 2018“: remiantis empirinio tyrimo modelyje numatytais tyrimo kategorijomis ir subkategorijomis, buvo atliktas interviu metu gautų duomenų kodavimas. Pastarasis (kodavimas) sudarytas iš 3 lygmenų: 9 pagrindinės kategorijos, 12 tarpinių kategorijų ir 51 subkategorija. Naudojantis minėtu programiniu paketu, išanalizuotų giluminių interviu duomenys darbe pateikiami naudojant lenteles, schemas.

Kiekybinės tyrimo priegos pasirinkimo pagrindimas. Kiekybinis tyrimo metodas – anketinė bendruomenių centrų vadovų apklausa, kaip jau buvo minėta, darbe laikomas pagalbinio tyrimo metodu, padėjusiu nustatyti tyrimo gaires, pagrindines kryptis bei planuoti pagrindinio tyrimo etapo dalyvių sąrašą. Kitaip tariant, kiekybinis tyrimas sudarė sąlygas pirminiam tyrimo objekto pažinimui.

Konkrečios tyrimo kategorijos ir aspektai, kuriems buvo panaudoti šio darbo empiriniame tyrime tiek kiekybinio, tiek kokybinio pobūdžio metodai, yra schematiškai pavaizduoti 7 paveiksle. Tai, kad kiekybinė apklausa neatsakė į pagrindinius empirinio tyrimo klausimus, o tik tapo labai svarbia ir informatyvia nuoroda kelyje į tai, 7 paveiksle atspindi jo spalvos, atskleidžiančios, kaip taikliai ir kiek naudingai bei giliai informacijos pakankamumo prasme kiekvienas iš tyrimo metodų atsakė į pagrindinį tyrimo klausimą: kuo daugiau spalvos, atspindinčios kiekvieną tyrimo metodą viduriniame stulpelyje, tuo daugiau tyrimui aktualių duomenų buvo gauta naudotu metodu.

7 pav. Kiekybinio ir kokybinio metodų panaudojimo apimtis empiriniame tyrime (sudaryta autorės)

7 paveiksle dominuojanti pilka spalva atskleidžia, jog tik kokybinė analizė pasitarnavo išvadų, apibendrinimų apie tiriamų nevyriausybinių organizacijų veiklą,

jų tikslus vietos bendruomenėje, apie tokių organizacijų veiklos prasmę, tikslingumą formulavimui.

Kalbant apie tyrimo prieigų pasirinkimą, svarbu akcentuoti tai, jog pasirinkta empirinio tyrimo kryptis bei metodologija buvo ne tik savarankiškai apgalvotas strateginis žingsnis, tačiau grįstas ir užsienio tyrėjų patirtimi, kurie pabrėžia nevyriausybinų organizacijų sektoriaus išskirtinumą, nuolatinį kitimą ir net painumą. Dėl šių priežasčių taikyti tik vieną kurią nors (o ypač – kiekybinę) tyrimo metodologinę kryptį yra sudėtinga bei mokslinė prasme – netikslu.

Atvejo tyrimo strategijos pagrindimas. Šios disertacijos empirinis tyrimas grindžiamas atvejo tyrimo strategijos principais, kadangi tyrimo tikslas nėra pateikti bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse statistikos, bet siekiama išplėsti ir apibendrinti žinojimą apie tai, koks yra bendruomenių centrų vaidmuo, kodėl jis svarbus vietos bendruomenėms ir jų vystymuisi, šias interpretacijas papildant ir anketinės apklausos metu gautais duomenimis. Atvejo tyrimo strategijos pasirinkimą taip pat lėmė empirinio tyrimo planas, specifinis tyrimo objektas, tyrimo problematika. Atveju šio darbo tyrime laikoma vietos bendruomenė su joje veikiančiu / egzistuojančiu bendruomenės centru. Toks studijos metodas empiriniam tyrimui pasirinktas dėl jo patogumo ir tinkamumo geriausiai atskleisti teritoriškumo principu vietos bendruomenėse veiklą vykdančių NVO vaidmenį, kadangi sudaro galimybę analizuoti realaus, nesužadinto ir neeksperimentuojamo gyvenimo, jo įvykių, procesų charakteristikas, bruožus, virsmus esamuoju metu (pagal Yin, 2009). Kadangi ne viską šiame darbe analizuojamų vietos bendruomenės narių santykiuose galima pamatuoti ar suskirstyti į kategorijas, kažkas, galbūt specifiško ir svarbaus tiriamam kontekstui, gali likti nepaliekta, neatsakyta ar nepaklausta. Atvejo studija, kaip teigia Yin (2009), išsprendžia techninius klausimus, susijusius su daugybe kintamųjų, jų rinkimu bei apdorojimu. Be to, kaip jau užsiminta anksčiau kalbant apie kokybinės tyrimo prieigos pasirinkimą, atvejo strategija leidžia giliai tirti fenomenus „remiantis kuo daugiau socialinės informacijos šaltinių ir pritaikant kuo įvairesnius socialinių tyrimų metodus“ (Telešienė, 2008a, p. 28). Svarbu akcentuoti ir tai, jog, atvejo analizė šio darbo tyrime naudojama taip pat remiantis užsienio mokslininkų atliktų tyrimų analogiška tema patirtimi (Gómez, Kuronen, 2011; Ennis, West, 2014; Islam, 2017; Martiskainen, 2017).

Atvejo tyrimas, leisdamas giliai ištirti unikalius atvejus ir taip atskleisti, kodėl egzistuoja tam tikros problemos, vis dėlto yra gana sudėtingas metodas. Pirmiausia, anot mokslininkų, sudėtinga apdoroti didelius empirinės medžiagos kiekius, juos susieti tarpusavyje, atlikti apibendrinimus. Todėl, siekiant kaip galima labiau išvengti šios problemos sunkumų, empirinis tyrimas buvo atliekamas pakopomis ir kiekvienos pakopos duomenys buvo analizuojami, daromi apibendrinimai prieš pradėdant įgyvendinti kitą tyrimo etapą. Toliau kyla duomenų pateikimo tyrimo ataskaitoje klausimas – kiek autentiškos medžiagos cituoti, o kiek pačiam tyrėjui interpretuoti ir pateikti apibendrintai. Ir galiausiai atvejo tyrimuose susiduriama su tyrimo dalyvių anonimiškumo užtikrinimu, jų tapatybės išsaugojimu paslapyje. Kaip teigia Telešienė (2008a), aiškiai ir detaliam aprašant kiekvieną atvejį, yra sudėtinga išvengti jų identifikavimo, net nenurodant asmenvardžių ar tikslios vietos. Taigi ši problema, rengiant tyrimo ataskaitą, buvo sprendžiama visus informantus koduojant, neminint

konkrečių vietovių, miestų ar savivaldybių pavadinimų. Be to, šis tyrimų metodas yra kritikuojamas ir dėl kitų priežasčių: 1) nepakankamo tikslumo atliekant tyrimą, t. y. įrodymai dviprasmiški, požiūriai – šališki, o išvados ir apibendrinimai negrindžiami objektyvumu; 2) dėl mažos tiriamųjų imties negalima daryti generalizacijų; 3) tyrimai ilgi laiko atžvilgiu ir didelės apimties empirinių duomenų aspektu (Zainal, 2007).

Atvejo tyrimo privalumai, pranašumas, lyginant su kitais tyrimo metodais, yra: 1) duomenų analizė vyksta tame pačiame kontekste, kur jie gauti, t. y. tuo pačiu metu vykstančioje, egzistuojančioje situacijoje; 2) atvejo studija leidžia tarpusavyje derinti skirtingus, įvairius tyrimo instrumentus: ir kiekybinius, ir kokybinius; 3) detalios kokybinės tyrimų ataskaitos, pateikiamos atvejų tyrimuose, „ne tik padeda analizuoti ar aprašyti duomenis realaus gyvenimo aplinkoje, bet taip pat padeda paaiškinti realaus gyvenimo situacijų kompleksiskumą, sudėtingumą, kuris gali būti neužfiksuotas atliekant eksperimentinius ar kiekybinėmis apklausomis grįstus tyrimus“ (Zainal, 2007, p. 5). Pavyzdžiui, šio tyrimo atveju, kiekybinė empirinio tyrimo dalis leido suprasti bendras egzistuojančias bendruomenių centrų veiklos Lietuvoje tendencijas, pagrindines kryptis, tačiau norint atsakyti į klausimą, koks vaidmuo (ar vaidmenys) vietos bendruomenėse tenka analizuojamo tipo nevyriausybinėms organizacijoms, būtina atlikti gilesnę analizę, t. y. atvejo tyrimą. Todėl tam tikrais atvejais, kuomet reikalingas supratimas ir gilus pažinimas, net ir vieno atvejo analizė gali būti objektyvesnis, prasmingesnis ir reikšmingesnis tyrimas nei didelės, reprezentatyvios imties apibendrinimai ir generalizavimas (Zainal, 2007; Yin, 2009).

Taigi, apibendrinant kokybinės ir kiekybinės tyrimo priegigos bei atvejo strategijos pasirinkimo argumentus, svarbu akcentuoti, jog būtent tokio tyrimo metodologiją ir kryptį diktuoja tyrimo objektas, jo neapibrėžtumas, nepamatuojamumas ir nuolatinis kismas bei virsmas.

2.2. Tyrimo metodai

Analizuojant Lietuvos bendruomenių centrų vaidmenį vietos bendruomenėse, pasitelkta keletas tyrimo metodų: anketinė bendruomenių centrų vadovų apklausa (pilotinis tyrimas), dokumentų (žiniasklaidos, savivaldybių, bendruomeninių organizacijų interneto svetainių, jų socialinių tinklų tekstų) turinio analizė ir giluminis interviu.

Anketinė apklausa iš kitų duomenų rinkimo būdų išsiskiria tuo, jog klausimyną sudaro „iš anksto suformuluoti bei aiškia, nekintama tvarka pateikti klausimai“ (Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014, p. 11). Šis metodas patogus rinkti pirminę tyrimui naudingą informaciją, kuri leidžia daryti palyginimus apie bendruomenių centrų vykdomą veiklą įvairiose šalies teritorijose, rasti, užčiuopti konkrečias tendencijas, susijusias su organizacijų tinklaveika (bendradarbiavimu) teritorinėje bendruomenėje.

Kiekybinei apklausai atlikti, kaip jau minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, pasitelkti įvairūs duomenų apie Lietuvoje registruotas ir / ar veikiančias bendruomenines organizacijas, bendruomenių centrus, šaltiniai. Kadangi pagrindinis tyrimo metodas – kokybinis, nebuvo griežtai siekta įvykdyti reprezentatyvios imties reikalavimų. Juolab kad kokybinis tyrimas labiau reikalauja tyrimo dalyvių geranoriškumo ir jų atvirų išgyvenimų bei patirčių, įžvalgų, buvo nuspręsta, jog gauti

199 respondentų duomenys į anketos klausimus yra pakankami tikslams, kurie buvo kelti šiam etapui, pasiekti.

Klausimyno sudarymo procedūra grindžiama teorinėje darbo dalyje analizuotais bendruomeninių organizacijų veiklos aspektais, problematika, empirinio tyrimo modelyje išskirtomis ir adaptuotomis Lietuvos situacijai bendruomenių vystymosi proceso dimensijomis, kategorijomis. Klausimynas sudarytas iš 5 klausimų grupių: tyrimo dalyvio demografiniai duomenys, klausimai, susiję su vietos bendruomenės institucionalizacijos procesu, bendruomenės centro veiklos valdymu, socialiniais vietos bendruomeninės organizacijos ryšiais bei tinklaveika arba partneryste tarp bendruomenių centrų ir kitų vietos bendruomenės tinklo veikėjų. Struktūruotai klausimų kategorijos ir subkategorijos pateiktos 6 lentelėje, o anketos pavyzdys – 2 priede. Minėtų grupių klausimų iš viso buvo 19. Klausimyno pabaigoje pateiktas dar vienas papildomas klausimas, skirtas tyrimo dalyviams, kurie pageidauja, sutinka dalyvauti dar ir kitame įgyvendinamo tyrimo, t. y. giluminio interviu, etape.

6 lentelė. Kiekybinės apklausos klausimų grupės

Objektas	Kategorijos	Subkategorijos	Tyrimo klausimas
BC vaidmuo bendruomenės vystymosi procese	Vietos bendruomenės institucionalizacija	BC vykdomos veiklos ir teikiamos paslaugos	10, 11
		Bendruomenės centro indėlis į vietos bendruomenės pokyčius	12
	Socialiniai ryšiai	Darbuotojai	3
		BC nariai	4
		Savanoriai (ne organizacijos nariai)	16, 17
	Tinklaveika / bendradarbiavimas	Su privačiu sektoriumi	13, 15
		Su kitomis NVO	13
		Su vietos valdžios įstaigomis	13, 14
	Bendruomenės centro veiklos valdymas	BC charakteristika, organizaciniai veiklos ištekliai	1, 2, 9, 18, 19
	BC vadovo (atstovo) demografiniai duomenys		

Lentelė sudaryta autorės.

Kiekybinės tyrimo dalies duomenų analizės proceso įgyvendinimui bei vizualizacijai naudotasi kompiuterinėmis programomis „IBM SPSS Statistics 23“ ir „MS Excel 2016“. Kadangi darbu nesiekama pateikti išsamios objekto statistinės analizės, tekste pateikiami aprašomosios statistikos būdu analizuoti tyrimo duomenys, vizualizacijoms naudojant paveikslus, diagramas, papildančius, praturtinančius kokybinius tyrimo duomenis.

Giluminio interviu būdu apklausiami informantai, atrinkti iš pirmame empirinio tyrimo etape dalyvavusių respondentų, kurie, atsakinėdami į anketos klausimus, pažymėjo, jog sutinka bei norėtų dalyvauti ir antrajame šio tyrimo etape duodami interviu, jei jų vadovaujama organizacija ir bendruomenė, kurioje organizacija vykdo veiklą, būtų tam pasirinkta. Tai patvirtindami tyrimo dalyviai ne tik pasirinko teigiamai atsakyti į tam skirtą klausimą, tačiau ir užrašė anketoje tikslų bendruomenės pavadinimą ir savo kontaktinius duomenis, kuriais naudojantis su jais

būtų įmanoma betarpiškai susisiekti. Taip pat giluminio interviu metodas naudotas su visais informantais, kurie dalyvavo tyrimo trečiajame etape, t. y. atvejų analizėje.

Giluminis interviu yra itin tinkama tyrimo strategija, kuomet analizuojama tema yra gana nauja, mažai tyrinėta, kuo pasižymi ir bendruomenės vystymosi proceso bei Lietuvos bendruomenių centrų vaidmens šiame procese analizė, kadangi tokia interviu forma padeda „suvokti su tema susijusius niuansus (...) atrasti netikėtų, nežinomų aspektų“ (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, p. 82) bei išanalizuoti tam tikrą su žmonių gyvenimu, patirtimi susijusį kontekstą. Be to, kokybinis interviu puikiai dera su kitais metodais, pavyzdžiui, kiekybine (šiuo atveju – apžvalgine) apklausa, kuri vykdyta pirmame empirinio tyrimo etape.

Giluminis interviu nuo kitų tyrimo metodų skiriasi tuo, jog klausimynas nėra sudarytas iš vienodų klausimų visiems informantams, atvirkščiai – nėra nei griežtos struktūros, nei turinio. Yra tik tyrimo tikslui svarbios kryptys – gairės (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Interviu organizuojamas kaip tam tikras tyrėjo ir informanto dialogas siekiant išgauti iš apklausiamojo asmens jo interpretacijas, prasmes, suvokimą apie tiriamą reiškinį. Giluminio interviu metodas skiriasi nuo kitų interviu metodų tuo, jog interviu metu nėra naudojami tipiniai atvirų klausimų klausimynai (t. y. nėra suformuluotų vienodų klausimų visiems informantams), o numatomos tik klausimų gairės, atspindinčios tyrimo tikslą ir padedančios tyrėjui ir informantui nenukrypti nuo temos esmės (Tidikis, 2003; Brikci, Green, 2007; Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Taip pat svarbu tai, jog klausimų gairės priklausė dar ir nuo kiekvieno individualaus informanto ir jo anketinėje apklausoje pateiktų atsakymų į klausimus apie bendruomenės, joje veikiančio bendruomenės centro veiklos specifiką, tikslus, įgyvendintus ar neįgyvendintus siekius, egzistuojančius poreikius ir kt. Lygiagrečiai su bendruomenių centrų vadovų apklausa taip pat vykdyta ir neformalaus sektoriaus atstovų, t. y. vietos gyventojų, apklausa – pokalbiai su jais gatvėje, parduotuvėje, autobuso stotelėje. Tokie pokalbiai suteikė daug naudingos informacijos apie tai, kokią vietos teritorijos situaciją mato nuolatiniai jos gyventojai ir kaip jie vertina bendruomenės centro veiklą joje, kiek patys įsitraukia ar yra įtraukiami į BC veiklą.

Giluminių interviu gairės (galimi klausimai) buvo parengtos remiantis teorinės objekto analizės eigoje suformuluotomis kategorijomis: bendruomenės institucionalizacija (apimantis BC įsteigimo vietos bendruomenėje veiksnius, priežastis, poreikį, jo vykdomos veiklos pobūdį ir tikslus, teikiamas paslaugas), socialiniai ryšiai (darbuotojai, nariai, savanoriai), tinklaveika ir veiklos valdymas (finansiniai, infrastruktūriniai, organizaciniai ir t. t. ištekliai) (3 priedas).

Interviu metu gautų duomenų analizei pasirinktas turinio (*content*) analizės duomenų interpretavimo metodas. Tai tyrimo technika, skirta tyrimo dalyvių vartojamo teksto ir kitų prasmingų kontekste reikšmių analizei ir apibendrinimų ir išvadų formulavimui (Maggio, Grippa ir Passiante, 2008). Šio metodo esmė – atrasti prasmiskai panašius pasisakymus, mintis ir juos sujungti į bendras kategorijas, taip siekiant pateikti originalius, tyrėjo respondentams neprimestus patirčių apibendrinimus, požiūrius, egzistuojančios, patiriamos, išgyvenamos situacijos interpretacijas. Visa tai išanalizavus, palyginus tarpusavyje su visų respondentų atsakymais bei apibendrinus, formuluojamos galutinės tyrimo išvados bei teikiamos

rekomendacijos, galinčios tarnauti kaip tiriamos problemos sprendimo galimybė (Mayring, 2000; Tidikis, 2003).

Tolesniame poskyryje pateikiamas empirinio tyrimo modelis, kuriuo grindžiamas tyrimo įgyvendinimas, duomenų analizė ir interpretacija, leidžiantis pereiti prie tyrimo įgyvendinimo bei daryti apibendrinimus, išvadas apie egzistuojančius Lietuvoje vietos bendruomenėse veikiančių nevyriausybinų organizacijų vaidmenų tipus.

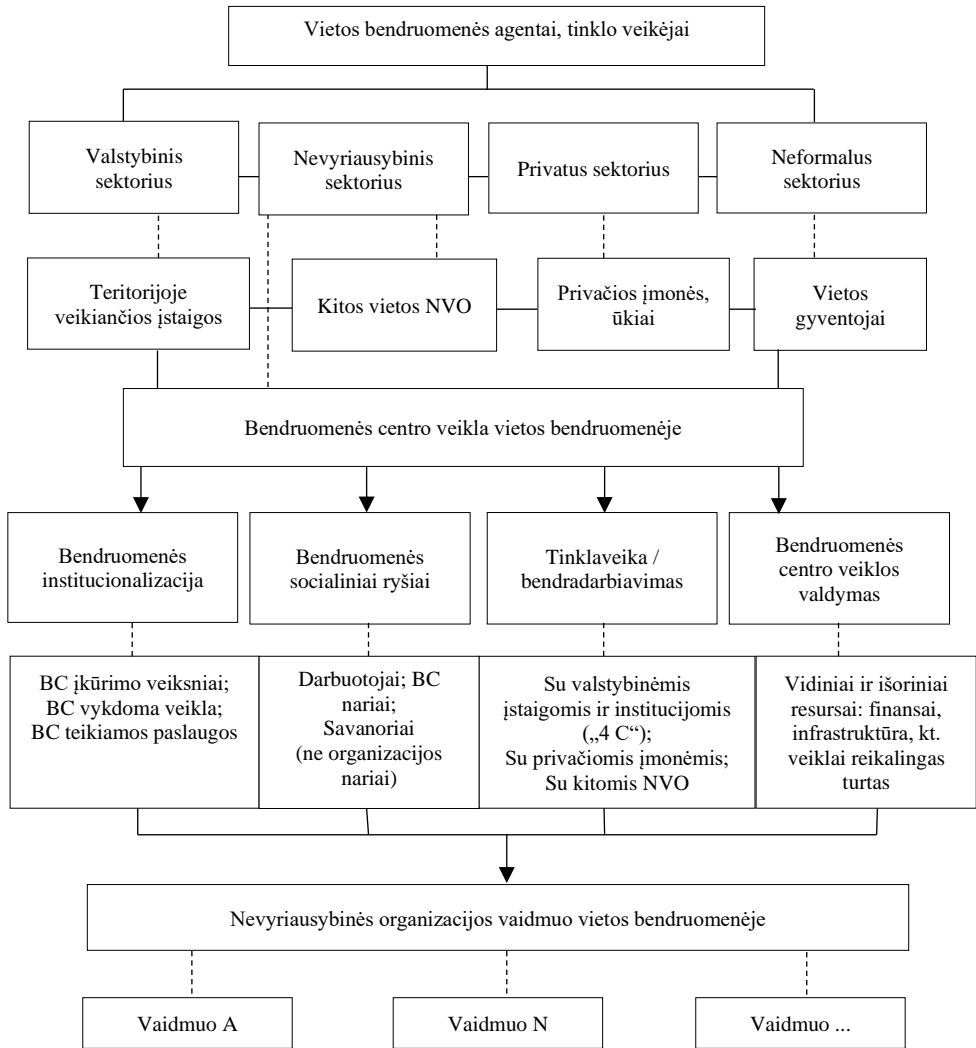
2.3. Bendruomenių centrų vaidmenų tipų vietos bendruomenėse empirinio tyrimo modelis

Siekiant empiriškai ištirti, kokį vaidmenį bendruomenės centrai atlieka Lietuvos vietos bendruomenėse, pirmiausia sukonstruotas teorinis tyrimo modelis, kuris operacionalizuotas tam, kad praktiškai būtų įmanoma atsakyti į probleminius darbo klausimus ir pasiekti tyrimo tikslą. Sudarant empirinio tyrimo modelį, yra derinama bendruomenės vystymosi proceso koncepcija bei tinklaveikos teorinė paradigma. Tai daroma remiantis Islam (2017), Ennis ir West (2014), Gilchrist (2009), Lewis ir Kanji (2009), Najam (2000) tyrimų patirtimis (8 pav.).

Visa minėta tyrimų medžiaga apibendrinta, adaptuota tiriamai Lietuvos situacijai. Atsižvelgiant į šį modelį, buvo rengiami anketinės apklausos ir pagrindinio – kokybinio – tyrimo klausimai, jų gairės. Kaip galima matyti 8 paveiksle pateiktame empirinio tyrimo modelyje, bendruomenių centrų vaidmens analizė apima keletą žingsnių: (1) vietos bendruomenės veikėjų nustatymą, (2) iš kurių pagrindinis dėmesys sutelkiamas į bendruomenės centrą, jo veiklą, santykius su kitais vietos tinklo veikėjais; linijos, jungiančios potencialius teritorijos agentus, suponuoja visų galimų vietos veikėjų bendradarbiavimo galimybę pagal priklausymo teritorijos tinklui faktą. Galiausiai, (3) siekiant identifikuoti bendruomenių centrų, veikiančių, įregistruotų vietos bendruomenėse vaidmenį, pasitelkiamos bendruomenės vystymosi proceso dimensijos, kurių pagrindu, remiantis jau atliktais užsienio šalyse moksliniais tyrimais (Islam, 2017), yra analizuojamas nevyriausybinų organizacijų vaidmuo bendruomenėse. Pirmasis ir antrasis aspektai, t. y. galimi vietos tinklo veikėjai, jų tinklaveikos galimybės, santykių modeliai išsamiai buvo aptarti bei argumentuoti šio darbo pirmame skyriuje, todėl šioje darbo dalyje yra fokusuojamasi išsamiai pristatyti tik bendruomenės vystymosi koncepcijos naudojimo analizėje pagrindimą.

Teorinėje darbo dalyje, analizuojant nevyriausybinų organizacijų veiklą, buvo pristatytos bendruomenės vystymosi dimensijos arba proceso sudedamosios dalys (veiklos), kurių pagrindu daromos interpretacijos bei apibendrinimai apie nevyriausybinų organizacijų veiklos tendencijas ir kryptis, vaidmenį, t. y. ką ir kaip, kodėl veikia, kokią funkciją vietos bendruomenėje atlieka bendruomenės centras? Jau minėta, jog bendruomeninių organizacijų veiklos analizei tinkamesnė yra Islam (2017) metodika, kuri, savyje talpindama keturias tyrimui reikalingas kategorijas, tokias kaip bendruomenės institucionalizacija, socialiniai ryšiai, tinklaveika arba partnerystė / bendradarbiavimas, veiklos valdymas, galiausiai leidžia daryti išvadas ir apibendrinimus apie tiriamos organizacijos veiklos specifiką. Kadangi Islam (2017) savo tyrimu neidentifikavo konkrečių vaidmenų tipų, o tik konstatavo, jog skirtingomis veiklos savybėmis arba veiklos strategijomis pasižyminčios NVO, daro

ir skirtingą poveikį vietose, kuriose vykdo veiklą, todėl jų analizei bei interpretacijai buvo pasitelkta ir Lewis bei Kanji (2009) atliktų tyrimų patirtis.

8 pav. Empirinio tyrimo modelis (sudaryta autorės).

Taigi, bendruomenės institucionalizacijos dimensija tiriama atsižvelgiant, kaip reikalaujama tinklaveikos teorinėje paradigmoje, į tai, kad bendruomenės centro veiklos konkrečioje teritorijoje specifikai didelę įtaką daro istorinis, socialinis demografinis, ekonominis vietos kontekstas. Svarbu ne tik universalūs poreikiai bei paslaugos, tačiau teritorijos bei jos gyventojų specifiniai reikalavimai, tradicijos, vertybės, kultūra (Castells, 2005). Todėl, turint omenyje minėtus reikalavimus ar kriterijus, tyrimo dalyvių teirujamasi apie tai, kokie įvykiai, situacijos, veiksniai paskatino bendruomenės centro įkūrimo poreikį, kokia veikla užsiima organizacija, kokiame veiklos taške (pradiniam, pažengusios organizacijos ar išvystytos veiklos)

organizacija yra šiuo metu, kokios galimos ar numanomos jos veiklos vystymosi perspektyvos ateityje, kokie pokyčiai pastebimi vietos bendruomenėje, joje veikiant tokio tipo nevyriausybinei organizacijai. Visa tai apima teritorinės bendruomenės gyventojų tapimo juridiniu asmeniu, dimensiją, leidžiančią suvokti, pažinti situaciją, kontekstą, kuriame veiklą vykdo tiriamą organizaciją. Visa tai gali būti įvardyta kaip savotiškas ir vienodas „kultūrinis kodas“ (Castells, 2005, p. 212), reiškiantis, jog turimos individualios patirtys susilieja į bendrą, visiems svarbų interesą, diktuojamą konkrečios bendruomenės išgyvenamos specifinės situacijos.

Antroji bendruomenės vystymosi proceso dimensija, įgalinusi pažinti vietos bendruomenių ryšių, socialinio kapitalo išitraukimo į bendruomeninę veiklą aspektus, yra socialiniai ryšiai. Tai apima vietos bendruomenėje egzistuojančius socialinius ryšius, kurie atsiskleidžia per vietos bendruomenės gyventojų dalyvavimą bendruomeninėje veikloje: bendruomenių centrų darbuotojus, oficialius organizacijos narius ir neformalius bendruomenės narius (namų ūkius, šeimas) ir jų kontaktus, ryšius. Šiuo klausimų bloku siekiama atskleisti, kaip bendruomenių centrų veikla įtraukia vietos gyventojus: ar prie bendruomeninės veiklos prisideda tik oficialieji organizacijos nariai, darbuotojai, ar ir kiti gyventojai per savanorystę. Ši tyrimo kategorija, kaip jau minėta ankstesniuose darbo skyriuose, bendrai tyrimui yra svarbi dėl kelių priežasčių:

- 1) socialiniai ryšiai sudaro galimybę prieiti prie reikiamų tiek vidaus, tiek išorės resursų: sprendimų priėmimo klausimais, autoritetų palankumo, profesionalų veiklos ir pagalbos, finansų ir kt.;
- 2) ryšiai bendruomenėje kuria ir skatina progresą, vadinasi, sukuria prielaidas užtikrinti vietos bendruomenėje kylančių poreikių patenkinimą;
- 3) bendruomenėje plėtojant socialinius ryšius, gali būti užtikrinta neformali pagalba įvairių jos nariams kylančių krizių metu, trumpuoju periodu galinti pakeisti profesionalią pagalbą, teikiamą atsakingų institucijų;
- 4) socialiniai ryšiai sudaro galimybę individams jaustis laimingais, patenkintais gyvenimu, reikalingais ir svarbiais bendruomenėse.

Todėl tiek kiekybinėje empirinio tyrimo dalyje, tiek vėliau giluminių interviu metu teirujamasi apie organizacijos oficialių narių kiekį ir išitraukiančių į bendruomeninę veiklą vietos gyventojų (narių ir ne narių) motyvaciją tokiai veiklai, poreikį, galimybes, siekiama suprasti pačios organizacijos galimybes ir bendruomenės lyderio gebėjimą suburti bendruomenę kolektyvinei veiklai. Socialiniams ryšiams plėtotis svarbu įvairiapusiškumas, nes tik tai leidžia į tinklą įlieti skirtingų išteklių, mainytis vienu disponuojamais, o kitiems taip reikalingais resursais. Todėl išvystytas bendruomenės socialinių ryšių tinklas įgalina ją veikti kaip darnų organizmą, siekiant kolektyvinės naudos ir bendrų tikslų, mobilizuojant resursus įvairioms veikloms įgyvendinti (Gilchrist, 2009).

Tinklaveikos arba bendradarbiavimo / partnerystės kategorijoje yra tiriamas, galimų vietos bendruomenių tinklo agentų (nevyriausybinių, valstybinių, privatus sektoriai) tarpusavio bendradarbiavimas: su kokiais partneriais iš kitų sektorių bendruomenių centrai bendradarbiauja vietos bendruomenėse, tarpusavio bendradarbiavimo priežastys, privalumai, trūkumai, iššūkiai. Turint omenyje tai, jog teorinėje šio darbo dalyje pavyko nustatyti, jog, nepaisant įvairių sektorinių veikėjų

tinklo kombinacijų vietos bendruomenėse, pagrindinis ir labiausiai pageidaujamas bendruomenių centrų partneris yra įvairios valstybinio sektoriaus įstaigos, šiam aspektui ir santykių tarp bendruomeninių organizacijų ir valstybinio sektoriaus veikėjų analizei skiriamas didžiausias dėmesys.

Nelieka nepaliesti ir kitų sektorių – privataus bei neformalaus – įsitraukimo į tinklaveiką aspektai, kadangi bendruomenės vystymosi procesui reikalingas visų tinklo narių sutelktumas ir bendradarbiavimas, resursų mainai, poreikių patenkinimas. Kiek tinklas bei jo agentų vykdoma veikla yra efektyvi, priklauso „nuo dviejų pamatinių tinklo bruožų“: sąsajumo bei atitikties. Pirmasis susijęs su komunikavimu be trikdžių tarp tinklo sudedamųjų dalių, arba kitaip – informacijos sklaidos viena ir kita linkme. Antrasis – tikslų sutapimo laipsnio tarp paties tinklo ir jo dalių (Castells, 2005, p. 188). Partnerystė arba tinklaveika šiuo empiriniu tyrimu yra tiriama bei aiškinama pasitelkiant Najam (2000) „4C“, arba bendradarbiavimo tarp valstybės ir nevyriausybinių sektorių, modelį. Taip pat remiamasi Gilchrist (2009) išvalgomis apie tai, kad tinklaveika bendruomeninėje veikloje yra neatsiejama ir būtina, kadangi šis procesas įgalina veikėjus dirbti drauge, aktyviau komunikuoti, keistis informacija, megzti ryšius, kur jie reikalingiausi konkrečiu momentu. Tinklaveika, kaip teigia Gilchrist (2009), sudaro sąlygas griežtų ribų, sienų tarp atskirų veikėjų blukimui, bendravimo švelnėjimui.

NVO ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas analizuojamas per finansinės paramos ir pagalbos teikimo bendruomenės centrui klausimus. Neformalaus sektoriaus, arba vietos bendruomenės namų ūkių (šeimų) įsitraukimas, kaip jau minėta ankstesnės dimensijos aprašyme, tiriamas per neformalių bendruomenės narių įsitraukimo į savanoriškos bendruomeninės veiklos aspektą.

Bendradarbiavimo dimensijoje yra svarbu ne tik veiksmai, kurie atliekami, ne tik darbas tinkle arba kiekvieno iš sektorių atstovų funkcijų įgyvendinimas, tačiau didelę reikšmę tinklo narių veiklos efektyvumui turi disponavimas reikiama informacija, kuria keičiamasi tarpusavyje tuo pat metu vykdant ir kitų resursų mainus arba veiklas. Pakankamas informacijos išteklių kiekis ir galimybė prie jos prieiti bei disponavimas kitais ištekliais padeda susidoroti su kylančiomis problemomis. Informacijos disponavimas yra traktuojamas kaip ypač reikšmingas resursas ir net galia, kuri gali formuoti bei plėtoti tinklus (Castells, 2005, p. 181). Bendruomenei reikalingų paslaugų teikimas, jos vystymosi siekis kaip tam tikro tinklo narių projekto įgyvendinimas, leidžia informacijai tekėti įvairiais tinklo kanalais bei pasiekti skirtingus taškus, naujus suinteresuotus veikėjus, esančius už tinklo ribų. Tačiau svarbu pastebėti, kad informacijos sklaida šiuo atveju taip pat priklauso nuo santykių, vyraujančių tarp agentų tinklo viduje, bei santykių su kitų tinklų nariais (Katz ir kt., 2004). Tinklaveika – lankstumo darant įtaką bendruomenės vystymosi procesui ir visų suinteresuotų veikėjų veiklos „efektyvumo sąlyga“. Sėkmingomis laikomos tos organizacijos, kurios efektyviai valdo ir apdoroja informaciją, geba greitai prisitaikyti prie pokyčių (Castells, 2005, p. 187–188). Nepaliekamas nuošalyje ir bendruomenės centro bendradarbiavimo su kitomis to paties – nevyriausybinių – sektoriaus atstovais aspektas, kadangi tai taip pat suteikia vietos bendruomenės tinklaveikai pridėtinės vertės, patirties, socialinių ryšių plėtros tarp to paties profilio organizacijų mainų prasme.

Svarbu pabrėžti, jog tyrime yra laikomasi Burto išplėto ribinio įvertinimo postulato kriterijaus, pagal kurį tinklaveikos struktūra yra matoma kaip tinklo veikėjų statusų ir / ar vaidmenų rinkinys, kuris kyla iš darbo pasidalijimo („veikėjai elgiaisi tikslingai, ribojami socialinių struktūrų suvaržymų, bet kartu įvertindami savo ir kitų interesus (Leonavičius, 2005, p. 296)), t. y. visi vietos bendruomenės tinklo veikėjai – nevyriausybinis, valstybinis, privatus sektorius, neformalus bendruomenės nariai – veikia siekdami savo interesų, tačiau negali nepaisyti ir kitų veikėjų interesų bei tam tikrų suvaržymų, kylančių iš teisinio reglamentavimo, kultūros normų ir vertybių, tradicijų ir pan. aspektų. Tai leidžia, viena vertus, disponuoti individualiais, išskirtiniais resursais, kita vertus, individualumas tampa visos bendruomenės mozaikos detale, išpildančia kolektyvinę viziją ir siekius. Perfrazuojant Castells (2005), visi tinklo agentai valdo arba atstovauja skirtingus segmentus ar sektorius, tačiau verčiami aplinkybių, teritorijos ribojimų, kitų galimų situacijų bendradarbiauja, konkuruoja, sąveikauja tarpusavyje, t. y. keičia vietos bendruomenę.

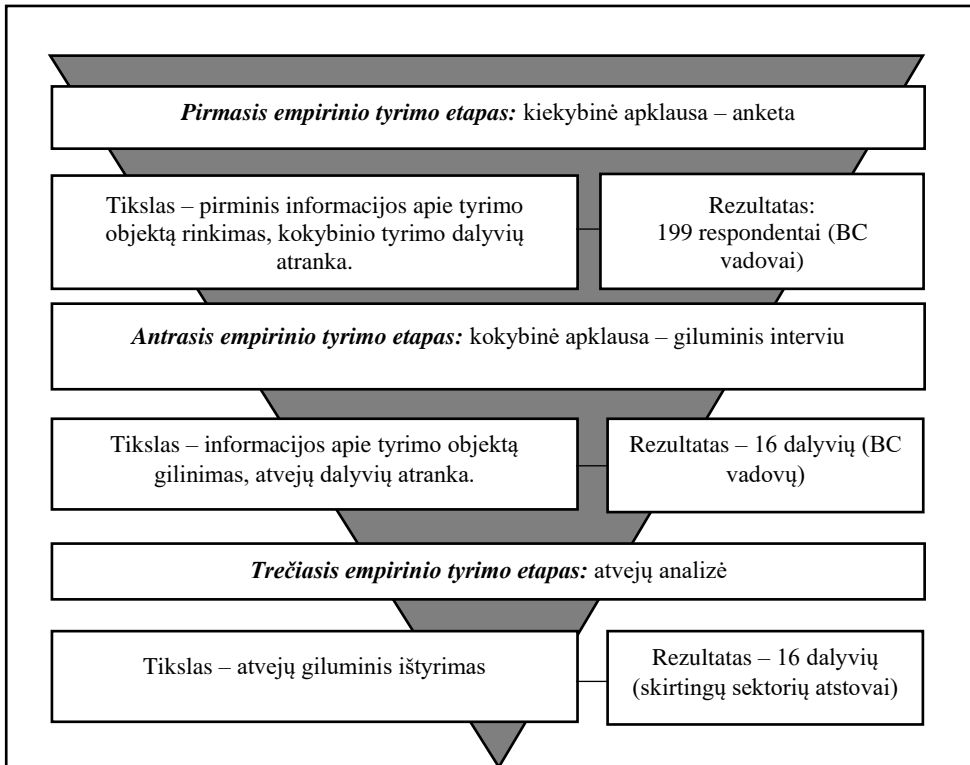
Bendruomenės centro veiklos valdymo kategorija – tai tiriamos organizacijos disponuojami išteklių: finansiniai, infrastruktūriniai, organizaciniai, kurie leidžia daryti apibendrinimus apie tai, kokio išsivystymo lygio yra pati organizacija, kokio progreso siekiama ir kaip keičiasi organizacija, kokias galimybes ji turi savo vaidmeniui, funkcijai įgyvendinti. Šiai kategorijai yra priskiriami ir klausimai, susiję su demografiniais respondento / tyrimo dalyvio duomenimis: amžius, lytis, išsilavinimas, veiklos / darbo nevyriausybinių sektoriaus organizacijoje patirtis. Organizacijos veiklos valdymo dimensija, jos analizė yra svarbi identifikuojant bendruomenės centro vaidmenį, jo galimą tipą. Atsižvelgiant į visumą aspektų greta disponuojamų finansinių, infrastruktūrinių, organizacinių veiklos vykdymui reikalingų priemonių ir turto, vidinių sprendimų priėmimo procedūrų galima daryti tam tikras išvalgas, interpretacijas apie tai, kokia galia, koku simboliu kapitalu disponuoja bendruomenės centras santykiuose su kitų sektorių veikėjais (ypač valstybės), atstovaudamas vietos bendruomenės interesams, bei kokį vaidmens tipą tokia organizacija yra prisiėmusi.

2.4. Empirinio tyrimo eiga ir ribotumai

Disertacijos empirinis tyrimas įgyvendintas trimis etapais: pirmasis – kiekybinė bendruomenių centrų lyderių apklausa, antrasis – kokybinė bendruomenių centrų vadovų apklausa – giluminis interviu, trečiasis etapas – vietos bendruomenių atvejų analizė – visų suinteresuotų pusių arba įvairių skirtingų vietos bendruomenių veikėjų apklausa (giluminis interviu) (9 pav.).

Įgyvendinant pirmąjį empirinio tyrimo etapą – anketinę bendruomenių centrų vadovų / bendruomenių lyderių apklausą, kuri vykdyta 2017 m. rugpjūčio – rugsėjo mėn., susidurta su duomenų apie tikslią respondentų populiaciją stygiumi. Todėl, remiantis argumentu, (1) jog nėra tikslų ir oficialių statistinių duomenų apie tai, kiek tyrimui aktualių nevyriausybinių organizacijų (bendruomenių centrų) Lietuvoje yra registruota ir / ar realiai veikia, (2) remiantis mokslininkų siūlymais ir išvalgomis, kad imtis nuo 100 iki 500 respondentų yra pakankama ir neiškraipanti egzistuojančios situacijos (Bekešienė, 2015), taip pat argumentu, (3) jog kokybinio pobūdžio tyrimuose, koks yra ir šis disertacinio darbo empirinis tyrimas, „tiriamosios visumos

vienetų ar narių skaičius (...) nėra svarbus, nes jais nesiekama reprezentatyvumo“ (Telešienė, 2008a, p. 84), gauti 199 respondentų atsakymai į anketos klausimus, laikomi pakankamu tyrimo dalyvių kiekiu, išsikeltiems šios tyrimo dalies klausimams atsakyti ir pasiruošti kitam – interviu tyrimo etapui.

9 pav. Tyrimo dizaino schema

Anketinei apklausai atlikti, t. y. klausimyno platinimui tarp respondentų, naudotasi iš įvairių elektroninėje erdvėje prieinamų šaltinių⁹ surinktais bendruomenių centrų vadovų el. pašto adresais, taip pat dalyvautuose bendruomeninių organizacijų renginiuose, seminaruose, konferencijose surinktais kontaktiniais duomenimis, įvairiais leidiniais apie bendruomenių centrų veiklą Lietuvoje. Išsiuntus 1 810 el. laiškų su klausimyno nuoroda, grįžtamumas dėl neteisingų ar neegzistuojančių el. pašto adresų buvo kiek daugiau nei 50 proc. Nedidelė dalis (apie 5 proc.) potencialių respondentų atsisakė dalyvauti apklausoje, informuodami apie tai tiesiogiai laiško atsakymu tyrėją: jų nedomino tyrimas, bendruomeninė organizacija yra likviduojama arba organizacija tik formalaus pobūdžio, t. y. jokios praktinės veiklos nevykdo. Kiti niekaip nereagavo į siunčiamą užklausą: neužpildė klausimyno ar kitaip į prašymą neatsiliepė. Vienas iš, tikėtina, aktualiausių apklausos atsakomumo ribotumų buvo

⁹ Šaltiniai kontaktiniams vietos bendruomeninių organizacijų duomenims gauti: miestų ir rajonų savivaldybių interneto svetainės, interneto svetainė www.bendruomenes.lt, LEADER programos dalyvių sąrašai ir kt.

susijęs su jos vykdymo laikotarpiu: vasaros pabaiga, rudens pradžia, kuomet vietos bendruomenės turi nemažai kultūrinių renginių. Kita priežastis, jau minėtas betarpiško bendravimo, pasitikėjimo tarp tyrėjos ir tyrimo dalyvių stygius. Apie šį aspektą, kaip itin svarbų darbe su bendruomenėmis, jų tyrimuose, rašė ir Bučaitė (2008), rengdama disertaciją. Taip ir šio darbo rengimo pradžioje numanytam pasitikėjimo stygiaus tarp tyrėjos ir bendruomenių lyderių kompensavimui tyrėjos buvo lankomasi įvairiuose viešuose renginiuose, susijusiuose su vietos bendruomeninių organizacijų veikla, siekiant užmegzti ryšius, susipažinti, skleisti žinių apie būsimą tyrimą. Pirminis tyrimo etapas – anketinės apklausos vykdymas, buvo gana sudėtingas būtent dėl betarpiško bendravimo su tyrimo dalyviais stygiaus, lėmusio ir pasitikėjimo stoką. Nes užmegzti ryšio su visais bendruomenių centrais, viena vertus, nebuvo galimybių, kita vertus, šio darbo tikslas nebuvo patenkinti kiekybiniam tyrimui keliamus reikalavimus. Nepaisant to, prašymas atsakyti į klausimyno teiginius buvo siunčiamas pakartotinai rugsėjo mėn. Greta to, imtasi ir kitos strategijos – į respondentus kreiptasi telefonu ir prašyta sudalyvauti tyrime. Tačiau pastebėta, jog tokia taktika neduoda ypač daug naudos, o finansiniai kaštai susidaro nemenki. Tad, remiantis anksčiau minėtais argumentais, nuspręsta naudotis tais ir tiek respondentų duomenų, kiek natūraliai gauta. Tokiu būdu per 10 tyrimo įgyvendinimo savaitių buvo surinkti 199 respondentų atsakymai į klausimyną.

Iš visų 199 respondentų – bendruomenių centrų vadovų – 73,4 proc. buvo moterys, 26,6 proc. – vyrai. Respondentų amžiaus vidurkis – 52 metai: jauniausias respondentas – 29 metų, vyriausias – 81 metų; moterų mažiaus vidurkis – 52 m., vyrų – 53 m. Didžioji dalis kiekybinėje apklausoje dalyvavusių respondentų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą – 125 respondentai, arba 62,8 proc., aukštesnįjį išsilavinimą turi 22,6 proc., vidurinį – 3 proc. tyrimo dalyvių. Iš visų dalyvavusių anketinėje apklausoje respondentų 5 proc. atstovauja, t. y. vadovauja, miesto bendruomenių centrams, 95 proc. – miestelių bei kaimų organizacijoms.

Daugiausia teritorinėse bendruomenėse veikiančių tiriamo tipo NVO, kaip parodė apklausa, buvo įkurtos 2003 m. – 30 proc. visų apklausoje dalyvavusių bendruomenių centrų. Tai paaiškinama 2002 m. prasidėjusiu bendruomeninių organizacijų kūrimusi, kuris savo piką ir buvo pasiekęs apskritai visoje Lietuvoje 2003–2004 m. Pastaroji tendencija siejama su ES priemonėmis ir lėšomis, skirtomis kaimo bendruomenių iniciatyvoms įgyvendinti ir bendruomeniškumui vystyti.

Kokybiniuose tyrimuose, kaip jau buvo minėta anksčiau šiame darbo skyriuje, imties dydis yra svarbus tiek, kiek iš tyrime dalyvaujančių informantų gaunama naudingos, naujos, į iškeltus probleminius klausimus atsakyti padedančios informacijos: žodinės, vaizdinės, dokumentinės. Remiantis šiuo bei kitais žemiau išvardytais argumentais, kriterijais netikimybinės tikslinės atrankos būdu buvo pasirinkti bendruomenių centrams atstovaujantys asmenys (informantai):

- pirmame – anketinės BC vadovų apklausos – etape nurodė, jog neprieštarauja būti kviečiami dalyvauti kituose tyrimo etapuose;
- respondentas anketinės apklausos atvirame klausime plačiai ir sąlyginai išsamiai apibūdino bendruomenės institucionalizacijos, bendruomenės centro veiklos vykdymo, problemų sprendimo aspektus bei BC pridėtinę vertę vietos bendruomenei.

Siekiant tikslumo aprašant tyrimo dalyvių atranką, svarbu akcentuoti, jog antrojo empirinio tyrimo etapo dalyviai atrinkti naudojantis ankščiau minėtais kriterijais bei netikimybinės tikslinės atrankos būdu. Tenka pripažinti, jog didžiausią įtaką informantų pasirinkimui darė jų noras susitikti ir pabendrauti, pasikalbėti apie jų vadovaujamos, atstovaujamos nevyriausybines organizacijos veiklą teritorinėje bendruomenėje, kadangi iš 199 respondentų toki sutikimą išreiškė kiek mažiau nei pusė kiekybinės apklausos dalyvių – 85 potencialūs informantai. Tačiau iš visų sutikusiuju, pradėjus planuoti interviu susitikimus bei atliekant žiniasklaidos, kitų dokumentų analizę, kviečiant tam bendruomenių centrų vadovus, dalis vėlgi atsisakė, argumentuodami, kad neturi laiko, neturi, ką pasakyti, pasirinko ne tą atsakymą pildydami klausimyną ir pan. Teko susidurti ir su kita dilema: informantai iš tyrėjos išgirdę, jog vietos bendruomenėje bus apklausiami ne tik jie, tačiau ir neformalaus sektoriaus atstovai (vietos gyventojai), valstybės įstaigų atstovai, atsisakė dalyvauti tolesniuose tyrimo etapuose net ir davus pažadą, kad informacija bus konfidenciali ir žinoma tik tyrėjai, su kitais tyrimo dalyviais ja nebus dalijamasi.

Antrojo etapo giluminiams interviu preliminariai buvo pasirinkta 30 galimų bendruomenių centrų iš skirtingų Lietuvos regionų, turint tikslą atsižvelgti į vietos istorinį, socialinį, ekonominį, demografinį kontekstą analizuojant bendruomenių centrų veiklą vietos bendruomenėse, t. y. buvo siekiama įvairiapusiškumo atspindinčio Lietuvoje egzistuojančią situaciją. Šio etapo interviu buvo atlikti 2017 m. rugsėjo – lapkričio mėn. su 16 informantų – bendruomenių centrų vadovų. Toliau nebetęsti interviu su naujais šios grupės informantais nuspręsta dėl naujų, nežinomų duomenų, susijusių su tiriamu objektu, negavimo ir informacijos gausumo, pakankamumo aspektų. Aktyviausiai ir geranoriškiausiai tyrime dalyvavo Vakarų Lietuvos bendruomenių centrų vadovai. Miesto ir kaimo teritorijų aspektu – lengviausiai įkalbinti dalyvauti interviu etape buvo rajonų: kaimų ir miestelių bendruomenių centrų vadovus ir vietos bendruomenių gyventojus. Miestų bendruomenių centrai šioje srityje buvo pasyvesni, o ir kalbinami dažniausiai atsisakydavo, argumentuodami itin dideliu darbo krūviu arba dideliu besidominčių jų darbu ir veikla studentų kiekiu.

Trečiajame empirinio tyrimo etape, trukusiame 2018 m. sausio – kovo mėn. dalyvavo dar 16 oficialiai į transkripcijas įtrauktų informantų, atstovų iš konkrečių vietos bendruomenėse egzistuojančių sektorių: valstybinio, neformalaus, privataus, nevyriausybinių. Neįtrauktų į transkripcijas tyrimo dalyvių buvo praktiškai antra tiek, kiek jų iš viso įtraukta, kadangi atliekant tokius tyrimus, neįmanoma apsiriboti tik tais, su kuriais apsisprendžiama atlikti interviu. Santykiuose su žmonėmis, konkrečiu atveju – tyrinėjant vietos bendruomenes, visuomet egzistuoja netikėtumo faktorius, dalyvių įsitraukimas ar pasitraukimas iš tyrimo, noras ar visiškas nenoras dalintis informacija ir t. t. Taigi asmenys, su kuriais susidurta įgyvendinant šio darbo tyrimą, neminimi transkripcijomis, tačiau yra suteikę vienokios ar kitokios naudingos, aktualios tyrimui informacijos. Dalyviai pastarajam tyrimo etapui atrinkti netikimybinės tikslinės atrankos būdu bei sniego gniūžtės principu.

Giluminių interviu su tyrimo dalyviais etapuose dalyvavo 20 moterų ir 12 vyrų. Didžioji dalis (25 dalyviai) kokybinio tyrimo informantų turi aukštąjį išsilavinimą, likusieji (7 dalyviai) aukštesnįjį, profesinį ar vidurinį išsilavinimą (7 lent.).

7 lentelė. Kokybinio tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos

Nr.	Kodas	Amžius	Lytis	Išsilavinimas	Sektorius
1	I1	72	M	Aukštasis	Nevyriausybinis
2	I2	73	M	Aukštesnysis	Nevyriausybinis
3	I3	55	M	Aukštasis	Nevyriausybinis
4	I4	56	V	Aukštasis	Nevyriausybinis/privatus
5	I5	32	M	Aukštasis	Nevyriausybinis/valstybinis
6	I6	29	M	Aukštasis	Nevyriausybinis/valstybinis
7	I7	43	V	Profesinis	Nevyriausybinis
8	I8	58	M	Aukštasis	Nevyriausybinis
9	I9	47	V	Aukštasis	Nevyriausybinis/privatus
10	I10	59	V	Aukštasis	Nevyriausybinis/valstybinis
11	I11	48	M	Aukštasis	Nevyriausybinis/valstybinis
12	I12	69	V	Nebaigtas aukštasis	Nevyriausybinis
13	A1	53	M	Aukštasis	Nevyriausybinis
14	A2	66	V	Aukštasis	Valstybinis
15	A3	47	M	Aukštasis	Valstybinis
16	A4	61	M	Aukštesnysis	Valstybinis
17	A5	57	M	Aukštasis	Valstybinis
18	A6	27	V	Aukštasis	Neformalus
19	B1	72	M	Aukštasis	Nevyriausybinis
20	B2	50	M	Aukštasis	Valstybinis
21	B3	47	V	Aukštasis	Privatus
22	B4	69	M	Profesinis	Neformalus
23	B5	64	M	Aukštasis	Neformalus
24	C1	55	M	Profesinis	Nevyriausybinis/valstybinis
25	C2	55	V	Aukštasis	Valstybinis
26	C3	44	M	Aukštasis	Valstybinis
27	C4	57	M	Aukštasis	Valstybinis
28	D1	44	V	Aukštasis	Nevyriausybinis/valstybinis
29	D2	52	V	Aukštasis	Valstybinis
30	D3	35	M	Aukštasis	Neformalus
31	D4	39	V	Aukštasis	Nevyriausybinis
32	D5	42	M	Aukštesnysis	Neformalus

Lentelė sudaryta autorės.

Pažymėtina, jog, trečiojoje empirinio tyrimo dalyje – atvejų analizės metu – buvo apklausiami skirtingiems sektoriams atstovaujantys veikėjai, potencialūs, galimi vietos bendruomenės tinklaveikos dalyviai. Iš 7 lentelėje pateiktų duomenų galima matyti, jog pagrindiniai informantai buvo nevyriausybinių ir valstybinių sektoriaus atstovai bei tam tikrais atvejais – neformalaus sektoriaus veikėjai, t. y. vietos bendruomenių šeimų, namų ūkių atstovai, kurių negalima priskirti nei vienam iš sektorių veikėjų konkrečioje vietos bendruomenėje.

Mažiausiai į tyrimo dalyvių apklausą pavyko pritraukti privataus sektoriaus atstovų. To priežastys – šio sektoriaus neįsitraukimas arba per menkas įsitraukimas į bendruomeninę veiklą, t. y. vietos bendruomenėse veiklą vykdančios privačios įmonės į bendruomeninę veiklą yra įtraukiamos teritorijoje veikiančio bendruomenės centro lyderių periodiškai, prireikus finansinės paramos NVO vykdomos, organizuojamos veiklos įgyvendinimui.

Svarbu akcentuoti, jog konkrečios vietos bendruomenės bei joms atstovaujančios nevyriausybinės organizacijos – bendruomenių centrai – vaidmenų tipų analizei bei iliustracijai (trečiajam empirinio tyrimo etapui) atrinkti iš pirmojo ir, labiausiai, antrojo tyrimo etapų metu gautų duomenų, remiantis informatyviausio pavyzdžio tiriamo požymio atžvilgiu kriterijumi (Gerring, Cojocar, 2015). Kitaip tariant, konkretiems išryškėjusiems bendruomenių centrų vaidmenų tipams iliustruoti pasirinktos vietos bendruomenės ir jų bendruomenių centrai, kurie po pirmųjų dviejų tyrimo etapų išryškėjo kaip daugiausia tam tikrų bruožų, charakteristikų savo grupėje turintys atstovai pagal tyrimo modelyje sukonstruotus ir papildomai 8 lentelėje nurodytus kriterijus.

8 lentelė. Atvejų atrankos kriterijai

Kriterijus	Kriterijaus reikšmė
Vietos bendruomenės institucionalizacija	Kokie įvykiai, situacijos, veiksniai paskatino bendruomenės centro įkūrimą; kokia veikla užsiima organizacija, kokios galimos ar numanomos jos veiklos vystymosi perspektyvos, kokie pokyčiai pastebimi vietos bendruomenėje, joje veikiant tokio tipo nevyriausybinei organizacijai.
Vietos bendruomenės socialiniai ryšiai	Bendruomenių ryšių, socialinio kapitalo įsitraukimo į bendruomeninę veiklą aspektai; vietos bendruomenės gyventojų dalyvavimas bendruomeninėje veikloje: bendruomenių centrų darbuotojai, oficialieji organizacijos ir neformalieji bendruomenės nariai.
Tinklaveika / bendradarbiavimas	Galimų vietos bendruomenių tinklo agentų (nevyriausybinių, valstybinių, privataus sektorių) tarpusavio bendradarbiavimas: su kokiais partneriais iš kitų sektorių bendruomenių centrai bendradarbiauja; tarpusavio bendradarbiavimo priežastys, privalumai, trūkumai, iššūkiai.
Bendruomenės centro veiklos valdymas	Organizacijos disponuojami ištekliai: finansiniai, infrastruktūriniai, organizaciniai, kurie svarbūs veiklos vykdymui, tikslų siekimui.

Lentelė sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo modeliu.

Interviu buvo planuojami siekiant rasti abiem pusėms tinkamą laiką bei vietą. Dažniausiai susitikimai vyko vietos bendruomenės patalpose, vietos lyderių gyvenamuose būstuose ar darbo vietose, jei dalyvis iš valstybinio ar privataus sektoriaus. Dalis atvejų tyrimo medžiagos surinkta tiesiog vietos bendruomenių gatvėse, parduotuvėse, bibliotekose. Pasitikėjimas, atsiradęs tarp tyrėjos ir vietos bendruomenių gyventojų, leido įsijausti į vietos situaciją, ne tik išgirsti, ką kalba informantas, tačiau ir pamatyti tam tikras problemas, kitaip tariant – tapti tiriamo atvejo stebėtoju. Pastarasis dalyvavimas vietos bendruomenių situacijose, jas stebint, tuo pat metu visa reflektuojant, itin padėjo bendruomenių centrų vaidmenų tipų interpretacijos etape.

Interviu su tyrimo dalyviais laiko pasirinkimas, ypač analizuojant atvejus, buvo derinamas visiškai atsižvelgiant į informanto poreikius, pasirinkimą, t. y. dalyvio pageidavimu pokalbiai galėjo vykti naudojantis technologijomis, pokalbių programomis, jei informantui toks formatas pasirodė priimtinesnis asmeninis susitikimas. Šiuo aspektu, tyrėjos buvo apsispręsta tapti visiškai lanksčia ir prisitaikančia prie tyrimo dalyvio pageidavimo, jei tai užtikrina informanto komfortą psichologiniu, laiko planavimo, derinimo ir kt. aspektais. Minėta pozicija pasirinkta, kadangi ne visi tyrimo dalyviai turėjo galimybių rasti pokalbui laiko darbo metu arba norėjo savitgalį dalyvauti tyrime.

Interviu etapo įgyvendinimo metu nuogaštavimas dėl pasitikėjimo stokos tarp tyrėjos ir vietos bendruomenių atstovų pasitvirtino: buvo išsakyta interviu tyrimo dalyvių. Todėl, norint išvengti tyrimui reikalingų duomenų paviršutiniškumo, informacijos nepakankamumo, priimtas sprendimas investuoti tyrėjos laiko ne tik domėjimuisi tiriamu objektu, tačiau ir pristatant save, pateikiant tyrėją kaip patikimą, nuoširdžiai besidominčią kiekvienu tyrimo dalyviu bei jo atstovaujamo bendruomenės centro ir vietos bendruomenės situacija, specifika. Tai buvo daroma lankantis giluminių interviu etapams atrinktų vietos bendruomenių organizuojamuose renginiuose, susirinkimuose. Įsitraukimas į atskiros vietos bendruomenės gyvenimą truko nuo kelių dienų iki kelių savaitių priklausomai nuo tyrimo dalyvių vykdomos veiklos, galimybių susitikti, pabendrauti.

Tyrimo etiniai aspektai. Tyrimo vykdymas apima socialinio tyrimo etikos reikalavimų laikymąsi, t. y. dalyvaujančiųjų tyrime respondentų savanoriškumo, konfidencialumo (asmenį identifikuojantys duomenys nuslėpti, informantus koduojant) aspektų. Atsižvelgiant į tyrimo metu susiklosčiusią situaciją bei informantų pageidavimą, analizuojant bei skelbiant tyrimo rezultatus, gali būti nepateikiami organizacijas identifikuojantys duomenys – pavadinimai, informantų asmeniniai ar kiti duomenys, galintys atskleisti jų tapatybę (Hesse–Biber, Nagy, 2011). Vykdamas kiekybinį tyrimą, buvo užtikrinami socialinių tyrimų etikos principai:

- anonimiškumas (nesutikusiųjų dalyvauti interviu etape ir nepateikusių kontaktinių duomenų respondentų);
- konfidencialumas (kadangi anonimiškumo užtikrinti buvo neįmanoma dėl sutikusiųjų respondentų dalyvauti antrajame tyrimo etape pateiktų asmeninių ir kontaktinių duomenų).

Tuo tarpu kokybinio tyrimo etapo dalyvių anonimiškumo užtikrinti nėra įmanoma, todėl siekta išlaikyti visus informantų pateiktus duomenis konfidencialiai, t. y. žinomus tik tyrėjai.

Visi interviu metu gauti duomenys buvo transkribuoti iš pokalbių metu atliktų garso įrašų, jei tokius daryti sutiko / leido tyrimo dalyvis, arba iš tyrėjos interviu metu padarytų užrašų, kai tyrimo dalyvis nedavė sutikimo pokalbį įrašyti. Didžioji dalis interviu atlikti su tyrimo dalyviais susitikus ir bendraujant akis į akį. Taip pat interviu atlikti ir / arba duomenims papildyti, kilusiems naujiems klausimams atsakyti naudotasi techninėmis priemonėmis: programomis „Skype“, „Viber“ bei telefonu. Vidutinė interviu trukmė 43 min.: priklausomai nuo informanto įsitraukimo į bendruomenės centro ar apskritai vietos bendruomenės veiklas, pokalbių trukmė varijavo nuo 15 min. iki 2 val. Tiesa, praktiškai visi informantai buvo suinteresuoti interviu laiką apriboti iki vienos valandos, todėl, baigiantis numatytam ir sutartam laikui, buvo teiraujamas, ar jie sutinka tęsti pokalbį ir viršyti sutartą laiką.

Pastarajame poskyryje išdėstyti empirinio tyrimo įgyvendinimo etapai, eiga, ribotumai, dilemos, kilę jo įgyvendinimo metu atskleidžia nevyriausybinių sektoriaus netolydumą bei tam tikrais atvejais net ir trapumą jo paties viduje. Todėl tokios eigos bei apimties ir krypties tyrimas pasirinktas, siekiant pirmiausia pažinti, vėliau suprasti, o galiausiai interpretuoti ir analizuoti informaciją, tiriamą reiškinių, t. y. NVO vaidmenį tiek giliai, kiek tyrimo dalyviai bei situacija leidžia.

2.5. Tyrimo instrumento ir kriterijų aptarimas

Yin (2009) teigimu, bet kurio empirinio tyrimo kokybei apibūdinti, jo pagrįstumui argumentuoti dažniausiai yra naudojami keturi testai arba kriterijai: konstrukto validumas, vidinis ir išorinis validumas, patikimumas (9 lent.). Visi minėti kriterijai, kaip rekomenduojama Yin (2009), buvo užtikrinami, naudojant keletą taktikų, ne tik studijos pradžioje (prieš tyrimo įgyvendinimą), tačiau ir jo eigoje, t. y. tyrimo įgyvendinimo, vykdymo vietos bendruomenėse metu.

9 lentelė. Tyrimo kriterijai

Kriterijus	Atvejo tyrimo taktika	Tyrimo, kurioje reikia naudoti taktiką, fazė	Ar taikoma atvejo tyrime?
Konstrukto validumas	Naudojami įvairūs įrodymų šaltiniai	Duomenų rinkimo etapas	Taip
	Įrodymų grandinės sudarymas		Ne
	Atvejo studijos ataskaitos juodraščio vertinimas, atliekamas pagrindinių informantų	Ataskaitos parengimo etapas	Ne
Vidinis validumas	Atitikimo modeliui tikrinimas	Duomenų analizės etapas	Taip
Išorinis validumas	Pakartojamumo logikos naudojimas	Tyrimo dizaino etapas	Ne
Patikimumas	Atvejo tyrimo užrašų vedimas, naudojimas	Duomenų rinkimo etapas	Taip
	Atvejo tyrimo duomenų bazės išvystymas		Ne

Šaltinis: parengta remiantis Yin, (2009, p. 41) ir Bučaitė (2008, p. 75–76).

Konstrukto validumas – tai „viena dažniausiai pristatomų validumo rūšių“, padedanti atsakyti į klausimą – ar pasirinkta „metodika matuoja tai, kas numatyta“. Tai ypatingas iššūkis atvejo studija grindžiamuose tyrimuose. Konstrukto validumo kriterijui užtikrinti taikomi skirtingi, įvairūs metodai: tiriamoji ir /arba patvirtinamoji faktorių analizė, ekspertinis vertinimas, eksperimentinis tyrimas (Pakalniškienė, 2012, p. 30). Kokybiniuose tyrimuose, konkrečiai įgyvendinant atvejo studijos tyrimus, konstrukto validumas yra grindžiamas, naudojantis trimis taktikomis arba būdais. Viena jų – daugybinių (skirtingų) įrodymų šaltinių naudojimas, kuri taikoma duomenų rinkimo etape, kita taktika – sudaryti įrodymų grandinę, taip pat susijusią su duomenų rinkimo etapo veiksmiais, trečia galimybė pagrįsti konstrukto validumą – juodraštinio atvejo studijos ataskaitos varianto recenzavimas, vertinimas, kurį atlieka pagrindiniai tyrimo dalyviai (Yin, 2009).

Šiame empiriniame tyrime, kaip jau ne kartą minėta darbe, yra taikomi keli duomenų rinkimo metodai: anketinė apklausa, žiniasklaidos bei bendruomenių centrų, savivaldybių interneto svetainių tekstų turinio analizė, interviu su vietos bendruomenių tinklo veikėjais. Rezultatai sisteminami į kategorijas, kurios savo ruožtu padeda identifikuoti tyrimo analizei reikalingas temas, sąvokas. Tyrime taikomas aprašomasis kodavimas, t. y. surinkta empirinio tyrimo medžiaga yra koduojama, atsižvelgiant į svarbiausias teksto (interviu) dalių temas, išskylančias skaitant, analizuojant interviu transkripcijas. Kodus susiejus tarpusavyje, jie buvo

priskiriami kategorijoms arba temoms, atspindinčioms tyrimo tikslą ir klausimus (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Išorinis validumas, arba apibendrinamumas, nusako, kad „išvadas, gautas tiriant vieną reiškinį ar tam tikrą socialinę grupę, galima išplėsti ir taikyti aiškinant kitas atitinkamas socialines grupes ar atitinkamus reiškinius“ (Telešienė, 2008b, p. 177). Suprantama, kokybinės priegijos tyrimuose, apibendrinamumas praktiškai visuomet yra sudėtingas, kadangi tokio tipo tyrimais nėra siekiama reprezentatyvumo. Jais norima ištirti atvejus giliai, išsamiai, tam pasitelkiant vieną ar kelias nedideles individų grupes, šio darbo atveju – teritorines bendruomenes, kurių patirties pagrindu aiškinamas tiriamas objektas, t. y. siekiama atsakyti į klausimą apie bendruomenių centrų vaidmenį vietos bendruomenėse. Išorinio validumo problema yra pagrindinis trūkumas ir barjeras, atliekant daugelį atvejo tyrimo strategija grindžiamų tyrimų. Kiekybiniuose tyrimuose ši problema sprendžiama reprezentatyvia imtimi, bet kokybiniuose tyrimuose to nėra. Pasak Yin (2009), išorinio validumo klausimas, kalbant apie atvejo strategija grindžiamus tyrimus, yra apskritai neteisingas, kadangi kiekybiniai tyrimai remiasi statistine generalizacija, o atvejo studijos – analitine. Kitaip tariant, kokybinio tyrimo rezultatas yra tiesa, kurią tyrėjas nustatė, analizuodamas bei suvokdamas situaciją, žodžius, pateikiamas prasmes konkrečiu momentu. Šie rezultatai apibendrinami į „tam tikrą platesnę teoriją“ (Yin, 2009, p. 43).

Vidinis validumas – kriterijus, kuriuo remiamasi dažniausiai aiškinamosiose, arba kitaip priežastinėse (angl. *explanatory* arba *causal*) studijose, tyrimuose, kuomet tyrėjas „siekia paaiškinti, kaip ir kodėl įvykis x lėmė įvykį y“ (Yin, 2009, p. 42). Vidinis validumas yra susijęs su tyrimo išvadų patikimumu. Kaip teigia Yin (2009), specifinių būdų, kaip pasiekti, kad kokybiniame tyrime būtų pasiektas išvadų pritaikomumas platesniu mastu nėra ir atvejo studijos tyrimo vidinį validumą užtikrina suformuluotos teorinės prielaidos arba hipotezės. Pastarosios, Bučaitės (2008) teigimu, yra tikrinamos, remiantis teoriniu tyrimo modeliu ir atitikimu jam.

Patikimumas. Šis tyrimo aspektas objektyviai turi užtikrinti tai, kad vėliau tyrimus identiškoje srityje, tematikoje atliekantys mokslininkai, tyrėjai, sekdami ankstesnio tyrimo aprašytomis procedūromis bei įgyvendindami tokią pačią atvejo studiją iš naujo, turi gauti tuos pačius rezultatus bei išvadas. Patikimumo tyrime tikslas, anot Yin (2009), – „iki minimumo sumažinti klaidų ir nukrypimų galimybę“ (p. 45), kas iškreiptų tiek patį tyrimą, tiek ir pakeistų gaunamus duomenis. Tam, kad tyrimą būtų įmanoma pakartoti, būtina jį kuo tiksliau ir nuodugniau aprašyti. Be šio proceso net ir tam pačiam tyrėjui nebus įmanoma pakartoti savo paties jau atlikto tyrimo. Yin (2009) siūlo patikimumo užtikrinimui keletą metodų arba taktikų. Viena jų, naudojama ir šiame tyrime, – atvejo studijos (tyrimo) protokolavimas, t. y. empirinis tyrimas, jo atlikimas, informacijos rinkimo metodai, jų pasirinkimo pagrindimas yra nuosekliai aprašomi, pateikiami pagrindiniai tiriamieji klausimai. Atvejo tyrimo aprašą turi sudaryti:

- *atvejo studijos apžvalga*: tikslų bei krypties, problemos, susijusios su tema literatūros apžvalga;
- *lauko procedūros*: įgaliojimai, leidimai, priėjimas prie atvejų, duomenų šaltiniai ir t. t.;

- *atvejo tyrimo klausimai*: specifiniai klausimai, kurie tyrėjo turi būti nuolat reflektuojami renkant duomenis, potencialūs informacijos šaltiniai;
- *gairės, orientyras atvejo tyrimo ataskaitai*: tyrimo pagrindinės mintys, planas, linija, duomenų formatas, papildomos su tyrimu susijusios dokumentacijos panaudojimas, bibliografinė informacija (Yin, 2009).

Tyrimo protokolavimas leidžia sukcentruoti dėmesį į tyrimo temą, nenukrypti nuo jos, išvengti nereikalingų nukrypimų bei identifikuoti atvejo tyrimo auditoriją dar prieš susiduriant su ja, padeda išvengti nesusipratimų ilgoje atvejo tyrimo įgyvendinimo distancijoje.

Kita taktika, siūloma Yin (2009), yra atvejo tyrimo duomenų bazės kūrimas. Ši taktika darbe nėra taikoma, kadangi laikoma, jog pirmosios (tyrimo protokolo vedimo procedūros) pakanka tam, kad patikimumas būtų užtikrintas ir kitas tyrėjas, įgyvendindamas analogišką tyrimą, remdamasis pateiktomis procedūromis, gautų analogiškas išvadas. Svarbu, kaip teigia Yin (2009), „atlikti tokį patį atvejo tyrimą, o ne ginčyti vieno atvejo rezultatus, atliekant kitokį atvejo tyrimą“ (p. 45).

Autorės manymu, aptariant tyrimo instrumento kriterijus, svarbu pateikti ir trumpą refleksiją apie tai, ar pasirinkta tyrimo strategija, instrumento rinkinys pasiteisino. Be atvejo, tokio tipo, t. y. daugiapakopio, tyrimas yra itin sudėtingas ir reikalaujantis ypač didelio susitelkimo į jo įgyvendinimą, netgi betarpiško įsitraukimo, kas užima nemažai laiko, reikalauja ne tik tiriamo objekto išmanymo ir žinių, pasirengimo, argumentavimo sau ir tiriamai aplinkai (tyrimo dalyviams) apie tai, kas, kaip ir kodėl turėtų būti bei bus atliekama, tiriama konkrečioje vietos bendruomenėje. Tačiau toks gana ilgas ir etapinis tyrimo įgyvendinimas paliečia ir finansiškai: keliavimas į tiriamas bendruomenes, kartais ir apsigyvenimas keletui tyrimo vykdymo dienų jose ar greta jų. Vis dėlto reikia akcentuoti, jog nuosekli ir gili teorinė tyrimo objekto analizė bei tinkamas ir sėkmingas instrumento pasirinkimas yra vieni iš esminių dalykų, kurie itin pasiteisino įgyvendinant šio darbo empirinį tyrimą. Sukonstruotas empirinio tyrimo instrumentas sudarė sąlygas atsakyti į pagrindinį probleminį klausimą – koks arba kokie yra bendruomenių centrai, kaip pagrindinių nevyriausybinų organizacijų, veikiančių vietos bendruomenėse, vaidmuo / vaidmenys Lietuvoje. Atsakymas į esminį probleminį klausimą leis plėtoti tolesnius šios srities tyrimus ne tik analizuojant, ką mūsų šalies nevyriausybinis sektorius perima iš kitų šalių ar kuria savo specifiško, tačiau sudarys pagrindą dar gilesniems tyrimams.

3. BENDRUOMENIŲ CENTRŲ VAIDMENŲ VIETOS BENDRUOMENĖSE EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

3.1. Bendruomenių centrų situacija Lietuvoje ir tyrimo dalyvių charakteristikos

Lietuvoje, kalbant apie bendruomenės centrus, egzistuoja įvairių tokio pobūdžio organizacijų: dar tik besikuriančių ir jau veiklos tradicijas sukūrusių, besiplečiančių bendruomenių centrų, kurie veiklą pradeda nuo laisvalaikio, bendrų švenčių paminėjimo, susibūrimo tam tikriems kūrybiniais projektams, taip pat veikia ir gana stiprūs, veiklą išvystę bendruomenių centrai, kurie teikia socialines paslaugas, vysto verslo projektus, t. y. jau yra pasiekę aukščiausią bendruomeninei organizacijai priskiriamą veiklos iš(si)vystymo lygį. Tiesa, bendruomeninės organizacijos arba centrai tiek užsienyje, tiek Lietuvoje kur kas aktyviau kuriasi rajonuose, kaimiškose teritorijose nei miestuose. Tokių tendencijų priežastys yra anonimiškumo ir emocinio, socialinio atstumo tarp gyventojų lygis: miesto teritorijose jis aukštesnis, o už miesto, mažuose miesteliuose, kaimuose anonimiškumas yra kur kas mažesnis, socialiniai ryšiai artimesni, pasitikėjimas didesnis (Overs, 2016). Bendruomenių centrų specifika tarp miesto ir kaimo skiriasi ne tik organizacijų kūrimosi aspektais ar iššūkiais, tačiau ir veiklos bruožais: kaimo bendruomeninėms organizacijoms iššūkiu tampa skurdas, nedarbas, migracija, bendruomenės vangumas, pasitikėjimo savimi stygius jungtis į aktyvią veiklą sprendžiant savo krašto problemas. Miesto bendruomenės susiduria su kiek kitokiais iššūkiais – gyventojų anonimiškumo, kur kas ryškesnių nei kaimo teritorijose individualizmo, problemų sprendimu (Čepienė, 2011, p. 128).

Bendruomeninių organizacijų (centrų) potencialas Lietuvoje dar nėra pilnai išnaudotas. Apskritai visuomenė į nevyriausybinės organizacijas buriasi ir jas kuria palengva ar net vangiai. Tačiau tai visiškai suprantama ir nestebina, turint omenyje šalies istorinį kontekstą ir tai, kokią prasmę visuomeninės organizacijos turėjo sovietiniu laikotarpiu: valstybės kontroliuojama organizacija, nepasižyminti nei laisvės, savanoriškumo, nei savivaldos principais veikloje, kas iš esmės yra būtina tikrajai trečiojo sektoriaus organizacijai (Mikulionienė, Gedvilaitė-Kordušienė, 2014; Dill, 2014). Tačiau didžiausia problema, su kuria vis dar susiduriama, kalbant apie gyventojų įsitraukimą į bendruomenių centrų veiklą, yra per mažas aktyvumas, socialinio pasitikėjimo stygius, angažuotumo bei lyderystės stoka vietos bendruomenėse (ypač kaimiškosiuose) (Atkočiūnienė, 2008; Čepienė, 2011). Todėl vienu pagrindinių tikslų, kuriant čia tokias nevyriausybinės organizacijas, laikomas socialinių ryšių tarp jos narių atkūrimas, įtraukiant bendruomenės narius į bendras veiklas bei subsidiariai sprendžiant vietos problemas. Svarbiu aspektu laikoma ir teritorija, kuri tampa identiteto, kultūros pagrindu, vienijančiu jos gyventojus ir pasitarnaujančiu jų interesų bendrumui (Mačiulytė, Dedeire ir Prapiestienė, 2013).

Bendruomeninių organizacijų kūrimąsi Lietuvoje labiau paskatino ES struktūrinių fondų projektinė parama nei pačių bendruomenių interesas burtis draugėn ir spręsti iškilusias problemas (Aleksandravičius, Žukovskis, 2011). Toks suaktyvėjimas tyrėjų pastebimas tik nuo 2000 m. Iki 2004 m. buvo suskaičiuota maždaug 500 veikiančių bendruomenių centrų, kurie įkurti dar iki atsiradusios „galimybės kaimo bendruomenėms pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama“

(Poviliūnas, 2010, p. 59). 2011 m. Lietuvoje Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakyto tyrimo duomenimis buvo identifikuota daugiau nei 1 800 bendruomeninių organizacijų bei daugiau nei 1 000 religinių bendruomenių statusą turinčių organizacijų. Vis dėlto tikslaus bendruomenių centrų skaičiaus nustatyti šiuo tyrimu nepavyko, nes tokios organizacijos nėra registruojamos vienoje konkrečioje duomenų bazėje. Be to, dar sunkiau yra nustatyti, kiek iš visų registruotų bendruomeninių organizacijų arba centrų realiai vykdo veiklą. Žinoma tiek, kad, kaip ir užsienio šalyse, taip ir Lietuvoje didžioji dalis tokių nevyriausybinų organizacijų veikia kaimiškose teritorijose. Analizuojant Lietuvos didžiųjų miestų interneto svetainėse pateiktus duomenis apie jų teritorijose 2017 m. veikusių bendruomenių centrų bei lyginant tų pačių miestų duomenis su 2011 m. atlikto tyrimo duomenimis, galima stebėti bendruomenių centrų (organizacijų) simbolinį padidėjimą lyginant su gyventojų skaičiumi, išskyrus Vilniaus miestą, kur bendruomenių centrų kiekis, tenkantis 10 tūkst. gyventojų iki 2017 m. mažėjo (10 lent.). Tačiau tokie duomenys taip pat negali būti laikomi tiksliais, kadangi BC didėjimą santykiyje su gyventojų skaičiumi lemia gyventojų daugelyje Lietuvos miestų mažėjimas, o Vilniaus miesto pilnėjimas.

10 lentelė. Bendruomenių centrų skaičius, tenkantis 10 000 gyventojų Lietuvos didžiuosiuose miestuose¹⁰

Miestas	Bendruomenių centrų kiekis, tenkantis 10 000 gyventojų	
	2011 m.	2017 m.
Vilnius	0,8	0,5
Kaunas	1,2	1,3
Klaipėda	0,2	0,5
Šiauliai	0,7	1,1
Panevėžys	0,2	1,6

Tokių organizacijų steigimo tikslas nacionaliniame lygmenyje buvo imti į bendruomenės rankas joje kylančių problemų sprendimą bei atstovauti bendruomenei, jos interesams bendradarbiaujant „su vietine ir nacionaline valdžia“ (Poviliūnas, 2010, p. 59) kaip ir Vakarų šalyse, kur bendruomenės centro esminė paskirtis ne vien organizuoti bendruomenės narių susibūrimus, o kolektyviai spręsti socialines problemas (Overs, 2016). Tuo tarpu, 2011 m. atliktas bendruomenėse veikiančių organizacijų, centrų tyrimas¹¹ parodė, kad pačios bendruomenės tokios nevyriausybines organizacijas paskirtį identifikuoja kiek kitaip – kaip vietą, kurioje susiburia aktyviausi bendruomenės nariai, norintys bendrauti, palaikyti ryšius, savo įgūdžiais ar žiniomis padėti tam poreikį turintiems kitiems bendruomenės nariams, kaimynams asmenys, o ne kaip socialinių paslaugų teikėjo (LR socialinės apsaugos ir

¹⁰ Lentelė sudaryta autorės, remiantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu 2011m. atlikto tyrimo duomenimis bei minimų miestų savivaldybių interneto svetainėse pateiktais duomenimis apie juose esančių gyventojų ir bendruomeninių organizacijų skaičių.

¹¹ Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas, 2011 m.

darbo ministerija, 2011). Viena vertus, tai tik patvirtina anksčiau darbe išsakytas mintis ir teiginius, kad Lietuvoje piliečiai dar nėra pakankamai iniciatyvūs imtis kuriamosios veiklos ir atsakomybės už savo įvairialypę (ekonominę, socialinę ir kt.) gerovę, o tai daro dažniau paraginti, paskatinti, pastūmėti vienaip ar kitaip elgtis, t. y. gyventojai turi didelius lūkesčius valstybei ir jos globai bei apsaugai. Tačiau kyla klausimas – ar ne tie patys gyventojai ir yra valstybė? Tuomet kodėl nenorima kurti ir duoti, kad būtų ką iš valstybės gauti? Tačiau, kita vertus, būtent toks susibūrimas draugėn ir vertybių, pasaulėžiūrų, bendrų tikslų siekimas, anot Grigo (2010), išreiškia bendruomeniškumo pagrindą, ant kurio pamatų, padedant lyderiui (ar keliems jų) yra statoma, vystoma bendruomenė, kuriama nevyriausybinė organizacija – tinkle veikianti / lyderiaujanti jėga, galinti veikti ne tik kaimynystės, tačiau ir regiono ar dar platesniu lygiu.

Kaip jau buvo minėta, bendruomenių centrų kūrimosi ir jų veiklos skatinimas teikiant paramą iš ES fondų yra pradžia, davusi atspirties tašką tokio tipo nevyriausybinių organizacijų aktyvesnei veiklai. Tolesnis švietimas, organizavimasis ir bendruomenių centrų pripažinimas lygiaverčiu partneriu su valstybės institucijomis, sprendžiant įvairias bendruomenių problemas, gali inspiruoti bendruomenių norą imtis savarankiškos iniciatyvos išitraukiant į jų aplinkoje norimą, pageidaujama gyvenimo sąlygų gerinimo veiklą, išvengiant neracionalių, neefektyvių ar net radikalių sprendimų.

Tolesnėse darbo dalyse pateikiama tyrimo metu surinktų empirinių duomenų analizė ir rezultatai. Pirmiausia apibendrinami pirmojo ir antrojo empirinio tyrimo etapų duomenys, t. y. pateikiama giluminių interviu apie Lietuvoje veikiančius bendruomenių centrus analizė, juos papildant kiekybinės apklausos duomenimis. Vėliau – pristatoma keturių vietos bendruomenių atvejų analizės rezultatai, kurie atskleidžia Lietuvoje veikiančių bendruomenių centrų vaidmenų tipų interpretacijas ir vaidmenų identifikavimo bruožus, požymius.

3.2. Vietos bendruomenių institucionalizacija

Bendruomeninės organizacijos įkūrimas kiekvienoje teritorijoje yra nulemtas tam tikrų priežasčių: demografinių, socialinių, ekonominių, kultūrinių ir kt. Tyrime, siekiant atskleisti bendrąsias analizuojamo tipo NVO steigimosi priežastis, dalyvių buvo teirujamasi, kas lėmė bendruomenės centro įkūrimą: kokie veiksniai (priežastys), poreikiai ar problemos. Atsakymuose respondentų nurodytas bendruomenės institucionalizavimo priežastis bei poreikį galima sugrupuoti į septynias atskiras kategorijas, kurias iliustruojantys teiginiai pateikti 11 lentelėje:

- kultūrinės veiklos, renginių stygius bei istorinio paveldo išsaugojimo, puoselėjimo poreikis (toliau – K);
- finansinės paramos bendruomenei ir jos gyvenimo gerinimui poreikis (toliau – F);
- bloga arba blogėjanti teritorijos demografinė ir socialinė situacija (toliau – D/S);
- nepalanki teritorijos geografinė padėtis būtinų gyventojams paslaugų atžvilgiu (toliau – G);

- teritorijos aplinkos gražinimo, ūkio reikalų tvarkymo bendruomeniškai poreikis (toliau – A/Ū);
- bendruomenės interesų gynimo, atstovavimo politiniame lygmenyje poreikis (toliau – P);
- aktyvių bendruomenės narių, lyderių iškilimas ir siekis susiburti bendrai veiklai teritorijoje (toliau – I).

11 lentelė. Bendruomenių centrų įsteigimo vietos bendruomenėse priežastys¹²

Kategorijos	Bendruomenių centrų įsteigimo pagrindinių priežasčių kategorijas iliustruojantys teiginiai
K	„žmonių poreikis kultūriniam renginiams bei bendrai veiklai“ (Nr. 4) ¹³ ; „bendruomenė labiausiai nutolusi nuo savivaldybės centro (45km), nėra jokio kultūrinio židinio“ (Nr. 80); „Ypač senas tradicijas sporte ir kultūroje turintis miestas, todėl norima jas tęsti ir ateities kartoms“ (Nr. 113)
F	„Atsiradus galimybei naudotis valstybės, įv. fondų, savivaldybės parama, prireikė į tą paramą pretenduoti galinčius žmones vienijančios oficialiai registruotos organizacijos, juridinio asmens“ (Nr. 17); „Supratome, kad norint gauti papildomų lėšų kaimo gyventojų gyvenimo kokybės gerinimui, privalome susitelkti, privalome įkurti asociaciją“ (Nr. 20); „Būtent ES lėšomis buvo tvarkoma kaimo infrastruktūra ir viešosios erdvės, taip kaime buvo gerinama gyvenimo sąlygos“ (Nr. 5); „...noras pritraukti ES lėšas“ (16) ¹⁴ ; „Matėme, kaip taškomos lėšos, o ko paprašydavom mikrorajone, negaudavom“ (111); „...norėjom dalyvauti projektuose“ (11); „Mums idėjų netrūko, reikėjo gaut pinigų, <...>įkūrėm <...> organizaciją, parašėm projektus ir pradėjom gauti pinigų“ (12)
A/Ū	„Bendruomenė įsikūrė dėl blogos kelių infrastruktūros, vėliau buvo atskleistos vandentiekio ir nuotėkų kaime problemos“ (Nr. 16); „Kaimas visiškai paliktas likimo valiai: negreideriuojamos gatvės, nešienaujamos valstybinės žemės teritorijos, trūnija neprižiūrimi istoriniai kultūros paveldo objektai, <...> jokių perspektyvų dėl vandentiekio“ (Nr. 109); „Buvo siekis realizuoti projektą, kuriuo visi kaimo namai būtų sujungti į bendrą kanalizacinę sistemą“ (Nr. 66); „Taip susiklostė savaime, nes visus vienijo tikslas – gyvenvietės sutvarkymas ir tarpusavio santykių gerinimas“ (B1)
P	„Politikų nesirūpinimas, dėmesio stoka, finansinis skurdas“ (Nr.3); „Kol nebuvo sukurta bendruomenė, valdžios dėmesys į kaimą buvo nulinis“ (Nr. 133); „Savivaldybė numatė iškirsti 120 ha miško teritoriją ir joje įrengti golfo aikštyną. Susikūrusi bendruomenėje NVO tam užkirto kelią“ (Nr. 153)
D/S	„Nuolat mažėja gyventojų skaičius, jie sensta“ (Nr. 108); „Pradėjo nykti kaimas“ (Nr. 147); „Nykstantys kaimai“ (Nr. 64); „Viskas susiklostė natūraliai, subrendom ir užregistravom bendruomenę“ (18); „... žmonės puolė į neviltį, <...> emė girtauti, <...> užsiėmimų nebuvo. Susibūrę vyresnio amžiaus žmonės pasiekė, kad būtų atidaryta kaime koplyčia, o vėliau pastatyta ir varpinė. Tai buvo pradžia bendruomeniškumo“ (17)
G	„Kaimo bendruomenė yra netoli Rusijos sienos, vedančios į Karaliaučių. Didelis nedarbas, kontrabandos problemos, noras keisti situaciją kaime saujele savanorių įkvėpė steigti kaimo bendruomenę (Nr. 75); „Esame nutolę ne tik nuo sostinės, bet ir nuo rajono centro, todėl susibūrus drauge lengviau spręsti išylančias problemas“ (Nr. 107); „Nuošalus regionas, tolokai visos gydymo įstaigos, prastas susisiekimasis“ (Nr. 115)

¹² Tyrimo dalyvių kalba neredaguota.

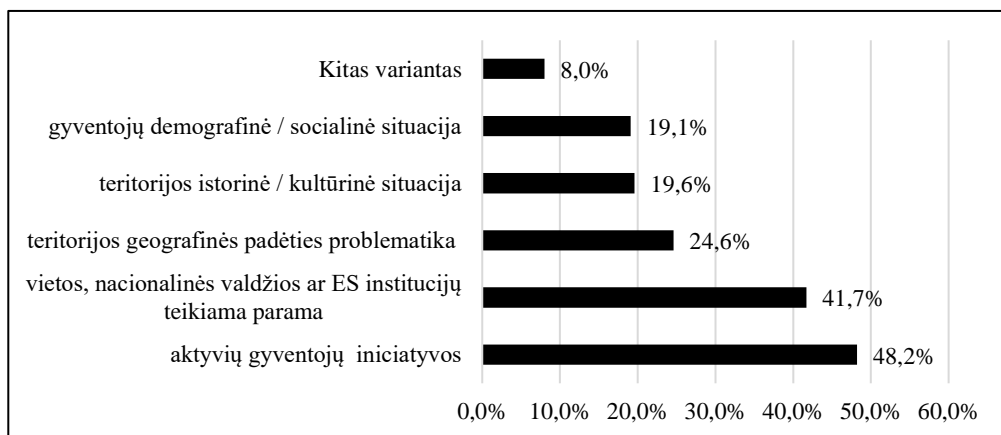
¹³ Kiekybinės apklausos respondento kodo tipas.

¹⁴ Giluminio interviu dalyvių kodo tipas.

I	<i>„Kaimo gyventojai yra aktyvūs, turime kultūros centrą ,vadovą, pagalvojome, o kodėl neįkūrus bendruomenės. Ir pradėjome veiklą“ (Nr. 73); „Skirtinguose kaimuose gyvenantys gyventojai norėjo burtis į vieną bendruomenę“ (Nr. 82); „paprasciausia žmonių iniciatyva“ (Nr. 85); „Inicijavau bendruomenės sukūrimą...“ (I9); „Aš pats [įkūriau BC, – J. V. pastaba]. Niekam daugiau nieko nereikėjo“ (I4); „O aš <...> pasiūliau įkurti tokią organizaciją“ (D1)</i>
---	--

Sudaryta autorės remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Didžiausią įtaką bendruomenės institucionalizacijai daro pačių vietos gyventojų siekis daryti pokyčius vietos teritorijoje, susijusius su gyvenimo sąlygų pagerinimu joje, bei itin nemaža paskata tam yra valstybės bei ES skiriama finansinė parama vietos bendruomenių (ypač – kaimo) veiklos skatinimui, aktyvinimui, kurią bendruomeninės organizacijos gali panaudoti įvairioms būtinoms vietos reikmėms, poreikiams patenkinti (10 pav.). Kaip jau anksčiau darbe minėta, dėl pastarosios priežasties buvo stebimas ir bendruomeninių organizacijų kūrimosi pikas 2003–2004 m. Vadinasi, finansiniai ištekliai šiose nevyriausybinių sektoriaus organizacijose iki šiol išlieka vienu svarbiausių kapitalų, kuriuo nedisponuoja arba per mažai disponuoja BC ir kurio stygius, tikėtina, sudaro kliūtis bendruomeninėms organizacijoms vystyti veiklą.

10 pav. Bendruomenių centrų steigimasi paskatinę veiksniai

Įvairias, t. y. multidimensines, bendruomenių centrų įkūrimo priežastis arba poreikį nurodę tyrimo dalyviai bei jų atstovaujamos organizacijos atspindi NVO, kurių veiklos laikotarpis ilgesnis nei 10 metų, t. y. jos įkurtos 1994–2004 m. Vadovo mažiaus vidurkis – 51,8 m., jų darbo nevyriausybiniam sektoriuje patirtis vidutiniškai yra 9–10 metų. Tokios organizacijos užsiima socialinių paslaugų teikimu, pagalba pagal poreikį bendruomenės nariams, organizuoja renginius, dalyvauja sprendimų, svarbių bendruomenės gerovei, svarstyme ir priėmime, atlieka apklausas tiriant bendruomenės narių poreikius, susijusius su gyvenimo sąlygų gerinimu teritorijoje, ieško finansavimo bei įgyvendina įvairius projektus, skatinančius bendruomenės vystymąsi: švietimo, aplinkos, infrastruktūros gerinimo ir t. t. Tokia situacija rodo bendruomenių centrų veiklos vystymosi pažangą, atspindinčią vietos bendruomenės organizavimosi kaip gyventojų valios, jų galios, resursų sutelktumo

išraišką bei gebėjimą ir galimybes sąlyginai savarankiškai spręsti daugelį vietos problemų, ne tik fokusuotis į tam tikrą vieną sritį. Kitaip tokios vietos bendruomeninės organizacijos iš pricipo atitinka multifunkcinės bendruomeninės organizacijos bruožus, apie ką 2018 m. rudenį intensyviai diskutuota LR Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitete, svarstant LR Bendruomeninių organizacijų plėtros įstatymą, jo paskirtį¹⁵, nors pačiame įstatyme tokia nuostata nėra minima.

Svarbu akcentuoti ir kitokį vietos bendruomenių institucionalizacijos aspekto egzistavimą, t. y. bendruomenės centras gali būti įsteigtas vienos asmens sprendimu ir ši organizacija, jos veikla kaip faktas pateikiama vietos gyventojams, neatsiklausus jų poreikių ar nekildinta iš bendros daugumos demokratiško sutarimo.

Interviu metu išryškėjo vietos bendruomeninių organizacijų steigimosi specifiniai skirtumai, požiūriai į tai, ką tokia nevyriausybinė organizacija turėtų daryti, kokią misiją atlikti, kurie padeda išgryninti BC vietos bendruomenėse vaidmenį, jo pobūdį. Bendruomenės centrą suvokiant kaip tiesiog nevyriausybinę organizaciją, atstovaujančią bendruomenės narių interesams, galima būti ir teisiu, ir labai suklysti. Viena vertus, reikia sutikti, kad BC – tai vietos gyventojus suvienyti, jiems atstovauti turintis juridinis veikėjas visuomenės sektorių santykiuose. Kita vertus, tai gali būti specifiniams poreikiams užtikrinti, į specifinę žmonių grupę, nukreipta organizacija, paslaugų teikėjas: „*Mūsų pagrindinė veikla skirta jų (socialinės rizikos šeimų vaikų, – J. V. past.) užimtumo organizavimui*“ (15); „*Laikui bėgant nerandantys darbo ėmė girtauti. Užsiėmimų nei jaunimui, nei vyresnio amžiaus žmonėms nebuvo. <...> Tai buvo pradžia bendruomeniškumo*“ (17). Tokie BC veiklos skirtumai sutampa su tapačiomis tendencijomis, kurias mokslininkai Donnelly-Cox, Donoghue ir Hayes (2001) nustatė ir Vakarų demokratijos šalyse – kad kiekviena teritorija turi savo specifiką ir socialines „žaidimas“, kurioms „gydyti“ įkurtas bendruomenės centras, suvienijantis gebėjimus, išteklius ir nukreipiantis juos opiausių problemų, ribojančių vietos bendruomenės vystymąsi, sprendimui. Lyginant Lietuvoje atliktus bendruomeninių organizacijų veiklos tyrimus 2004 m.¹⁶ ir 2011 m.¹⁷ veiklos pobūdžio, specifškumo aspektu, itin didelių permainų 2017–2018 m. nepastebėta: pagrindinė tendencija ir bendruomenės centro veiklos kryptis išlieka kultūros, tradicijų puoselėjimo, švenčių organizavimo linkme.

Nepaisant išvardytų skirtingų BC įkūrimo motyvų, specifinių veiklos krypčių, praktiškai visus informantus vienijo bendras bruožas, priežastis, kodėl buvo reikalingas šioje teritorijoje ir įkurtas jų vadovaujamas bendruomenės centras – tai galimybė sukurti pokytį vietos bendruomenės gyvenime, patiems būti savo namų, t.

---

¹⁵ LR Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto posėdis, 2018 m. lapkričio 28 d.

Prieiga internetu:

https://www.youtube.com/watch?v=Ss_hMLTgRU0&fbclid=IwAR3Emi7Zpcz1yVTfpcyb4GQqE4JkLbM3XOdbxdH-yFoA6-76NJTLonfL_LI [diskusija įrašė laikas 2:43:12 – 3:12:50].

¹⁶ Gegužienė, V., Žiliukaitė, R. (2004). Kaimiškųjų bendruomenių organizacijos: tyrimo rezultatų apžvalga. Projektas „Skaitmeninių bendruomenių link“. Atviros Lietuvos fondas.

¹⁷ LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2011). Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. Vilnius.

y. vietos teritorijos, šeiminkais, nuo kurių priklauso, kaip jie gyvens, kokioje aplinkoje gyvens ir ką paliks po savęs ateinančioms kartoms: „*Patys sau žmonės tik palaida bendruomenė, kurioje kiekvienas kovoja už save. O mes – organizacija, jungianti tuos žmones, kovojanti už savo teritorijoje esančių žmonių gerbūvį, švarą, tvarką, kultūrinį gyvenimą. <...> bendruomenė – tai galimybė pritraukti lėšų, pajvairinti kultūrinį gyvenimą miesto pakraštyje. Paskatinti žmones galvoti ne tik apie save“ (112); „Nes tik laukti, kol kas nors ką nors duos – ne išeitis. Be to, ir tų duodančių mūsų Lietuvoje jau neliko. Iš kitos pusės – kai duoda, tada lieki skolingas. Ir vėl pikta. O kai pats pasidarai – smagu ir niekam nei ačiū“ (14).*

Reziumuojant bendruomenės institucionalizacijos priežastis, esminiai yra keli aspektai. Vienas iš jų – tikėtina, Lietuvos visuomenės branda pasiekė tokį lygmenį, kuomet atsiranda vis daugiau poreikio ir – dar svarbiau – drąsos pokyčiams, susijusiems tiek su asmeniniu, tiek ir bendruomeniniu gėriu, veiksmu. Kitas – labiau neigiamas aspektas bendruomenės institucionalizacijos procese – bendruomenių centrų kūrimas, steigimasis ne visuomet turi strategiškai išgrynintas priežastis, kodėl šio tipo nevyriausybinių organizacijų vietos bendruomenei reikalinga ir kokią pridėtinę vertę tai duos. Viena yra įsteigti ir užregistruoti centrą, nes tam yra objektyvios priežastys, kita – o ką ir kaip, t. y. kokią veiklą vykdys BC, kad atitiktų vietos gyventojų lūkesčius, dėl kurių patenkinimo jis buvo kuriamas (jei steigiant apskritai buvo svarstomas toks siekis). Būtent todėl į bendruomenės institucionalizacijos dimensiją (kategoriją) yra įtraukta ir BC vykdomos veiklos, teikiamų paslaugų analizė. Pastaroji atskleidė tam tikrą priešpriešą tarp bendruomenių centrų steigimo priežasčių ir, vėliau juos įsteigus, vykdomų veiklų: organizacija steigiama turint tikslą veikti kaip daugiafunkcinei organizacijai, tačiau veikla ir paslaugos vietos bendruomenėje apsiriboja kultūrinių renginių organizavimu, aplinkos tvarkymu arba užimtumo organizavimu vienai kuriai nors bendruomenės narių grupei ir pan. Bendrai analizuojant kiekybinės tyrimo dalies duomenis, paaiškėjo, kad bendruomenių centrai, kaip organizacijų grupė, išties vykdo skirtingas veiklas, tačiau individualiu atveju – veiklos specifiką diktuoja konkreti vietos bendruomenės situacija. Visos bendruomenių centrų vykdomų veiklų / teikiamų paslaugų kategorijos apima šias veiklas / paslaugas:

- organizuoja renginius bendruomenės teritorijoje;
- organizuoja bendruomenės narių susirinkimus;
- organizuoja teritorijos aplinkos tvarkymo darbus;
- ieško finansavimo bendruomenės teritorijos vystymuisi;
- įgyvendina, koordinuoja bendruomenėje vykdomus projektus;
- atstovauja bendruomenės interesams vietos ir nacionalinės valdžios institucijose;
- teikia įvairias (socialines, edukacines, kt.) paslaugas bendruomenės nariams;
- vykdo bendruomenės poreikių, susijusių su gyvenimu bendruomenės teritorijoje, tyrimus, apklausas.

Apibendrinus tyrimo metu gautus duomenis, paaiškėjo, jog, nepaisant bendruomenių organizacijų atstovų deklaruotų gana plačios apimties veiklų ir paslaugų, kurios turėtų būti orientuotos į visus ar daugumą vietos bendruomenės

gyventojų, neretai realybėje fokusuojamasi į gana siauras vietos problemas ar specifines problemines vietos gyventojų grupes. Minėta tendencija, viena vertus, tarsi neatitinka šio tipo organizacijoms keliamo atstovavimo vietos bendruomenės interesams principo dėl siauros veiklos krypties. Tačiau, kita vertus, pavyzdžiui, užimtumo organizavimas tik socialinės rizikos šeimų vaikams gali būti traktuojamas kaip nauda visai bendruomenei: mažinamas vaikataujančių, potencialiai galinčių nusikalsti vietos bendruomenės gyventojų skaičius juos užimant, ugdant, suteikiant žinojimą, kad egzistuoja pasirinkimo kaip gyventi, galimybės.

Tad apibendrinus gautus duomenis apie bendruomenių centrų veiklos tikslus, buvo galima juos suskirstyti į keletą tikslų grupių arba kategorijų: socialinės kontrolės (saugumo) siekis, socialinės atskirties, priklausomybių mažinimas ir prevencija, pilietiškumo, patriotiškumo, kultūros tradicijų gyventojų tarpe skatinimas, plėtojimas (12 lent.).

12 lentelė. Interviu dalyvių atskleisti BC veiklos tikslai

Tikslas	Iliustruojantis teiginys
Socialinė kontrolė	<i>„...siekdami ir saugumo, ir komunikacijos, visi apsikaitėme kontaktais...“ (19)</i>
Deviacijos: socialinės rizikos, atskirties, priklausomybių mažinimas	<i>„... turim visokių gyventojų: ir išgeriančių, ir vaikais ne visada tinkamai pasirūpinančių. <...> Aš čia kartais kaip tarpininkas tarp gyventojų ir seniūnijos darbuotojų“ (11);</i> <i>„...daug bedarbių, daug turinčių priklausomybių, nemaža dalis ir jau degraduojančių. O vaikai auga ir tokiose šeimose“ (15)</i>
Pilietiškumo, patriotiškumo skatinimas	<i>„Savanorišką veiklą stengiamės propaguoti mokykloje ir, svarbiausia, kad tai jau veikia“ (15);</i> <i>„...bendruomenės tikslas <...>, kad į kaimą grįžtų išsimokslinę jauni žmonės“ (13)</i>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Jau anksčiau šiame darbe minėtame 2011 m. tyrime nustatyti iš esmės tapatūs bendruomenių centrų veiklos tikslai šio tyrimo duomenims. Lyginant jų veiklą su Vakarų Europos, konkrečiai – Vokietijos BC veikla, Lietuvoje gana mažai dėmesio skiriama socialinių paslaugų, socialinės pagalbos arba bendruomenės savipagalbos paslaugų teikimui (Overs, 2016). Lyginant Lietuvos atvejį su Skandinavijos šalimis – Lietuvoje vis dar per žemi gyventojų įsitraukimo į bendruomeninę veiklą rodikliai, per didelis lūkestis, kad valstybė turi pasirūpinti visokeriopu gerbūviu (Phillips, 2017).

Tokį ambicingų siekių, įkuriant vietos bendruomenėse nevyriausybinės organizacijas, ir vėliau vykdomų veiklų neatitikimą galima aiškinti, interpretuoti per galių ir išteklių tarp tinklo veikėjų disponavimo, pasiskirstymo prizmę. Įkūrę BC, vietos gyventojai susiduria su tarpsektorinio bendradarbiavimo, santykių tarp skirtingų veikėjų realybe, ne visuomet atspindinčia prieš tai buvusį įsivaizdavimą apie nevyriausybines organizacijos resursus bei disponuojamą, demonstruojamą kiekvieno iš kitų veikėjų nusiteikimą keistis resursais su nauju žaidėju arba net ir priimti pastarąjį į ilgą laiką buvusių vienvaldžių veikėjų ratą (tinklą). Visa tai ir vėliau dar papildomai analizuoti aspektai, tokie kaip vietos bendruomenės gyventojų (neformalaus sektoriaus) aktyvumas ir įsitraukimas į organizacijos veiklą (ar veikla priklauso tik nuo vieno ar kelių asmenų, ar prisideda pagal galimybes visi (arba didesnė dalis)

bendruomenės gyventojų); individualūs vietos bendruomenės narių gebėjimai, nematerialieji resursai, kuriais disponuojama; bendradarbiavimas ne tik tarp gyventojų, bet ir tarp atskirų sektorių atstovų palengva veda link galimybės konkretizuoti, kokie bendruomenių centrų vaidmenų tipai galėtų egzistuoti Lietuvoje.

Atsižvelgiant į vietos bendruomenių organizacijų institucionalizacijos procesą, konkrečiai, ką ir kaip arba kokią veiklą vykdo bendruomenės centras, galima daryti tam tikras prielaidas apie tai, kokiam vaidmens tipui priskirtina kiekviena analizuojama organizacija. Besiorientuojanti į socialinės pagalbos ir paramos vietos gyventojams teikimą NVO galėtų būti įvardijama kaip organizacija – paslaugų teikėjas, kuris gelbsti, remia, vykdo tam tikrą karitatyvinę veiklą vietos bendruomenėje. Vienasmenės iniciatyvos bendruomenės institucionalizacija taip pat turi tam tikras asociacijas su galimais vaidmenimis, pavyzdžiui, inovatoriaus. Plačia paslaugų, veiklų paletė ir bendruomenės institucionalizacijos kilme „iš apačios“ pasižyminčios bendruomeninės organizacijos gali būti priskirtos tiek tarpininko, tiek derybininko vaidmeniui. Taigi, siekiant atrasti kitus identifikacinius vaidmenų skirtumus, reikalinga kitų aspektų analizė, pateikiama tolesniuose skyriuose.

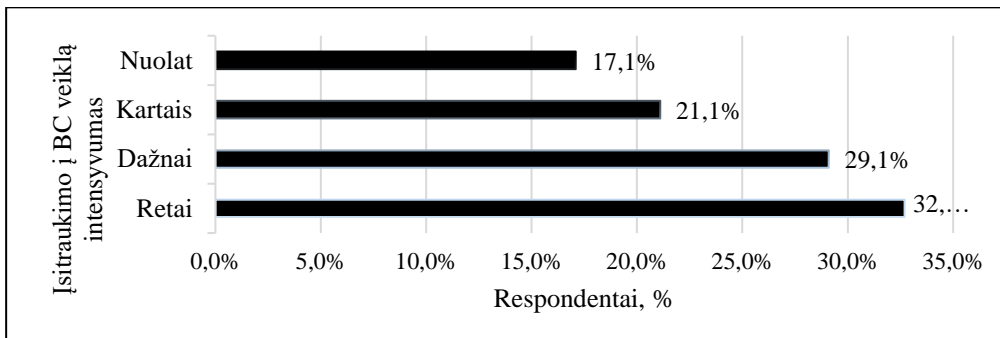
3.3. Vietos bendruomeninių organizacijų socialiniai ryšiai: bendruomenių centrų nariai, darbuotojai, savanoriai

Socialiniai ryšiai, kuriais disponuoja vietos bendruomenės organizacija, yra vienas svarbiausių jos (organizacijos) veiklos aspektų. Tam tikrais atvejais gal būti svarbesnis už šiuo metu svarbiausiais Lietuvoje laikomus finansinius resursus, kadangi praktiškai visus reikiamus veiklai vykdyti išteklius ir priemones yra galimybė užsitikrinti disponuojant socialiu kapitalu, pasižyminčiu tiek artimais, tiek tolimais ryšiais, saitais. Ši dimensija, analizuojant nevyriausybių organizacijų vaidmenų tipus, siekiant juos identifikuoti, taip pat, kaip ir anksčiau aprašytas bendruomenės institucionalizavimo aspektas, leidžia daryti tam tikras prielaidas, apibendrinimus.

Šio darbo empiriniame tyrime dalyvavusios miestuose veikiančios teritorinių bendruomenių organizacijos vidutiniškai vienija 70 narių (narystės būdu) iš konkrečios gyvenamosios teritorijos. Rajonų bendruomenių centruose narių pasiskirstymas yra labai įvairus: varijuoja nuo 0 BC narių (dėl pradėto NVO likvidavimo proceso) iki 314. Šioje kategorijoje vidurkis skiriasi nuo miesto duomenų – vidutiniškai bendruomenės organizacijos vienija apie 80 narių (narystės būdu). Iš visų 199 apklausoje sudalyvavusių respondentų samdomų darbuotojų teigė turintys tik 18 bendruomenių centrų.

Visi kiti žmogiškieji ištekliai – savanoriai ar laikas nuo laiko prie organizacijos veiklos prisidedantys neformalūs bendruomenės nariai, kurie padeda, ištraukia į organizacijos veiklą įvairiai: vieni tik paprašyti, itin retais, išskirtiniais atvejais, kiti dažniau nei tik labai prašomi, o dar kiti – prisideda prie bendruomenės centro veiklos savanoriaudami bendruomenės centre nuolat (11 pav.). Toks socialinio kapitalo augimas, skatinamas ištraukimo į bendruomeninę veiklą, užsienio mokslininkų O'Neil, Kaye, Gottwald (2013) atliktų tyrimų duomenimis, daro įtaką ir ekonomikos augimui toje teritorijoje, socialinio stabilumo, tam tikra prasme – socialinės tvarkos bendruomenėje išvyravimui, gyvenimo kokybės augimui. Kaip jau pradžioje užsiminta, būtent socialinis, o ne finansinis kapitalas daro didesnę įtaką vietos

bendruomenės vystymuisi, nes tai veiksmas ir procesas, reikalaujantis dalyvių (vietos tinklo veikėjų) ištraukimo, indėlio. Socialinius ryšius identifikuodamos kaip mažiau svarbius išteklius bendruomenės centro veikloje nei finansinius, minėtos organizacijos sutapatina save su biurokratijos principu veikiančiu valstybiniu sektoriumi, kuris turi galią nuspręsti, kas būtina gyventojų gerovei, ir tai tarsi taiko kaip universalią tiesą visiems. Socialinis kapitalas, iškeltas į pagrindinio resurso vietą bendruomenės centro veikloje, per ryšius sudaro galimybes priėti prie visų kitų reikalingų resursų, jais naudotis, mainytis, neprarandant savo, kaip nevyriausybinės organizacijos, identiteto, pilietinės galios svorio ir galimybės inicijuoti bei vykdyti realius, poreikį ir lūkesčius atspindinčius pokyčius vietos bendruomenėse.

11 pav. Neformalių bendruomenės narių įsitraukimo į bendruomeninę veiklą intensyvumas

Tai, kad socialinio kapitalo vertė ir indėlis bendruomenių centrų veikloje nėra tinkamai panaudojami, atskleidė giluminiai interviu. Tačiau tyrimo dalyviai vangaus įsitraukimo priežastis sieja su pačių gyventojų, apskritai visuomenės yda ir netapatina to su galbūt nepakankama vietos bendruomenės lyderių komunikacija, susijusia su informacijos apie BC veiklą, jos tikslus, galimybes sklaidą. Dažniausiai akcentuojamas nesusitikėjimas tokio tipo organizacija, kylantis iš nežinojimo, ką ji veikia, koks jos tikslas bei misija. Tai patvirtino ir grupė vietos bendruomeninių organizacijų, atsiskleidusios, kaip aktyvia veikla ir aktyviu neformalių bendruomenės narių įsitraukimu pasižyminti NVO: kuo daugiau NVO aktyvus bendrauja su vietos gyventojais, paskatina juos įsitraukti, ateiti, prisidėti prie BC veiklos, kuo didesnė dalis gyventojų neturi gyvenimo sovietinio režimo metais patirties, tuo bendruomeninė veikla yra aktyvesnė ir produktyvesnė. Komunikacijos, informacijos apie tai, kas yra ir kam skirta vietos bendruomenėje nevyriausybinė organizacija, stygius lemia iškreiptą, neteisingą šio tipo organizacijos paskirties suvokimą: „...visi laukė ateinančių pinigų, kuriuos būtų galima pasidalinti“ (I9); „...asmenys norėjo tapti bendruomenės nariais, siekdami materialinės naudos“ (I12). Taip pat – pasitikėjimo tiek tarp bendruomenės narių, tiek ir bendruomenės pirmininko autoritetu ir sąžiningumu deficitą: „...lietuviškas mentalitetas yra toks, kad vietoj to, kad padėkotų, prisigalvojama įvairiausių sąmokslų teorijų, <...> vietoj padėkos ar pagarbos sulauki įtarumo ir apkalbų“ (I9); „...atvažiavo miestietis – tegu cirkinasi“ (I4). Ir kur kas patikimiau vertinami BC vadovai bei lengviau įsitraukia į

bendruomeninę veiklą tų vietos teritorijų gyventojai, kurių bendruomenių centrų lyderiai yra kilę ar gana ilgą laiką gyvena konkrečioje teritorijoje: „*Aš šiame kaime gimęs ir augeš, negaliu matyti mirštančio gimto kaimo*“ (17). Arba vietos lyderiai, kitaip pelnę gyventojų pasitikėjimą, yra pripažįstami autoritetais (13 lent.). Taip pat socialinio kapitalo stygiaus bendruomenių centruose priežastys siejamos su mūsų šalies sovietų okupacinio laikotarpio patirtimi, kurią turi vyresnio amžiaus gyventojai, o jų regionuose yra dauguma.

13 lentelė. Vietos gyventojų įsitraukimo į BC veiklą vangumo ir aktyvumo sąsajų su BC valdybos komunikavimu pavyzdžiai

<p>Vangus vietos gyventojų įsitraukimas į BC veiklą</p>	<p>„<i>Vietos gyventojai neaktyviai dalyvauja savo bendruomenės kūrime <...> man tas keista, kad žmonės niekuo nesidomi, kad reikia belstis į jų sąmonę vos ne prievarta, <...> reikia brukti save“ (15); „vieni paseno, kiti išsikraustė, dar kitiems nusibodo, <...> labai trūksta jaunimo“ (11)</i></p>
<p>Aktyvus vietos gyventojų įsitraukimas į BC veiklą</p>	<p><i>Veikloje dalyvauja visi paprašyti ar pakalbinti. <...> Viskas priklauso nuo to, ką prašysi padaryti ir kas kam įdomu bus. <...> gyventojų aktyvumas įvairiais klausimais atsirado, nes susikūrusi organizacija pradėjo klausti jų nuomonės“ (17); „Geriausiai galima pritraukti žmones asmeniškai kalbant, <...> palaipsniui pratinti prie minties vienyti. Mes sulaukiame savanoriškai subrendusių veiklai naujų narių palaipsniui“ (18); „Kiekvieną bendruomenės narį reikia asmeniškai kviešti į renginius, susirinkimus, nes kitaip niekur niekas neateity, <...> labai daug reikia įdėti savo laiko“ (16).</i></p>

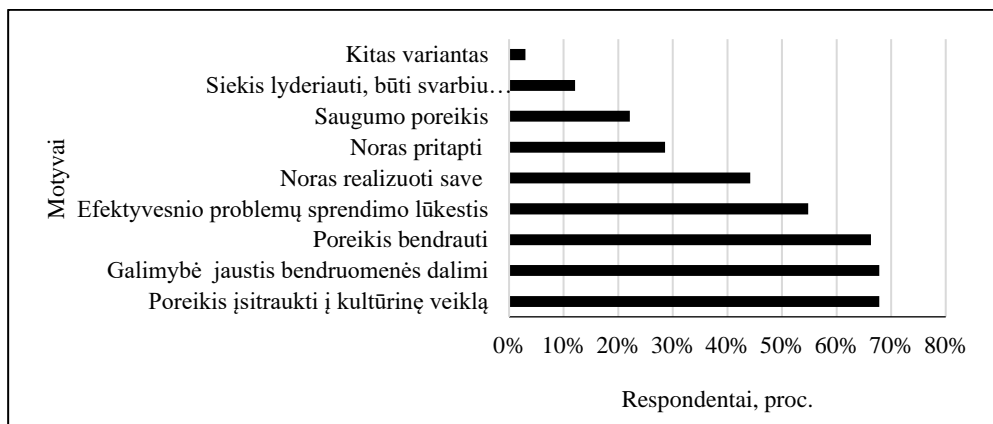
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Anketinės apklausos duomenys rodo, kad vietos bendruomenėse yra stebimas vietos gyventojų noras, poreikis įsitraukti į bendruomeninę veiklą, nes svarbiausiu motyvu, priežastimi, kodėl vietos gyventojai prisideda prie bendruomeninės veiklos, yra „**galimybė prisidėti prie bendruomenės veiklos ir jaustis jos dalimi**“ (78 proc.). Tai suponuoja prielaidą, kad visuomenės angažavimąsi bendruomeninei veiklai lemia poreikis keisti ir kurti ten ir su tais žmonėmis, kurie yra aplink: priklausymo bendruomenei, pripažinimo poreikis, tradicijų puoselėjimo, kultūrinės veiklos poreikis, organizuotos vietos teritorijos ūkinės veiklos, t. y. svarbių visiems nepatogumų, infrastruktūrinių trūkumų šalinimo poreikis. Todėl, nepaisant to, kokia svarbi bendruomenės centro veikloje yra finansinė organizacijos padėtis, vis dėlto tenka sutikti su tuo, kad bendruomenė su finansiniu, bet be socialinio kapitalo yra ne bendruomenė ir ne nevyriausybinė organizacija, o tik juridinis vienetas, svarbus tam, kas jį įsteigė.

Greta to, svarbu paminėti empiriniu tyrimu užfiksuotą faktą, apie kurį nėra kalbama kituose minėtuose Lietuvoje vykdytuose bendruomenių organizacijų veiklos tyrimuose – tai prestižas, tarsi priklausymo aukštesniam bendruomenės narių sluoksniui aspektas, kylantis iš narystės bendruomenės organizacijoje fakto. Kitaip tariant, priklausymas BC nariams yra komunikuojamas vietos bendruomenei kaip tam tikra privilegija, galia dalyvauti vietos bendruomenei svarbių sprendimų svarstyme ir priėmime, informacijos disponavime, kitų veiklų įgyvendinime, dalyvavime įvairiuose tik bendruomenės nariams skirtuose renginiuose, išvykose, kelionėse ir t. t. Skirtumas tarp tokių bendruomenių centrų atsiranda tinklo atvirumo ir / ar uždaramo arba – galimybės į jį papulti bei iš jo išėiti aspektuose. Suprantama, atsižvelgiant į konkrečios vietos situaciją bei pasirinktą bendruomenės centro veiklos kryptį, tikslus,

tokios ir panašios strategijos organizacijų veikloje, greta kitų, t. y. pačių bendruomenės gyventojų motyvų įsitraukti į BC veiklą, gali veikti motyvuojančiai arba demotyvuojančiai būti bendruomeniškais. Kitaip tariant, svarbiu aspektu socialinių ryšių dimensijoje tampa santykis tarp vietos gyventojų ir organizacijos bei jos atstovų: ar santykis nuleidžiamas ir konstruojamas organizacijos (uždaras tinklas), ar santykis paslankus išorės veikimui ir yra konstruojamas visų galimų vietos tinklo veikėjų (atviras tinklas).

2011 m. atlikto tyrimo duomenimis, poreikis prisidėti prie bendruomenės organizacijos veiklos buvo kildinamas labiau iš individualių paskatų, motyvų: noro / poreikio bendrauti, realizuoti save, savo gebėjimus, jaustis reikalingu, svarbiu. Tačiau šio darbo tyrime individualumas, t. y. individualūs įsitraukimo į bendruomeninę veiklą motyvai, jau nebedominavo (12 pav.).

12 pav. Vietos gyventojų įsitraukimo į BC veiklą motyvai

Artimi tarpusavio ryšiai, tradicijų puoselėjimas, kultūrinė veikla, poreikis bendrauti, plėtoti socialinius ryšius, jaustis naudingu, įsitraukusiu, funkcionali vietos bendruomenės nariu laikoma vienais svarbiausių motyvų, skatinančių bendruomeniškumą. Minėtos priežastys ir lūkestis, jog bendruomeniškumas padės efektyviau spręsti teritorijoje kylančias problemas ar kasdienes organizacinius bendruomenės gyvenimo klausimus rodo, kad gyventojai pradeda suvokti savo pačių šeiminiškumo vaidmenį teritorijoje, kurią laiko, identifikuoja kaip namus. Tai veda prie požiūrio į teritoriją kaip į tam tikra prasme šeimą, kurios nariai kiekvienas atlieka funkcijas pagal gebėjimus ir galimybes, suvokdamas, kad tai reikalinga ne tik asmeniškai pačiam, tačiau duos ir bendruomenės lygiu naudingą rezultatą. Ir atvirkščiai – bendruomeninė veikla, siekiant kolektyvinių tikslų, yra naudinga ir kiekvienam teritorijos gyventojui, bendruomenės nariui individualiai.

Socialinis kapitalas ir jo disponuojami ryšiai bendruomenių centrų veikloje yra vienas esminių kokybinių trūkumų, su kuriuo susiduria Lietuvos kaimų bendruomenių organizacijos. Tai lemia ne vien nepasitikėjimas, egzistuojantis bendruomenėse, tačiau nemenką įtaką daro demografinis kaimiškųjų teritorijų, ypač nutolusių nuo didžiųjų miestų, nukraujavimas, gyventojų skaitlingumo praradimas, lemiantis tiek kultūrinio, tiek finansinio, tiek socialinio kapitalo netektį, kuri sudaro esmines kliūtis

bendruomeniškumo plėtojimo, vietos bendruomenių vystymosi procesuose. Vis dėlto, remiantis gautais empirinio tyrimo rezultatais socialinių ryšių dimensijoje, galima suskirstyti vietos bendruomenių centrus į keletą grupių: pirmieji, kurie bendruomeniškumo ir savanoriškos veiklos pagalba sutelkia (siekia sutelkti) visą bendruomenę neiškeldami priklausymo BC narių grupei būtinybės kaip tam tikro statuso, suteikiančio išskirtines teises ir galias priimti sprendimus, naudingus visai vietos bendruomenei, antrieji, kurie vietos gyventojams komunikuoja žinutę ir tai rodo organizaciją įkūnijančių asmenų veiksmis, jog narystė organizacijoje – prestižo, garbės ir galios reikalas bei priėjimo prie BC teikiamų paslaugų galimybė.

Taip pat bendruomenių centrai gali būti suskirstyti pagal patekimo į vietos bendruomenės tinklą sudėtingumą: vieni – atviri visiems norintiems ir iš visų galimų sektorių, kiti – dalinai atviri, organizuojantys atrankas, kiek mažiau sureikšminantys narystės faktą, tretieji – uždaro tinklo organizacijos, kur patekimas griežtai ribojamas ir vertinamas pagal kiekvieno norinčio į tinklą patekti perspektyvą duoti naudos tinklo per bendruomenės centrą vykdomoms veikloms. Šiuo atveju bendruomenių centrų vaidmenys taip pat gali būti matomi tie patys kaip ir ankstesniame skyriuje.

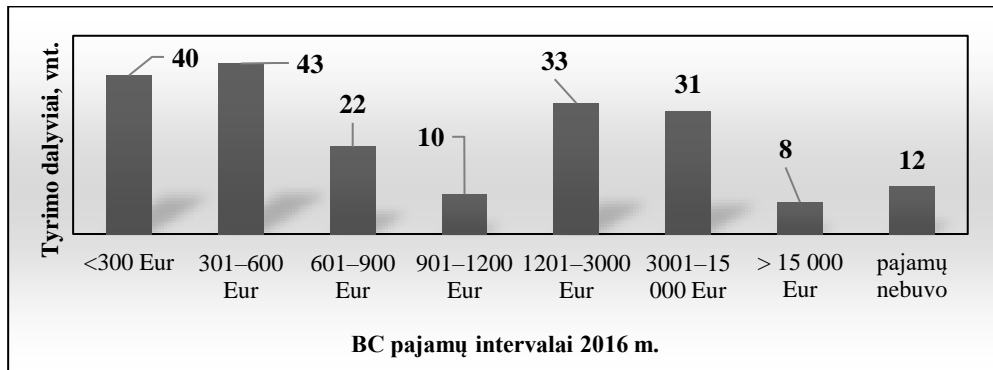
3.4. Bendruomenių centrų veiklos valdymas: finansiniai ištekliai, infrastruktūra

Kaip jau buvo minėta viename ankstesnių šio darbo skyrių, finansinių bei infrastruktūrinių išteklių vietos bendruomenėse stygius arba nepakankamumas yra traktuojama kaip viena opiausių bendruomenių centrų veiklos problemų kartu su žmogiškųjų resursų stoka. Tyrimo metu paaiškėjo, kad didžioji dalis bendruomenių centrų negeneruoja, nedisponuoja tokiomis pajamomis, kurių pakaktų savarankiškai veiklai vykdyti, atsižvelgiant į egzistuojančius poreikius vietos bendruomenėje.

13 paveiksle pateikiami tyrime dalyvavusių BC duomenys apie jų finansinius išteklius 2016 m. verčia kelti klausimą apie tokių nevyriausybinų organizacijų veiklos kokybę, prasmę ir ateities perspektyvas: kokias paslaugas BC gali teikti ar teikia, kokią pridėtinę vertę tai kuria ir t. t.? Didžiosios dalies bendruomenių centrų metinės pajamos siekia kelis šimtus eurų. Kiek mažiau nei pusės tyrimo dalyvių atstovaujama BC pajamos 2016 m. siekė 301–1 200 Eur. Didesnes nei pastarosios, tačiau neviršijančias 15 tūkst. Eur, pajamas turėjo apie trečdalis apklaustųjų. Penktadalio tyrimo dalyvių metinės pajamos tais pačiais metais nesiekė ir 300 Eur, o 6 proc. – pajamų apskritai neturėjo. Pastarasis bendruomenių organizacijų veiklos valdymo, organizavimo aspektas yra siejamas su pajamų šaltiniais, kuriais pasinaudoja vietos bendruomenių organizacijos. 2011 m. atlikto bendruomenių organizacijų veiklos tyrimas parodė, kad ryšio tarp bendruomenės dydžio ir jos BC biudžeto dydžio nėra, kadangi net ir mažos gyventojų / organizacijos narių skaičiumi organizacijos disponuoja didesniais nei didžiosios narių skaičiumi organizacijos biudžetais.

Analizuojant tiriamų organizacijų finansinių išteklių šaltinius, paaiškėjo, jog jų yra gana daug ir įvairių: dirbančių bendruomenės narių 2 proc. gyventojų pajamų mokesčio (tokį pajamų šaltinį teigia turėję / turintys 91,5 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų); savivaldybių ir / ar valstybės, ES teikiamas projektinis finansavimas

(81,9 proc.); narystės mokestis (74,4 proc.); pajamos iš BC gaminamų, parduodamų prekių ir / ar paslaugų (21,1 proc.). Galimi ir kiti šaltiniai, pavyzdžiui, aukotojų lėšos.

13 pav. Bendruomenių centrų pajamos 2016 m.

Didžiausiais biudžetais disponuoja BC, kurie dalyvauja savivaldybių ir / ar valstybės, ES finansuojamose projektinėse veiklose, ir tarsi galima būtų traktuoti, kad pinigai menkai susiję su narių organizacijoje skaičiumi. Objektiviai, statistiškai – taip. Tačiau, kaip parodė interviu su bendruomenių atstovais analizė, žmonių skaičius bendruomenės centre, o ypač jų asmeninis kapitalas (ir ne tik finansinis) daro nemažą įtaką tam, kad organizacija minėtas lėšas apskritai gautų, jomis tinkamai ir efektyviai pasinaudotų. Kaip pastebėjo tyrimo dalyviai, idėjų gali būti, jos gali gimti, tačiau reikalingas socialinis kapitalas, paverčiantis idėjas projekto paraiška, gebantis tinkamai atstovauti bendruomenei, būti autoritetas. Galiausiai, reikalingi žmogiškieji išteklių projektą įgyvendinti, kai finansavimas gautas. 2011 m. tyrime padaryta išvada, kad „Bendruomenės dydis reikšmingos įtakos pajamų šaltinių struktūrai neturi“ (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2011) yra teisinga tik iš dalies, t. y. vertinant surinktą statistinę informaciją ir neįvertinant į aspekto gylių.

Kita svarbi bendruomenės centro veiklos valdymo dimensijos kategorija – infrastruktūra, veiklos organizacinės priemonės, pirmiausia – patalpos, kuriose yra / galėtų, turėtų būti įsikūrusi organizacija. Dalis bendruomenių centrų Lietuvoje patalpų, kurios būtų skirtos tik organizacijai, apskritai neturi. Kiti – naudojami savivaldybės bendruomenei suteiktomis, kitų įstaigų nenaudojamomis patalpomis. Tačiau yra ir taip vadinamų „sėkmės“ atvejų, kurie gali didžiulius bendruomenės centro patalpas, pakankamai aprūpintomis įvairiu inventoriumi, reikalingu tiek administracinei, tiek ir kitai BC veiklai vykdyti (14 lent.).

14 lentelė. BC infrastruktūros problematiką iliustruojantys teiginiai

Disponavimo patalpomis kategorijos	Teiginys
BC neturi patalpų	<p>„Neturime patalpų, nėra tokių galimybių ir nebus, nes nėra jokių laisvų patalpų, neprivatizuotos žemės, kad pastatyti, įsirengti patalpas. Esame vienkienių gyventojai, viskas vyksta mūsų pačių valdose. Kartais žiemą mus įsileidžia girininkija“ (I8);</p> <p>„Neturime patalpų. Tik sporto aikštyne pastatytą pavėsinę 25 m²“ (I4);</p>

	<i>„Neturime, kur susirinkti apart bažnyčios. <...> Absoliučiai nieko neturime“ (19)</i>
BC naudojami savivaldybės perleistomis / nuomojamomis patalpomis	<i>„Turime panaudą iš savivaldybės patalpoms, jos yra per pusę su kultūros namais, komunalinius mokesčius finansuoja savivaldybė, šiek tiek užsidirbame iš paramos, kai leidžiame pasinaudoti patalpomis įvairiems renginiams, seminarams, laidotuvėms“ (13); „bendruomenė įsikūrusi trijų aukštų savivaldybei priklausančiame pastate, iš kurių antras ir trečias aukštai išnuomoti bendruomenei. Patalpų plotas virš 120 m². Esame apsirūpinę audio ir video aparatūra. Turime posėdžių salę. Aš kaip pirmininkas turiu atskirą kabinetą. Trečiame aukšte ruošiami <...> miesto muziejų. Pastatas prijungtas prie miesto komunikacijų“ (112); „...suremontavome ir įsirengėme bendruomenės patalpas. Čia buvo dalis darželio pastato“ (11)</i>
BC turi nuosavas patalpas, kitą inventorių	<i>„Pagerėjo patalpos, įsigijome visą reikiamą techniką, inventorių“ (15); „Turime savo patalpas, kurias sutvarkėme, įrengėme už projektinius pinigus“ (17)</i>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Tačiau patalpų klausimas arba tokio išteklių stygius vietos bendruomenių gana sėkmingai kompensuojamas kitomis priemonėmis, problemai spręsti randami kūrybiški ir net giliai bendruomeniški, solidarumo egzistavimą bendruomenėje atspindintys sprendimai: patalpomis paverčiami gyventojų / vietos bendruomenės lyderių namai, naudojamos bažnyčios patalpomis, priklausomai nuo oro, susirinkimai organizuojami gamtoje ir pan. Iš principo, patalpų klausimas, kaip parodė tyrimas, yra itin glaudžiai susijęs su keletu aspektų: vietos lyderio (BC vadovo) autoriteto ir santykio su veikėjais iš kitų sektorių, taip pat – su BC finansiniais donoriais ir šaltiniais, kurie sudaro sąlygas turėti, sukurti, įgyti patalpas bendruomenei organizacijai arba tokių progų, sąlygų, galimybių nesudaro. Kitas klausimas – kiek patalpos reikalingos BC veiklos vykdymui? Vieno atsakymo į šį klausimą nėra. Patalpų poreikis priklauso nuo organizacijos veiklos intensyvumo bei užsibrėžtų, siekiamų tikslų. Kaip atskleidė tyrimas, net ir neturėdamas nuosavų patalpų, bendruomenės centras gali sėkmingai veikti atitinkamas vietos bendruomenės poreikius. Patalpų klausimas neretai yra nevienareikšmis. Viena vertus, tai – BC kaip organizacijos, juridinio vieneto prestižo dalykas, atspindintis jo statusą ir padėtį, galią santykiuose su partneriais. Patalpos yra ir BC veiklos vystymosi, plėtros tam tikras rodiklis, atspindintis, kiek reikšmingą vietą bendruomenės gyvenime užima ši nevyriausybinė organizacija. Kitaip tariant, patalpos yra savotiškas bendruomenės ir joje veikiančios organizacijos kostiumas, kuriuo vilkėdamas, BC atstovauja vietos gyventojų, bendruomenės interesams. Kita vertus, bendruomenių centrai, disponuojantys nuosavomis patalpomis, tačiau stipriai ar visiškai priklausomi nuo valstybės teikiamos finansinės paramos jų veiklai, vargu ar gali būti vertinami kaip savarankiška, nepriklausoma ir sėkmingai veikianti nevyriausybinė organizacija.

Vis dėlto be nacionalinių institucijų, ES ir kt. fondų paramos Lietuvoje vietos bendruomeninių organizacijų veikla, tikėtina, būtų menkesnės apimties, skurdesnė. Finansinis paskatinimas ir parama leidžia vystyti BC veiklas, atsižvelgiant į poreikį ir galimybes. Be to, priklausomai nuo teritorijos gyventojų ekonominio pajėgumo, tinklo agentų kiekio ir kokybės, socialinių ryšių, disponuojamų BC žmoniškųjų išteklių, šio tipo nevyriausybinė organizacija turi didesnių ar mažesnių galimybių bei

potencialo plėtotis, kartu prisidėdama ir prie vietos bendruomenės vystymosi, arba palaikyti minimalų bendruomeniškumą, jo idėją tarp vietos gyventojų atlikdama susvetimėjimo, atsiskyrimo, pasitikėjimo mažėjimo tarp bendruomenės narių prevencinę veiklą. Kiek nuo disponuojamų finansinių, organizacinių, infrastruktūrinių išteklių priklauso BC veiklos intensyvumas ir kokybė – atskiras klausimas. Kuo labiau sutampa vietos bendruomenės tinklo narių požiūriai į tai, kas ir kaip turėtų veikti, kokias funkcijas atlikti, kad būtų pasiekti bendruomenės suformuluoti tikslai, tuo stipresniu lyderiu šiame procese save parodo BC, tuo šios NVO veikla laikoma labiau pageidautina, reikalinga ir naudinga vietos bendruomenei. Tačiau tai, kad bendruomeninės organizacijos, vykdydamos veiklą negali jos grįsti labiau savais finansiniais ištekliais (savo sugeneruotais, o ne skirtais valstybės sektoriaus), daro nevyriausybinę organizaciją priklausomą nuo kitų veikėjų galios ir valios. Ši padėtis, situacija gali būti traktuojama ir kaip neigiama, žlugdanti nevyriausybinių sektorių, ir kaip teigiama, kuri sudaro sąlygas tinklaveikai, partnerystei, grįstai resursų mainymusi tarpusavyje, siekiant vienodų ar panašių tikslų.

Tyrimas leido identifikuoti veiklos valdymo aspektu besiskiriančias kelias bendruomeninių organizacijų grupes: finansiškai priklausomos nuo valstybinės ar kitos paramos jų vykdomai veiklai bei itin pageidaujanti minėto sektoriaus paramos, finansiškai nepriklausomos nuo bet kokios kitų sektorių paramos ir išlaikomos tik iš narių ir vietos gyventojų skiriamų lėšų, taip pat – reikiamais veiklai vykdyti resursais naudojančios daug ir skirtingų šaltinių.

3.5. Bendradarbiavimas tarp vietos bendruomenės tinklo veikėjų

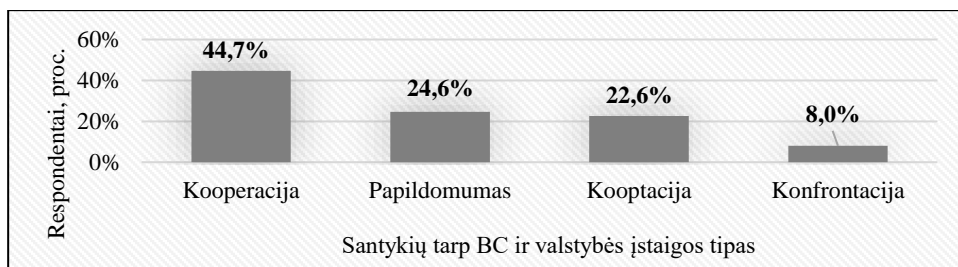
Dažniausiu BC partneriu tyrimo dalyvių pasirenkamas valstybinis sektorius dėl jo disponuojamos galios skirstyti išteklius, taip pat dėl minėto sektoriaus įstaigų tinklo, kuris daugiau ar mažiau vienodai išplėtotas visoje šalyje. Valstybinis sektorius kaip partneris yra labiausiai prieinamas vietos bendruomenėms, ypač – vietos seniūnijų tinklas, su kurio įstaigomis nuolat arba dažnai su šia institucija bendradarbiauja 82,4 proc. apklaustųjų (N=199), taip pat miesto ar rajono savivaldybės (nuolat arba dažnai su šiomis institucijomis bendradarbiauja 68 proc. apklaustųjų). Centrinės valdžios institucijos kaip partneris vietos bendruomenėms gana silpnas – nuolat arba dažnai su šio lygmens institucijomis nurodė bendradarbiaujančios 16 proc. apklaustų bendruomeninių organizacijų, ir tai gana logiška, kadangi šiose institucijose vietos bendruomenėms atstovauja skėtinės organizacijos – vietos bendruomenių asociacijos. Todėl, priklausomai nuo valstybės sektoriaus įstaigos lygmens (arba atstumo nuo vietos bendruomenės), skirtingi yra ir santykiai tarp bendruomenės centro ir valstybės sektoriaus įstaigos: kuo toliau nuo vietos bendruomenės įstaiga, tuo su ja santykių intensyvumas mažesnis, t. y. arčiausiai vietos bendruomenės esanti seniūnija – dažniausias bendruomenių centrų partneris vietos veiklose, o miestų, rajonų savivaldybės – kiek tolimesnis, ir santykiai labiau konfliktiški: *„Bendradarbiavimą galima skirstyti į kelis lygius. Su seniūnija sprendžiami aplinkos tvarkymo darbai, paramos maisto produktais skirstymas. <...> Viešų kultūrinių renginių organizavimas. <...> Su savivaldybės administracija bendradarbiavimas vyksta dvejomis kryptimis, viena – tai savivaldybės parama per projektinę veiklą, antroji – konfliktinių situacijų sprendimas, pavyzdžiui, aršios*

diskusijos, kad buvo uždaromas „felčerinis“ punktas. Su aukštesnėmis institucijomis – Seimu, ministerijomis vyksta bendravimas, bandant spręsti savivaldybei nepavaldžius klausimus, pavyzdžiui, dėl kelio asfaltavimo“ (110). Pastarasis santykių „šaltėjimo“ aspektas yra itin natūralus dalykas kalbant apie ryšių pobūdį tinkle: kuo menkesni, silpnesni ryšiai tarp tinklo agentų, tuo santykiai santūresni, formalesni, bendrumo ir bendradarbiavimo taškų mažiau. Tačiau, kaip pastebi ir informantai, tokie santykiai taip pat naudingi ir reikalingi, nes padeda spręsti problemas, kurių nepavyksta arba nėra resursų išspręsti artimų tinklo veikėjų ryšių lygmenyje.

Svarbu pabrėžti ir dar vieną aspektą, kalbant apie bendradarbiavimą: tyrime buvo dalyvių, kurie nurodė nebendradarbiaujantys su jokiais kitų sektorių ar to paties nevyriausybinio sektoriaus atstovais savo veiklos teritorijoje, nors teigė veikiantys vietos bendruomenėse kaip bendruomenės centras. Toks bruožas taip pat būdingas vienam iš NVO vaidmenų tipų – inovatoriams. Tačiau pastarąją sąvoką derėtų traktuoti ne pozityviaja jos prasme, o kur kas negatyviau – kaip veikėją, kuris išsiskiria iš tradiciškai susiformavusios bendruomeninių organizacijų veiklos specifikos ir tikslų bei nesiekia įprastos bendruomeninės veiklos pagrindu prisidėti prie vietos teritorijos gerovės kūrimo. Dėl pastarosios priežasties, tokius požymius atitinkančias organizacijas nuspręsta priskirti naujam – vietos teritorijos administratorių tipui.

Analizuojant partnerystės tarp NVO ir valdžios įstaigų pobūdį, paaiškėjo, jog iš pirmo žvilgsnio tyrimo dalyviai gana pozityviai vertindami savo atstovaujamos organizacijos ir valstybinių įstaigų, veikiančių vietos bendruomenės teritorijoje, santykius, vėliau vis dėlto iškėlė ir tam tikras problemas, konfliktines situacijas, su kuriomis tenka susidurti bendradarbiaujant (14 pav.).

Valstybinio sektoriaus, konkrečiai – vietos valdžios institucijų ir jų atstovaujamo bendruomenės centro, santykius vertino gana palankiai – beveik pusė iš kiekybinėje apklausoje dalyvavusių respondentų, t. y. 44,7 proc., nurodė juos kaip kooperacinius, t. y. kad abiejų sektorių atstovai, jų manymu, dalyvaudami tinklaveikoje, siekia panašių bendruomenei palankių tikslų ir taiko panašias priemones (strategijas) tiems tikslams pasiekti. Apytiksliai po ketvirtį tyrimo dalyvių pasirinkimų teko papildomumo (bendruomenės vystymosi procese abu minimi sektoriai siekia panašių bendruomenei palankių tikslų, tačiau jiems pasiekti taiko skirtingas strategijas) ir kooptacinio tipo (abu šie sektoriai, jų atstovai bendradarbiaudami siekia palankių bendruomenės vystymuisi tikslų, tačiau skirtingai juos suvokia, nevienodai identifikuoja egzistuojančių paslaugų, pagalbos bei priemonių problemoms spręsti poreikį, nors ir taiko panašias strategijas tiems skirtingiems tikslams pasiekti) santykių pobūdžiui. Kiek mažiau nei 10 proc. visų tyrimo dalyvių santykius su vietos valdžios institucijomis ir įstaigomis įvertino kaip konfrontacinius, t. y. kad NVO ir valstybės institucija ar įstaiga, su kuria bendradarbiaujama, sunkiai arba visai neranda bendradarbiavimui sąlyčio taškų bei laiko vieni kitų tikslus ir priemones netinkančiomis bendruomenės vystymosi procesui plėtoti, vykdyti. Tačiau tai, ką atskleidė minėtos tipologijos, nėra taip iškalbinga lyginant su kokybiniu jų turiniu, kokybine išraiška.

14 pav. Bendruomenių centrų ir vietos valdžios įstaigų santykių tipai pagal Najam „4C“ (2000) modelį.

Kiekybinė apklausa nėra įgali atskleisti vietos bendruomenėje veikiančių agentų tarpusavio santykių subtilybių, kurios paaiškėja dalinant patirtimi, bendraujant tiesiogiai su į procesą įsitraukusiu veikėju. Taigi santykius tarp vietos bendruomeninių organizacijų ir valstybinio sektoriaus atstovų, interviu metu gautais duomenimis, buvo galima suskirstyti į keturias kategorijas, kurios turi kokybinę anksčiau minėtų santykių modelių (tipų) tarp NVO ir vietos valdžios įstaigų išraišką:

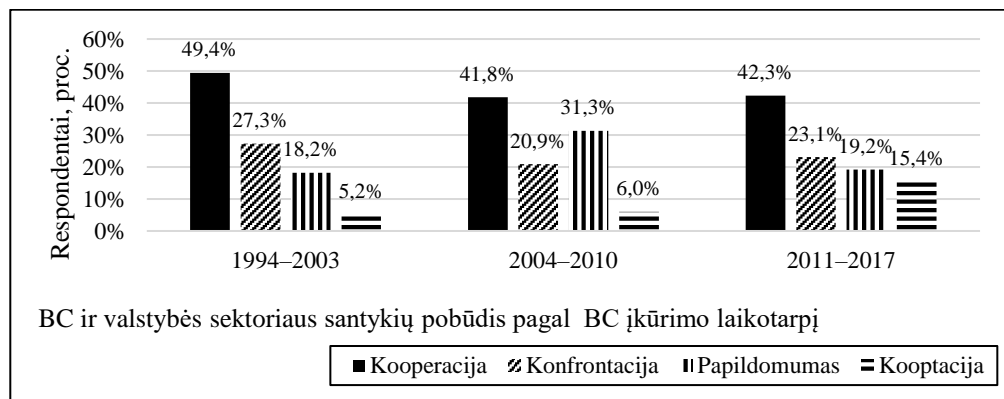
1) valstybinis sektorius nėra linkęs dalintis dominavimo pozicija su nevyriausybine organizacija – sąsaja su konfrontaciniu santykių modeliu: „...mes per maži ir ne visada paklusnūs jiems“ (I12); „Bendravimas su savivaldybe minimalus. <...> savivaldybė bendruomenes laiko ne partneriais, o išsišokėlėmis, kurios galvoja tik apie savo teritorijos gerbūvį, o savivaldybė juk galvoja apie visą miestą“ (I11); „nuolat tenka kautis su valdžios įstaigomis, kad tik bendruomenėje būtų geriau ir smagiau, patogiaus gyventi“ (I1);

2) valstybinis sektorius yra linkęs atsakomybę dėl gerovės kūrimo bendruomenėje perleisti NVO, likdamas kontrolės vykdytoju – sąsaja su kooptaciniu santykių modeliu: „...per bendruomenes valstybė nori nusimesti / atsisakyti dalies rūpesčių, darbų – tai deleguoja bendruomenėms. <...> nei viena įstaiga niekada nepasidomėjo, kaip mums sekasi, ko mums reikia, kuo galėtų padėti. <...> valstybinio sektoriaus įstaigos save pozicionuoja kaip prašymų, skundų priėmėjos arba baudėjos. Tuo jų misija ir baigiasi“ (I9); „...vietos valdžia, seniūnija, sukūrus bendruomenę, lyg nusimetė našta nuo pečių rūpintis kaimu, viską perduodami bendruomenėms“ (I1);

3) valstybinis sektorius yra linkęs bendradarbiauti su bendruomenės organizacija, sąlyginai demonstruodamas solidarumą ir palaikymą, o realiai partnerystė mažai naudinga – sąsaja su papildomumo santykių modeliu: „Dar yra ir taip, kad jie (valstybinių įstaigų tarnautojai, – J. V. past.) oficialiai tai skatina, kad „eikit, prašykit, darykit“, šypsosi. Bet realiai ne visada nori, kad mes darytume, nes tada jau reikia ir jiems dirbt. <...> Daugiausia tai tik tiek, kad praneša informaciją, kada kokį projektą reikia sutvarkyti, kada kokią naują paraišką galima parašyti, kiek pinigų galima tikėtis. Informaciją duoda. Dar į šventes atvažiuoja, kartais vaidina, o kartais ir tikrai pasidžiaugia mūsų pasiekimais“ (I2); „Savivaldybė – nuo žodžio savanaudiška. <...> dauguma vykdomų projektų priskirtini savivaldybės kompetencijai, yra bendradarbiaujama. Juk čia atsiranda neapsikentusi arba netekusi vilties bendruomenė, tai kodėl ne kofinansuoti ir nepabūti geradariais?“ (I4);

4) valstybinis sektorius su įvairiomis įstaigomis vietos bendruomenėje yra partneris, traktuojantis bendruomenės vystymąsi kaip visų teritorijoje veikiančių agentų tinklaveiką, lyderiaujant joje BC – sąsaja su kooperaciniu santykių modeliu: „Su valstybinėmis įstaigomis vyksta nenutrūkstamas bendradarbiavimas. Nebendradarbiaudami vieni su kitais, mes negalėtume pasiekti to, ką pasiekiamo visi kaip tinklas, su priemonėmis, resursais, reikalingomis žiniomis, kitais dalykais, kas prisideda prie gerovės didinimo mūsų kaime. <...> su seniūnijos, savivaldybės, policijos, kultūros centro institucijomis bendradarbiaujama nuolat, iš jų sulaukiama ne tik materialinės paramos, bet ir įvairios informacijos, žinių. <...> Bendradarbiaujant su mokykla atidarytas vaikų darželis, bendradarbiaujame rengdami įvairius renginius. Labiausiai bendradarbiaujama su kultūros namais“ (I3); „Nuolatos bendradarbiaujame su valstybės institucijomis. Daug bendradarbiaujame. Valstybinis sektorius džiaugiasi rezultatais, visada palaiko ir padeda esant reikalui. Manau, kad esame aktyviai dirbanti bendruomenės organizacija rajone, todėl mūsų veiklą labai palaiko“ (I5).

Dar vienas svarbus aspektas yra tai, kad, kaip ir bendruomenių centrų veikloje, siekiant įtraukti į organizaciją socialinį kapitalą, svarbų vaidmenį vaidina pasitikėjimas, taip ir tarpsektorinėje partnerystėje pasitikėjimo ir reputacijos reikšmė santykių tarp vietos tinklo veikėjų, konkrečiai šiuo analizuojamuoju atveju – valstybinio sektoriaus įstaigų su BC, kokybei daro nemažą įtaką: kuo ilgesnę veiklos patirtį (t. y. autoritetą, pasitikėjimą, veiklos strategiją) turi sukaukęs BC, tuo santykiai su valstybės sektoriaus įstaigomis yra traktuojami kaip labiau kooperaciniai ir mažiau konfliktiški, o kuo BC „jaunesnis“, tuo įtampos santykiuose su valstybinio sektoriaus įstaigomis egzistuoja daugiau (15 pav.).

15 pav. Santykiai tarp BC ir valstybinio sektoriaus įstaigų atsižvelgiant į BC veiklos laikotarpį

Taip pat svarbu paminėti, jog kiekybinėje apklausoje tyrimo dalyviai santykius su valstybės įstaigomis įvardiję kaip abiejų sektorių atstovų kooperaciją, vėliau pasidalijo mintimis apie tai, kad toks santykis daugiau dirbtinis, sintetinis, nenatūralus, nulemtas finansinio poreikio, t. y. valstybės sektorius, jo įstaigos iš esmės yra vienas didžiausių finansinių donorų bendruomenėms skiriantis veikėjas. Kitaip

tariant, nepasitikėjimas tyrėju ir galimu duomenų nutekėjimu valstybės įstaigų atstovams kėlė baimę įvardyti realiai patiriamą, interpretuojamą situaciją. Tai dar kartą patvirtina, kad pasitikėjimo stygius, baimė būti atviru, baimė netgi savotiškai būti „nubaustu“ valstybinių įstaigų mūsų visuomenėje yra opi problema, kuri gali ne visai tinkama linkme pakreipti net ir mokslinius tyrimus. Todėl šiuo atveju, kokybinis tyrimas įgavo dar didesnę prasmę ir vertę.

Greta to, analizuojant bendruomenių centrų santykių pobūdį, paaiškėjo dar vienas aspektas, kuris laikomas svarbiu BC ištekliumi, skatinančiu pasitikėjimą organizacija ne tik jos viduje, tačiau ir su išorės partneriais. Tai – organizacijos vadovo kultūrinis, socialinis kapitalas: jo anksčiau užimta arba šiuo metu užimama pozicija kituose sektoriuose, pavyzdžiui, valstybės tarnautojas, savivaldybės tarybos narys, buvęs valstybinio sektoriaus darbuotojas, aktyvus kultūros veikėjas, vietos šviesuolis, išsilavinęs inteligentas ir pan. Dažniau tokia patirtis pasitarnauja kaip pasitikėjimą, autoritetą tokio asmens vadovaujamo bendruomenės centro veikla kuriantis veiksnys santykiuose su valstybės įstaigomis. BC vadovai, kurių viena pagrindinių veiklų yra privataus sektoriaus įmonėje, turi įdėti daugiau pastangų įrodydami, kad tokio lyderio atstovaujama bendruomenės centru tiek bendruomenė, tiek ir valstybinio sektoriaus įstaigos gali pasitikėti (15 lent.).

15 lentelė. BC ir valstybinio sektoriaus santykiai palyginti su BC veiklos trukme ir lyderio atstovaujama sektoriumi

Veiklos pradžia	Santykių modelis / tyrimo dalyvio citata	BC vadovo profesinė veikla
Konfrontacija ir kooptacija		
2013	<i>„...valdžiažmogiai“ yra neiniciatyvūs, disponuoja skurdžiais (arba jokiais) biudžetais, už kuriuos reikalauja neįtikėtinais didelės atskaitomybės. Todėl vertinu tokių valdžios institucijų paramą ne kaip paramą, o kaip plėšikišką įpareigojimų prievolę“ (19)</i>	Privatus sektorius
2009	<i>„...Kertinis akmuo buvo sporto aikštymo projekto įgyvendinimas, tada kaimas patikėjo manimi. Savivaldybė niekada neturi lėšų, visi lokaliai konfliktai su ja“ (14)</i>	Privatus sektorius
2016	<i>„savivaldybė bendruomenės laiko ne partneriais, o išsišokėlėmis...“ (11)</i>	Valstybės įstaiga
Kooperacija ir papildomumas		
2004	<i>„Sėkmingą bendradarbiavimą lemia tarpusavio supratimas ir susitarimas, visi einame bendro tikslo link – gražinti miestelio viešąsias erdves. Bendruomenė projektų pagalba gauna tam tikro inventoriaus, o seniūnijos darbuotojai ir seniūnas padeda projektus įgyvendinti“ (16)</i>	Valstybinis sektorius
2004	<i>„Bendradarbiavimas yra vienokiu ar kitokiu aspektu visą laiką. <...> savivaldybė tinkamai kofinansuoja, išklauso, siūlo ir tariasi su vietos bendruomene“ (18)</i>	Pedagogė, kultūros veikėja
2002	<i>„Ryšiai dar iš to meto, kai dirbau, likę. Tai ir tartis lengviau, ir jau autoritetas šioks sukauptas. <...> Žino (valstybinių įstaigų atstovai, – J. V. past.), kad jei jau reikia ko, tai neatstosiu, kol negausiu“ (12)</i>	Buvusi valstybės įstaigos darbuotoja

2002	„Nuolatiniai, glaudūs ryšiai palaikomi tarp bendruomenių, seniūnijos, seniūno. Taip pat su savivaldybės vadovais ir skyrių specialistais“ (I12)	Politikos ir visuomenės veikėjas
2004	„Beveik visuomet gauname palaikymą iš valstybės institucijų. Aišku, prieš priimant sprendimus, būna diskusijos, pasiūlymai, tačiau kompromisas visada atrandamas“ (I3)	Valstybės sektorius
2010	„...mūsų santykius su seniūnija ir savivaldybe vertinu iš esmės kaip gerus, gal konstruktyvius“ (I1)	Politikos ir visuomenės veikėja

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Be seniūnijų vietos bendruomenių tinklaveikoje taip pat buvo identifikuoti ir kiti bendruomenių centrų partneriai: švietimo įstaigos (mokyklos, vaikų darželiai, bibliotekos), sveikatos priežiūros įstaigos, religinės organizacijos, privataus verslo įmonės (parduotuvės, ūkininkai, kiti verslo atstovai), kitos teritorijoje ar už jos ribų veikiančios nevyriausybinės organizacijos. Jei partnerystė su valstybinio sektoriaus atstovais vietos bendruomenėse, galima teigti, yra aktyvi, nepaisant santykių pobūdžio, tai bendradarbiavimas su nevyriausybinio ir privačiu sektoriumi yra ne toks „spalvingas“, neegzistuoja tokia santykių modelių įvairovė kaip pirmu atveju:

- su kitomis nevyriausybinio sektoriaus organizacijomis bendradarbiaujama gana paviršutiniškai, tačiau nekonfliktuojama, taigi tyrimo dalyviai tokį bendradarbiavimą, traktuoja kaip sėkmingą ir glaudų: „Tarp bendruomenių draugauti didelio poreikio nėra. Kviečiame vieni kitus į vasaros šventes, retkarčiais kokios sporto varžybos, ir tiek“ (I4); „Į mugės nuvažiuoji, su kitais tokiais pat pasikalbi, patirtim pasikeiti“ (I2); „BC bendradarbiauja su kol kas neįregistruota NVO. <...> Taip pat bendradarbiaujame su kitomis bendruomenėmis. <...> Pasidalijame patirtimi“ (I6); „Mes susitinkame vietos VVG mokymuose, seniūnijos tarybos susitikimuose, taip pat vieni kitų renginiuose“ (I8);
- privataus sektoriaus įmonės identifikuojamos kaip finansinės paramos teikėjos bendruomenės centro veiklos įgyvendinimui, iš dalies – organizacijos išlaikymui.

Pastaruoju aspektu svarbu tai, kad verslo vaidmuo vietos bendruomenėje nėra vertinamas vienareikšmiškai: viena vertus, iš verslo įmonių nelaukiama ir nesitikima daugiau nieko, išskyrus finansinės paramos bendruomeninei organizacijai ir jos organizuojamoms veikloms. Tačiau toks verslo traktavimas vedė į tai, jog pastarąjį požiūrį „išpažįstančiose“ vietos bendruomenėse siekiama kuo mažiau bendradarbiauti su šio sektoriaus atstovais dėl patiriamo nepatogumo jausmo nuolat prašyti paramos, kurią verslas skiria itin nenoriai. Reikia pastebėti tai, kad verslas ir jo misija dažnai yra suprantama gana siaurai – tik per pelno siekio sampratą neatsižvelgiant į galbūt įmanomą galimybę privataus sektoriaus įmonėms tapti pilnaverčiu vietos bendruomenės tinklaveikos dalyviu ne tik finansine, tačiau ir idėjų generavimo, jų realizavimo prasme. Tokios vietos bendruomenės daugiausia siekia būti finansuojamos valstybės ir laiko būtent valstybinio sektoriaus pareiga išlaikyti bendruomeniškumo plėtrą ir bendruomeninę veiklą. Kita vertus, giluminiai interviu leido išvelgti ne tik siaurą verslo galimybių vietos bendruomenėje sampratą, tačiau keletu atvejų – ir platesnę, kur verslas – ne tik finansinė parama bendruomenės

centrui, tačiau ir vietos bendruomenės tinklo narys (16 lent.). Vadinasi, tikėtina ir net realu, kad ilgai, vystantis bendruomenėms, jose veiklą vykdančios verslo įmonės taip pat bus vertinamos ir suvokiamos kaip partneris tinklaveikoje, o ne tik kaip kitų tinklo dalyvių veiklos finansuotojas, donoras. Kitaip tariant, verslo įmonių vaidmuo vietos bendruomenėse turi potencialo keistis į reikšmingesnį nei tik finansinio donoro pagal poreikį.

16 lentelė. Teiginiai, iliustruojantys BC požiūrį į verslo įmonių indėlį vietos bendruomenių vystymosi procese

Verslas – finansinis donoras bendruomenės centrui	Verslas – nuolatinis tinklo narys vietos bendruomenėje
<p>„bendradarbiavimas nėra toks, kad visi puola teikti bendruomenei pagalbą. Jei aš, kaip bendruomenės organizacijos vadovė, jos (organizacijos, – J. V. past.) vardu prašau paramos ir pagalbos, tada prisideda. Bet šiaip tai ne“(11);</p> <p>„Bandom įkalbėt vietinius verslininkus paremt mūsų šventes, tas akcijas vaikams, vargingoms šeimoms. Kiekvienais metais vis labiau raukosi, bet kad visai atsisakytu, tai taip nėra“(12);</p> <p>„Tai (gerovės bendruomenėje kūrimas, – J. V. past.) nėra verslo misija – verslas daro savo darbus, o čia – pašaliniai darbai, energijos eikvojimas“(19)</p>	<p>„Verslo atstovai yra pagrindiniai rėmėjai. <...> ...turime aktyvių smulkiųjų ūkininkų, kurie padeda apdirbti gyventojams žemes“(16);</p> <p>„Niekada nepatyrėme abejingumo“(iš privataus sektoriaus įmonių, – J. V. past.);</p> <p>„Tarp mūsų teritorijoje veikiančių privačių įmonių ir bendruomenės vyksta bendradarbiavimas, įmonės paremia šventes, nepasiturinčius, neįgalius dalinai aprūpiname nemokamai malkomis, prieš didžiulį šventės aplankome su dovanėlėmis“(13);</p> <p>„Organizuojame bendras veiklas su verslu“(11)</p>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Apibendrinant partnerystės dimensijos analizę, svarbu akcentuoti tokius aspektus: pirma, svarbiausiu partneriu vietos bendruomenės organizacijos veikloje laikomas bei pageidaujamas valstybinis sektorius dėl jo disponuojamų infrastruktūrinių išteklių, kuriais siekiama, tikimasi naudotis vietos bendruomenės poreikiams. Taip pat valstybinio sektoriaus administruojamas ir skirstomas finansinis paramos vietos bendruomenių centrams skirtas fondas sudaro sąlygas ir poreikį išlaikyti glaudžius santykius tarp šių dviejų sektorių veikėjų nepaisant egzistuojančių akivaizdžių priešpriešų ir nesutarimo. Antra, partnerystės plėtojimas tik su vienu iš partnerių (valstybiniu sektoriumi) daro nevyriausybinę organizaciją savotiškai pavaldžią valstybei ir jos valiai. Taip pat tokiu būdu tinklaveika vietos bendruomenėje itin susilpnėja, nes ne tarp visų galimų veikėjų vyksta resursų mainai, o tai vėlgi silpnina BC iki valstybės užsakomų paslaugų teikėjo, stiprina valstybės sektoriaus galią priimti sprendimus, susijusius su vietos bendruomenės gerove, o kitus galimus veikėjus eliminuoja iš tinklo ir partnerystės proceso. Ir atvirkščiai – kuo vietos bendruomenės tinklas gausnis skirtingų veikėjų, tuo daugiau vietos bendruomenės poreikių yra užtikrinama, tuo daugiau skirtingų resursų atsiranda tinkle, kuriais mainantis, vyksta pokyčiai vietos bendruomenėse.

Vietos bendruomenės tinklo narių bendradarbiavimo vietos tinkle analizės metu tyrime dalyvavę bendruomenių centrai pagal gautus duomenis gali būti suklasifikuoti į kelias grupes: a) nevystantys arba minimaliai vystantys, dalyvaujantys, įsitraukiantys į partnerystę su kitais sektoriais vietos bendruomenėje; b) vystantys vidutiniškai arba

aktyviai dalyvaujantys tinklaveikoje ir besimainantys ištekliais, disponuojamais resursais vietos bendruomenėje. Skirtingo pobūdžio tinklaveiką (nuo visiško jos nebuvimo iki aktyvaus mainymosi resursais tarp visų vietos teritorijoje veikiančių sektorinių agentų vietos bendruomenėse) lemia susiklostęs negatyvus arba pozityvus santykių tarp partnerių pobūdis, patirtis, kuri daro įtaką ir tam, kokio intensyvumo, kokio turinio, kokia apimtimi vietos bendruomenėje vyks resursų mainymasis tarp veikėjų, siekiant vietos bendruomenei palankių tikslų. Kita vertus, neatmestina prielaida, jog bendruomenės centrai, kaip pagrindinei vietos gyventojams atstovaujanti organizacija, neprisiėmus lyderio vaidmens ir nevystant tinklaveikos, santykiai tarp partnerių (šiuo atveju – su valstybės sektoriaus atstovais) įgauna mažiau pozityvaus ar net neigiamo (ne)bendradarbiavimo bruožų. Nustatyti konkrečiai, kuris aspektas kam daro įtaką, šiuo tyrimu nesiekta, kadangi tyrimo įgyvendinimo eigoje pastebėta, jog šis aspektas reikalauja kitų kryptių tyrimų.

3.6. Lietuvos bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse situacija ir tendencijos

Apibendrinant visą pastarąjį skyrių ir išskiriant bendruomenių centrų vaidmenų tipus Lietuvos vietos bendruomenėse, iš pradžių norėta pastebėti, kad didesni ar mažesni pokyčiai buvo rasti visose kokybinėje tyrimo dalyje su tyrėja bendradarbiavusiose vietos bendruomenėse. Pirmieji pokyčiai pasireiškė didesniu vietos patrauklumu jos gyventojams, taip pat vietos gyventojų pasitikėjimo vienas kitu augimu, solidarumo užuomazgų atsiradimu. Šis santykių tarp vietos gyventojų pokytis ir pasitikėjimas vienas kitu įvardyti kaip vieni svarbiausių dalykų, kurie keitėsi ir kur buvo viena aktualiausių bendruomenių problemų, kėlusių nesaugumo, atskirties jausmą, bendrų tikslų dėl vietos gyvenvietės vystymosi, puoselėjimo nebuvimą. Kitas aspektas kaip svarbus pokytis vietos bendruomenės gyvenime įvardijamas pasikeitęs vietos gyvenvietės santykis su valstybinėmis įstaigomis: atsiradus bendruomenės instituciniam atstovui, bendradarbiavimas su valstybės sektoriumi tapo ne toks sudėtingas legitimumo tarp veikėjų prasme. Tas pats pasakytina ir apie bendradarbiavimą su kitais sektoriais. Mažiausiai, tačiau taip pat išsiskyręs aspektas tarp informantų pastebėtų pokyčių – ekonominė, infrastruktūrinė vietos bendruomenės situacija, t. y. jos pokytis palankesne teritorijos gyventojams linkme ir bendras šeiminingumo jausmo gyvenvietėje atsiradimas (17 lent.).

17 lentelė. Pokyčius vietos bendruomenėse veikiančios BC iliustruojantys teiginiai

Pokyčio kategorija	Citata
Santykiai tarp vietos gyventojų	<p>„Pajutome, kad iki tol buvę formalūs gyventojų santykiai pamažu atšyla, tampa lengviau susitarti, pasiūlyti, pasiprašyti ar kitaip bendrauti“ (18);</p> <p>„...žmonės pozityviau pradėjo mąstyti, sumažėjo atskirtis“ (13);</p> <p>„Visi vieni kitiems reikalingi ir svarbūs. Jei ko vienas negali, gali kitas“ (14);</p> <p>„...žmonės labiau rūpinasi vienas kitu. Jaučiu, kad tampam artimesni“ (12);</p> <p>„...žmonės pradėjo daugiau tarpusavyje pabendrauti, daugiau vieni apie kitus sužinojo. <...> ...sovietmečiu visi vieni kitų bijojo ir stengėsi apie nieką svarbaus nekalbėti“ (11);</p>

	„Esant problemai, sunkumui, žmonės ateina pasitarti. Tapome atviresni, tolerantiškesni“ (15).
Santykiai su kitais sektoriais	„...kaimo žmonės suprato, kad ir jie yra matomi, kad per bendruomenę perduodamas žodis aukštesnėms institucijom turi kažkokią atsvarą“ (13); „Kol nebuvo kaime bendruomenės, tai ir ryšio tarp valdžios ir žmonių nebuvo“ (17); „...reikalai lengviau juda, <...> tu jau ne pavienis kaimo žmogelis, o visas kaimo kumštis, <...> su valdžia derėtis lengviau“ (12).
Ekonominės situacijos, infrastruktūros pokyčiai	„...bendruomenė tapo ekonomiškai stipresnė“ (13); „...tvarkoma mikrorajonų aplinka. Valomi šaligatviai, švariau tapo. <...> pasirūpinome vienos mikrorajono dalies apšvietimu, pastatėme suoliukų“ (11).
Atsakomybės gyvenimo gerovę požiūrio pokytis	„Liaudis pasijuto šeimininkais ne tik savo kiemo, bet ir kaimo viešųjų erdvių“ (14); „Talkos – būtinas darbas, dėl kurio žmonės nespriešina ir nelaiko jų priverstiniu sovietiniu darbu, o supranta, kad ir patiems bus smagiau, jei <...> pasitvarkysime, <...> surinksime šiukšles“ (11).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Iki šiol skyriuje aptarti empirinio tyrimo rezultatai nesudarė prielaidų paneigti bendruomenių centrų arba bendruomeninių organizacijų Lietuvos vietos bendruomenėms poreikio, ir jų naudingumo, sprendžiant vietos socialines, kultūros renginių stygiaus, saugumo, atskirties, infrastruktūros ir kt. problemas. Kita vertus, išliekančios vietos lyderių, emigracijos iš rajonų į miestus ar iš šalies į užsienį, įvairių priklausomybių, užimtumo stygiaus problemos stabdo vietos bendruomenių (ypač nuo didžiųjų Lietuvos miestų nutolusių teritorijų) vystymąsi, daro įtaką tam, kad dabartinių probleminių teritorijų bendruomenių organizacijų vadovai jaučiasi palikti likimo valiai, neįvertinti, nereikalingi tiek vietos bendruomenei, tiek valstybei, jos institucijoms bei įstaigoms:

„Nematau sau partnerių šioje veikloje ir man neįdomu, nusibodo, nenoriu prisimti ilgalaikės atsakomybės.<...> Pasitelkęs bendruomenę kaip instrumentą savo iniciatyva ir visu 100 proc. dirbdamas pats vienas realizavau <...> projektus.<...> Visi resursai – mano ir mano šeimos resursai. <...> Esant neskaitlingai bendruomenei ir dar didžiai jos bendruomenės daliai menkai išprususiai (švelniai tariant), kažkas turi imtis iniciatyvos. Daugelis žmonių problemą įvardija tariamąja nuosaka: reikėtų to ir ano. Tačiau, kad pasiektų „tą ir aną“, reikalingas detalus veiksmų ir resursų planas bei jo įgyvendinimo kontrolė. Tas, kas tai atlieka, tai bendruomenėje ir prisiima tuos kaštus sau.<...> Rūpestis tos erdvės gyvybingumu, vaisingumu ir rezultatyvumu PRIVALO būti valstybės/valstybinių įstaigų rūpestis... Turėtų būti palaikomi tokių bendruomenių pirmininkai įvairiais būdais“ (19).

„Bendruomenės pirmininkai yra revoliucionieriai, dirbantys jau dešimtmetį ir daugiau be atlygio, turėtų būti didžiausia pagarba jiems. Tik, deja“ (13).

Greta to, giluminiai interviu leido suprasti bei pajusti ir kitą, kiekybiškai nepamatuojamą bendruomenių centrų indėlį į teritorijos, jos gyventojų kasdienį gyvenimą: bendruomenės centras tam tikrais atvejais tampa ne tiek svarbus pačios teritorijos gerbūvio kūrimui, gyvenimo kokybės didinimui, kiek reikšmingas vietos bendruomenės kolektyvinės sąmonės, kontakto, pokalbio ir santykio, bendrumo žmogaus su žmogumi, tradicijos, kultūros, papročių išlaikymui. Minėtas ir citatomis iliustruotas BC lyderių neįvertinimo jausmo aspektas, tikėtina, daugiau gali būti

siejamas su asmens psichologiniais charakterio bruožais ir darbe nėra tiriamas. Vis dėlto tai, kad būtent vietos bendruomenių lyderių charakteris, elgesys ir požiūris į bendruomeninę veiklą gali lemti ir BC veiklos kryptį, kokybę, bendruomeniškumo pobūdį, santykius tarp vietos tinklo veikėjų, yra gana realu, tačiau reikalauja kito pobūdžio tyrimų.

Remiantis empirinio tyrimo pirmojo ir antrojo etapų rezultatais, rastos sąsajos su dviem užsienio mokslininkų darbuose įvardijamais vaidmenų tipais:

a) *bendruomenių centrai – derybininkai (iš pokyčių skatintojų grupės)*: siekia įtakos ir galios svarstant, priimant, įgyvendinant svarbius teritorijai ir vietos gyventojams sprendimus. Šie bendruomenių centrai užsibrėžtiems tikslams pasiekti naudoja asmeninius ryšius, saitus, aktyviai įsitraukia į politinius procesus, tinklaveiką siekia išvystyti maksimaliai, t. y. į bendradarbiavimą įtraukiami visi galimi vietos veikėjai, kurie tarpusavyje bendradarbiauja ne tik BC veiklose, tačiau ir naudodamiesi savais saitais, kanalais (A atvejis);

b) *bendruomenių centrai – paslaugų teikėjai*. Tai nevyriausybinės organizacijos, kurios tyrimo metu tiek anketinėje apklausoje, tiek interviu metu akcentavo bendruomenės centro kaip vietos gyventojų pagalbininko, gelbėtojo vaidmenį teikiant šiems būtinas ar reikalingas įvairaus pobūdžio paslaugas (B atvejis).

Taip pat po anksčiau minėtų tyrimo etapų duomenų analizės išryškėjo ir nauji, Vakarų šalių mokslininkų atliktuose tyrimuose neminimi arba kiek kitokie, nei užsienio tyrėjų pristatominevyriausybinių organizacijų vaidmenų tipai:

c) *Bendruomenių centrai – kontroliuojantys tarpininkai* – tai vietos bendruomenėse veikiančios nevyriausybinės organizacijos, pasižyminčios ryšiais tarp daugelio veikėjų, veikiančių vietos bendruomenėje, kur atsakomybė ir rizika tarp veikėjų padalinta pagal galimybes ir išteklius, tačiau veikla ir rezultatas yra bendras. Taip pat šio vaidmens tipo organizacijai Lietuvoje, kitaip nei demokratinėse Vakarų šalyse, būdingi kontrolės, informacijos bei kitų resursų atrankos bruožai (C atvejis).

d) Tuo tarpu ketvirtąjį NVO vaidmens tipą tarsi būtų galimybė priskirti bendruomenių centrų – pokyčių skatintojų – inovatorių grupei, tačiau, gilinant labiau į vaidmens bruožus, organizacijos vykdomą veiklą ir funkcijas vietos bendruomenės vystymosi procese, šią bendruomenių centrų grupę tikslingiau būtų įvardyti kaip naują, Lietuvos atvejui būdingą tipą – *administratorių* (D atvejis). Toks vaidmens įvardijimas kyla iš organizacijai ir jos veiklos specifikai būdingų bruožų: vienasmeniškas organizacijos valdymas, bendruomeniškumo, savanoriškos veiklos neskatinimas, administratoriui būdingų funkcijų veikloje apsiribojimas ir t. t. Administratoriaus vaidmens tipo bendruomenių organizacijų tyrimo metu buvo rasta ne itin gausiai. Šio vaidmens ypatybė yra susijusi su tuo, kad vaidmens atlikimas arba veikla nėra tipinė ar tradiciškai įprasta nevyriausybinių sektoriaus organizacijai, ypač bendruomeninei, o labiau sietina su valstybės sektoriaus įstaiga, sprendžiančia konkrečios vietovės komunalines, infrastruktūrines problemas.

Pirmieji du vaidmenų tipai, kaip minėta anksčiau, yra aprašyti užsienio mokslininkų Lewis ir Kanji (2009), atliekančių tyrimus analogiška tematika Vakarų šalyse. Nauji, būdingi Lietuvos situacijai bendruomenių centrų vaidmenys, tikėtina, gali būti aktualūs daugeliui posovietinių šalių, dar tik kuriančių nevyriausybinių sektorių ir brandinančių bendruomeniškumą. Kita vertus, svarbu atkreipti dėmesį į tai,

kad tas pats bendruomenės centro vaidmuo skirtingose šalyse ir net tos pačios valstybės individualiose vietos bendruomenėse gali reikštis ir būti įgyvendinamas skirtingai dėl subjektyvios, specifinės socialinės, ekonominės, kultūrinės ir kt. situacijos. Be to, šio darbo autorės manymu, itin svarbu pabrėžti, jog visuomenėje, bendruomenėse, jų narių sukurtos organizacijos bei pastarųjų prisiimami vaidmenų tipai, modeliai nėra gryniesi, statiški ar nekintantys. Bendruomenių centrų rolės gali (o realiai taip ir yra) persidengti, varijuoti tarp veikos būdų, turėti savyje įvairių NVO vaidmenų bruožų, tačiau, kaip ir pati visuomenė, taip ir jos kuriamos organizacijos, bendruomenių centrai iš principo savyje koduoja tam tikrą esminę žinutę, pagrindinę veiklos kryptį, tikslą, raktines veiklos priemones. Šiuo atveju toji kryptis – BC vaidmens tipas. Visuomet, tiriant tokių organizacijų pridėtinę vertę ir poreikį, svarbu atsižvelgti į gyventojų, jų patirties, teritorijos, situacijos, laikmečio ir kitų iššūkių įtaką, su kuria susiduria bendruomeninė organizacija vykdydama veiklą. Tai pabrėžiama ir akcentuojama tam, kad išskirti vaidmenų tipai nebūtų traktuojami ir suprantami vienareikšmiškai, t. y. kaip nekintanti duotybė, o veikiau vertinami kaip interpretacija. Kadangi, atsižvelgiant į atvejį, bendruomenės centro suorganizuoti aplinkos tvarkymo darbai vienoje vietos bendruomenėje gali reikšti didesnę jos vystymąsi už kitoje bendruomenėje itin didelių švenčių, koncertų organizavimą vietos ir nacionaliniu mastu. Taigi, kiekvienas tolesniame skyriuje iliustruojamas bendruomenių centrų vaidmenų atvejis unikalus ir subjektyvus, drauge turintis tam tikrą visoms atitinkamo vaidmens tipo vietos bendruomenėms būdingų bruožų, problemų ar veiklos specifikos ypatybių.

Kaip jau minėta anksčiau, šiuo darbu nesiekama generalizacijos, t. y. rezultatų atitikimo visoms Lietuvoje veikiančioms bendruomeninėms organizacijoms, tačiau perkeliamumas, t. y. galimybė vaidmenis identifikuoti, remiantis tam tikrais vaidmeniui bendrai būdingais bruožais, specifika, egzistuoja.

3.6.1. Atvejų tyrimo rezultatai: bendruomenių centrų vaidmenų Lietuvos vietos bendruomenėse bruožai

Atvejo analizei iliustruoti pasirinktos keturios vietos bendruomenės, kuriose veikiančios bendruomenių centrai savo veikla, išsakyta patirtimi, požiūriu, veiklos tikslais bei bendradarbiavimo su partneriais pobūdžiu labiausiai pasižymėjo tam tikromis ryškiomis veiklos charakteristikomis, atspindinčiomis rastas, galimas organizacijos vaidmens interpretacijas, jau gana nemenkai aptartas pirmojo ir antrojo empirinio tyrimo etapų duomenų analizės poskyryje. Kitaip tariant, atvejams, t. y. vaidmens tipui, iliustruoti bei jų bruožams giliau ištirti atrinktos tos vietos bendruomenės ir jų organizacijos, kurie buvo informatyviausi tiriamo požymio atžvilgiu (labiau nei kiti priskirtini tam tikram išryškėjusiam vaidmens tipui). Atrenkant dalyvius atvejo studijai, taip pat vadovautasi visų ar daugelio veikėjų dalyvavimo tyrime kriterijumi siekiant, kad gauti duomenys padėtų giliau ir įvairiapusiškai (remiantis ne vieno asmens suvokimu ir patirtimi) išanalizuoti organizacijos vaidmens specifškumą, skirtumus tarp vaidmenų tipų ir jų įtaką vietos bendruomenėms. Suprantama, nei vienas iš bendruomenių centrų nėra idealūs vieno konkretaus vaidmens pavyzdžiai, kadangi idealieji atvejai yra tik teoriniai. Praktikoje gali persidengti keletas vaidmenų, tačiau kažkuris vienas yra labiausiai dominuojantis.

Atvejų tyrimo rezultatai yra pristatomi remiantis empirinio tyrimo modelyje, jo įgyvendinimo eigoje naudotomis bendruomenės vystymosi proceso dimensijomis: bendruomenės institucionalizacija, bendruomenės socialiniai ryšiai, tinklaveika / bendradarbiavimas, veiklos valdymas. Taip pat, siekiant minimalaus supažindinimo efekto su analizuojama, tyrimu pristatoma vietos bendruomenė, pateikiamas jos profilis, paruoštas analizuojant įvairius dokumentus: žiniasklaidos straipsnius, socialinių tinklų profilius, atvejo tyrimo metu padarytus tyrėjos užrašus ir pastabas, kitą būtiną ar naudingą tyrimui bei rezultatams medžiagą. Laikantis konfidencialumo susitarimo su tyrimo dalyviais, tapatybę, tikslią vietovę, organizacijos pavadinimą galintys atskleisti duomenys neviešinami.

3.6.2. „A“ atvejo bendruomenės centras – derybininkas

Vietos bendruomenės profilis. „A“ atvejo bendruomenės organizacija, esanti Lietuvos pajūrio regione, įkurta 2004 m. Lietuvoje šie metai, kaip jau keletą kartų minėta, bendruomenių organizacijų kūrimosi kontekste yra traktuojami kaip vietos bendruomenių kūrimosi „aukso amžius“ dėl intensyvaus ir gana dosnaus finansavimo nacionaliniu ir ES lygmenimis bendruomeniškumo skatinimui. „A“ atvejo bendruomenės centras atspindi aktyvaus įsitraukimo į bendruomenės vystymosi procesą dalyvį, kuris yra vietos bendruomenės tinklo centras ir kurio veiklos teritorija pasižymi sėkmingu, stipriu vystymosi progresu. Šis bendruomenės centras neturi ypač gilių, ilgamečių bendruomeniškumo ir veiklos tradicijų. Bendruomeniškumas čia pradėjo vystytis drauge su vietos gyventojų požiūriu, sąmoningumu, poreikių pokyčiais, susijusiais su lūkesčiais susikurti geresnes gyvenimo sąlygas, patrauklesnę aplinką sau patiems.

Atvejo analizei ir BC vaidmeniui šioje vietos bendruomenėje atskleisti, kaip ir ankstesniuose atvejuose, buvo pasitelkti įvairūs būdai: interviu su informantais, kurie sutiko dalyvauti tyrime (18 lent.), neformalus pokalbiai su vietos gyventojais, stebėjimas.

18 lentelė. Atvejo „A“ dalyvių demografinės charakteristikos

Informanto kodas	Amžius, metais	Lytis	Išsilavinimas	Sektorius
A1	53	M	Aukštasis	Nevyriausybinis
A2	66	V	Aukštasis	Valstybinis
A3	47	M	Aukštasis	Valstybinis
A4	61	M	Aukštesnysis	Valstybinis
A5	57	M	Aukštasis	Valstybinis
A6	27	V	Aukštasis	Neformalus

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

BC komunikacija su bendruomenė, ypač elektroninėje erdvėje, socialiniuose tinkluose, yra itin aktyvi, savalaikiška, nuolatinė: interneto svetainėje bei socialiniuose tinkluose skelbiami įvyksiantys renginiai, kviečiama į įvairius susirinkimus, projektus, keliones, popietes, posėdžius, taip pat daug dėmesio skiriama BC veiklos viešinimui regioninėje žiniasklaidoje pačių BC narių iniciatyva. Tai leidžia kur kas greičiau sudominti potencialų bendruomenės gyventoją organizacijos veikla bei padėti suprasti – kuo individualus bendruomenės narys savo resursais gali

būti naudingas jos veikoje ir bendruomenei apskritai: „...*pasidomėjau bendruomenės veikla, jos tikslais ir mano galimybėmis joje dirbti, prisidėti prie veiklos plėtros. Ypač gerai išanalizavau įvairią informaciją apie čia įkurtą bendruomenės centrą*“ (A6). Taip pat informacijos sklaida didina pasitikėjimą organizacija, kas bendruomeniškumui kilti ir vystytis yra itin svarbu.

Vietos bendruomenės institucionalizacija. Bendruomenės centro veiklos teritorija apima 7 kaimus, kuriuose bendrai yra maždaug 800 gyventojų. Organizacijos registracijos teritorija laikoma tam tikru vietos centru, kur sukonzentruota didžiausia veiklai reikalinga infrastruktūra ir gyvena daugiausiai ir įvairaus amžiaus gyventojų. Kitos kaimiškosios teritorijos, priskiriamos BC veiklos teritorijai, tuo pasigirti negali.

Kaip jau buvo minėta atvejo aprašymo pradžioje, iniciatyva burtis į nevyriausybinę organizaciją, atstovaujančią vietos bendruomenės interesams, kilo „iš apačios“, t. y. aktyvūs vietos gyventojai, kurie tikėjo bendruomeniškumo prasmingumu ir tokios sutelktos veiklos tikslingumu, rezultatyvumu, tarpusavyje kalbėjosi, diskutavo, kol galiausiai diskusijos ir minčių, nuomonių pasidalijimai peraugo į konkretų veiksma – bendruomenės centro įsteigimą: „*Vykdavo susitikimai, kuriuose diskutuodavome, ko trūksta žmonėms, ką galėtume padaryti savo aplinkoje. Girdėjome apie įsikūrusias bendruomenes kitur, kad galima pritraukti lėšų ir padaryti dar daugiau gerų darbų*“ (A1). Greta to, įkurti organizaciją, atstovaujančią vietos bendruomenės interesams paskatino ir tai, kad, turėdami gražią gyvenamą teritoriją, vietos gyventojai matė ją kaip šeimininkį turtą, kuris netvarkomas, neprižiūrimas nyksta. Galiausiai prie saugumo ir gyvenamos vietos patrauklumo poreikių prisidėjo ir artimesnio kontakto, bendravimo tarpusavyje poreikis ir suvokimas, kad bendruomeniška, kolektyvinė veikla gali tapti jėga, lemiančia gyvenimo kokybės pokyčius norima linkme: „*Žmonės norėjo aktyvesnio gyvenimo, buvo pasiūlgę bendravimo. <...> ...turėjome gražią aplinką, bet ją reikėjo tvarkyti, visur trūko šeimininko, pavieniai žmonės nebuvo jėga*“ (A1).

BC, veiklas pradėjęs nuo pačių paprasčiausių, būdingų besikuriančiai vietos bendruomenei ir joje veikiančiai organizacijai, jas išvystė iki plačios apimties projektų bei verslo, taip pat užmezgta daug bendradarbiavimo ryšių su kitomis tokio pat tipo organizacijomis. Organizacijos vykdomų veiklų paletė yra itin plati ir įvairiapusė: nuo kultūros, sporto renginių organizavimo iki verslo projektų įgyvendinimo. Pagrindiniai BC veiklos tikslai iš esmės ir yra siejami su pilietiškumo, patriotiškumo skatinimu, ugdymu, sveikos gyvensenos propagavimu, užimtumo įvairaus amžiaus ir poreikių vietos gyventojams organizavimo, socialinių paslaugų teikimu bei, kas nebuvo būdinga nei vienam iš anksčiau analizuotų atvejų, – verslumo vietos bendruomenėje skatinimas. Bendruomenės centro vykdoma pilietiškumą skatinanti veikla išreiškiama tiek per tradicijų kūrimą giedant Lietuvos himną Valstybės dienos proga liepos 6-ąją, švenčiant valstybingumui svarbias šventes, tačiau ir ginant viešuosius vietos gyventojų interesus protestuojant: „...*menininkas – verslininkas be mūsų žinios norėjo persikelti iš kito rajono žemę į parko teritoriją. Bendruomenė atstovėjo savo poziciją, <...> parkas dabar visų*“ (A1). Kaip pripažįsta informantai, atstovaujantys „A“ atvejo vietos bendruomenei, didžiausią atsakomybę už gyvenimo sąlygų gerinimą, vietos bendruomenės vystymosi proceso eigą ir progresą prisiima pati bendruomenė, kuri ir

turi lūkestį, kad teritorijos gyvenimo sąlygos atitiktų jų poreikį, ir geriausiai žino, koks tas poreikis yra.

Vietos bendruomenės socialiniai ryšiai. „A“ atvejo bendruomenės centras vienija 86 tikruosius asociacijos narius, mokančius metinį nario mokesį organizacijai. Taip pat svarbu paminėti, kad šio atvejo bendruomenės organizacija disponuoja sandomais darbuotojais, kuo pasigirti gali itin mažai tokio tipo organizacijų Lietuvoje.

Atsižvelgiant į tai, kokią teritoriją apima ir kiek gyventojų vienija „A“ atvejo bendruomenės centras, jo nariais apsisprendę būti vos daugiau nei dešimtadalis visų gyventojų. Tokia tendencija siejama ne tik su tuo, kad vienas kaimas su kitu tarpusavyje nėra linkę bendradarbiauti ar kad BC aktyvusis branduolys gyvena „centrinėje“ gyvenvietėje, kur ir registruota asociacija, tačiau ir su teritorijų demografinė problematika: kai kuriose iš visų BC veiklos teritorijoje esančių gyvenviečių belikę tik „senyvo amžiaus gyventojai“ (A1), kurie bendruomenine veikla užsiimti, į ją įsitraukti nėra linkę, yra pasyvesni pilietinio dalyvavimo prasme, neturi tokią veiklą galinčių paskatinti vietos lyderių: „...žmonės mažiau aktyvūs, susiskaidę, nėra lyderio, <...> atsakomybės nenori“ (A1). Be to, būti bendruomenės nariu „dėl mados“ nėra leidžiama BC valdybos, t. y. vykdoma tam tikra norinčiųjų tapti BC nariais atranka, atsižvelgiant ir vertinant potencialaus nario motyvaciją narystei: „Pradžioje į bendruomenės narius priimdavome visus norinčius, dabar yra šiokia tokia atranka. Žmogus turi ne tik pareikšti norą, bet ir žinoti, kaip jis prisidės prie bendruomeninės veiklos. Bendruomenė yra stipri tada, kai kiekvienas galvoja apie visus ir nebijo savo darbu ar kitokia veikla prisidėti prie bendros gerovės kėlimo ar problemų sprendimo“ (A1). Pastarasis aspektas sutampa su toliau pristatomu „C“ atveju – priklausymas bendruomeninei organizacijai laikomas prestižo reikalu, tam tikra narystė „išrinktųjų“ grupėje, kuri renkasi, diskutuoja, priima sprendimus, užmezga ir plėtoja ryšius. Vis dėlto pastebėta, kad ilgainiui tinklo uždarumas lėmė narių mažėjimą: „Prieš keletą metų turėjome 100 bendruomenės narių, dalis jų emigravo, dalis mirė, todėl skaičius sumažėjo (2017 m. yra 86 nariai, – J. V. past.). <...> Bendruomenė sensta, todėl, gal ir pavėluotai, bet pradėjome raginti į bendruomenę stoti jaunesnius žmones. Vien praeitais metais įstojo šešių jaunų šeimų atstovai“ (A1). Atranka tapant BC nariu atskleidžia tam tikrą prestižo būti bendruomenės „klubo“ nariu aspektą iš norinčiųjų tapti nariais perspektyvos ir savotišką galios išlaikymo požymį iš BC valdybos pusės, kurie siekia minėtą galią sustiprinti kokybiškai, o ne tik kiekybiškai. Būti BC nariu šio atvejo bendruomenėje reiškia ne tik, kad teks duoti, t. y. prisidėti savo ištekliais, resursais, veikla prie kolektyvinės gerovės kūrimo, tačiau taip pat – tai ir apdovanojimas, atlygis už įdėtą darbą, resursus: „Daug renginių, edukacijų, kelionių bendruomenės nariams yra nemokami“ (A1).

Jaunimo per menkas įsitraukimas į nevyriausybines organizacijos darbą kol kas yra vienas didžiausių trukdžių plėtotis organizacijos veiklai dar intensyviau. Bendruomenės centro narių tinklo uždarumas padarė įtaką tam, kad pradeda stigti socialinio kapitalo ir – dar svarbiau – lyderių, kurie ateityje galėtų pakeisti dabartinius bei perimti vietos bendruomenės organizacijos vadovavimą. Minėta problema ilgainiui gali lemti bendruomeninės veiklos, bendruomenės vystymosi proceso

sulėtėjimą ar net stagnaciją ir sunykimą. Todėl šio atvejo BC lyderių suvokimas, jog vietos bendruomenės jaunuosius gyventojus būtina skatinti įvairiais būdais (kelionėmis, galimybe nemokamai naudotis BC verslo teikiamomis paslaugomis ir t. t.), rodo veiklos tęstinumo poreikio suvokimą ir strategijos, kaip tai daryti, turėjimą. Strateginis bendruomeninės veiklos planavimas nėra dažnas šio tipo nevyriausybinių organizacijų veiklos bruožas. Kaip pastebėta šiame tyrime, jis labiau būdingas tiems bendruomenių centrams, kurie priskirtini labiau derybininko vaidmeniui. Tinklo atvėrimas naujiems nariams, siekiant juos „įbendruomeninti“ (ypač – mokyklinio amžiaus bendruomenės gyventojus), laikomas vienu svarbiausių uždavinių, turint tikslą plėsti bendruomeniškumo idėją ir įvairiapusiškai vystyti vietos bendruomenę: „*Nuo mažens dalyvauju įvairiose savanoriškose veiklose...*“ (A6).

Analizuojant vietos gyventojų įsitraukimą į BC veiklą, atvejo analizės metu, analogiškai su kitais atvejų pavyzdžiais išryškėjo vietos bendruomenės lyderio asmenybės, jo individualių požiūrių, vertybių, elgesio bruožų reikšmė vietos gyventojų įsitraukimui į bendruomeninę veiklą: „*Labai daug daro kaimo aktyvas, lyderis... <...> ...vieną bendrą visus vienijančią mintį kaip vėliavą ar kaip žiburį turi įžiebtį žmogus, kuriuo, jei ne visi, tai bent jau dauguma gyventojų pasitiki ir tiki, kad jis gali iš savęs duoti kažką gero, kažką vertingo*“ (A6). Bendraujant su tyrimo dalyviais, buvo pastebėtas ryškus įvardžio „mes“ akcentas bei nuolat pabrėžiama tai, kad net ir individualus darbas BC yra glaudžiai susijęs su kolektyviniu veiksmu, nes bendruomenėje, teritorijoje visi su visais yra susiję: jei ne glaudžiais, stipriais ryšiais, tai bent jau silpnais. O tai reiškia, kad vienaip ar kitaip organizacijos veiklos poveikis paliečia kiekvieno vietos gyventojų buitį, būtį, asmenį ne tik objektyvia, pamatuojama, apčiuopiama prasme, tačiau ir subjektyvia forma, tokia kaip laimė, pasitenkinimas gyvenimu. Tačiau tam, kad kolektyvinis veiksmas apskritai įvyktų, kad vietos veikėjai tam susiburtų, būtinas, kaip parodė interviu duomenys, lyderis, turintis bendruomenės tinklo vidaus ir išorės veikėjų pasitikėjimą, pripažįstamas autoritetu ir pavyzdžiu: „*Kuo stipresnė asmenybė, tuo daugiau gali duoti bendruomenei. Bet turi būti žmogiškas ir mėginti suprasti kiekvieną žmogų. Sugebėti suburti žmones nėra taip lengva, kartais, atrodo, pati galėtum padaryti daug greičiau. Bet kolektyvinis darbas atneša daug daugiau pasitenkinimo. <...> Turi negailėti nieko, negalvoti, ką tu gausi atgal. Turi būti lyderis – vedlys, tik tada ir kiti negailės savo laiko ar resursų. <...> Negali neturėti laiko, nes tada niekas neturės*“ (A1). Pastarąją citatą papildė ir net keletą kartų per visą interviu laikotarpį vienaip ar kitaip pakartota mintis, kuri iš esmės atsako į klausimą, kodėl „A“ atvejo BC laikomas vienu sėkmingiausių bendruomeninės veiklos pavyzdžių savo regione: „*Jeigu imi, reikia ir duoti. Tokiu principu dirbant, visada turi ryšį su žmonėmis ir įstaigų vadovais*“ (A1). Pabrauktas teiginys atitinka tai, kas šiame darbe yra traktuojama kaip tinklaveika – resursų mainai tarp veikėjų, kurie teoriniu požiūriu leidžia aktyvinti vietos bendruomenės vystymosi mechanizmą, veikiantį kokybiškai.

Remiantis bendruomenės centro socialinio kapitalo veikimu, autoritetu, santykiais su partneriais ir šio atvejo tyrimo duomenimis, yra apsprendžiama pačios organizacijos veiklos vertė: „*Jei jie [BC nariai] nerodytų pasitikėjimo kitais bendruomenės nariais, tai nieko ir nebūtų. Pasitikėdami kitais, jie skatina žmones pasitikėti jais ir taip užsisuka ratas įtraukdamas vis daugiau ir daugiau žmonių,*

kuriems rūpi, kaip jie gyvena, kokioje aplinkoje, kiek prasmės tame mato“ (A3). Toks organizacijos sutapatinimas su konkrečiu žmogumi, kaip atskleidė šio darbo tyrimo duomenys, gali duoti ir teigiamą, ir neigiamą rezultatą: tai gali ir pakelti bendruomeninių organizacijų prestižą, jei lyderis pripažįstamas autoritetu, tačiau gali ir labai sumenkinti, jei dėl žmogaus, kuris nepripažįstamas vietos bendruomenėje kaip autoritetas, lyderis, bendruomeninė veikla bus identifikuojama kaip bereikšmė, formali, nenaudinga, nesukurianti jokio rezultato vietos bendruomenei ir t. t. Tokia tendencija fiksuota visų atvejų analizės metu.

Veiklos valdymo dimensija. Ketvirtąjį nevyriausybinės organizacijos vaidmenį iliustruojantis „A“ atvejo bendruomenės centras nuosavų patalpų, kuriose vykdo veiklą, neturi. Organizacijos naudojamos patalpos yra valstybės sektoriaus nuosavybė – kultūros namų patalpos. Asociacijos veiklos valdyme dalyvauja 15-os narių valdyba, išrinkta bendruomenės centro narių. Joje dalyvauja ir visų BC apjungtų vietovių gyventojų interesams atstovauja skirtingų sektorių veikėjai: „...*verslininkai, mokyklos direktorė, bibliotekininkė, ūkininkai, seniūnijos darbuotoja“ (A1).* Toks visų (įvairių) galimų vietos bendruomenės tinklo veikėjų į(si)traukimas į bendruomenės centro valdybą Lietuvos kontekste nėra itin retas atvejis, tačiau pastebėta, kad: 1) valdybos, kaip bendruomenės centro administracinio organo egzistavimas, būdingas tik toms organizacijoms, kurių veikla ypač išplėtotą ir išvystyta (plati ir įvairi paslaugų / veiklų paletė); 2) bendruomenės centre veikianti valdyba – grupė asmenų, sudaryta rinkimų būdu, iš skirtingų sektorių atstovų užtikrina arba sudaro sąlygas egzistuoti, užsimegžti tinklaveikai vietos bendruomenėje.

Analizuojant duomenis, susijusius su šia bendruomenės vystymosi proceso dimensija, „A“ atvejo bendruomenės centras iš kitų atvejų išsiskyrė ne tik aktyvia bendruomenine veikla, tačiau ir tuo, jog užsiima verslu, kam Lietuvoje pasiryžta ne visos vietos bendruomenių organizacijos. Svarbu tai, kad bendruomenės centro veiklos vystymasis vyksta palaipsniui ir kyla iš pačios bendruomenės poreikių, norų bei sąmonės, o ne gavus finansinę paramą iš valstybės per projektinę veiklą: „*Kadangi mes visko norėjome, tai nebuvo galima iniciatyvos užgožti. <...> Mūsų verslas prasidėjo taip pat nuo bendruomenės žmogaus, kuris sugebėjo įtikinti valdybą, o paskui, įtikėję idėja, vystėme ją toliau“ (A1).* Suprantama, projektinė veikla, finansuojama valstybės ir ES struktūrinių fondų lėšomis, šioje vietos bendruomenėje taip pat vykdoma.

Vertinant disponuojamus šio atvejo finansinius išteklius, galima teigti, kad tai viena labiausiai tuo apsirūpinusi organizacija: 2016 m. „A“ atvejo vietos bendruomenės centro pajamos buvo didesnės nei 15 000 Eur. Siekiant BC išlaikyti ir gauti jo veiklai plėtoti reikiamų lėšų, naudojami skirtingi lėšų šaltiniai: tiek nacionalinė valstybės parama, tiek ES fondų projektinės lėšos, taip pat dirbantys vietos gyventojai skatinami skirti 2 proc. GPM vietos bendruomenės centrai ir, žinoma, oficialių BC narių sumokamas metinis nario mokestis bei pačios organizacijos vykdomo verslo uždirbamos pajamos. Dosniausi finansiniai donoriai, kaip ir kitų atvejų organizacijoms yra nacionalinis ir ES skiriamas projektinis finansavimas. Svarbu tai, kad sėkmingai įgyvendinami projektai palengva leidžia šiam BC tapti tokiu savarankišku, koku apkritai bendruomenės centrus ir norėtų matyti valstybės sektoriaus veikėjai: „...*daugeliu atvejų nebereikia prašyti rajono*

valdžios pagalbos, galime daugelį darbų padaryti patys, nes tam turime lėšų“ (A1). Tinkamai panaudotos lėšos ir gebėjimas vystyti veiklą, sukuriant pridėtinę ne tik vizualinę vertę teritorijai, tačiau ir ekonomine prasme, lėmė pasitikėjimo augimą tiek tinklo viduje, t. y. tarp vietos gyventojų, bendruomenės narių, tiek ir su išoriniais (kitų sektorių) veikėjais, teritoriniu principu priklausančiais vietos bendruomenės tinklui: „*Atsirado pasitikėjimas tiek pačiais savimi, tiek mumis patikėjo kiti“ (A1).*

Bendradarbiavimas (tinklaveika). Analizuojant šio atvejo bendradarbiavimo dimensiją, paaiškėjo, kad intensyviausiai šis procesas vyksta su valstybiniam sektoriui atstovaujančiomis įstaigomis, taip pat su kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis, iš jų – su vietos bendruomenių organizacijomis, šis bendradarbiavimas yra glaudesnis dėl veiklos bruožų, patiriamų sunkumų ar problemų vykdant veiklą panašumo. „A“ atvejo bendruomenės centro atstovai partnerystę su valstybinio sektoriaus veikėjais traktuoja kaip papildomumo sąvoka apibūdinamus santykius, t. y. kaip santykius, kurie turi panašius veiklos tikslus, susijusius su gyvenimo sąlygų gerinimu vietos bendruomenėje, tačiau priemonės, kurias taiko vienas ir kitas veikėjas, nesutampa arba ne visuomet dera su siekiamais tikslais: „*Valstybinės įstaigos pirmiausia ką nors padaro, o paskui jau aiškinamės – reikėjo to, ar ne. Nėra susikalbėjimo“ (A1).* Tačiau taip pat pripažįstama, kad valstybės sektoriaus įstaigos kaip partneris vietos bendruomenės veiklose yra reikalingas: „*...be valstybės nebūtų veikla tokia sėkminga“ (A6),* nes būtent valstybės sektorius finansiškai itin paskatino tokių organizacijų kūrimąsi, kas lėmė spartesnę BC raidą, nei ji, tikėtina, būtų buvusi finansuojant veiklą vien gyventojų paramos lėšomis. Pokalbiai su skirtingoms įstaigoms atstovaujančiais tyrimo dalyviais parodė, kad egzistuoja tam tikra trintis ir nevienodas tiek bendradarbiavimas su BC, tiek vaidmens, kurį turėtų prisiimti arba kurį prisiima BC suvokimas. Jei bendruomenės organizacijos atstovai partnerystėje mato kiekvieno partnerio praktinį veikimą, atitinkantį subjekto kompetencijas, tai valstybinės įstaigos atstovai, priklausančios savivaldos įstaigų grupei, norėtų likti pasyviais pagalbininkais, patarėjais: „*...tenka išklausti... <...>, diskutuoti, žodžiu kalbėtis. <...> ...mus kviečia, kreipiasi. <...> ...mes komunikuojame“ (A2).* Kitos valstybės sektoriui atstovaujančios bendruomenės centro partnerės į bendradarbiavimą įsitraukia aktyviau, kelia mažiau sąlygų bei reikalavimų: „*Iki bendruomenės įsikūrimo mokykla ir kultūros namai dirbo kaip dvi atskiros organizacijos. Bendruomenė sugebėjo visas organizacijas apjungti bendrai veiklai“ (A1).* Šiuo metu tai itin produktyvus ir į bendruomenės poreikius nukreiptas bendradarbiavimas, kuris prisideda prie to, jog veikia skatinančiai gyventojų įsitraukimo į bendruomeninę veiklą aspektu: gyventojai prisijungia prie renginių organizavimo, dalyvavimo juose, būna užimti pagal galimybes, atsiranda tarpusavio bendravimas ir pasitikėjimas, saugumo jausmas susipažįstant su bendruomenės nariais, poreikio jaustis kažko didesnio nei artimųjų ratas dalimi patenkinimas. Greta to, švietimo įstaigai atstovaujanti informantė, bendradarbiavime su vietos bendruomenės centru mato galimybę ne tik drauge įgyvendinti projektus ar organizuoti įvairius renginius įtraukiant į juos mokinčius bei mokytojus, tačiau ir pokyčius vietos bendruomenės laisvalaikio leidimo formose. Tokių pokyčių įnešė savanorystės idėjos sklaida vietos bendruomenėje. Įkūrus BC bei pradėjus teikti socialines paslaugas, vystyti verslo projektus, organizuoti įvairaus pobūdžio

renginius, aktuali tapo žmoniškųjų išteklių visoms šioms veikloms problema, kuri iki šiol yra sprendžiama populiarinant viso vietos bendruomenės tinklo narių pagalba savanorišką veiklą.

Labai daug įtakos tam, kad tarp įvairių valstybės sektoriaus įstaigų ir bendruomenės centro vyksta aktyvus bendradarbiavimas turi tai, kad šios nevyriausybines organizacijos steigime bei vėliau jo valdybos veikloje dalyvauja visų įstaigų atstovai. Pastarieji tampa tarpininkais tarp vieno ir kito sektoriaus, tokiu būdu sujungdami atskiras įstaigas į tinklinę veiklą per dalyvavimą BC valdyme. Bendruomenės tinklo veikėjai tampa kur kas glaudžiau susiję, nei vykdytų trumpalaikius projektus ar atsitiktines veiklas. Kitais žodžiais įvardijant, įvyksta procesas, kuris ankstesniuose atvejuose buvo užfiksuotas kaip tas, ko bendruomenėms stinga – „įbendruomeninimas“: „...*bendruomenė čia itin aktyvi, įsitraukusi ir gana atvira. <...> ...ir senas, ir jaunas bendrauja. <...> ...buvome priimti kaip savi ir senbuviai*“ (A6).

Aukščiau minėti požiūrių į bendruomenės centro bei kitų sektorių partnerių bendradarbiavimą skirtumai iš esmės šio darbo tyrime susiję su partnerystės tikslais: vienas požiūris ir atvirumas bendradarbiavimui yra tuomet, kai santykiai grindžiami finansinių injekcijų bendruomenės centrui poreikiu:

„Dirbame kiek įmanoma kartu... Bendruomenė yra valstybės dalis, o mes esame tos valstybės deleguoti administratoriai ir pagalbininkai bendruomenei... <...> jei norime sukurti tiek bendruomenę, tiek valstybę, nereikia išskirti, kad čia mūsų laukas, o čia jau bendruomenės arimai. <...> ...mano misija, vykdant pareigas padaryti dėl bendruomenės viską, kas nuo manęs priklauso... <...> ...bendruomenės ir jos lyderio funkcija – atstovauti savo narių, gyventojų interesams, žinoti, kokie jų realūs poreikiai, kokios bėdos ar džiaugsmi“ (A2).

Negana to, kaip teigė vienas iš informantų, valstybinio sektoriaus įstaigų bei institucijų lūkestis bendruomenių organizacijų atžvilgiu yra visiškas bendruomenių savarankiškumas užtikrinant vietos gyventojų gerovę: „...*tikimasi, kad ateityje valstybinio sektoriaus funkcijas perims tokios nevyriausybines organizacijos kaip bendruomenės*“ (A5). Valstybė, gerinant gyvenimo sąlygas vietos bendruomenėse, yra matoma tik kaip „*pagalbininkas kritiniu atveju*“ (A5). Tokį požiūrį informantas išreiškė turėdamas omenyje būtent konkrečiai „A“ atvejo BC, kuris traktuojamas kaip „*labai išvystęs savo veiklą, užmezgęs kontaktus ir ryšius*“ bei esantis „*to krašto, tos teritorijos gerovės kūrimo*“ lyderis (A5). Tokiu atveju valstybės įstaigos – tiek rajono savivaldybė, tiek vietos seniūnija, mato mažesnę poreikį dalyvauti vietos bendruomenės gyvenime. Ypač tai pasakytina apie rajono valdžios įstaigą, su kuria mažesnę bendradarbiavimo poreikį mato ir šio atvejo BC atstovai. Tačiau kur kas švelnesnis tonas bei draugiškesnis santykių pobūdis tarp bendruomenės centro ir valstybinio sektoriaus įstaigų tais atvejais, kuomet partnerystė grindžiama vertybėmis, t. y. vykdomi bendri kultūriniai, bendruomeniniai, švietėjiški ir t. t. projektai bei veiklos. Vadinasi, bendruomenės centro valdybos sudarymas iš įvairių sektorių atstovų yra itin naudingas pačiai organizacijai, kadangi įtraukia net ir, atrodo, nuošalyje save laikančius partnerius į BC veiklą, supažindina su konkrečiais iššūkiais, savotiškai priverčia dalyvauti bendruomenės gyvenime, kitaip tariant visi veikėjai yra „įbendruomeninami“, tokiu būdu užsitikrinant bendruomenės centro ryšių ir saitų

plėtrą, kokybišką informacijos sklaidą, galios sutelkimą savo rankose, t. y. derybinių svertų kaupimą, siekiant vietos bendruomenės interesų patenkinimo, užtikrinimo, atstovavimo jiems.

Tyrimo ataskaitoje apie partnerystę su privataus sektoriaus atstovais nėra skiriama daug dėmesio ir šiuo tyrimo atveju, kadangi duomenų, rodančių tarp šių sektorių atstovų egzistuojančią glaudesnę nei tik finansinės paramos partnerystę, nebuvo gauta: „*Veršlas, jei juos neliečia, tai padeda tik paprašyti*“ (A1). Šios partnerystės pobūdis yra daugiau vienpusis: bendruomenės centro atstovai prašo paramos, privataus verslo atstovai ją teikia, tačiau nereikalauja ir netikrina rezultato, t. y. kur buvo panaudota suteikta parama. Viena vertus, toks elgesys gali būti traktuojamas kaip didelis pasitikėjimas bendruomenės organizacija. Ypač lyginant šį atvejį su ankstesniais, kuomet privataus sektoriaus atstovai remia BC veiklas itin nenoriai. Šiuo atveju parama suteikiama be didelio įrodinėjimo, kodėl to reikia. Kita vertus, toks elgesys gali būti suprantamas bei interpretuojamas kaip tradicinis verslo nusišalinimas nuo visuomeninės veiklos, kuri jam nenaudinga ir neduoda pelno, todėl yra neįdomi. Šiuo konkrečiu „A“ atveju teisingesnė, remiantis tyrimo duomenimis, yra pirmoji – pasitikėjimo bendruomenės centru – interpretacija.

BC veiklos vietos teritorijoje sukurtas pokytis gali būti trumpai apibūdintas kaip apjungiantis visus vietos tinklo veikėjus lyderis, pagrindinis centras, koordinuojantis vietos bendruomenėje vykstančias veiklas, pokyčius, stebintis poreikius, prisidedantis prie idėjų vystymo ir vietos bendruomenės gyvenimo kokybės, gerovės tiek subjektyvia, tiek objektyvia šio konstrukto prasme, didinimo: „*Iki bendruomenės įsikūrimo mokykla ir kultūros namai dirbo kaip dvi atskiros organizacijos. Bendruomenė sugebėjo visas organizacijas apjungti bendrai veiklai. Turime ne vieną bendrą šventę, padedame vieni kitiems įvairiuose darbuose. Gyventojai tapo atsakingesni, <...> bendrai galėjome spręsti iškilusias problemas. Atsirado daug gražių iniciatyvų. <...> Gyvenvietė žymiai pagerėjo. <...> Sumažėjo arba visiškai išnyko buvę šiukšlynai, žmonės stebi ir saugo savo aplinką*“ (A1). Su tokiais, derybininko vaidmenį atspindinčiais pastebėjimais susidurta beveik visų interviu metu. Net ir mažiau besivystančiose vietos bendruomenėse atsakingumas už savo aplinką ir joje sukurtą pokytį buvo pastebėtas pirmiausiai. Tai reiškia – teritorija, kurioje žmonės gyvena, pradėjus joje veikti BC, tapo savotišku visos bendruomenės kiemu ir atsakomybe kiekvienam asmeniškai rūpintis, kad tame „kieme“ būtų saugu, švaru, tvarkinga, gražu. Pajutę šeiminiškumo vietos bendruomenėje jausmą, gyventojai tampa artimesni ryšių („...mes nesam atskiri pasauliai nei vienas... <...> ...gyvenimas asmeniniu kiemu neapsiriboja“ (A6) ir pasitikėjimo vienas kitu prasmėmis, kas sudaro sąlygas pradėti spręsti sudėtingesnes nei tik aplinkos švarinimas problemas bei generuoti naujas bendruomenės vystymąsi skatinančias idėjas. „A“ atvejo vietos bendruomenės tinklo nariai, pokalbių metu svarstydami apie tai, ar yra naudinga teritorijai, gyventojams tai, kad joje veikia BC, pastebėjo išryškėjusį bendruomenės narių atsakingumą, savarankiškumą ir iniciatyvumą kuriant savo gyvenvietėje gerbūvį: „*Jei anksčiau visi laukė tik valstybės viso, ko gero, tai dabar linkstama tą gerbūvį susikurti savarankiškai*“ (A2); „...bendruomeninė veikla vykdoma šeiminiškai“ (A5). Taip pat svarbiu bendruomenės pokyčių bruožu laikomas pasitikėjimas, kuris auga tarp gyventojų, tokiu būdu užtikrinamas tęstinumas

veiklų, kurios jau pradėtos, ir veiklų, kurios dar tik formavimosi, apie kurias tik diskutuota. Vietos bendruomenės centras šioje atvejo analizėje yra vietos bendruomenės tinklo lyderis, gebantis sujungti, motyvuoti, nukreipti, t. y. išsiderėti sau ir vietos bendruomenei palankius sprendimus, sąlygas su partneriais:

„...čia kaip gyvas feisbukas. <...> ...labai greitai sprendžiame įvairias problemas, nes turime resursų, informacijos kanalus, kur sklinda pinigai, medžiagos, idėjos, žmonės, projektai, daiktai, džiaugsmas, skausmas. Mes keičiamės, dalijamės, bendraujame. Bendruomeniškumas vyksta esamuju laiku. Mes nelaukiame, kad ateis pinigai ir tada kažką veiksime. Mes veikiamė ir jau žinome, kur tiksliai ir kiek, kam bus panaudoti pinigai. Mes planuojame savo ateitį, esame už ją atsakingi. <...> ...mes galime susikurti savo svajonių gyvenvietę, nelaukdami, kol valstybė sukurs ją pagal savo viziją. <...> ...bendruomenės centras – kaip branduolys, prie kurio vienaip ar kitaip jungiasi to branduolio draugai ir ryšiai, o prie jų jungiasi tų draugų ryšiai arba draugai“ (A6).

Esminės šio tinklo agentų bendradarbiavimo sritys, veiklos susikirtimo taškai pateikti 19 lentelėje. Gauti duomenys atskleidžia, jog bendradarbiaujama su daugeliu vietos bendruomenės teritorijoje veikiančių agentų ir tai daroma įvairiose srityse: nuo kultūros iki ūkiniu vietos problemų sprendimo.

19 lentelė. „A“ atvejo vietos bendruomenės tinklo veikėjų bendradarbiavimo sritys

TINKLO AGENTAI	„A“ atvejo bendruomenės centras					
Mokykla						
Biblioteka						
Vietos seniūnija						
Rajono savivaldybė						
Privačios įmonės						
Neformalaus sektoriaus atstovai						
BENDRADARBIAVIMO SRITYS	Edukacija, švietimas	Informacijos mainai	Finansinė parama	Ūkinė veikla	Socialinės paslaugos	Kultūriniai renginiai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Apibendrinant „A“ atvejo BC veiklą ir vaidmenį vietos bendruomenėje, svarbu akcentuoti tai, kad ši vietos bendruomenės nevyriausybinė organizacija buvo sukurta pačių gyventojų iniciatyva. Toks procesas, kalbant apie NVO steigimąsi, laikomas atitinkančiu trečiojo sektoriaus misiją ir viziją, kuomet pilietinės visuomenės formavimasis ir organizavimasis paskatina burtis žmones jų interesų bei lūkesčių užtikrinimo, atstovavimo tikslais „iš apačios“, o ne paskatinus valstybės institucijoms arba vienasmeniškai įsteigus bendruomeninę organizaciją „iš viršaus“. Ši bendruomenė neturi tokių senų ir nusistovėjusių bendruomeniškumo tradicijų, kaip vėliau šiame darbe pateikiamas „C“ atvejo vietos bendruomenės pavyzdys, todėl teritorijos gyventojų interesams atstovaujančios organizacijos veiklos išvystymas iki esamuju metu aukščiausio laiptelio – verslo projekto – gali būti vertinama kaip sėkmingos lyderystės ir atviros visiems veikėjams bendruomenės tinklo atvejis. Tačiau ilgalaikių tradicijų nebuvimas taip pat yra ir privalumas tuo aspektu, kad nereikalinga kaita, viskas kuriama ant to pagrindo, kuris gali būti pavadintas „šiandienos situacija“. Kaip ir anksčiau aptartais atvejais, taip ir šio atvejo analizėje aiškiai galima

identifikuoti lyderio sutapatinimą su organizacija, jos veikla. Svarbus aspektas, turintis reikšmės įsitraukiant į BC vykdomas veiklas savanorystės pagrindais, yra tradicijos, vertybės, patirtis, įgyta socializacijos, auklėjimo, ugdymo procese. Todėl strategija populiarinti bendruomeninę veiklą mokyklinio amžiaus vietos gyventojų tarpe yra svarbi siekiant organizacijos veiklos tęstinumo.

Partnerystės tarp visų ir įvairių tarpsektorinių partnerių vystymas užtikrina bendruomenės centro veiklos efektyvumą, rezultatyvumą ir aiškesnį vystymosi strategijos numatymą. Nepaisant to, kad į bendradarbiavimą ne visi vietos tinklo nariai įsitraukia aktyviai, „A“ atvejo vietos bendruomenėje galima stebėti gana aiškia tinklaveiką (resursų mainymąsi), užtikrinančią vietos bendruomenės vystymosi proceso progresą dėl šiuo aspektu palankių bendruomenės centro užimamų derybinių ir galios pozicijų.

Remiantis „A“ atvejo vietos bendruomenės ir joje veikiančio bendruomenės centro analize, šios nevyriausybinių organizacijos derybininko vaidmenį nusako tokie jam būdingi bendruomenės centro veiklos bruožai:

a) bendruomenės institucionalizacija:

- organizacijos steigimąsi inicijuoja bendruomeniškumo poreikio idėjos „iš apačios“;
- veikla besivystanti, progresuojanti; paslaugų spektras platus, orientuota į visos bendruomenės poreikius;

b) socialiniai ryšiai:

- bendruomeniškumas – ir prestižas, ir socializacijos metu susiformavęs įprotis, gyvenimo būdas;
- savanoriška veikla, dalyvavimo joje poreikis ugdomas, skatinamas ir apdovanojamas;
- organizacija iš dalies atvira nariams į ją ir iš jos judėti;

c) partnerystė:

- vystoma daugiakryptė bendruomenės centro partnerystė vietos bendruomenėje, t. y. neapsiribojama bendradarbiavimu su vienu ar vienos rūšies (sektorius) partneriu (-iais);
- partnerystė grindžiama tarpusavio mainų, derybų dėl interesų užtikrinimo, nuolatinių interakcijų principu;

d) veiklos valdymas:

- bendruomenės centro valdyme dalyvauja valdyba, t. y. valdymas grindžiamas ne vieno lyderio, o demokratiškai išrinktos BC narių iš skirtingų sektorių daugumos nuomone;
- bendruomenės centro veikla turi strateginę (orientuotą į tolesnę nei 1 ar 2 metų ateitį) kryptį bei netradicinius, sumaniai organizacijos veiklai būdingus bruožus (pavyzdžiui, verslo projektai, tvarumas, tinklaveika ir t. t.);
- finansiniai šaltiniai – įvairūs, valstybinė parama mažai pageidaujama, tačiau naudojama.

Kadangi šio atvejo bendruomenės centras turi tam tikrų veiklos bruožų panašumų su „C“ atvejo bendruomenės organizacija, yra svarbu akcentuoti jų

skirtumus taip atskiriant bendruomenės centro – kontroliuojančio tarpininko, ir bendruomenės centro – derybininko, vaidmenis. Vienas esminių ir, tikėtina, svarbiausių skirtumų – strategijos egzistavimas, veiklos vystymosi progresyvumas organizacijos veikloje („A“) ir prestižo bei galios disponuoti informacija aspektas priklausant bendruomenės centro nariams („C“). Organizacijos dalinis atvirumas „A“ atveju leidžia sėkmingiau vystyti bendruomenės centro veiklą. Derybininko pozicija iš esmės yra didesnės galios pozicija lyginant su kitomis, kadangi aktyvios ir įvairialypės tinklaveikos pagalba sutelkiami didesni, reikšmingesni, kokybiškesni svertai būsimiems problemų svarstymams, deryboms dėl palankių sprendimų vietos bendruomenei. Įtaką daro ir BC kūrimosi pamatas, priežastys. „C“ atveju tradicijų ilgalaikiškumas ir didesnės kaitos veiklos vykdyme poreikis stabdo BC vystymąsi, o „A“ atvejo bendruomenės organizacijos kūrimo pamatas, grįstas esamojo laikotarpio vertybėmis ir tendencijomis, nereikalaujantis vertybinių pokyčių, lemia spartesnę ir pačios organizacijos vykdomos veiklos, teikiamų paslaugų pobūdžio vystymąsi. Vertinant „A“ atvejo BC indėlį į vietos bendruomenės vystymąsi, tyrimo vykdymo laikotarpiu derybininko vaidmuo lemia intensyvumą ir inovatyvumą, labiausiai atitinkantį vietos gyventojų poreikius.

3.6.3. „B“ atvejo bendruomenės centras – paslaugų teikėjas

Vietos bendruomenės profilis. Vietos bendruomenė „B“ – viena iš šiaurės Lietuvos vietos bendruomenių. Iš daugelio geografinė situacija panašių vietos bendruomenių išsiskiria ilgamete, aktyvia ir sėkmingai plėtojama bendruomenės centro veikla. Ši NVO įkurta 2003 m. Reikia pastebėti, kad tai padaryta kaimo bendruomenių kūrimosi skatinimo laikotarpiu, žymiu bendruomeninių organizacijų kūrimosi proveržiu visoje Lietuvoje. Atvejo teritorijoje 2011 m. surašymo duomenimis gyveno 247 gyventojai. Pastarojo meto tikslų duomenų nėra, tačiau bendruomenės centro vadovės teigimu, demografinė vietos situacija gerėja, kadangi vyksta gyventojų migracija iš greta esančio miesto į šią kaimo teritoriją, joje kuriamasi, statomi nauji arba įsigyjami ir rekonstruojami jau pastatyti gyvenamieji namai.

Lankantis vietos bendruomenėje, stebint jos aplinką, žmones, pastarųjų elgesį svečių teritorijoje atžvilgiu, matosi savotiška dermė tarp seno ir naujo pastato, namo, tarp ilgaamžio ir jauno žmogaus. Labai aiškiai atsiskleidžia skirtumas tarp miesto (didelės bendruomenės) ir kaimo (mažos bendruomenės) gyventojų, kuris išreiškiamas klausiančiu smalsumu, kas yra atvykėlis? Kodėl jis čia? Pas ką atvyko? Šio tyrimo rėmuose svarbus faktas, kad tyrėjai nuvykus pas BC vadovą į nurodytą susitikimo vietą, šis žmogus jau buvo girdėjęs, kad galimai atvyko tyrėja, kuri domisi šia vietos bendruomene, nes pakeliui pas tyrimo dalyvius, tyrėja lankėsi vietos parduotuvėje. Tikėtina, nėra per drąsu pirmąjį atvejį – „B“ vietos bendruomenę sutapatinti su šeima, kur ryšiai labai glaudūs, pasitikėjimas gana didelis, bendradarbiavimas ir tam tikra prasme atsakomybės jausmas tarp bendruomenės narių intensyvus bei aiškus. Tiriant šį vietos bendruomenės atvejį, buvo apklausti visų teritorijoje veikiančių sektorių atstovai: nevyriausybinių, valstybinių, privataus, neformalaus, kadangi tam buvo sudarytos palankios pačios vietos bendruomenės lyderių aplinkybės bei egzistavo itin didelis įsitraukimas į tyrimą, geranoriškumas

bendradarbiaujant tyrimo duomenų rinkimo procese. Demografiniai duomenys apie „B“ atvejo vietos bendruomenės dalyvius pateikti 20 lentelėje.

20 lentelė. Vietos bendruomenės „B“ atvejo tyrimo dalyvių charakteristikos

Informanto kodas	Amžius	Lytis	Išsilavinimas	Sektorius
B1	72	M	Aukštesnysis	Nevyriausybinis
B2	50	M	Aukštasis	Valstybinis
B3	47	V	Aukštasis	Privatus
B4	32	V	Aukštasis	Neformalus
B5	64	M	Aukštasis	Neformalus

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Turint tikslą nenukrypti nuo empirinio tyrimo modelio ir tikslo, vietos bendruomenės atvejo tyrimo duomenys pateikiami analogiška pirmajai tyrimo rezultatų pateikimo bei interpretavimo seka: pradedama nuo bendruomenės organizacijos steigimosi tikslų ir priežasčių, vietos gyventojų ir sektorių įsitraukimo į BC veiklą, taip pat pristatomi bendradarbiavimo su kitais sektoriais ypatumai, BC veikla, funkcijos vietos bendruomenėje.

Bendruomenės institucionalizacija. Siekiant atskleisti šią bendruomenės vystymosi proceso dimensiją ir bendruomenės centro veiklą joje, informantų buvo teirautasi apie bendruomenės centro poreikio atsiradimą, šios nevyriausybines organizacijos įkūrimo priežastis, jos veiklos pradžią bei dabartį. „B“ atvejo vietos bendruomenės centro steigimąsi, anot tyrimo dalyvių, paskatino kaimo plėtra ir demografinis teritorijos vystymasis, poreikis pažinti kaimynus ir užtikrinti saugumo jausmą bendruomenės nariams: „*Kaimas pradėjo plėstis ir mes nepažinojome vienas kito, net nepasisveikindavome susitikę*“ (B1). Kalbant su BC vadove, ji akcentavo kitus dalykus, dėl kokių priežasčių kūrėsi bendruomenės centras: gyvenimo sąlygų sutvarkymo, tarpusavio santykių gerinimo, tačiau interpretuojant tai bendruomeniškumo, bendruomenės vystymosi proceso kontekste, tokios nurodomos priežastys ir atskleidžia saugumo jausmo poreikio egzistavimą. Kitaip tariant, vietos teritorijoje nebuvo lyderio, kuris prisiimtų visus jungiančio, suburiančio, vienijančio veikėjo pareigas. Šiai misijai pasitarnavo kultūros, tradicijų puoselėjimo, kitų pramogų organizavimas arba paslauga, teikiama bendruomenės centro. Vėliau, bendruomenės narių tarpe atsiradus pasitikėjimui, sanglaudai, bendrumo jausmui, bendruomenės centras ėmėsi kitų paslaugų teikimo, kurios buvo reikalingos vietos teritorijoje: prasidėjo aplinkos tvarkymo darbai, kur pagrindinis veikėjas, organizatorius ir atsakomybę už veiklos vykdymą prisiimantis veikėjas vėlgi buvo ir iki šiol yra bendruomenės centras. Galiausiai veikla ir socialiniai ryšiai, socialinis kapitalas padidintas iki tiek, kad atsirado resursai ir galimybės dalyvauti – projektinėse veiklose, kurios lėmė lėšų pritraukimą, reikalingą bendruomenės centro paslaugų teikimui: teritorijos infrastruktūros tvarkymo darbams, socialinių, edukacinių, švietimo, užimtumo paslaugų vietos gyventojams teikimui. Kaimo bendruomenė ir joje veikiantis bendruomenės centras yra laikomi vienu pavyzdinių bendruomeninių organizacijų ne tik regione, tačiau ir šalies mastu dėl sėkmingai vykdomų projektų, jų pagalba pritraukiamų lėšų vietos bendruomenei ir sėkmingos bendruomeninės veiklos plėtos. Organizacija yra apdovanota padėkos raštais ne tik

vietos savivaldos atstovų, tačiau ir aukščiausiųjų šalies valdžios institucijų vadovų už pavyzdinę vietos bendruomenių veiklą, jos vystymą, paslaugų įvairovės vietos gyventojams plėtrą. Nors tyrimo dalyviai pokalbių metu akcentavo keletą dalykų, kuriuos mato esant bendruomenės centro veiklos tikslais – atstovauti bendruomenės interesams santykiuose su kitais sektoriais, organizuoti renginius bei tvarkyti teritorijos aplinką, tačiau teiginių turinys nuolat koncentruojasi į bendruomeniškumą: veiklos tikslingumas, viena vertus, fokusuojamas į svarbiausius poreikius, tačiau nevengiama, o netgi itin skatinama, kad vieno reikmė taptų daugelio bendruomenės narių reikme bei galimybe veikti, pavyzdžiui, skurstančiųjų negalėjimas nupirkti vaikams kalėdinių dovanų yra skatinamas tapti galimybe įgalintiems šioje srityje dalyvauti bendruomeninėje veikloje savais resursais. Žinoma, bendruomenės centras tampa tuo veikėju, kuris atlieka dovanotojo, šventės kūrėjo funkciją.

Anksčiau minėtų tikslų bendruomenėje siekiama tiesiogiai įsitraukiant į praktinę aplinkos tvarkymo veiklą, skatinant neformalius bendruomenės narius prie to prisidėti, taip pat organizuojant narių susirinkimus bei svarstant įvairius bendruomenei svarbius klausimus, ieškant galimybių padidinti BC veiklos finansavimą, kad tiek veikla, tiek jos turinys plėstųsi. Analizuojant tai, kokia veikla užsiima bendruomenės centras ir kokias paslaugas teikia, interviu duomenys leido išskirti šias veiklų kategorijas:

- aplinkos tvarkymo, infrastruktūros gerinimo darbai: „*įsirengėme krepšinio aikštelę ir pasistatėme bendruomenės namus... planuojame teikti projektą ir atkurti vaikučiams žaidimų aikštelę su sūpynėmis ir kitomis pramogomis*“ (B1);
- socialinės paslaugos: „*Mirus šeimos nariui ar bendruomenės nariui, mes visada gausiai dalyvaujame, atsisveikinime ir „susimetame“ vokelį finansinei paramai. Visada, kas turime automobilius, pavežame vyresnio amžiaus kaimynus ar į balsavimus, ar į bažnyčią, ar į parduotuvę. Žodžiu, tarnaujame vieni kitiems. Pagalba yra pagal poreikį arba kada kreipiasi gyventojas*“ (B1);
- kultūros, tradicijų puoselėjimas: „*Tradicija tapo šv. Kalėdų senelio šventė: dovanėles perka viena verslininkų šeima anonimai kasmet*“ (B1);
- vietos bendruomenės interesų atstovavimas santykiuose su valstybiniais sektoriais: „*Politiniame lygmenyje tenka bendruomenei dalyvauti, <...> vykdėme saugaus eismo projektą, įsijungė rajono policijos komisariato darbuotojai, gavome ir dalijome atšvaitus ir liemenes*“ (B1).
- susirinkimų, svarstymų organizavimas, apklausų vykdymas svarbiais vietos bendruomenei klausimais: „*...iniciatyva yra apsvairstoma komitete, nuomonės protokoluojamos, vykdomos apklausos pasirašant*“ (B1).

Socialiniai ryšiai. Remiantis gautais interviu tyrimo rezultatais bei stebėjimu, galima daryti prielaidą, kad bendruomeninis gyvenimas šiame kaime turi ne tik formalią, tačiau ir praktinę reikšmę bei išraišką. Į BC, šios NVO organizuojamas veiklas vietos gyventojai, net ir nebūdami oficialūs bendruomenės organizacijos nariai, kaip savanoriai įsitraukia dažnai. Ir įsitraukimas nėra tik taip vadinama aktyvi veikla, tačiau ir pasyvi, pavyzdžiui, teritorijos „stebėjimo“ veikla jos saugumo tikslais. Kitaip dar ši veikla perkeltine prasme galėtų būti pavadinta savotiška „Saugia

kaimynyste“. Bendruomenine veikla nėra laikoma tik bendruomenės centro vykdoma veikla ar šios NVO narių teikiamos paslaugos. Siekiant sutelkti vietos gyventojus, atstovaujančius įvairiems sektoriams, bendruomeninė veikla šiuo atveju traktuojama bet kuri bent kiek visuotinai vietos gyventojams naudinga veikla: „*Mūsų veikloje pagalbininkais yra visi – kas gėlę pasodina visuomeniniame plote, kas prie gatvės už savo teritorijos nupjauna žolę, kas prie renginio prisideda: kokia šeiminingė per šventę sriubą verda ir visus maitina... tai ir yra bendruomenės dvasia. Visi nori gyventi tvarkingai ir saugiai*“ (B1).

Vietos bendruomenė „B“ yra viena tų bendruomenių, kuriose skiriama daug dėmesio savanoriškos veiklos ir bendruomeniškumo skatinimui, paraginimui, kvietimui prisidėti, prisijungti, kas, analizuojant visus atvejus, yra vienas iš išskirtinių BC veiklos bruožų, skatinančių bendruomenės vystymąsi: „*...nauji gyventojai gali ir likti naujais, jei jų neįtrauksi į tradicijas, egzistuojančias vietoje, į kurių jie atsikraustė*“ (B4). Vietos bendruomenė, teritorija yra besiplečianti demografinė prasme, todėl naujakurių ir ypač jaunimo, vaikų įtraukimas į savanorišką veiklą yra laikomas svarbia užduotimi, svarbiu BC tikslu, kadangi lemia tradicijų, vertybių, kultūros perdavimą, išlikimą ir skatina gyventojus tapti atsakingais už savo gerovę bei kūrybingai ją kurti: „*Daug dalykų ir problemų dabar sprendžiama organizuotai, ko dar prieš gerą dešimtmetį kaimė trūko. Kai dauguma Lietuvos kaimų miršta, mes kaip tik vystomės, plečiamės... Bendruomeninė veikla tik išibėgėja, nes jaunimas įtraukiamas į bendrą veiklą... Žmonės artimesni ir įtraukti į savo pačių gyvenvietės gražinimą ir gerbūvio susikūrimą. Žmonės mažiau bijo vieni kity*“ (B3).

Tyrimo dalyvių teigimu, gyventojų suvokimas, kam reikalinga, ar apskritai reikalinga bendruomeninė veikla ir vietos bendruomenei atstovaujanti nevyriausybinė organizacija, į šią bendruomenę atėjo labai palengva. Vyresnės kartos gyventojai gana įtariai žvelgia į šią veiklą ir tokio tipo organizaciją, vis tapatindami ją su sovietmečio visuomeninėmis organizacijomis ir turėdami blogų emocijų išgyvenimų, sąsajų su tuo, kas išgyventa. Todėl iš esmės visa bendruomeninės veiklos kūrimosi bei jos vystymo strategija yra grindžiama jaunaisiais arba vidutinio amžiaus vietos gyventojais, neturinčiais neigiamos patirties, susijusios su bendruomenine / visuomenine veikla (21 lent.).

21 lentelė. Bendruomeninės veiklos vystymosi strategijos esmę iliustruojantys teiginiai

Informantas	Teiginys
B1	„ <i>Vaikams yra skiriamas dėmesys didžiausias... Jei mes seni, visko gyvenime matę: ir karo, ir bado, vis dar esam pilni baimės ir nepasitikėjimo kaimynu, draugu ar šiaip kokiu žmogumi, tai jaunimas kitoks – atviresni tie žmonės, linkę padėti, nori būti naudingi</i> “
B2	„ <i>Ypač jaunimas kūrybingas, tai kur jiems leidžiama prisidėti prie bendruomeninės veiklos, kur pirmininkai tikri entuziastai, ten ir bendruomenė veikli, kūrybinga, pati susikurianti sau gerovę ir randanti tam priemones</i> “
B4	„ <i>viskas turi subręsti žmonių viduje, iš jų išaugti. Mes irgi ne iš karto tapome tokia bendruomene, kokia dabar esam. Tam turėjo praeiti laiko, viskas išsigryninti, žmonės savo viduje pirmiausia turėjo išgyventi bendruomeniškumo jausmą, jį perleisti per save, kad suvoktų, kokia to prasmė, koks tikslas ir ką gali duoti savo artimui, savo kaimynui, jaunam, vaikui, senam ar ponui</i> “

Iš esmės gana dažnai pasikartojantis žodis „pagalba“ įvairiomis jo formomis bei itin skatinama savanorystė, siekiant disponuoti žmogiškaisiais resursais teikiant vietos bendruomenei įvairias paslaugas, karitatyvinių veiklos bruožų apraiška šį atvejį leido priskirti labiau paslaugų teikėjo vaidmeniui nei tarpininko, kurio bruožų taip pat galima pastebėti. Į bendruomeniškumą, ypač vietos lyderio, BC vadovo asmenyje yra žvelgiama per pagalbininko, globėjo, užtarėjo prizmę. Tai jokių būdu nėra traktuojama kaip netinkamas vaidmuo bendruomenės organizacijai, o tik vienas iš būdų įgyvendinti bendruomeniškumą, atsižvelgiant į vietos poreikius, tradicijas, gyventojų, lyderio požiūrius, vertybes ir t. t. Jei toks vaidmuo padeda vietos gyventojų „įbendruomeninimui“, socialinio kapitalo plėtrai, tai gali būti kaip viena iš BC pasirinktos veiklos krypčių bei tradicijų bendruomenėje. Tačiau tam, kad vaidmuo būtų iki galo identifikuotas, reikalinga tolesnė duomenų analizė.

Bendruomenės centro veiklos valdymas. Kalbant apie bendruomenės centro infrastruktūrinius, veiklos organizacinius išteklius, „B“ atvejo bendruomenės centras priklauso mažomis arba vidutinėmis pajamomis disponuojantiems bendruomenių centrams. 2016 m. ši organizacija turėjo iki 900 Eur metinių pajamų, iš kurių 780 Eur gauti iš nario mokesčio. Vienintelis aspektas, kuriuo ši vietos bendruomenė turtinga arba gali didžiuotis, yra nuosavas bendruomenės centro pastatas, kurio statyba finansuota iš LEADER projekto lėšų. Taigi nuomos mokėti už patalpas netenka. Sumokami elektros ir kt. komunaliniai mokesčiai, kurių apmokėjimas padengiamas iš nario mokesčio lėšų bei lėšų, gaunamų iš 2 proc. bendruomenei skiriamųjų dirbančių gyventojų pajamų mokesčio. Tokia finansinė BC situacija yra stebėtina ir kelia tam tikrą disonansą tarp to, ką galima matyti vietos bendruomenėje, kaip ji klesti, kokia joje tvarka ir išpuoselėta aplinka, kaip įrengtos BC patalpos ir kokiais metų finansiniais ištekliais disponuojama. Gilintis į šį klausimą labiau, plačiau, siekiant gauti informacijos apie projektines lėšas, tyrimo dalyviai atsisakė nekomentuoti savo sprendimo. Projektinės lėšos – konkurencijos ir pergalės prieš kitas tokio tipo nevyriausybinės organizacijas rezultatas ir tam tikros galios elementas. Tikėtina, dėl šių priežasčių nenorėta tokia jautria informacija dalintis ir ją atskleisti.

Anot tyrimo dalyvių, finansinėje srityje bendruomenės centras susiduria su tam tikra pinigų stygiaus problema, iš kurios kyla ir kitos: ne visuomet įmanoma vystyti BC veiklą taip progresyviai, kaip norėtusi ar koks būtų tikrasis poreikis. Aukotojų, kurie padėtų spręsti šiuos nesklandumus, rasti ir įkalbinti filantropinei veiklai gana sudėtinga. Tiek BC vadovė, tiek informantas iš privataus sektoriaus patvirtino, kad privatus sektorius vengia investuoti į bendruomeninę veiklą, nepaisant to, jog tokioje veikloje mato akivaizdžią naudą vietos bendruomenei, teritorijai: „*Su privačiomis bendrovėmis praeityje labai bendravome, parėmė, bet kiek gali prašyti. Nemalonu būti elgeta, tai stengiamės be labai mirtino reikalo neįgristi jiems*“ (B1); „*Mes iš esmės prisidedame tuo, kad finansiškai paremiame renginius, šventes, kurios vyksta bendruomenės teritorijoje, kurios organizuojamos mūsų bendruomenės pirmininkės, rengiamos vietos organizacijos.* <...> *Kada yra bendruomenės organizacijai poreikis, mes paremiam: pinigais, daiktais, maistu*“ (B3).

Tačiau nutylėta informacija apie projektines lėšas vis dėlto sudaro prielaidas manyti, kad labiausiai pageidaujamas finansinis donoras yra valstybė, kuri kol kas yra tam tikras pajamų garantas, nededant itin daug išmonės, pastangų, iniciatyvų ieškant

kitokio BC veiklos finansavimo. Nevyriausybines organizacijos ir privataus sektoriaus partnerystes (kokia tai bebūtų forma) traktavimas kaip elgetavimas lemia tai, kad netenkama reikšmingo finansinio donoro ir, tikėtina, aktyvaus veikėjo vietos bendruomenės vystymosi procese, kadangi verslas paprastai domisi, kur investuoja ir kokia galima, prognozuojama grąža. Vietoje to, kad verslas būtų angažuotas įsitraukti į vietos bendruomenės tinklaveiką, jo stengiamasi vengti ir pasiliekiama prie tarsi savaime suprantamos valstybės paramos. Prarastas verslo domėjimasis investuoti į bendruomeninę veiklą atima galimybę iš BC užsitikrinti didesnes pajamas, finansinę nepriklausomybę nuo valstybės ir galių persiskirstymo galimybę tarp sektorių, inovatyvių idėjų įgyvendinimo bendruomenėse, siekiant kokybiškesnio teritorijos vystymosi. Pastarasis BC veiklos bruožas taip pat yra priskirtinas prie paslaugų teikėjo vaidmenį atliekančių nevyriausybinių organizacijų. Beje, šis vaidmenį atspindintis požymis yra ir labiausiai kritikuojamas keliant klausimą apie NVO savarankiškumą ir veiklos nepriklausomumą. Visa tai tarsi savotiškai pranyksta valstybės finansuojamos veiklos užsakymų kontekste.

Vietos bendruomenės tinklaveika / bendradarbiavimas. „B“ atvejo bendruomenės centro bendradarbiavimo su vietos bendruomenės tinklo partneriais analizė atskleidė, jog iš esmės, kaip jau buvo minėta ir ankstesnės dimensijos interpretacijoje, labiausiai pageidaujamas partneris yra valstybės sektorius, jo įstaigos. Privatus sektorius traktuojamas ir suvokiamas kaip bankininkas ar kreditorius ištikus ekstremaliai situacijai, t. y. organizacijos biudžete pristigus lėšų. Neformalus sektorius, t. y. vietos gyventojai, kurie nėra BC nariai, identifikuojami, suvokiami dvejopai: viena vertus, tai – galimybė papildyti BC žmogiškųjų išteklių gretas, potencialus socialinis kapitalas, kita vertus, jie yra tarsi objektas ar klientas, kuriam paslaugas teikia bendruomenės centras, besirūpinantis gyventojų poreikiais, nepriteklių kompensavimu ir pan. Tai, ką finansine prasme bendruomenės centrui skiria neformalaus sektoriaus atstovai ar kiek nario mokesčio sumoka bendruomenės oficialieji nariai, yra daugiau simboliška nei reikšminga organizacijos vykdomai veiklai. Dėl šių priežasčių, stengiamasi plėtoti bendradarbiavimą ir palaikyti nuolatinį kontaktą su vietos valdžios įstaigomis (22 lent.).

22 lentelė. „B“ atvejo vietos bendruomenės tinklo veikėjų bendradarbiavimo sritys

TINKLO AGENTAI	„B“ atvejo bendruomenės centras				
Vietos seniūnija					
Rajono savivaldybė					
Neformalus bendruomenės nariai					
Privačios įmonės					
BENDRADARBIAVIMO SRITYS	Informacijos mainai	Finansinė parama	Ūkinė veikla	Socialinės paslaugos	Kultūriniai renginiai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Tiek bendruomenės pirmininko, tiek vietos valdžios įstaigos atstovo manymu, šių dviejų veikėjų bendradarbiavimas yra abipusiai naudinga veikla, kompensuojant trūkumus ir resursų „skyles“, egzistuojančias, atsirandančias vienos ir kitos organizacijos, įstaigos veikloje, susijusioje su bendruomenės vystymosi tikslų siekiu.

BC atstovė bendradarbiavimą su valstybinio sektoriaus įstaigomis pirmiausia traktuoja kaip galimybę gauti finansinę paramą BC veiklai bei kaip vieną iš informacijos, reikalingos vietos bendruomenei, sklaidos kanalų: „*Daugiausia tokia bendrystė duoda finansus. <...> Jei ką nors stipresnio norime padaryti, turime pagalbos sulaukt iš tam tikrų institucijų, dažniausiai per projekcinę veiklą. <...> Seniūnija yra arčiausiai mūsų ir mus daug kas sieja. <...> Mes jaučiamės kaip seniūno pagalbininkai“ (B1).* Bendraujant su pastarąja tyrimo dalyve, pokalbio metu buvo galima aiškiai justi stiprią priklausomybę nuo valstybinio sektoriaus įstaigų ir institucijų geranoriškumo. Momentais prasiverždavo net ir neviltis dėl tokio galios santykių egzistavimo ir jų nelygumo, negalėjimo kažką stipriai keisti, todėl nuolat tarsi save tikindama kartojo, kad nesutarimai ir ginčai yra normalu, kad nepaisant konfliktų, bendradarbiavimas yra geranoriškas: „*Kartais sutariame darniai, kartais visai nesutariame. Bet **stengiamės** nekonfliktuoti ir rasti kompromisą. <...> Sunkumų yra“ (B1).* Paskutiniame sakinyje sąmoningai paryškintas žodis, kuris leidžia daryti anksčiau minėtas prielaidas.

Pokalbis su valstybės sektoriaus atstovu atskleidė aukščiau cituoto tyrimo dalyvio išreikštą padėties beviltiškumo priežastį – valstybinio sektoriaus įstaigų ir vietos bendruomenių organizacijų bendradarbiavimas vyksta pirmiausia ne todėl, kad siekiama visų bendro tikslo (tai tik partnerystės pasekmė), o todėl, kad taip elgtis nurodo aukštesnioji valdžios institucija: „*...nes atėjo įsakymas „iš viršaus“, kad toks bendradarbiavimas turėtų vykti, nes valstybė, europiniai fondai skiria finansavimą bendruomenėms“ (B2).* Tačiau bendruomenės vystymasis matomas kaip viso proceso pasekmė, kuri, valstybės įstaigos atstovo požiūriu, atsirado tarsi netikėtai ir neplanuotai: „*...bendruomenė, žiūrėk, susiorganizuoja, susitaria ir pasidaro, kad vienaip ar kitaip visiems <...> būtų gerai“ (B2).* Be to, valstybės sektoriaus indėlis į vietos bendruomenių gyvenimo sąlygų gerinimą, bendruomenių vystymosi proceso tolesnę eigą, netraktuojamas kaip aktyvi veikla. Tyrimo dalyvės iš valstybės sektoriaus įstaigos teigimu, priešingai nei bendruomenės centro atstovo manymu, valstybės kaip bendruomenių donoro laikas jau baigėsi ir bendruomenės privalo vystytis ir veikti savarankiškai: „*...mūsų misija tokiose bendruomenėse labai menka, <...> mes, kaip valstybinė įstaiga, savo darbą padarėm – subūrėm, sutelkėm, paskatinom bendruomenę. Dabar seniūnija yra kaip patarėjas, bendradarbis ir lygiavertis partneris, sprendžiant bendruomenės problemas, o ne donoras“ (B2).* Lyginant abiejų informančių pasisakymus, galima pastebėti jų atstovaujамų institucijų, organizacijų galios skirtumus BC nenaudai, taip pat skirtingai suvokiamą atsakomybę dėl to, kas ir kiek turėtų būti atsakingas už vietos bendruomenės vystymąsi, kokie kiekvieno veikėjo tikslai. Tai atskleidžia, kad tarp nevyriausybinės organizacijos ir vietos valdžios institucijų konkrečiu atveju egzistuoja papildomumo modelio santykiai. Viena vertus, valstybinio sektoriaus atstovė pripažįsta, kad bendruomenių organizacijos daro didelę įtaką tam, kaip keičiasi gyvenimas teritorijoje, mato ir teigia tame esant didžiulę naudą ir pridėtinę vertę bei pagalbą visai valstybei, ne tik vietos bendruomenei gerovės kūrimo srityje: „*Juk bendruomenių centrai ne tik tam tikram kaimui daro didžiulę įtaką gerovės kūrimo prasme. Iš tų pačių bendruomenių išauga ir išeina tie patys valdžios pareigūnai, Seimo nariai, ministrai. Todėl bendruomeniškumo idėja ir žmonių kūrybingumo skatinimas, jų*

apskritai veiklos dėl savęs pačių, savo gerovės skatinimas yra būtina sąlyga bet kurios visuomenės, valstybės klestėjimui“ (B2). Tačiau aukščiau aptartas atsiribojimas nuo partnerystės gilinimo suponuoja prielaidą, kad valstybinis sektorius partnerystės vystymu nėra suinteresuotas. „B“ atvejuje valstybinis sektorius partnerystėje su bendruomenės centru yra tarsi „didysis brolis“, kuris parems, apgins, pasaugos, kol „mažasis brolis“, t. y. bendruomenės centras, suaugęs ir galės gyventi savarankiškai. Kita vertus, kalbant su informante iš valstybinio sektoriaus, buvo galima aiškiai pastebėti tam tikrą dvilypumą tarp to, ką žmogus jaučia, kokias mintis išgyvena savyje, ir to, ką jis įgarsina, t. y. pasako, išreikšdamas įstaigos, kuriai atstovauja, poziciją. Interviu metu kovoja bendruomenės palaikantis, joms tarsi palankumą jaučiantis asmuo ir valstybės interesams atstovaujantis tarnautojas: „*Mano manymu, bendruomenėms <...> yra keliami per dideli reikalavimai, <...> pertekliniai reikalavimai. <...> ...reikėtų, kad bendruomenėms teikiami projektai būtų lengviau įsisavinami, kad jos būtų skatinamos kurti, o ne atsiskaitinėti ir bijoti būti nubaustos“ (B2).*

Dar vienas svarbus aspektas, pradėjęs ryškėti pirmųjų pokalbių metu ne tik su bendruomenės organizacijos vadove, tačiau ir su formaliais bei neformaliais bendruomenės nariais, o vėliau labai aiškiai atsiskleidęs ir interviu su kitų sektorių atstovais, buvo tai, kad bendruomenės centrą – organizaciją, veikiančią vietos bendruomenėje, tyrimo dalyviai praktiškai tiesiogiai tapatino su šios NVO vadove: tiek kalbant apie partnerystę, bendradarbiavimą, tiek diskutuojant su bendruomenės gyventojais apie jų pačių išitraukimą į BC veiklą. Bendruomenės centras vietos gyventojams ir partneriams iš kitų sektorių yra svarbus tiek, kiek svarbus, kiek ryškus ar nusipelnęs gyvenvietėje pats jam vadovaujantis lyderis (23 lent.).

23 lentelė. BC veiklos sutapatinimą su jo vadovu iliustruojantys teiginiai

Informantas	Teiginys
B2	<i>„...ši organizacija ir jos vadovė yra puikus bendruomenės pavyzdys. <...> Bendruomenės vadovė puikiai organizuoja visos bendruomenės veiklą. <...> Ši bendruomenė <...> yra organizuotumo, pilietiškumo ir gebėjimo dalytis pavyzdys“.</i>
B4	<i>„...turim tokią aktyvią pirmininkę, kuri tiek daug prisideda prie bendruomenės...“</i>
B5	<i>„...pirmininkutė mūsų su visais sutaria, tai ir sutraukia visus aplink save. Ji uždega savo pavyzdžiu, kad reikia eiti ir daryti, jei nori geriau gyventi“.</i>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Pastarasis aspektas sutampa su užsienio mokslininkų Ennis ir West (2014) pastebėjimais ir rezultatais, gautais tiriant bendruomenių vystymąsi, kur taip pat bendruomenės organizacija sutapatinama su per ją arba joje dirbančiais, veikiančiais asmenimis, jų elgesiu su bendruomenės nariais, pastangomis, nuveiktu darbu. Taip pat tiek anksčiau minėtų, tiek ir kitų užsienio mokslininkų tyrimai atskleidė lyties aspektą kaip vieną iš lemiančių veiksnių aktyviai veiklai bendruomenėje vystytis bei pasitikėjimui tarp jos narių augti: moterys lyderės (BC vadovės) pasitikėjimą organizacijos veikla ir bendruomenės narių išitraukimą į ją skatina labiau nei vyrai.

Taigi, siekiant apibendrinti ir konkretizuoti „B“ atvejo bendruomenės centro vaidmenį arba interpretuoti nevyriausybines organizacijos indėlių vietos bendruomenėje, yra svarbu išskirti požymius, pagal kuriuos jai (NVO) yra priskiriamas vienoks ar kitoks vaidmuo. „B“ atvejo vietos bendruomenės centro

vaidmuo, tyrimo duomenimis, gali būti interpretuotas kaip paslaugų teikėjo vaidmuo, remiantis šiais argumentais arba BC veiklos požymiais (bruožais):

a) *bendruomenės institucionalizacija:*

- organizacijos steigimasis inicijuojamas idėjų ir vietos problemų, iniciatyva kyla „iš apačios“;
- veikla, paslaugos labiau vienpusės – labiau karitatyvinio pobūdžio, turinčios socialinių paslaugų bruožų;

b) *socialiniai ryšiai:*

- bendruomeniškumas, kaip saugi ir draugiška kaimynystė, itin skatinamas;
- savanoriška veikla skatinama, gyventojų įsitraukimas į bendruomenės centro veiklą egzistuoja tiek oficialių narių grupėje, tiek ir neformalių;
- priklausymas organizacijai nėra nei būtinybė, nei privilegija, o pilietinio sąmoningumo dalykas;
- organizacija atvira nariams į ją patekti, joje veikti ar iš jos pasitraukti, ypač neformalaus ir valstybinio sektoriaus atstovams;

c) *partnerystė:*

- partnerystė vietos tinkle – vienkryptė, t. y. apsiribojama bendradarbiavimu su vienos rūšies (sektoriaus) partneriais išskirtinai tik finansinių išteklių bendruomenės centro veiklai poreikiu, itin prisirišant prie valstybinio sektoriaus;
- partnerystės su privačiu sektoriumi vengiama, jo atstovai nėra skatinami, motyvuojami įsitraukti į bendruomenės centro veiklą; bendradarbiavimas su nevyriausybiniu sektoriaus partneriais vangus dėl egzistuojančios konkurencijos finansinės paramos srityje;

d) *veiklos valdymas:*

- veiklos valdymas grindžiamas vadovo autoritetu, jo kontaktais, socialiniais ryšiais bei demokratijos principais: vykdomi narių susirinkimai, balsavimai, priimami bendri sprendimai.
- vykdomai veiklai ir teikiamoms paslaugoms stinga planavimo, tęstinumo ir strategijos, kaip bendruomenės organizacija veiks ateityje, kuria kryptimi vystys veiklą.

Nepaisant siekio vystyti bendradarbiavimą vietos bendruomenėje, bendruomeniškumą tarp visų gyventojų, tiek pats bendruomenės centras, tiek ir kiti vietos veikėjai šios nevyriausybines organizacijos veiklą traktuoja kaip „ir vieno lauke kario“ veiklą, t. y. bendruomenės centras identifikuojamas kaip dar viena „įstaiga“, skirta žmogaus reikmėms patenkinti, tačiau su artimesniais ryšiais, draugiškesniu kontaktu, ne biurokratinėmis ar griežtomis taisyklėmis lyginant su kitų sektorių veikėjais. Žvelgiant iš bendruomenės vystymosi koncepcijos perspektyvos, tokių bendruomenių centrų veikla jų darbo pradžioje duoda progresą ir vystymąsi atspindintį rezultatą, tačiau ilgainiui, nekeičiant veiklos pobūdžio, krypties, metodų, tas indėlis mažėja ir vietos bendruomenės vystymasis lėtėja arba net sustoja. Turint omenyje tai, kad „B“ atvejo bendruomenės centras teritorijoje veikia jau 15 metų ir visi reikšmingiausi darbai atlikti per pirmuosius 10–12 veiklos metų, galima teigti,

jog bendruomenės vystymosi procesas šio vaidmens bendruomenės centro teritorijoje lėtėja ir yra vidutinis, kyla realus poreikis pokyčiams, tikslų inventorizavimui, strategijos persvarstymui.

3.6.4. „C“ atvejo bendruomenės centras – kontroliuojantis tarpininkas

Vietos bendruomenės profilis. „C“ atvejo vietos bendruomenė yra viena iš Vakarų Lietuvos krašto teritorijų, pasižyminti išskirtine ilgamete istorine patirtimi. Istoriniuose šaltiniuose jos pavadinimas minimas dar XVI a. Teritorija ypač išsiplėtė ir suklestėjo XX a. antroje pusėje, kuomet vietos žemės ūkio naudmenos buvo išnaudotos gyvenvietės tvarkymui, vystymui, plėtrai. Čia buvo įkurti, pastatyti kultūros namai, mokykla, vaikų darželis, veikė ambulatorija, parduotuvė, vandentiekio bokštas. Iki šiol šioje gyvenvietėje tebėra ir veikia „ambulatorija, paštas, mokykla, darželis, kredito unija, biblioteka, kultūros namai, dabar dažnai vadinami bendruomenės namais, bažnytelė, nuostabaus grožio kavainaitės“ (C1). Be viso to, vietos bendruomenės teritorija turi parką ir nuosavas kapines, kas vietos gyventojų, ypač vyresnio amžiaus, laikoma labai svarbia teritorijos vertybe arba resursu.

Tai ypač žalia, tvarkinga, švaria teritorija besididžiuojanti vietos bendruomenė, kurios kraštovaizdis 2006 m. buvo paskelbtas saugotinu. Iš kitų Lietuvos kaimiškųjų teritorijų ši išsiskiria skulptūrų gausa visoje vietovėje, ko kaimuose, tenka pripažinti, nedažnai galima pamatyti. Šioje teritorijoje kraštovaizdis, architektūros paminklai, statiniai, jų atsiradimas išsivystė palengva iš visų gyventojų, vėliau tapusių bendruomenės nariais, bendros veiklos ir bendro darbo. „C“ atvejo vietos bendruomenė dar pirmojo bendruomenės pirmininko vadovavimo laikotarpiu pasiekė tai, jog XX–XXI a. sandūroje teritorija buvo pripažinta urbanistinio kraštovaizdžio parku. Tai reiškia, kad kraštovaizdis čia išskirtinis, įdomus, netipinis. 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis čia gyveno 892 asmenys. Šiuo metu jų skaičius didesnis ir palengva augantis dėl pastaraisiais metais vykstančios, visoje Lietuvoje gana populiarios miesto gyventojų migracijos į kaimų greta miestų teritorijas.

Į tyrimo dalyvių transkripciją įtraukti keturi giluminiai interviu (24 lent.), susiję su šiuo atveju. Kiti, teritorijoje sutikti informantai nepanoro būti cituojami ar plėstis savo teiginiuose, pamąstymuose, tačiau leido jų pateiktą informaciją panaudoti kaip žinias, praplečiančias informaciją apie tiriamą atvejį, rengiant tyrimo ataskaitą.

24 lentelė. „C“ atvejo tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos

Informanto kodas	Amžius, metais	Lytis	Išsilavinimas	Sektorinė priklausomybė
C1	55	M	Profesinis	Nevyriausybinis/valstybinis
C2	55	V	Aukštasis	Valstybinis
C3	44	M	Aukštasis	Valstybinis
C4	57	M	Aukštasis	Valstybinis

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Vietos bendruomenės institucionalizacija. Bendruomenės institucionalizavimo poreikį šioje vietovėje padiktavo po šalies nepriklausomybės prasidėjęs vietos gyventojų išsibarstymas, atsiskyrimas vienas nuo kito, kaimo infrastruktūros iširimas ir bendrumo jausmo praradimas, kas, bendruomenės lyderio teigimu bei tyrėjos gautų

istorinių dokumentų duomenimis, iki nepriklausomybės buvo ypač puoselėjama ir vystoma, kitaip nei didžiojoje šalies dalyje sovietmečiu:

„Atėjus nepriklausomybei, mūsų miestelio gyventojai nebenorėjo bendrauti, gyveno kiekvienas sau, dingo bendravimas, pasibuvimai kartu ir kultūrinis gyvenimas buvo prigesęs. Mūsų gyvenvietės gyventojai, kaip mes sakome, neturi „šaknų“, vietinių gyventojų likę labai mažai, po karo jie pasitraukė į vakarus, o vietovės buvo apgyvendintos iš įvairių Lietuvos vietų. Sovietiniais laikais (čia) kultūriniam gyvenimui buvo skirtas nemažas dėmesys, atėjus nepriklausomybei viskas subyrėjo. Rajone iš karto buvo išardyti kultūros centrai, veikę seniūnijose, iširo visi saviveiklos kolektyvai“ (C1).

Taip pat viena iš svariausių priežasčių, paskatinusių vietos gyventojus susivienyti ir įkurti jų interesams atstovaujančią vietos bendruomenės organizaciją, buvo nepasitenkinimas vietos valdžia, jos lyderiais, konkrečiai – paskirtu seniūnu ir jo veikla. Sprendžiant iš teigiamų atsiliepimų apie tyrimo metu dirbantį šios teritorijos seniūną („Seniūnas visada turi atsigręžti į žmogų, visada išklausti ir kiek galima jam padėti. Dabar mes turime tokį seniūną“ (C1), ankstesnysis nebuvo itin suinteresuotas vietos bendruomenių bei jų organizacijų vystymosi procesu, nerodė tam palankumo. Kadangi minėtas asmuo jau gana ilgai neina seniūno pareigų, nesiimta giliau analizuoti jo veiklos įtakos vietos bendruomeniškumui.

Greta itin aktyvios šio atvejo bendruomenės centro vykdomos kultūrinės, edukacinės, šviečiamosios veiklos organizacija užsiima ir socialinių paslaugų teikimu vietos gyventojams (25 lent.). Bendruomenės centras bendradarbiauja ne tik su neformalaus sektoriaus atstovais (namų ūkiais, šeimomis), tačiau ir su valstybinėmis įstaigomis, jų tarnautojais, darbuotojais, privačiomis įmonėmis.

25 lentelė. Teiginiai, iliustruojantys BC veiklą ir paslaugas

	Teiginys
Informantas C1	<p>„Kartu su socialinėmis darbuotojomis lankome juos namuose, kviečiamės pokalbiui, mėginame surasti lėšų užsikodavimui, aiškiname ir siūlome vykti į reabilitacijos centrus ir, jei pavyksta įtikinti, padedame jiems nuvykti ten“;</p> <p>„Prašėm gyventojų, kad padėtų jiems (socialinės rizikos šeimoms, – J. V. past.) įsikurti. Gyventojai sunėšė įvairaus inventoriaus, kad galėtų jie apsigyventi. Rudenį ir pavasarį prašome gyventojų, kad tvarkant rūbus, kas nereikalinga, atneštų į savarankiško gyvenimo namus. Ištikus didelei nelaimėi šeimai renkame piniginę paramą“;</p> <p>„Rengiame įvairias šventes, kurios yra jau tapusios tradicinėmis: Vasario 16-oji, Užgavėnės, Kovo 11-oji, teatro diena, mamos diena, vasaros šventė, <...> rudenį vyksta viena kita vakaronė, advento vakaras, krepšinio turnyras „Kalėda“, eglutės įžiebimo šventė ir senųjų metų palydos bei Naujųjų metų sutikimas. Kalėdiniai laikotarpiai lankome vienišus senelius atnešdami jiems dovanėlių, bet svarbiausia jiems yra pabendravimas, pabuvimas su jais“;</p> <p>„Rengiame edukacines programas, kviečiamės įdomius pašnekovus, kuriuos pasiūlo bendruomenės nariai. 2016 m. dalyvavome Lietuvos mažųjų kultūros sostinių judėjime. Šiltuoju metų laiku organizuoju pažintines ekskursijas po Lietuvą ir Europos šalis“.</p>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Kultūrinė veikla sulaukia itin didelio vietos valdžios dėmesio, kuris gausiai aprašomas, nušviečiamas žiniasklaidoje. Tai, suprantama, pasitarnauja ne tik BC žinomumui, jo veiklos viešinimui, kas be galo reikalinga bendruomeninei organizacijai, tačiau ir partneriams iš valstybinio sektoriaus. Bendruomenės centras

šio atvejo teritorijoje yra tarsi tarpininkas tarp visų minėtų veikėjų, kartu atliekantis ir praktinę veiklą – teikiantis paslaugas pagal galimybes ir poreikį. „C“ atvejo BC taip pat aktyvus politikos procesų veikėjas, ginantis bendruomenės interesus santykiuose su valstybiniu sektoriumi: „...*prasadėjus Europos projektam, teko rajono politikam įrodyti, kad turime teisę gauti finansavimą gyvenvietei sutvarkyti. Šiomet (2017 m.) politikai buvo sugalvoję uždaryti bibliotekos filialą – nepavyko. Kreipėmės į Seimo nari, buvusį kraštiečių*“ (C1).

Apibendrinant „C“ atvejo bendruomenės institucionalizavimo aspektą, svarbu pažymėti tai, jog ši organizacija turi, viena vertus, ilgametes veiklos tradicijas ir bendruomeniškumo patirtį, grįstą kelių politinių santvarkų tradicijomis, kita vertus, – tradicijas kurianti iš naujo. Tam įtakos turi vietos lyderio ir pastarojo santykių su kitų sektorių atstovais turinys bei neformalaus sektoriaus atstovų įsitraukimas į organizacijos veiklą, keičiantis bendruomeniškumo pobūdį, tokios organizacijos veikimo viziją ir pan. Bendruomenės centro veikla, jos indėlis, įtaka bendruomenės vystymosi procesui didele dalimi priklauso nuo susiformavusių ir nusistovėjusių per ilgą laiką tradicijų. Esminiai pokyčiai, kuriuos, tyrimo dalyvių teigimu, lėmė bendruomenės organizacijos teritorijoje įkūrimas, tai – bendravimo tarp institucijų, tarp skirtingų sektorių veikėjų pobūdis: „*Pakito bendravimas tarp institucijų, organizacijų įvairių. Pagerėjo labai*“ (C4).

Vietos bendruomenės socialiniai ryšiai. Analizuojant vietos gyventojų įsitraukimą į bendruomeninę veiklą, išryškėjo tai, kad skirtingai nei anksčiau aptartose vietos bendruomenėse, jų atvejuose, šio atvejo bendruomenės centro veikloje yra skatinamas individualumas, kuris galiausiai sukuria bendrą rezultatą: „*Bendruomenėje susibūrę žmonės yra skirtingo amžiaus ir turintys skirtingus pomėgius. Kiekvienas bendruomenės narys dalyvauja ten, kur, jo manymu, jis yra naudingas*“ (C1). Bendruomenės centras šiuo atveju yra tarsi visų veiklų koordinatorius ir tarpininkas, kur susikerta visos vietos bendruomenės veikėjų keliai. Tai – tam tikras mazgas, suvedantis visus veikėjus ir jų resursus į vieną, visa paskirstantį centrą.

Praktiškai visi tyrimo dalyviai (tie, kurių mintys buvo įtrauktos į transkripcijas, ir tie, kurie nenorėjo / nesutiko tapti tyrimo dalyviais, tačiau mielai pasidalijo savo įžvalgomis tiesiog gatvėje, akcentavo, kad esamojo laikmečio bendruomeniškumas yra pakitęs – jis kyla ne iš absoliutaus bendrumo, tačiau pirmiausia gimsta individualioje mąstysenoje, o tik vėliau – socializacijos procese – išauga į bendruomeniškumą: „*Po truputį išaugame sovietinį mąstymą, sovietinį kostiumą. <...> Jaunoji karta – mūsų ateitis. <...> BC prie to labai prisideda. Jie skatina, įtraukia, ugdo jų individualias asmenybes, panaudodami <...> individualumą, išskirtinumą bendruomenės gerovei*“ (C4).

Vietos bendruomenės klestėjimas, bendruomenės centro veikla bei tai, kaip ir kiek vietos teritorijos gyventojų įsitrauks į šios nevyriausybines organizacijos veiklą, tyrimo dalyvių manymu, labai priklauso nuo pirmininko / vadovo asmenybės ir indėlio, todėl tam reikia investuoti daug asmeninės energijos, laiko, dėmesio, pastangų. Tokia aktyvi BC vadovės veikla ir kovingas pavyzdys, tyrimo dalyvių pateiktais duomenimis, lėmė bendruomenės suklestėjimą, tinklaveikos tarp veikėjų atsiradimą, oficialių BC narių plėtrą nuo 40 iki 86. Tyrimo vykdymo laikotarpiu

(2017–2018 m.) bendruomenės centras ir jo vykdoma veikla yra laikoma pavyzdžiu bei prestižo reikalu, tam tikro aukštesnio lygio sąmoningumo standartu tarp vietos gyventojų, kadangi yra pasiektas toks BC autoriteto, lyderio vietos bendruomenėje lygmuo, kada nebereikia skatinti ar įkalbinėti gyventojus prisijungti prie BC veiklos, tapti jos nariais. Šiuo metu situacija yra tokia, kad patys gyventojai yra suinteresuoti tapti BC dalimi ir susieti save su bendruomenės interesams atstovaujancia NVO: „Dabar žmonės ateina ir patys prašosi priimami į bendruomenę“ (C1).

Tai, kad vietos bendruomenės lyderio autoritetas daro didelę įtaką bendruomeniškumo vystymuisi, pasitikėjimo ir socialinio kapitalo augimui, nevyriausybinių organizacijų veikos vystymuisi, patvirtina tyrimo duomenys, gauti interviu metu su skirtingų sektorių atstovais vietos teritorijoje. Lankantis vietos bendruomenėje, joje vykstančiuose renginiuose, šventėse, stebėtas itin gausus ir aktyvus jaunų asmenų (paauglių) įsitraukimas į kultūrinę veiklą. Tai patvirtina ir žiniasklaidos dokumentų turinio analizė. Gausėjant gyventojams, galima vietos bendruomenėje didinti socialinį, ekonominį, kultūrinį kapitalą, plėsti ryšius, megzti kontaktus siekiant vystyti bendruomenės centro veiklą ir gerinti gyvenimą vietos teritorijoje pagal egzistuojančius / išskylančius poreikius. Tačiau svarbu pastebėti, kad bendruomenės narių bendruomeniškumo idėjos plėtrai iniciatyvą rodo ir pirmąjį žingsnį „įbendruomeninimo“ proceso link žengia bendruomenės centro lyderis bei jo nariai, organizacijos atstovai.

Tai, kad bendruomeniškumo procese neišvengiama asmeniškumų, atskleidė šio atvejo tyrimo duomenys. Vietos bendruomenės atgaivinimas, subūrimas į BC veiklą yra traktuojamas kaip itin svarus dabartinio lyderio asmeninis nuopelnas ir įdirbis, davęs pradžią visų vietos bendruomenės veikėjų tinklaveikai teritorijoje: nevyriausybinių, valstybinių, privataus, neformalaus sektorių:

„Man tapus bendruomenės pirmininke, buvo pirmas uždavinys suvienyti, suburti gyventojus, atkurti vykusias šventes, vakarones. Prasidėjus europiniams projektams, stengėmės atnaujinti teritorijos infrastruktūrą. Kai buvau išrinkta bendruomenės pirmininke pas mus buvo kaip atskiras vienetas seniūnija, mokykla, darželis ir bendruomenė. Pirmas mano tikslas buvo apjungti visas šias organizacijas ir dirbti, kurti, rašyti projektus kartu. Per porą metų man tai pavyko padaryti. Dabar mes susirenkam, pasitariam, girdim vieni kitus ir darbai vyksta sklandžiai“ (C1).

Tyrimo vykdymo laikotarpiu einantis pareigas bendruomenės centro lyderis, vadovas būtent save mato, kaip bendruomenės suklestėjimo inspiratorių, iniciatorių ir priežastį: „*tiek, kiek aš atidaviau savęs šitam darbui, turbūt sunkiai į savo vietą ką rasčiau. Viskas, kas vyksta bendruomenėje, priklauso nuo bendruomenės lyderio asmenybės. Daug, visas mano laisvas laikas po darbo yra atiduodamas bendruomenės reikalams tvarkyti. Jeigu kada išeisiu iš pirmininkų, tai, gyventojų manymu, bendruomenės kaime vėl neliks“ (C1).* Bet dokumentų turinio analizė, atlikta tiriant konkrečios vietos bendruomenės situaciją, renkant informaciją apie ją, atskleidė, kiek kitokius aspektus. Pavyzdžiui, daug dėmesio vietos žiniasklaidoje skiriama prieš tai ėjusiam BC vadovo pareigas asmeniui, jam priskiriami bendruomenės suklestėjimo, jos vystymosi progreso nuopelnai. Šį neatitikimą išsiaiškinti, kilusias dilemas išspręsti padėjo pokalbiai su vietos gyventojais, kurie atskleidė minėtų dviejų – buvusiojo ir esamojo – vietos bendruomenės lyderių

atstovaujama interesų skirtumus. Tiek vienas, tiek kitas, anot vietos bendruomenės gyventojų, davė šiai teritorijai ir organizacijai savos pridėtinės vertės, tačiau skirtingai. Pirmasis – palankesnis vietos valdžios atstovams, todėl bendruomenė gana dažnai buvo žiniasklaidos fokuse ir vystymasis vyko pagal sutartus prioritetus tarp valdžios ir vietos bendruomenės atstovų, mažai į procesą įtraukiant neformalius vietos bendruomenės narius (gyventojus). Kitas lyderis į procesą, į bendruomenės organizacijos veiklą įtraukė vietos gyventojus, skatino juos tapti aktyviais savo vietovės, teritorijos šeimininkais, kurie sprendė, kas yra prioritetas, kokia veikla turėtų užsiimti BC, kokios pagalbos ar paslaugų bendruomenei reikia iš valstybės įstaigų bei institucijų, kad visa tai maksimaliai įmanomai atitiktų vietos gyventojų reikiamus lūkesčius. Suprantama, virsmas sukėlė pokytį, o šis – tam tikrų konfliktinių situacijų tarp sektoriinių veikėjų. Tačiau galių stumdymasis reiškia, kad organizacija veikia, kad socialinis kapitalas didėja ir stiprina vietos bendruomenės organizaciją ir vietos gyventojai įsitraukia į bendruomeninę veiklą.

Veiklos valdymo dimensija. „C“ atvejo vietos bendruomenė ir joje veiklą vykdančias BC savo nuosavų patalpų neturi. Tyrimo vykdymo laikotarpiu organizacijos patalpos buvo vietos kultūros namų pastate, kur bendruomenės centrui rajono savivaldybė yra skyrusi vieną kambarį arba kabinetą. Jame „*sudėti bendruomenės pasiekimai, dokumentai*“ (C1). Anksčiau BC vieta buvo seniūnijos pastate, tačiau iškilus ginčui tarp BC ir rajono valdžios dėl komunalinių ir nuomos mokesčių, ji buvo pakeista. Šiuo metu organizacija naudoja patalpas, už kurias nemoka jokių mokesčių ir neturi pasirašę su savivaldybe jokių sutarčių dėl jų (patalpų) naudojimo. To priežastis labai suasmeninta – BC atstovo manymu, teisė naudotis valstybinio pastato patalpomis JAI priklauso už nuopelnus ir indėlį, pastangas dėl bendruomenės gerovės: „*Aš rajono savivaldybės atstovams sakiau ne kartą, kad aš nepasirašysiu jokių panaudos sutarčių, aš tiek veiklos atidavusi be jokio atlygio turiu teisę su bendruomene įeiti į buvusius kultūros namus*“ (C1). Juolab kad analizuojant duomenis apie bendruomenės organizacijos disponuojamas lėšas, jų sumos gana didelės lyginant su kitais analizuojamais BC atvejais – siekia daugiau nei 3 000 Eur per metus (2016 m. duomenimis). Suprantama, visi pinigai (arba didžioji jų dalis) yra projektinės lėšos, skirtos konkrečioms veikloms vykdyti. Vis dėlto, turint omenyje BC vadovės asmenybės savybes, principingumą, tai yra galios pozicijos parodymo, įtvirtinimo kitų sektorių atžvilgiu klausimas.

Analizuojant organizacines priemones, kurios naudojamos BC veikloje, pastebėta, kad itin daug ir informatyviai komunikuojama su vietos bendruomene per socialinius tinklus, viešinama ir platinama informacija įvairiais galimais kanalais: žodžiu, raštu. Pastebėtas itin glaudus vietos gyventojų komunikavimas: jie dalijasi informacija tarpusavyje, bendrauja, įsitraukia į diskusijas, vykdomas veiklas.

Bendruomenės nario mokestis, lyginant su kitomis Lietuvoje veikiančiomis bendruomenių organizacijomis, yra vienas didesnių – 11 Eur metams. 10 Eur metinį nario mokestį yra nustačiusios tik skaitlingos arba veiklą išvysčiusios, išplėtojusios vietos bendruomenės arba pasižyminčios ekonomiškai stipriais vietos gyventojais, pavyzdžiui, „B“ atvejo bendruomenė, kur mokestis į BC sąskaitą mokamas ne kartą per metus, o kas mėnesį po 10 Eur, ir ne tik BC oficialiųjų narių, o visų teritorijos gyventojų. Tiesa, kalbėdama apie narystę organizacijoje, C1 informantė išreiškė

lūkestį, kad ilgainiui bendruomenės nariais turėtų būti visi vietos gyventojai: „Tikiuosi, kad ateityje ateis toks laikas, kad visi turės būti nariais, norėdami išlaikyti gyvenvietę gražią, saugią, patrauklią, turės mokėti kažkokį mokesť“ (C1). Kaip atskleidė atvejo „B“ analizė, toks fenomenas jau egzistuoja praktikoje.

Reziumuojant „C“ atvejo vietos bendruomenės BC veiklos valdymo dimensijos analizę, svarbu akcentuoti, jog infrastruktūra šiuo atveju nevaicina itin svarbaus vaidmens vystantis BC veiklai. Kur kas svarbiau šiuo atveju yra tradicijos ir komunikacija bei neabejotinai vadovo glaudūs kontaktai ir ryšiai dėl atliekamų tiesioginių profesinių pareigų valstybės tarnyboje su šio (valstybės) sektoriaus įstaigomis.

Partnerystės (tinklaveikos) dimensija. Tiriant bendradarbiavimą tarp vietos bendruomenės veikėjų, atsiskleidė tai, kad partnerystė šioje teritorijoje yra išvystyta su visais bendruomenės teritorijoje esančiais sektoriais: „Kai tapau bendruomenės pirmininke, pas mus buvo kaip atskiras vienetas seniūnija, mokykla, darželis ir bendruomenė. Pirmas mano tikslas buvo apjungti visas šias organizacijas ir dirbti, kurti, rašyti projektus kartu. Per porą metų man tai pavyko padaryti. Dabar mes susirenkam, pasitariam, girdim vieni kitus ir darbai vyksta sklandžiai. <...> Bendruomenės namų ūkiai ir verslo atstovai prisideda savo lėšomis, kaimo žmonės ateina į talkas“ (C1). Svarbiausiu partneriu, vystantis bendruomenei, kaip ir praktiškai visose Lietuvos vietos bendruomenėse yra laikomas valstybinis sektorius, iš kurio šias NVO pasiekia tiek nacionalinis, tiek ES projektinis finansavimas. „C“ atvejo vietos bendruomenėje užmegzti partnerystę su visomis įmanomomis įstaigomis, įmonėmis, organizacijomis laikoma būtinybe, kuri „gerina bendruomenės gyvenimą“ (C1), tarnauja resursų mainams, patirties pasidalijimui tarp skirtingų to paties sektoriaus veikėjų. Šio atvejo vietos bendruomenės centras yra identifikuojamas kaip centras arba mazgas, jungiantis ir vienijantis visus veikėjus. Apklausus bei vėliau analizuojant gautus duomenis, lankantis vietos bendruomenėje, bendraujant su jos gyventojais, atstovaujančiais skirtingiems joje veiklą vykdančioms sektoriams, išties atsiskleidė plati tinklaveika: bendradarbiaujama ne tik su seniūnija, ką dažniausiai galima rasti tiriant vietos bendruomenes, tačiau ir su kitais valstybinio sektoriaus atstovais: mokykla, biblioteka. Kitų sektorių atstovai taip pat yra įtraukiami į BC veiklą, bendruomeninę veiklą: kitos nevyriausybinės organizacijos, religinės organizacijos, privačios įmonės ir ūkininkai.

26 lentelė. Vietos bendruomenės veikėjų funkcijų atskyrimą iliustruojantys teiginiai

Informantas	Teiginys
C2	„Mes esam atskira teritorija su atskira funkcija. Bendruomenė atskira. Mes „susieinam“ <...> kiekvienas savo funkcijų ribose. <...> ...visi turim savo funkcijas. Visi ir darome savo darbą“
C3	„Aš konsultuoju, padedu, prisidedu, kiek mano kompetencija leidžia“
C4	„Kiek galime prisidėti prie bendros veiklos, tiek bendradarbiaujame savo kompetencijos ir veiklos galimybių ribose“

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Svarbu tai, kad, viena vertus, visų veikėjų funkcinės sritys yra atskirtos (t. y. kiekvienas veikėjas vykdo savo sektoriui būdingą veiklą (26 lent.), tačiau, kita vertus, jos yra tarpusavyje susijusios, o ta sąsaja tarp visų veikėjų yra bendruomenės centras:

„Bendruomenė [paskatino] visas įstaigas tarpusavyje bendradarbiauti ir apjungti pajėgumus. <...> ...bendruomenės centras – tarsi visos bendruomenės šerdis, apie kurią sukasi gyvenimas, kuris viską koordinuoja ir reguliuoja, atstovi visų interesus ir pasirūpina visais“ (C4).

Vertindami santykių pobūdį neformaliuose pokalbiuose (t. y. pasidalijimai mintimis po to, kai tyrėjos diktofonas jau buvo išjungtas) bendruomenės nariai juos įvardydavo kaip gana nuoširdžius, daugiau ar mažiau atvirus. Komplikuočiausi santykiai vis tik yra ten, kur sprendžiami finansiniai klausimai – su rajono savivaldybe ir vietos seniūnija. Net jei ir kalbama apie abipusį bendradarbiavimą ir palaikymą, konfrontacijos, nuomonių susikirtimo neišvengiama. O ir netiesioginis prisipažinimas, kad su valstybiniu sektoriumi bendradarbiaujama dėl finansinės paramos („Su rajono institucijomis bendrauju todėl, kad man kaimas rūpi kaip ir mano namai, žmonės man tiek pat svarbūs kaip ir mano šeimos nariai, juk saugioje, bendruomeniškoje aplinkoje ir pačiam gyventi smagiau“ (C1) atskleidžia, kad BC nesijaučia iki galo pilnaverčiu partneriu valstybiniam sektoriui. Tikėtina, paramos iš valstybės nebuvimas pakeistų tokį santykį BC galios išaugimo naudai. Tačiau tam organizacijai yra būtina finansiškai stiprėti kitų šaltinių, rėmėjų sąskaita, nes valstybės skiriamos lėšos vietos bendruomenės reikmėms šiuo metu yra svarus indėlis į vietovės gyvenimo sąlygų gerinimo procesą: „Piniginės lėšos daug ką lemia, jeigu jų neliktų, suprastėtų mūsų gyvenvietės aplinka“ (C1).

Įdomu šiame vietos bendruomenės atvejuje pasirodė ir tai, kad sėkmingas bendradarbiavimas tarp visų tinklo veikėjų visiškai netrukdo ir nekelia baimės kovoti su tais pačiais (sąlyginai) veikėjais, su kuriais ir bendradarbiaujama. Tai rodo, kad BC yra aktyvus galių stumdymosi vietos bendruomenėje veikėjas, o ne pasyvus paramos gavėjas, vykdamas minimalią, valstybės finansuojamą veiklą. Tam įtakos, neabejotinai, turi ne tik lyderio veikla ir asmenybė (nors tai išties viena svarbiausių aktyvios BC veiklos priežasčių), tačiau ir istorinė, kultūrinė vietos bendruomenės patirtis, išgyventa ne tik nepriklausomybės laikotarpiu, tačiau dar ir gerokai iki jo. Remiantis Castells (2005) jau anksčiau minėtomis išvalgomis, istorinė tinklo narių patirtis, kultūra, tradicijos turi didelės įtakos tinklaveikai atsirasti, vystytis bei vykti, taip pat ryšiams tarp tinklo narių megztis ir plėstis, kas ir vyksta šio atvejo vietos bendruomenėje.

Bendruomenės tinklaveikos (tarpusavio bendradarbiavimo) schema atspindi atvejo tinklo narius (veikėjus) ir veiklos sritis, kuriose vietos BC bendradarbiauja su kitų sektorių atstovais, esančiais atvejo teritorijoje (27 lent.). Lentelėje galima matyti, kad tradiciškai vietos bendruomenės organizacija intensyviausiai ir, siekdama skirtingų, įvairių tikslų, bendradarbiauja su valstybiniam sektoriui atstovaujančiomis įstaigomis, o iš jų – su seniūnija.

27 lentelė. „C“ atvejo vietos bendruomenės tinklo veikėjų bendradarbiavimo sritys

TINKLO AGENTAI	„C“ atvejo bendruomenės centras					
Mokykla						
Biblioteka						
Vietos seniūnija						
Rajono savivaldybė						

Neformalus bendruomenės nariai						
Privačios įmonės						
BENDRADARBIAVIMO SRITYS	Edukacija, švietimas	Informacijos mainai	Finansinė parama	Ūkinė veikla	Socialinės paslaugos	Kultūriniai renginiai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Tai, kad „C“ atvejo vietos bendruomenės centras plėtoja tinklaveiką ir į bendruomeninę veiklą įtraukia skirtingų sektorių veikėjus, leidžia daryti prielaidą, kad bendruomenės vystymasis ir ateityje turi potencialo progresuoti. Visose 28-iose lentelėje nurodytose veiklose bendruomenės centras, atstovaudamas vietos gyventojų interesams, bendradarbiauja su tinklo veikėjais ir, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes bei resursus bendradarbiauti tam tikrose veiklose, teikia bendruomenės nariams (vietos bendruomenės gyventojams) paslaugas. Šiuo atveju BC tampa ne tik tarpininku tarp atskirų sektorių veikėjų, tačiau ir rišančiuoju mazgu tinklo veikloje, apjungiančiu visus veikėjus. Kiekvienas iš tinklo agentų, įgyvendindamas savo individualias funkcijas pagal veiklos tikslus ir paskirtį, bendradarbiaudamas su BC prisideda prie vietos bendruomenės vystymosi proceso, kadangi, atstovaudamas vietos bendruomenės interesams, užpildo egzistuojantį paslaugų poreikį. Siekiant konkrečiai identifikuoti „C“ atvejo bendruomenės centro vaidmenį vietos bendruomenėje, tiksliausiai šis būtų įvardijamas kaip tarpininko tarp vietos bendruomenėje veikiančių įvairių tarpsektorinių veikėjų ir vietos bendruomenės, siekiant gyvenimo sąlygų gerinimo teritorijoje, vaidmuo.

Privatus sektorius, nepaisant BC lyderio teiginių apie jo aktyvų įtraukimą į bendradarbiavimą, veikia tam tikra prasme „proginium“ įsitraukimo į bendruomeninę veiklą režimu, o ne kaip nuolatinis ir aktyvus bendradarbis.

Bendruomenės centro ir kitų vietos veikėjų santykiuose egzistuoja veikla tam tikromis gana uždaromis kryptimis: iš įvairių sektorių veikėjų (atstovų) į BC, iš BC į vietos bendruomenę (gyventojus) ir atgal. Viena vertus, tai rodo, kad BC koncentruoja savo veikloje tam tikrą galią lemti, kas bus perduota bendruomenei ir ko bus pareikalauta iš partnerių, taip sudarant poreikį neformaliems bendruomenės nariams priklausyti bendruomenės „klubui“ ir tokiu būdu įgyti pranašumą bei savotišką galią likusios bendruomenės atžvilgiu. Kita vertus, tokiu būdu ilgainiui gali būti prarasti užmegzti ir kurį laiką plėtoti kontaktai, informacija gali nepasiekti adresatų arba ja netgi gali būti manipuluojama. Taigi bendruomenės centro – kontroliuojančiojo tarpininko, vaidmuo buvo identifikuotas, remiantis šiais vietos atvejo tyrime nustatytais bendruomenės centro veiklos požymiais:

a) *bendruomenės institucionalizacija:*

- organizacijos steigimasi skatina sektorinę konfrontaciją, t. y. vietos neformaliojo sektoriaus atstovai nėra patenkinti valstybės sektoriaus atstovų veikla teritorijoje;
- veikla ir paslaugų spektras platus, siekiama atitikti ir užtikrinti vietos bendruomenės gyventojų lūkesčius ir interesus;

b) *socialiniai ryšiai:*

- priklausymas bendruomenės centro narių grupei – prestižo ir simbolinės galios, pranašumo kitų vietos bendruomenės narių atžvilgiu aspektas;

- savanoriška veikla – kiekvieno vietos bendruomenės nario, veikėjo asmeninis apsisprendimas ir atsakomybė už bendrą rezultatą;
  - organizacija uždara, į ją patekti gali ne visi norintys, egzistuoja atranka;
- c) *partnerystė*:
- vystoma dvikryptė partnerystė, t. y. bendruomenės centras, prisiimdamas tarpininko tarp visų veikėjų vaidmenį, valdo, koordinuoja ir paskirsto informacijos srautus;
  - siekiama bendradarbiauti su maksimaliu galimu veikėjų skaičiumi, tačiau labiausiai pageidaujamas partneris – valstybės sektorius;
- d) *veiklos valdymas*:
- veiklos valdyme dominuoja vadovas, jo ryšiai, autoritetas;
  - organizacijos veiklos tikslai neturi ilgalaikės strategijos, yra derinami prie disponuojamų resursų bei trumpojo laikotarpio iššūkių;
  - finansinė nepriklausomybė – nėra didžiausia bendruomenės centro veiklos siekiamybė, svarbiau – priėjimo prie kitų veikėjų disponuojamų resursų galimybė.

Tyrimo vykdymo laikotarpiu stebėta vietos bendruomenės situacija ir bendruomenės centro veikla teritorijoje, taip pat egzistuojančios gana gilios, lyginant su kitomis vietos bendruomenėmis, bendruomeniškumo tradicijos, neabejotinai išaugusios iš sovietinio kolektyvizacijos periodo ir jį ideologiškai nugalėjusios, įveikusios, sudaro prielaidas vertinti šio bendruomenės centro vaidmenį kaip tokį, kuris į vietos bendruomenės vystymąsi įneša svarbų indėlį. Ypač turint omenyje pastebėtą faktą, kad bendruomeniškumas, jo tradicijos šioje vietos bendruomenėje akivaizdžiai kinta, dalinai prisitaikydamos prie visuomenės, laikmečio, vertybių ir kt. pokyčių. Pastarasis – kaitos – aspektas tiek bendruomeniškumo praktikų, tiek teoretikų laikomas svarbiu aspektu siekiant sanglaudos, solidarumo, bendrumo jausmų išsaugojimo žmonių tarpe arba bendruomenėse. Tačiau, kitaip nei Vakarų šalių mokslininkų išskirti šio vaidmens bruožai, Lietuvoje jie papildyti kontrolės ir galiose koncentravimo aspektais, kurie išryškėjo tyrimo metu. Tokią tendenciją vėlgi galima interpretuoti kaip jau minėtos sovietizacijos palikimą, kadangi lyderiai augo, ugdėsi, kūrė savo pasaulėžiūrą būtent sovietiniu laikotarpiu. Taigi ilgalaikės bendruomeniškumo tradicijos turi ne tik teigiamų, tačiau ir neigiamų pasekmių, kadangi didelę įtaką daro istorinė patirtis.

3.6.5. „D“ atvejo bendruomenės centras – administratorius

Vietos bendruomenės profilis. Bendruomenė ir joje registruotas bendruomenės centras šio atvejo analizės objektu tapo dėl savo išskirtinumo ir netradicinio veiklos valdymo, požiūrio į bendruomeniškumą lyginant su bruožais, būdingais ir visuotinai sutartais daugeliui tokio tipo nevyriausybinų organizacijų. Tai vienas gana specifinių atvejų, kuris patvirtina bendruomenių organizacijų skeptikų ir kritikų tiesą, teigiančių, kad tokios NVO yra pervertintos, kad jų steigimosi ir veiklos finansinis skatinimas yra valstybės ir ES fondų pinigų švaistymas ir t. t.

Vietos bendruomenės organizacija šioje pietų Lietuvos teritorijoje įkurta 2010 m., kuomet į iš esmės labai seną istoriją turinčią kaimiškąją teritoriją, esančią greta miesto, pradėjo keltis namus čia pasistatę naujakuriai – miestiečiai. Kad tai senas

kaimas, iš pirmo žvilgsnio net ir nebūtų galima suprasti, jei tarp krūmynų ant kalvos nesimatytų aukšto kryžiaus (tiesa, stipriai nusidėvėjusio), žyminčio kadaise čia buvusias kapinaites. Pastarosios – neprižiūrimos ir jau praktiškai visai sunykusios, apaugusios žolėmis, medžiais, krūmais. Išlikę keletas paminklinių lentų fragmentų, tačiau užrašai nebeįskaitomi. Teritorijoje galima aptikti ir senų, sunykusių sodybų vietų, kurias žymi likę seni medžiai ir pastatų pamatų liekanos. Tiesa, keletas tokių sodybų yra atstatytos ant buvusių pamatų ir vėl iš naujo tapusios gyvenamaisiais namais. Vyresnio amžiaus (senjoro) gyventojų kaime nėra nei vieno. Visi, kurie čia šiuo metu gyvena arba artimiausiu metu planuoja gyventi, – ne vyresni nei 45 m. amžiaus. 2011 m. šioje teritorijoje buvo registruoti tik 29 gyventojai. Šiai dienai, vieno iš tyrimo dalyvių teigimu, jų yra daugiau nei 100 ir artimiausiais metais dar padaugės, nes baigiasi kelių šeimų nuosavų namų statybos darbai.

Pirma mintis, pamačius tokį besikuriantį kaimą, buvo klausimas – kodėl? Kodėl čia žmonės perka sklypus, statosi namus, investuoja į tam tikra prasme dykyne tapusį, sunykusį kaimą? Miesto privalumų ir jaunoms šeimoms taip reikalingos infrastruktūros, paslaugų nėra: artimiausia mokykla už maždaug 5 km, mieste, vaikų darželis, poliklinika, ligoninė – taip pat mieste už 5–10 km nuo „D“ atvejo gyvenvietės. Vietoje nėra net menkos parduotuvės. Egzistuoja tik vienas po kito statomi arba jau stovintys modernūs, šiuolaikiški gyvenamieji namai su išpuoselėtomis vejomis ir tvoromis aptvertais kiemais. Susisiekimas su miesto teritorija kiek nepatogus: viešasis transportas pro šalį nevažiuoja, vadinasi, šeimai būtinas bent 1 automobilis. Miesto vandentiekio kol kas taip pat nėra, kabelinė televizija ar šviesolaidinis internetas šios teritorijos nesiekia. Tačiau, tyrimo dalyvių teigimu, nepaisant išvardytų visų aspektų, ši teritorija ją aptarnaujančių rajono savivaldybės įmonių darbuotojų, siuntų tarnybų kurjerių yra pavadinama rajono „žvaigždžių miesteliu“, „žvaigždžių priemiesčiu“. Minėti pavadinimai vietos teritorijai klijuojami dėl gana ekonomiškai stiprių gyventojų, dėl to, jog kai kurie iš jų užima aukštesnes nei vidutinio lygio vadovaujamas pareigas, yra žinomi regione asmenys. Kaip atskleidė atvejo tyrimo duomenys, tokia bendruomenė susiformavo ne atsitiktinai: teritorijoje pardavinėjami žemės sklypai priklauso 2–3 savininkams, kurie juos parduoda tikslingai tam, kad būtų suformuota atitinkama bendruomenė, disponuojanti panašiu ne tik ekonominiu, tačiau ir socialiniu kapitalu. Tokiu būdu siekiama sukurti saugią ir netgi uždara „išrinktąją bendruomenę“, nesimaišančią su „kitokiais“, neatitinkančiais vietos normų, tradicijų, kultūros, gero gyvenimo suvokimo ir t. t. visuomenės nariais. Tokia tendencija sociologiniu požiūriu leidžia daryti tam tikras prielaidas ir apie savotišką, netradicinę bendruomeniškumo formą, veiklą.

Analizuojant bendruomenės centro veiklą, informacijos apie ją tiek žiniasklaidoje, tiek kituose galimuose informacijos šaltiniuose trūko. Egzistuoja vos keli pranešimai spaudoje apie bendruomenės centro vadovo asmenybę, jo nuopelnus (ir ne visuomet tik teigiamus). Taip pat galima rasti vietos bendruomenės organizacijos interneto svetainę, kurioje tik labai skurdi ir menka informacija. Tačiau, turint omenyje anksčiau išdėstytą informaciją, itin įdomu, kas skatina šio atvejo vietos bendruomenės plėtrą, vystymąsi? Kokį vaidmenį tame vaidina bendruomeninė organizacija?

Tyrimo dalyvių, kurie buvo oficialiai įtraukti į atvejo analizę, demografiniai duomenys pateikti 28 lentelėje. Šio atvejo vietos bendruomenėje buvo bendrauta su daugiau nei 10 neformalių ir oficialių bendruomenės narių, tačiau jų pateikta informacija nebuvo įtraukta į transkripcijas ir jie nefiksuoti kaip oficialūs dalyviai, nes tam nedavė leidimo (nesutiko dalyvauti tyrime). Tačiau nebuvo uždrausta tyrėjai naudotis gautomis žiniomis ir informacija apie vietos bendruomenę, neminint to kaip informanto pateiktų teiginių.

28 lentelė. „D“ atvejo tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos

Informanto kodas	Amžius, metais	Lytis	Išsilavinimas	Sektorius
D1	44	V	Aukštasis	Nevyriausybinis/valstybinis
D2	52	V	Aukštasis	Valstybinis
D3	35	M	Aukštasis	Neformalus
D4	39	V	Aukštasis	Nevyriausybinis
D5	42	M	Aukštesnysis	Neformalus

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Tenka pripažinti, kad su bendruomenės centru vadovu susitarti dėl susitikimo buvo gana sudėtinga. Tam, kad tiek tyrimas, tiek pokalbis su bendruomenės centro atstovais įvyktų, tarpininkavo kiti tyrimo dalyviai, ypač – neformalaus sektoriaus (gyventojai) ir oficialūs bendruomenės nariai, valstybės institucijų atstovai. Tiesa, neformalaus sektoriaus atstovai buvo vieni labiausiai suinteresuotų pasisakyti bendruomenės centro veiklos klausimu.

Vietos bendruomenės institucionalizavimas. „D“ atvejo bendruomenės centras turi 13 oficialių, jo veikloje narystės būdu registruotų narių. O bendruomenės teritorijoje tyrimo metu gyvenusių žmonių – bent 10 kartų daugiau. Vis dėlto, kaip paaiškėjo interviu metu, ne visi gyventojai vienas su kitu asmeniškai pažįstami ir žino tikslus vieni kitų vardus ir pavardes. Tačiau yra pažįstami iš matymo, žino, kur vienas ar kitas gyvena, ar apytiksliai kuo užsiima profesinėje veikloje. Tyrimo metu, konkrečiai bendraujant su vietos bendruomenės lyderiu bei kitais bendruomenės organizacijos atstovais, taip pat analizuojant anketoje pateiktus šio atvejo duomenis, buvo identifikuota, kokią veiklą vykdo šio atvejo bendruomenės centras: atstovauja bendruomenės interesams santykiuose su vietos savivaldos įstaigomis. Tačiau, tiriant giliau bei pasitelkiant dar ir vietos bendruomenėje vykstančių procesų stebėjimą pagal galimybes, vis dėlto pradėjo aiškėti, kad šio atvejo NVO veikloje yra ir kitokių, nei interviu metu pateikia informantai tikslų bei teikiamų paslaugų: vietos teritorijos infrastruktūros tvarkymas, gerinimas. Tačiau problema ta, kad su vietos gyventojais per mažai komunikuojama, derinami tikslai, kurių siekti užsibrėžusi / ar turėtų būti užsibrėžusi organizacija. Egzistuoja problemos, kurioms spręsti organizacijos lyderis ir nariai visiškai neskiria laiko, dėmesio ir energijos: tai – kokybiškesnio komunikavimo su vietos gyventojais problema, informavimo apie BC veiklą stygius, motyvavimo / kvietimo įtraukti į organizacijos veiklą nebuvimas. Minėtos problemos yra minimos vietos bendruomenės gyventojų, kurie nėra asociacijos nariai, tačiau norėtų / pageidautų jais tapti, bet nėra tikri, kad bendruomeninė organizacija veikia ar kad vykdo kokią nors kitokią veiklą nei visuotinis gyventojų rinkliavų

surinkimas vietos infrastruktūros gerinimo finansavimui. Pastarąją situaciją ir įvairias tyrimo dalyvių interpretacijas apie tai, kokią funkciją atlieka / turi atlikti BC, lemia aktyvios komunikacijos tarp nevyriausybinių organizacijos ir vietos gyventojų stygius.

Analizuojant „D“ atvejo vietos bendruomenėje veikiančią nevyriausybinių organizaciją, susidurta su tam tikromis dvejonėmis dėl tyrimo tautos tikslingumo ir teisingumo. Viena vertus, tarsi nederėtų apskritai tokios vietos bendruomenės imti kaip pavyzdžio, atspindinčio bendruomenių organizacijų veiklą, nes jis radikaliai kitoks nei visi ir net kitoks nei tradiciškai įprasta matyti aprašomus vietos bendruomenių organizacijos veiklos ir vaidmens atvejus. Tačiau, kita vertus, būtent tokio atvejo analizė padeda suvokti, kad vietos bendruomenėse veikiančios organizacijos ne būtinai yra tipinės, klasikinės bendruomenių organizacijos, grįstos pasitikėjimo, solidarumo, vertybių, kolektyvinio veiksmo ir t. t. jausmais, tikslais ir siekiais. Būtent šio atvejo BC tipas aiškiausiai atskleidžia skirtumų tarp to paties pobūdžio organizacijų egzistavimą. Be to, bendruomenių organizacijų įvairovės egzistavimas atspindi ir pačios visuomenės, jos poreikių, mąstymo ir t. t. įvairovę.

Tyrimo duomenimis, šio atvejo vietos bendruomenės institucionalizacijos iniciatyva kilo iš iki šiol organizacijai vadovaujančio asmens bei pačių pirmųjų teritorijos gyventojų siekiant kelių tikslų: priversti seniūniją rūpintis ir prižiūrėti vietos gatvių infrastruktūrą ir vienyti gyventojus, skatinti bendruomeniškumą. Itin abstraktu tuomet, ypač nekonkretu ir dabar. Kad organizacija veikia, atskleidžia finansinės įplaukos į jos sąskaitą, kurios kasmet, anot BC lyderio, tik didėja. Tačiau paslaugų teikimu, sufokusuotu į vietos bendruomenę, kaip yra įprasta matyti kituose atvejuose, šiame nėra. Bendruomenės institucionalizacijos aspektas yra gana problematiškas. Interviu metu gauti duomenys bei dokumentų analizė, rengiantis atlikti interviu, kėlė be galo daug klausimų apie tai, kodėl šioje organizacijoje per 10 jos veiklos metų neįvyko visiškai jokio progreso, jokio pokyčio, išskyrus laipsnišką finansinės gerovės kilimą? Kokia nauda vietos bendruomenei iš simbolinės organizacijos? Į šiuos ir panašius klausimus padėjo atsakyti tolesnių dimensijų analizės.

Vietos bendruomenės socialiniai ryšiai. Šio atvejo analizėje ypač socialinių ryšių dimensijos aspektu itin daug informacijos buvo gauta bendraujant su neformaliais vietos teritorijos gyventojais, kadangi jų požiūris atskleidė bendruomenės susisluoksniavimą, susiskaldymą į senus ir naujus gyventojus, taip pat požiūrių skirtumus į tai, kas yra ar ką turėtų veikti bendruomenės centras bei jai vadovauti išrinktas (o šiuo atveju pats save paskyręs) asmuo. Takoskyros tarp tyrimo dalyvių atsiranda iš esmės bendruomeniškumo ir bendruomenės centro veiklos suvokime. BC atstovaujantys informantai šią organizaciją mato kaip juridinį vienetą, veikėją juridškai atstovaujantį vietos teritorijos gyventojų interesams valstybės sektoriaus įstaigose. Neformalus vietos bendruomenės nariai bei valstybinio sektoriaus atstovai tik tokią BC funkciją, paskirtį laiko mažai ką bendro turinčia su bendruomenine veikla (29 lent.).

29 lentelė. Požiūrių į BC veiklą takoskyrą iliustruojantys teiginiai

Informantas	Teiginys
-------------	----------

D1	<i>„Nebuvo kažkokių didelių tikslų, kokių nors užmojų, siekių. Tik tiek, kad kai esi organizacija, lengviau kalbėtis su įvairiomis institucijomis“.</i>
D2	<i>„Tegu geriau bendruomenę labiau buria ir užsiima tiesioginiu darbu – koki festivalį pasiorganizuoja. Ne <...> visuomenininkų reikalas kelius tiestis. Tegu šoka, dainuoja, mezza ir nesikiša į valstybės reikalus“.</i>
D4	<i>„... jei yra poreikis, bendrauja su valstybinėmis įstaigomis kaip atstovas mūsų visų. Pagrindas tos organizacijos – tvarkyti reikalus su savivaldybe dėl infrastruktūrinių reikalų“.</i>
D5	<i>„Jei laikytume bendruomenine veikla kelių kaimynų <...> susirinkimą <...> pažaišti, tuomet taip, tai bendruomeninė veikla. Bet jei bendruomenine veikla laikytume viso kaimo susibūrimą, <...> veiklos, kuri apjungtų gyventojus, vykdymą, <...> tada bendruomenė čia jokios veiklos nevykdo“.</i>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Nepaisant BC lyderio interviu metu išreiškiamų minčių apie bendruomeniškumo stoką vietovėje, kaltinimų gyventojams neturint intereso jungtis į bendruomeninę veiklą, kiti tyrimo dalyviai pasidalija mintimis apie bendruomeniškumo, bendros veiklos poreikį: yra noras būti naudingam, poreikis kažką iš savęs duoti bendruomenei, kurioje gyvenama, siekis sukurti patrauklią, saugią, klestinčią gyvenvietę. Iš bendruomenės centro nariams nepriklausančių vietos gyventojų kyla poreikis, susijęs su labiau tradiciniu bendruomeniškumu, socialinių ryšių plėtojimu, socialinio kapitalo didinimu, savanoriška veikla, kurie galiausiai veda į pokytį, susijusį su bendruomenės vystymusi, progresu, spartesniu gyvenimo sąlygų teritorijoje pokyčiu. Tačiau egzistuoja priežastys, dėl kurių neįvyksta sutarimas dėl bendruomeninės veiklos teritorijoje. Analizuojant tyrimo dalyvių interviu metu pasidalytas įžvalgas, paaiškėjo, jog greta kitų, viena pagrindinių bendruomeniškumo stygiaus arba, tiksliau – netradicinio BC vaidmens, egzistavimo priežasčių – lyderio asmenybė. Jei vietos gyventojai tik tarp kitko, daug nekomentuodami ir nesiplėsdami užsimena, kad bendruomenei būtų gerai naujas pirmininkas, nes šis nelaikomas tinkamu būti vietos bendruomenės lyderiu (*„kol kaimas nepradės bruzdėti, <...> ko gero, ta mūsų bendruomenė taip ir liks su tuo pačiu pirmininku“ (D3)*), tai interviu su minėtu tyrimo dalyviu (BC vadovu) metu to priežastys atsiskleidė kur kas aiškiau: itin ryškiai dominavo vienaskaitinis asmeninis įvardis „aš“, kurio praktiškai nebuvo pirmojo atvejo pokalbio su BC lyderiu metu, kuomet buvo kalbama apie BC veiklą, apie vietos bendruomenės problemas ir pasiekimus: *„...pritraukti į bendruomenę sunkiau, nes gyventojų daugiau ir jų nuomonės nelabai sutampa su mano nuomone, mano siūlymais“ (D1)* (daugiau pavyzdžių – 30 lent.). Tokių ir panašių požiūrių į bendruomeniškumą viso tyrimo metu atsiskleidė itin mažai.

Įvertinant tai, jog vietos bendruomenės organizacijos veikla ir jos sėkmė, vietos gyventojų ir veikėjų iš kitų sektorių palankumas, pasitikėjimas organizacija priklauso arba yra glaudžiai siejamas su lyderio, vadovo asmeniu, jo autoritetu, elgesiu, komunikacija su vietos gyventojais ir išoriniais veikėjais, labai natūralu, kad „D“ atvejo bendruomenės centras yra itin uždaro tipo organizacija, į kurią įsilieti naujiems nariams gana sudėtinga. Be to, ji neskatina savanoriškos veiklos, nevykdo vietos gyventojų „įbendruomeninimo“ proceso, kas suartintų bendruomenę, paskatintų bendradarbiavimą, veiktų kaip stimulus atsirasti tinklaveikai teritorijoje bent tarp nevyriausybinių, neformalaus ir valstybinio sektoriaus įstaigų. Savotiško mini tinklo, kurį sudaro BC nariai, uždarumas, komunikavimo kanalais sklindančios informacijos

skurdumas užkerta kelią resursų mainams. Vietos bendruomenės organizacija traktuojama kaip tam tikras „išrinktųjų“ ratelis, kuriam priklausyti viena vertus, prestižo reikalas, kita vertus, simbolinis, niekuo neįpareigojantis, pasekmių neturintis veiksmas.

30 lentelė. Bendruomenės centro vadovo komentarų su įvardžiu „aš“ pavyzdžiai

	Teiginys
Tyrimo dalyvis D1	<p>„...aš <...> pasiūliau įkurti tokią organizaciją“;</p> <p>„Tariausi su savivaldybe“;</p> <p>„Aš noriu, kad visi kaip draugai, geri kaimynai, kad kažkaip šeimyniškai visi būtume“;</p> <p>„Aš daugiau nesiplėšysiu“;</p> <p>„Pradėjau šitoj košėj murkdytis“;</p> <p>„...aš visur turiu pažįstamų“;</p> <p>„Aš pasiūliau, gyventojai patyli“;</p> <p>„Ariu čia, o padėkos jokios“;</p> <p>„galvoju, kad nėra ko <...> save nuvertinti“.</p>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Kaip jau minėta kalbant apie bendruomenės institucionalizaciją, nevienodas organizacijos tikslo, paskirties ir sukūrimą padiktavusio poreikio būtent šioje teritorijoje interpretavimas sudaro sąlygas labiau plėtotis anonimiškumui tarp bendruomenės narių nei augti bendruomeniškumui. Pavyzdžiui, tyrimo dalyvis, kuris BC identifikuoja kaip kaimo interesams atstovaujančią organizaciją santykiuose su valstybės įstaigomis, kitokio tipo veiklą (bendrą švenčių paminėjimą ar susibūrimus) traktuoja kaip tiesiog kaimynišką, draugišką ir savaime suprantamą santykį tarp vietos gyventojų, o ne BC veiklos uždavinį. Tyrimo dalyviai, į bendruomenės centro veiklą žvelgiantys komunitariniu žvilgsniu, pasigenda likusiųjų, t. y. neformalių vietos bendruomenės narių „įbendruomeninimo“, įtraukimo į veiklą, paskatinimo tapti oficialia organizacijos dalimi: „Man bendruomenė – tai vieningumas, tapatumas, bendrumas, tradicijos, artimo meilė, kontaktas, pagalba ir pasitikėjimas. Bendruomenė yra žmonės, jų patirtis, jų išgyvenimai, jų tradicijos, jų vieningumas. <...> Daugiau pats pirmininkas turėtų bendrauti su gyventojais. Ypač – naujakuriais. <...> bendruomenė, toks vaizdas, kad jau prarado įkvėpimą ir apsiriboja tais pirmaisiais čia atsikrausčiusiais gyventojais, nebesirūpina „įbendruomeninti“ naujuosius“ (D5).

Bendruomenės centro vadovas ir vienas iš oficialių asociacijos narių naujų teritorijos gyventojų įtraukimo (arba jų neįsitraukimo) į BC veiklą būtinybės (arba problemos) visiškai nemato: „...kas nori, prisijungia prie bendruomenės, kas nenori – nenori. <...> ...naujakuriams reikia iš pradžių kojas apšilti, o paskui kontaktuoti. Mes ne prieš juos. Mes tik nenorim jų spausti“ (D4); „...turim 13 oficialių narių. Kiti nariais tapti nepareiškė noro. Per daug tai ir nekviečiu. <...> Kodėl kiekvieną reikia traukti ar stumti? Niekam niekas neįdomu“ (D1). Pastaroji citata atskleidžia minėtą susiskaldymą ir tam tikrą hierarchijos tarp senbuvių ir naujakurių egzistavimą, ypač žodžiai: „...naujakuriams reikia iš pradžių kojas apšilti, o paskui kontaktuoti...“ (D4). Tuo pasakyta itin daug: pirmiausia reikia nusipelnyti būti priimtu, uždirbti, įgyti pasitikėjimą, o tik po to siekti „privilegijos“ būti bendruomenės nariu. Tačiau ne visi vietos gyventojai bendruomeniškumą supranta taip pat. Netgi atvirkesčiai – naujakuriai

ar neseniai gyvenantys teritorijoje gyventojai įsitraukimo į bendruomenės centro veiklą pakvietimo laukia iš BC lyderio kaip savaime suprantamo gesto, tradiciškai būdingo bendruomeninėms organizacijoms: „...pasikalbėjimo apie bendras kaimo problemas tikrai norėtusi. Gal ir aš prisidėčiau kuo nors. Nes taip lįsti „į eterį“ nei iš šio, nei iš to nepatogu“ (D3); „...norėčiau, kad pirmas žingsnis būtų žengtas bendruomenės pirmininko, jei jau jis traktuoja save tam tikra prasme – lyderiu“ (D5).

Viena vertus, būtų galima daryti prielaidą, kad ši vietos bendruomenė yra tiesiog gyventojų grupė, priversta arba apsisprendusi gyventi konkrečioje teritorijoje, ir nieko bendro arba to, kas rodytų joje esant ar bent atsirandant bendruomeniškumą, nėra. Ypač turint omenyje BC vadovo skeptišką požiūrį į vietos gyventojus, į teiginius, kad jie nesuinteresuoti bendruomeniškumu:

„Iš pradžių, kai entuziazmo buvo daugiau, gyventojų – mažiau, norėjosi, kad visi būtume kaip vienas kumštis. Kalbėdavomės, rinkdavomės į bendrus pasitarimus, ko dar kaimui reikia, kaip padaryti patogesnę gyvenimą. Bet kai paskutinius 3 metus atsikraustė didžiausia dalis naujų gyventojų, kažkaip viskas liko tik el. pašte ir toje mūsų interneto svetainėje, kuri irgi menkai vystosi. Esam tie keli patys pirmieji gyventojai entuziastai. Tai tik 3 namai iš viso kaimo. O kiti neprisideda ir nedalyvauja bendroje veikloje. Susimoka, jei kokį ženklą nusprendžiam pastatyti ir nieko daugiau nenori žinoti. Pernai (2016 m., – J. V. past.) dar ir gretimo kaimo bendruomenės organizuotoje vasaros šventėje sudalyvavom. Šiemet jau net nekalbinau. O man irgi vienam nelabai reikia. Kvietėm, ką sutikom, susiburti Jonines švęsti. Bet atėjom tik tie patys trijų namų gyventojai“ (D1).

Tačiau, kita vertus, būtina įvertinti tai, kad vietos bendruomenė yra besikurianti, kasmet pasipildanti nuo kelių iki keliolikos naujų gyventojų, kurie tik pradeda tapatintis su nauja bendruomene, kurie bando suprasti „žaidimo taisykles“ joje, siekia identifikuoti savo vietą bei paskirtį, vaidmenį tarp kaimynų. Šis aspektas daro didelę įtaką įvairių takoskyrų atsiradimui suvokime, kas yra bendruomenė ir kokia ji turėtų būti, kokias funkcijas turėtų vykdyti teritorijoje veikiantis bendruomenės centras. Ypač svarbi tokioje bendruomenėje asociacijos lyderio, kitų organizacijos atstovų pozicija, kurią jie užima naujakurių atžvilgiu. „[bendruomeninimas“ šiuo konkrečiu atveju duotų itin gerų dividendų, ypač kai įtrauktais, priimtais į bendruomenės narius pageidauja būti ir nesantys nariais gyventojai. Tikėtina, jog vangus socialinių ryšių plėtojimas, o tiksliau jų plėtojimosi palikimas savieigai, tam tikru kritiniu vietos gyventojams momentu sukels nepasitenkinimą ir įvyks organizaciniai pokyčiai bendruomenės centro veiklos valdymo, krypties, paskirties srityje.

Veiklos valdymo dimensija. „D“ atvejo bendruomenės centras atstovauja toms bendruomenės organizacijoms, kurios neturi ne tik nuosavų – bendruomenei priklausančių – patalpų, tačiau jų neturi apskritai. Organizacija yra registruota jos vadovo gyvenamosios vietos adresu, o susirinkimai (gyvai vykstantys nuo 1 iki 3 kartų per metus) vyksta pagrindinėje gyvenvietės sankryžoje. Taip renkamas pavasarij, atšilus orams, vasarą ir pagal poreikį kitais metų laikais. Kaip ir kitais atvejais, taip ir šiuo, buvo siekiama gauti BC vadovo leidimą tyrėjai stebėjimo tikslais dalyvauti tokio tipo bendruomenės susibūrimė. Susirinkimas, jo eiga iš esmės patvirtino prielaidas apie BC veiklos tradicijų neturėjimą, teritorijos gyventojų „[bendruomeninimo“ stygių, motyvaciją kolektyviai spręsti gyvenvietėje kylančius klausimus, problemas. BC vadovo bendravimo su itin negausiai susirinkime

dalyvavusiais gyventojais (5 asmenys) tonas, manieraatspindėjusi vadovo asmenybės svarbą ir galią, demonstravo, jog susirinkimo tikslas tėra vienas – pritarti vadovo pasiūlymui, susijusiam su BC finansinės padėties gerinimu. Vos 17 minučių užtrukęs susirinkimas baigėsi tuo, kad buvo konstatuota, jog „D“ atvejo bendruomenėje tėra viena bendra problema – gatvės, kurios netenkina gyventojų lūkesčių. Kitų, tokių kaip viešųjų erdvių sutvarkymas, paraiškų rengimas dėl papildomos paramos gavimo valstybės institucijoms ar kitiems donorams buvo atmestas kaip nereikšmingas laiko švaistymas, nors vienas susirinkimo dalyvių išreiškė poreikį sutvarkyti teritorijoje esančio ežero pakrantę, senąsias kapines. Tačiau pasiūlymai atmesti kaip reikalaujantys per daug laiko, dėmesio ir konkrečiai BC lyderio įsitraukimo: „...neturiu kada aš žaisti. Man į darbą reikia. O dėl kelių eurų kuistis su popierizmu neapsimoka“ (D1). Vėlesniuose pokalbiuose kiti, BC atstovaujantys tyrimo dalyviai pastarąjį sprendimą taip pat argumentavo laisvo laiko finansavimo paraiškų rengimui neturėjimu dėl didelio profesinio užimtumo. Taip pat susirinkimo metu vykusio diskusija atskleidė, jog bendruomenės organizacija turi galimybių kur kas labiau prisidėti prie vietos teritorijos estetinio vystymosi, tačiau tokie pasiūlymai, informacija gyventojų net nepasiekia, kadangi BC vadovas tai identifikuoja kaip nereikalingą „popierizmą dėl centų“ (D1) ir informacijos neplatina tarp vietos gyventojų.

BC patalpų nebuvimas šioje bendruomenėje nedaro didelės įtakos tam, ką veikia, kokias paslaugas teikia / organizuoja ši NVO. Kadangi kol kas neplanuojama jokia organizacijos veiklos plėtra, nėra ir atskirų patalpų poreikio. Be to, kaip parodė giluminiai interviu su bendruomenių vadovais, vykdyti prieš atvejų analizės etapą, patalpų neturėjimas BC veiklos itin stipriai neapriboja, nevaržo, tik dalinai sukelia tam tikrus organizacinius nepatogumus. Tačiau vietos bendruomenės lyderiai ir BC nariai tokį veiklos nepatogumą sprendžia ūkiškai, kūrybiškai – naudoja tam gyventojų namus, bažnyčias, mokyklas, parko pavėsines, kultūros namus ir t. t. Taigi „D“ atvejo vietos bendruomenės organizacijos patalpų neturėjimas – tik tam tikras organizacinis nepatogumas, tačiau ne trūkumas šiuo metu poreikį atitinkančiai veiklai vykdyti: „Mes <...> patalpų neturim. Mes jokių paslaugų neteikiame niekam, kam būtų reikalingos patalpos. Turim interneto svetainę, turiu daugumą visų gyventojų el. paštų adresus, tai paskelbiu naujienas, pasidalijam naujom idėjom, poreikiais, pasiūlymais ir tuo pasibaigia. Keliui paremtonuoti ar kaimynams susirinkti yra puiki gamta kaime: ir žiemą, ir vasarą“ (D1). Tiesa, kiek vėliau tyrimo eigoje paaiškėjo, jog BC atstovai yra surinkę gana nedidelės vietos gyventojų grupės (maždaug ketvirtadalio visų gyventojų) kontaktinius duomenis ir tik su jais dalijasi kai kuria, jų manymu, reikšminga bendruomenei, informacija, tačiau tikisi, kad patys gyventojai tarpusavyje pasidalija žiniomis su tais, kurių nepasiekia bendruomenės organizacijos lyderio lūkesčiai.

Vertinant tai, kokiais finansiniais ar organizaciniais ištekliais BC disponuoja, pirmiausia buvo pastebėta tai, kad šios vietos bendruomenės centro interneto svetainė buvo itin skurdi. Joje tebuvo paskelbta informacija apie tai, kad prašoma gyventojų paremti BC veiklą skiriant jai 2 proc. GPM. Jokių kitokių informavimo kanalų, apart anksčiau minėtų ir aptartų, ne tik apie teritorijoje egzistuojančią tokio tipo NVO, nei juolab apie tai, ką ši veikia, rasti nepavyko ne tik tyrėjai, tačiau ir vietos gyventojams:

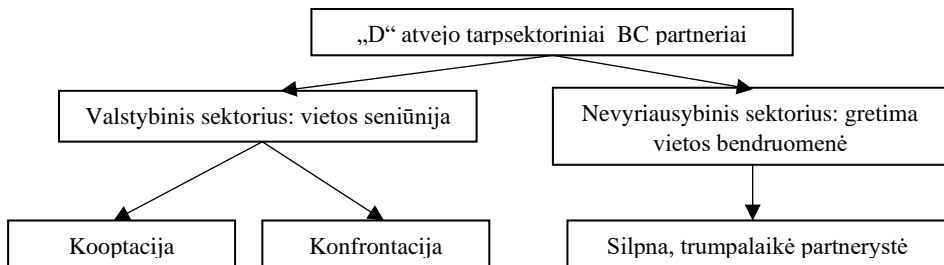
„Atvirai – domėjausi jos veikla. Skaičiau internete, ką veikia, kaip prie jos prisijungti. Bet informacijos jokios neradau. Vienintelis dalykas, ką pavyko rasti, tai varganą interneto svetainę, kur yra rekvizitai 2 proc. paramai skirti, dar pirmininko telefono numeris“ (D5). Vienintelis informacijos apie BC veiklą sklaidos kanalas, kuriuo dažniausiai dalijamasi informacija iš BC vadovo pusės, yra el. paštas: „...yra informacija el. pašte“ (D1); „...gaudavome neretai laiškų į elektroninį paštą nuo bendruomenės pirmininko. Informuodavo apie įvairius projektus, numatomus arba planuojamus daryti. O vėliau viskas kažkaip nutilo ir dabar nieko nesigirdi“ (D3). Tačiau, kaip pastebėta tyrimo metu, ne visų gyventojų el. pašto adresus BC vadovas turi ir ne visus vietos gyventojus pasiekia galbūt jiems aktuali ir svarbi informacija. Kita vertus, tik tokio bendravimo ar komunikavimo su vietos bendruomene akivaizdžiai nepakanka – keletas tyrimo vykdymo laikotarpiu sutiktų vietos gyventojų ir viena iš jų tyrimą įtrauktų jo dalyvių teigė net nepažįstantys bendruomenės pirmininko arba nežinantys, kaip jis atrodo: „O pirmininko nesu akyse mačiusi. Nors gal mačiusi, bet kadangi nežinau, kas jis toks, tai gal ir neužfiksavau“ (D3).

Kalbant apie finansinius BC resursus, svarbu tai, kad pastaruosius keletą metų lėšos, gautos iš 2 proc. GPM paramos, augo. 2016 m. iš minėtos paramos gauta maždaug 600 Eur. 2017 m. – apie 1 000 Eur. Tačiau, turint omenyje tai, kad į teritoriją gyventi keliasi ekonomiškai stiprūs gyventojai („...ekonomiškai stiprūs gyventojai čia kraustosi“ (D1), ši suma galėtų būti didesnė, jei komunikacijai ir bendradarbiavimui su vietos bendruomene būtų skiriama daugiau dėmesio bei pastangų. Visa finansinė parama, gauta bendruomenės centro, pasak vadovo, buvo panaudota gyvenvietės infrastruktūros – kelių su miesto teritorija, gerinimui, žolės pjovimui pakelėse, sniego valymui žiemos metu. O tai rodo, kad BC tarsi ir nėra tik formali organizacija, kuri visiškai jokios veiklos nevykdo, kaip teigia neformalaus bei valstybinio sektorių atstovai: „Nevyksta ten jokia veikla“ (D2); „...abejočiau, ar apskritai ji veikia ką nors“ (D3). Greičiausiai problema – komunikacijos stygiuje, kas šio atvejo tyrime stebima nuo pat jo įgyvendinimo pradžios.

Dar vienas, jau tik lauko tyrime išryškėjęs „D“ atvejo BC veiklos valdymo dimensijos bruožas – narių ir ne narių finansinis santykis su organizacija: visi teritorijos gyventojai, nepriklausomai nuo to, yra jie oficialūs BC nariai ar ne, privalo (!) mokėti mėnesio mokesťį į BC sąskaitą. Bendruomenės lyderio teigimu, moki už tai, kad gyveni šioje teritorijoje ir naudojiesi joje kuriamu gerbūviu. Tai išskirtinis bruožas, kurio nebuvo pastebėta nei vienoje kitoje tyrime dalyvavusioje vietos bendruomenėje. Tačiau tarp to, ką BC valdyba laiko bendruomene, privalančia mokėti narystės mokesčius nevyriausybinei organizacijai, ir to, ką pati bendruomenė suvokia kaip BC narius, kurie dalyvauja bendruomeninėje veikloje bei moka metinį nario mokesťį, yra didžiulis skirtumas ir takoskyra, lemianti konfliktą, nesusikalbėjimą ir neužpildomą prarają tarp BC ir likusių teritorijos gyventojų. Be to, tiriant, kokių būdu yra komunikuojama dėl mokesčio su VIS AIS vietos gyventojais, jei nėra su tiek pat gyventojų komunikuojama kitais klausimais, paaiškėjo, kad apie mėnesinį mokesťį į BC sąskaitą gyventojai yra informuojami paties lyderio bei kitų organizacijos oficialiųjų narių iš lūpų į lūpas principu. Ir išties nėra taip, kad absoliučiai visi šį mokesťį sumoka. Nemokantieji bendruomenės organizacijai pirmininko ir oficialiųjų jos narių sutarto mokesčio teigia, kad mokėti nėra už ką, nėra pagrindo, nes jie nėra

nariai, su jais nėra aptariama mokesčio paskirtis, jie neinformuojami apie pinigų panaudojimą. Pastarasis aspektas nėra visiškai tiesa. Susirinkimo metu BC lyderis susirinkusius 5 narius informavo, kiek pinigų ir iš kokių šaltinių buvo gauta bei kur visa tai panaudota. Vėlgi – komunikavimo nekokybiškumas, bendruomenės tinklo uždarumas sukelia pačios organizacijos kokybiškesnio gyvavimo problemas. Kita vertus, šio atvejo bendruomenės centro vaidmenį galima interpretuoti kaip itin novatorišką ir galbūt atspindintį naujas visuomenės individualizmo tendencijas, kur įsitraukimas nėra siekiamybė. Tačiau ir šiuo atveju kyla poreikis tokį organizacijos tikslą derinti su vietos bendruomene (kas akivaizdžiai yra suderinta su asociacijos nariais) bei tai atitinkamai komunikuoti neskatinant nesuskalbėjimo, nesupratimo, stratifikacijos, nepasitenkinimo tarp atskirų vietos bendruomenės gyventojų grupių.

Partnerystė (tinklaveika) vietos bendruomenėje. Kitas svarbus vietos bendruomenei, jos gerbūviui aspektas yra bendradarbiavimas su tarpsektoriniais veikėjais. Šio atvejo teritorijoje privataus verslo vykdytojų nėra, kadangi, gyvenvietei esant vos už kelių kilometrų nuo miesto ir kiek didesniai arba panašiam atstumui esant iki prekybos centrų, net ir parduotuvės veikla nėra tikslinga. Todėl ir bendradarbiavimo su šio sektoriaus atstovais aptariamoje teritorijoje nėra. Tačiau egzistuoja partnerystė su valstybės sektoriaus įstaigomis ir partneriais iš to paties – nevyriausybinių sektoriaus. Tiesa, bendradarbiavimas su valstybiniam sektoriui atstovaujančiomis įstaigomis yra gana sudėtingas.

16 pav. „D“ atvejo BC tarpsektorinės partnerystės ir santykių su valstybiniu sektoriumi pobūdžio iliustracija

16 paveiksle pavaizduota santykių tarp „D“ atvejo bendruomenės centro ir valstybinio sektoriaus atstovų pobūdis, kylantis iš gautų empirinių duomenų: bendruomenei atstovaujančios organizacijos atstovas minėtą santykį traktuoja kaip konfrontaciją, tuo tarpu valstybės sektoriaus įstaigos atstovas – kaip dar blogesnę – kooptaciją.

Kalbantis su seniūnijos, kurios aptarnavimo teritorijoje yra minėtas BC, atstovais garsiai buvo teigiama, jog tarp seniūnijos ir šio BC jokio bendradarbiavimo nėra. Kadangi šiame darbe bendradarbiavimu laikoma bet kokia tarpusavio sąveika, tai, nepaisant informanto griežtos pozicijos apie nebendradarbiavimą, vis dėlto duomenys, gauti interviu metu, išties leidžia daryti išvadą, kad sąveika yra, vadinasi, bendradarbiavimas su tam tikrais vietos bendruomenės tinklo veikėjais vyksta (31 lent.), tačiau jis neduoda tiek pozityvių, progresyvių rezultatų, kaip dažniausiai suprantamas, interpretuojamas bendradarbiavimas, partnerystė (32 lent.).

31 lentelė. „D“ atvejo vietos bendruomenės tinklo veikėjų bendradarbiavimo sritys

TINKLO AGENTAI	„D“ atvejo bendruomenės centras		
Vietos seniūnija			
Neformalus bendruomenės nariai			
BENDRADARBIAVIMO SRITYS	Informacijos mainai	Finansinė parama	Ūkinė veikla

32 lentelė. Teiginiai, iliustruojantys bendradarbiavimą tarp „D“ atvejo BC ir valstybės įstaigos

D2	Teiginys, neigiantis bendradarbiavimą	Teiginys, rodantis, kad sąveika egzistuoja
	<i>Jie net paramos neprašo, projektų jokių nevykdo; Tai taip sakant ir santykių jokių neturim; Žinau tik, kad su ta bendruomene mes nieko bendro neturim. Jie nieko nedaro, mūsų neprašo, o mes ir nesikišam.</i>	<i>Daug vargo su jais dėl noro turėti gerą kelią į miestą; ...tik skundus matau elektroninėje sistemoje ir savo elektroniniame pašte dėl kelio; Patys susipylė žvyrą, o dabar skundžiasi, kad savivaldybė netvarko.</i>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Apibendrinant „D“ atvejo vietos bendruomenės ir joje veikiančio BC analizę, svarbu akcentuoti, jog tai jauna, dar tik besiformuojanti, neturinti ne tik ilgamečių, tačiau ir apskritai jokių tradicijų, kurias galėtų puoselėti, įtraukiant į šį procesą gyventojus, ypač naujakurius, vietos bendruomenė. Joje egzistuoja per menkas socialinis pasitikėjimas, silpni socialiniai ryšiai, kurie nesudaro pagrindo vystytis progresyviai bendruomeninei veiklai bei plėtotis tinklaveikai tarp vietos bendruomenės tarpsektorinių veikėjų: nevyriausybinių (BC), neformalaus, valstybinio sektorių atstovų. Vykstant nuolatiniam gyventojų papildymui teritorijoje, pirminis BC aktyvas ir šių žmonių idėjos tam tikra prasme „išbluko“, paskendo požiūrių, poreikių, skirtingų vertybių ir lūkesčių gausoje. Kitais žodžiais tariant, visa, kas pirmuosius BC gyvavimo metus buvo svarbu, aktualu, išgryninta ir laikoma vertybe, „atsiskiedė“. Neformalaus sektoriaus atstovų nepripažinimas ir nelaikymas lyderiu bei autoritetu asmens, nuo pat BC įkūrimo esančio jo vadovu, taip pat komunikavimo (tiek virtualaus, tiek ir asmeniško) su gyventojais stygius daro įtaką tam, kad bendruomenė analizuojamoje teritorijoje sluoksniuojasi, t. y. skirstosi į atskiras grupes ir netapatina savęs su tais, kurie yra oficialūs BC nariai, demonstruodami nepriklausymą, ignoruoja net ir menkus paskatinimus prisidėti prie bendruomenės centro narių bandomų suorganizuoti švenčių. Tokia situacija daro žalą iš esmės pačiai vietos bendruomenei: nedidėja pasitikėjimas narių pasitikėjimas vieni kitais, vadinasi, neatsiranda ir saugumo, savęs išreiškimo, naudingumo, reikalingumo jausmų patenkinimo. Pastarieji aspektai veda dar giliau – bendruomenės susiskaldymas neskatinama jos (vietos bendruomenės) vystymosi tokiu lygiu, koks jis galėtų būti bendruomenės nariams esant vieningiems ir sanglaudoje, ir investuojant į bendruomenės organizacijos veiklą gausius, lyginant su kitų kaimo bendruomenių galimybėmis, finansinius resursus.

Šio atvejo analizė atskleidžia, kad BC vis dėlto gali būti neaktyvus ar net visai pasyvus veikėjas, o vietos bendruomenė, konkreti teritorija, jos gerovė vystysis

vangiai, silpnai. Kitas dalykas – kiek ilgai ir kaip giliai vyks vystymosi procesas, jei tarp vietos bendruomenės ir tinklo veikėjų iš kitų sektorių neatsiras konsensuso bei tinklinės veiklos – bendradarbiavimo, mainantis resursais. Viena vertus, BC veiklos poreikį mažina gyventojų amžius, jų gera ir gyvenimo poreikius atitinkanti asmeninė ekonominė padėtis, taip pat teritorijos geografinė padėtis. Kita vertus, BC veikla traktuojama kaip pageidautina ir naudinga, egzistuoja poreikis įsitraukti į šios organizacijos veiklą, tačiau informacijos, bendravimo, komunikacijos stygius stabdo plėtros procesą šioje vietos bendruomenėje. Kaip atskleidė pirmojo atvejo analizė, BC lyderio ar kitų jo narių veikla, veiksmai, tiesiogiai skatinantys gyventojus prisidėti prie BC veiklos, duoda teigiamus rezultatus ir greičiau „bendruomenina“ net ir naujakurius, nežinančius vietos „tvarkos“, tradicijų. Be to, bendruomenės centro veiklos pokyčiams, tikėtina, didelę įtaką padarytų vadovo pasikeitimas, nes, kaip parodė tyrimo duomenys, lyderio asmenybė daro įtaką gyventojų neįsitraukimui į nevyriausybines organizacijos veiklą. BC nusavinimas ir laikymas tik vienoje rankose nepasitarnauja bendruomenės vystymuisi, atvirkščiai, įvykti pokyčiams reikalingi kiti pokyčiai, šiuo atveju – bendruomenės lyderio pasikeitimas, kuris, deja, nėra ne tik vykdomas, tačiau toks klausimas net netraukiamas į darbotvarkes.

Esminiai aptariamo bendruomenės organizacijos vaidmens –administratoriaus, bruožai yra siejami su šiais požymiais:

- a) *bendruomenės institucionalizacija:*
  - organizacijos steigimas inicijuotas vieno asmens, vietos bendruomenė šiame etape ir procese nedalyvauja;
  - itin siaura veiklos / paslaugų paletė, pavyzdžiui, orientacija į vietos infrastruktūros įrengimą;
  - veikla labiau atitinka teritorijai atstovaujančios įmonės ar administratoriaus (vadybinį) pobūdį nei bendruomeninę organizaciją;
- b) *socialiniai ryšiai:*
  - bendruomeniškumas neskatinamas arba menkai skatinamas, paliekamas asmeniniam kiekvieno gyventojų norui ar iniciatyvai;
  - bendruomenės organizacija yra visiškai uždara, egzistuoja stratifikacija tarp vietos bendruomenės narių: senbuviai / naujakuriai, organizacijos nariai / ne nariai;
- c) *partnerystė:*
  - partnerystė su galimais teritorijoje veikiančiais sektoriniais veikėjais nevystoma, menkai vystoma arba nuo jos atsiribojama;
  - santykiams būdinga konfrontacija;
- d) *veiklos valdymas:*
  - organizacija valdoma / veikla administruojama vieno asmens;
  - išlaikoma finansinė nepriklausomybė nuo valstybinių finansinių donorų: nedalyvaujama projektinėse veiklose, atsisakoma vietos savivaldos skiriamos paramos vietos bendruomenėms;
  - taikomi netradiciniai, nebūdingi daugeliui bendruomenių organizacijų valdymo sprendimai, pavyzdžiui, nario mokesčio rinkliava ne pagal

priklausomybės organizacijos nariams principą, o pagal gyvenimo vietovėje faktą;

- organizacija neturi į tolimesnę ateitį orientuotos veiklos vizijos.

Išanalizavus gautus duomenis, susijusius su „D“ atvejo vietos bendruomene ir joje egzistuojančiu bendruomenės centru, svarbu akcentuoti, kad tokių organizacijų, naudojamų kaip vieno žmogaus ekscentriškų poreikių tenkinimo platforma, Lietuvoje išties egzistuoja. Skirtumas tik tame, kiek stipriai BC lyderis išreiškia savo galią kitų vietos bendruomenės narių atžvilgiu ir kiek vietos bendruomenė toleruoja tai, kad bendruomenės organizacija yra vieno žmogaus rankose. Tikėtina, tai laiko ir naujo lyderio iškilimo vietos teritorijoje klausimas. Ar toks BC vaidmuo tinkamas bendruomenės vystymosi procesui vykti? Ir taip, ir ne. Taip, nes finansus į gyvenimo sąlygų gerinimą teritorijoje investuoja patys gyventojai nelaukdami iš valstybės paramos. Ir ne, nes bendruomenės centro veikimas tik administratoriaus principu ilgainiui gali sukelti konfliktą bendruomenėje ir pasipriešinimą, protestą BC valdybos reikalavimams, sprendimams, priimamiems iš esmės vienašališkai. Šio vaidmens tipo bendruomenės centro nauda, vertinant ją bendruomenės vystymosi kontekste, gali būti interpretuojama kaip silpna, kadangi nekuria ryšių, neskatina pasitikėjimo, socialinio kapitalo augimo, nevysto bendruomeniškumo idėjos. Kitaip tariant administratoriaus vaidmens tipo bendruomenines organizacijas ir šių atstovaujamas vietos bendruomenes galima prilyginti tautosakiniam „vežimo pastatymo prieš arklį“ reiškiniui ta prasme, jog organizacija kyla ne iš bendruomenės ir jos poreikių bei iniciatyvų, ne iš bendro jausmo ir veiksmo, o yra įsteigiama vieno asmens vėliau taikant vietos bendruomenę prie organizacijos: nurodoma, ką ir kiek bei kaip veiks BC, kiek, už ką ir koku periodišku mokės į organizacijos sąskaitą vietos gyventojai ir pan.

3.7. Bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse empirinio tyrimo apibendrinimas

Empirinio tyrimo apie nevyriausybinių organizacijų vaidmenį vietos bendruomenėse rezultatai, gauti per keletą tyrimo įgyvendinimo etapų, atskleidė, jog Lietuvos bendruomenių centrų (bendruomenių organizacijų) veikla ir jos poreikis kyla dėl skirtingų priežasčių ir vietos aplinkybių: vienos bendruomenės susikūrė šių NVO skatinimo laikotarpiu (paskatintos nacionalinės bei europinės finansinės paramos) vietos lyderiams siekiant į gyvenamas teritorijas pritraukti finansinę paramą, galinčią pagerinti vietos gyventojų gyvenimo sąlygas. Kitos – dėl priežasčių ir poreikių bei paskatų, kilusių iš bendrų aktyvios pilietinės visuomenės siekių veikti, plėsti bendruomeniškumo idėją „iš apačios“, t. y. nelaukiant iš valstybinio sektoriaus įstaigų „nuleisto“ paskatinimo, paraginimo ir nurodymo. Tačiau, nepaisant minėtų skirtumų, egzistuoja ir viena bendra daugelį ar net visus bendruomenės centrus steigti paskatinusi priežastis: nepatenkinti poreikiai, netenkinančios gyvenimo sąlygos, gyvenimo kokybės lygio neatitikimas vietos žmonių lūkesčiams.

Kiekviena besikurianti vietos bendruomenės organizacija, būdama panaši su kitomis tokio pat tipo organizacijomis, kartu yra ir itin skirtinga veiklos tradicijomis, galimybėmis ar motyvais: vienoms nesiekia veikti itin plačia aprėptimi bei koncentruojasi tik į vietos gyventojų susibūrimą, pabendravimo vakaronių

organizavimą, kitos tuo pat metu vysto veiklą, siekdamas užsitikrinti ar išlaikyti vietos bendruomenės lyderio poziciją. Bendruomenių centrų veiklos aprėpties ir šių nevyriausybinų organizacijų tikslų skirtumai glaudžiai susiję su konkrečios vietos socialinėmis, demografinėmis, ekonominėmis problemomis ir iššūkiais bei galimybėmis. Aktualiu veiksmu bendruomeniškumui, tyrimo duomenimis, yra gyventojų amžius, jų tradicijų ir patirties, išgyvenimų, siejamų su bendruomenine veikla, aspektas: jei bendruomeninė veikla neturi neigiamų konotacijų su sovietinio laikotarpio visuomenine veikla (kas iš esmės mūsų šalyje atsispindi daugelyje senjorų prisiminimų), tai tradicija bendrai kurti savo teritorijoje gerbūvį ir šiuo metu leidžia išvystyti gana aktyvią bendruomeninę veiklą. Be to, papildomą vertę organizacijos veiklos plėtros procese sukuria į bendruomenės centro veiklą įsitraukti skatinami jauno ir / ar vidutinio amžiaus socialiai aktyvūs, komunikabilūs asmenys, dėl neretai jų polinkio į inovacijas, netradicinį mąstymą, idėjų generavimą. Tai aiškiai atsiskleidė „A“ atvejo vietos bendruomenės tyrimo metu.

Sovietinės okupacijos laikotarpis jį išgyvenusiųjų Lietuvos gyventojų sąmonėje paliko gilius korupcijos ir nepasitikėjimo randus dėl kolektyvinės veiklos, o informacijos apie pilietinės visuomenės galias ir galimybes XXI a. stygius užkerta kelią kai kurių bendruomenių organizacijų veiklos plėtrai, kartu lieka neatstovaujami vietos gyventojų interesai sprendimų, aktualių jų gyvenimo gerovei, priėmimo procesuose, menksta galimybės progresuoti bendruomenės vystymosi procesui, t. y. pokyčių gyvenimo gerovės srityje kūrimui. Viena vertus, iš tos pačios sovietinės patirties, kita vertus, iš lyderių stygiaus bei jų vadybinių, komunikavimo su bendruomene gebėjimų trūkumo kyla tiek bendruomeninės veiklos apskritai, tiek bendruomenės centro kaip organizacijos veiklos vystymo problemos.

Bendruomenės centro vykdomos veiklos reikšmė vietos bendruomenės gerovei gali būti pervertinta, romantizuota ypač turint omenyje švenčių ir renginių organizavimą, kuris nerodo didelio tokios organizacijos indėlio į gyvenimo kokybės didėjimą ar pačios bendruomenės vystymąsi. Be to, bendruomenių centrų kūrimasis, kylantis iš valstybės finansinio skatinimo, atskleidžia šios socialinės konstrukcijos trapumą, bendruomeniškumo tradicijų ir socialinio pasitikėjimo tarp bendruomenės narių stygių, organizacijų lyderių orientaciją ne tiek į bendruomeniškumą, kiek į savotišką juridinį veikėją, administruojantį valstybės skiriamą paramą vietos bendruomenei. Tačiau taip pat egzistuoja situacijos, atvejai, kuomet bendruomenių centrai yra kone vieninteliai vietos veikėjai, iš dalies padedantys spręsti teritorijų (ypač kaimo) problemas, susijusias su socialine atskirtimi, švietimu, informavimu bei tarpininkavimu tarp vietos gyventojų ir valstybės sektoriaus įstaigų. Tai gali būti vienintelis kultūros židinytis ar vieta ir veikėjas, palaikantis vietos gyventojų bendravimą, santykį vienas su kitu. Iš to išplaukia jau darbe minėta pastaba apie tai, kad negalima ir nėra teisinga bendruomenės centro vaidmenį, jo indėlį į bendruomenės vystymąsi vertinti pagal vieną šabloną, taikant jį tiesiogiai. Bendruomenių centrų vaidmens analizė, jo nustatymas yra interpretavimo proceso rezultatas, kur susiduria daug konkrečios situacijos subjektyvių ir individualių veiksnių bei aspektų.

Bendruomenės institucionalizacija, įkuriant vietos gyventojų poreikiams atstovaujantį juridinį veikėją santykiuose su kitais sektoriais, įgalina teritorijos

gyventojus tapti savo gyvenvietės šeiminkais, simboliškai praplečiančiais nuosavybės ribas, kurios vietos bendruomenėje išblunka. Nebelieka griežto „tavo – mano“ įvardžio akcento, kuris, vystantis bendruomeniškumui, didėjant pasitikėjimui tarp vietos gyventojų, pereina į suvokimą, simboliškai įvardijamą „mūsų“. Tačiau svarbu pabrėžti, jog kolektyvinė veikla bei kolektyvinė atsakomybė taip, kaip ji suprantama šiame darbe, šiame tyrime ir šiuolaikiškame bendruomeniškume, negali būti sutapatinama su sovietmečio nuosavybės traktavimu „visų – tai niekieno“. Empirinis tyrimas, konkrečiai analizuojant atvejus, atskleidė, jog gyventojai, ypač vyresnės kartos, turėdami panašių patirčių ir sąsajų su sovietmečio kolektyvizmu, būtent ir baiminasi būti įtraukti į privalomą kolektyvinį darbą bendruomenėje, todėl jų skatinimas, motyvavimas prisidėti prie bendruomenės organizacijos veiklos tampa daugiau pastangų iš vietos lyderių reikalaujančia užduotimi nei įtraukti į tą pačią veiklą jauno amžiaus asmenis. Bendruomeninė veikla nėra grindžiama prievarta, lygiava ir kitais sovietmečio lozungais. Netgi atvirkščiai. Šio darbo tyrimas parodė, kad individualumas, skirtingumas yra žmogiškoji duotybė, resursas, ypač vertingas bendruomeninėje veikloje, siekiant vietos bendruomenės vystymosi, progreso, gerovės kūrimo. Žmogiškieji išteklių aktyvią veiklą vykdančių bendruomenių centrų perspektyvoje tampa vienu pagrindinių resursų. Organizacijos, neteikiančios reikšmės ir dėmesio jaunimo angažavimui pilietinei, socialinei veiklai, tyrimo duomenimis, galiausiai turėjo permąstyti ir pakeisti savo strategiją, kadangi socializacijos procese įgyta patirtis ir susiformavusios nuostatos bei vertybės vėliau gali lemti bendruomeniškumo, bendruomeninės veiklos plėtrą arba stagnaciją. Priklausomai nuo demografinės vietos bendruomenės situacijos, aktyvesnę ir įvairesnę veiklą vykdo tos vietos bendruomenėse veikiančios organizacijos, kurių įtakoje yra ugdomas / dalyvauja jaunimas, kadangi socializacijos metu įskiepytos bendruomeniškos veiklos tradicijos ir susivienijusios bendruomenės jėgos, galios daryti įtaką svarbių sprendimų priėmimo aspektas tampa gyvenimo norma ir būdu. Tai, tikėtina, gali sukurti aukštą pridėtinę vertę ateities vietos bendruomenėms ar apskritai pilietinei visuomenei. Deja, ne visos vietos bendruomenės disponuoja gausiais žmogiškaisiais resursais, ypač – jauno (iki 29 m.) amžiaus (remiantis LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymo nr. IX-1871 pakeitimo įstatymu, 2018). Tačiau tai jokių būdu nereiškia, jog tokia veikla menkavertė. Bendruomenės centro veikla, kaip jau buvo minėta pradžioje, yra išskirtinė tuo, kad ne bendruomenę siekia taikyti prie organizacijos, tačiau pati organizacija susitapatina su vietos bendruomene ir jos poreikiais. Empirinis tyrimas būtent ir atskleidė skirtingą šių organizacijų veiklos paskirtį, tikslus, kurie atspindi vietos bendruomenės poreikius ir aktualiausias problemas, norus, lūkesčius.

Kitas svarbus bendruomenių centrų steigimosi, jų veiklos ar neveiklumo aspektas – finansiniai, infrastruktūriniai, organizaciniai išteklių, kuriais disponuoja organizacijos, vykdydamos savo veiklą. Finansinė bendruomenių centrų padėtis Lietuvoje nėra tokia, kad ją būtų galima pavadinti perspektyvia, strategiškai suplanuota siekiant veiklos vystymosi, tačiau ji nėra ir tokia, kurią būtų galima įvardyti kaip nepakankamą tikslams siekti. Pirmąją prielaidą – apie strateginio planavimo stygių – leidžia daryti empirinio tyrimo duomenys apie bendruomenių centrų ir privataus sektoriaus partnerystės nebuvimą, per menką jos plėtojimą. Bendruomenių centrai, kaip ir daugelis apskritai Lietuvoje veikiančių nevyriausybiinių

organizacijų, yra linkę finansškai priklausyti nuo valstybės teikiamos, šio sektoriaus įstaigų skirstomos paramos. Tačiau, kaip rodo šio darbo atvejų analizė, tai tik sudaro sąlygas nevyriausybinei organizacijai tapti ir išlikti savotišku valstybės užduočių vykdytoju arba mini vasalu, kadangi valstybė finansuoja tai, ką iš esmės ir užsako, o NVO tą užsakymą vykdo. Ypač pastarasis aspektas ryškus ir sudarantis pagrindą daryti prielaidas apie bendruomenės centro veiklos trumpalaikiškumą organizacijų – paslaugų teikėjų vaidmens grupėje. Šis veiklos bruožas pastebimas bei kritikuojamas tyrėjų ir užsienyje. Tačiau bendruomenių centrų didesnis finansinis savarankiškumas leidžia ir didesnes veiklos interpretacijas, variacijas, t. y. bendruomenės organizacija, disponuodama nuosavais arba iš skirtingų šaltinių užsitikrinamais resursais, turi didesnę galią spręsti, kokios veiklos, susijusios su bendruomenės gyvenimo gerove, imsis kaip prioritetinės, o kuri ne tokia reikšminga ar būtina. Be to, ilgainiui mažėjant valstybės skiriamam finansavimui nevyriausybinėms organizacijoms bei kintant valstybės lūkesčiams NVO atžvilgiu (siekiama, kad NVO ir bendruomenėms atstovaujanti organizacijos veiktų kaip savarankiškos gerovę kuriančios organizacijos), bendruomenių centrams yra būtina keisti ir diferencijuoti savo veiklos finansavimo šaltinius bei didinti organizacijos nepriklausomybę šioje srityje.

Pastebėta, kad bendruomenės centro disponuojama infrastruktūra, veiklos organizacinės priemonės, net ir anksčiau minėti finansiniai ištekliai ne visais atvejais turi vienodą įtaką nevyriausybines organizacijos veiklos kokybei ar vaidmeniui, kurį centras atlieka. Šios rūšies išteklių poveikis bendruomenių centrų veiklos turiniui ir kiekybei svyruoja, priklausomai nuo konkrečios teritorijos ir vietos gyventojų poreikių, lūkesčių, bendruomeninio potencialo: kuo bendruomeninė veikla aktyvesnė, kuo didesnė veiklos, paslaugų paletė, tuo svarbiau organizacijai nuosavos patalpos ir kiti veiklai organizuoti, jai vykdyti būtini resursai. Kuo siauresnė organizacijos veiklos apimtis, tuo mažesnis infrastruktūros, kitų išteklių poreikis. Kita vertus, bendruomeniškumas, ryšių artumas, pasitikėjimas tarp bendruomenės narių vaidina svarbų vaidmenį infrastruktūros kompensavimo srityje: bendruomenės organizacija gali neturėti jokių nuosavų ir nuomojamų, skirtų valstybės jai patalpų, tačiau gali vykdyti aktyvią (tačiau ne plačios apimties) veiklą, nes patalpos bus kiekvieno ar bet kurio teritorijos gyventojų namai, bažnyčia, sodas ir pan. Pastaruoju – veiklos valdymo aspektu – bendruomenių centrai, skirtingai nei kitos NVO, turi pranašumą dėl artimų socialinių ryšių, kontaktų, pasitikėjimo tarp vietos bendruomenės narių, lyderio autoriteto, leidžiančio tam tikrais atvejais „žongliruoti“ minėtais resursais ir vystant partnerystę su kitų sektorių veikėjais.

Analizuoti atvejai atskleidė skirtingus bendradarbiavimo vietos bendruomenių tinkluose modelius: nuo konfliktiškos iki glaudaus bendradarbiavimo formos. Tyrimo metu išryškėjo priešpriešos egzistavimas tarp nevyriausybinių ir valstybinių sektorių, tarp vietos bendruomenių neformalių gyventojų ir teritorijoje veikiančių bendruomenių centrų lyderių, oficialiųjų organizacijų narių, tarp privataus sektoriaus ir bendruomenių organizacijų. Atvejų analizė padėjo suprasti, kodėl egzistuoja ši priešprieša ir į kokius galimus vaidmens tipus gali vesti vienas ar kitas organizacijos veiklai būdingas bruožas. Viena vertus, konkurencija, konfliktas tarp skirtingų veikėjų yra normalu ir gimdo diskusiją, o pastaroji – idėjas bei sprendimus. Kita vertus, nemažą įtaką tarpsektoriniam bendradarbiavimui daro subjektyvi asmeninė patirtis

bei vertybės žmonių, ikūnijančių kiekvieno sektoriaus veikėjus: kaip yra bendradarbiaujama vietos tinkle, kokie lūkesčiai vieni kitų atžvilgiu puoselėjami. Tyrime nustatyta, kad bendruomenių centrai, kurie turi valdybas, o joje yra narių iš skirtingų visuomenės sektorių, vykdo intensyvesnę ir įvairiapusiškesnę tinklaveiką nei tie, kurių valdymas grindžiamas vieno lyderio vadovavimu ir autoritetu, lyderyste.

Partnerystė su privačiu sektoriumi bendruomenių centrų veikloje yra atskira ir netgi neretai sąmoningai vengiama veiklos vystymo sritis, apie kurią dauguma tyrimo dalyvių kalbėjo ypač nenoriai. Laikomasi organizacijai nepalankios nuostatos, jog paramos gavimas iš verslo paverčia bendruomenės centrą savotišku elgeta. Verslas, ką buvo galima aiškiai identifikuoti iš tyrimo dalyvavusių šio sektoriaus atstovų teiginių, nesuvokdamas, nematydamas bendruomeninėje veikloje pridėtinės vertės savo verslui, nesisiūlo bendradarbiauti, tačiau neatsisako prisidėti, jei yra prašomi. Tikėtina, jog NVO ir verslo partnerystė leistų kilstelėti daugelį bendruomenių organizacijų į aukštesnę veiklos lygmenį nei yra esamuoju momentu. Iš dalies tokią prielaidą patvirtino ir atvejų analizė: verslo parama gali tapti šių organizacijų spartesnės, kokybiškesnės, inovatyvesnės veiklos atspirties tašku, su laiku leidžiančios veikti savarankiškai. Valstybės skiriama parama bendruomenių organizacijoms nėra panacėja, kuri lemtų proveržį bendruomeninės veiklos vystymosi procese. Ji gali padėti palaikyti veiklą, dalinai kompensuoti finansinių išteklių stoką, tačiau ne daugiau. Be to, skirtingi finansavimo šaltiniai užtikrina bendruomenių centrų savarankiškumą priimti sprendimus, daryti įtaką, su didesne galia derėtis dėl vietos bendruomenei palankių ir prioritetinių sprendimų su valstybės sektoriaus partneriais.

Partnerystei, tiek vietos bendruomenės tinklo viduje, tiek ir bendradarbiaujant su išorės partneriais, svarbu informacijos sklaida bei komunikavimas tarp įvairių galimų tinklaveikos partnerių: valstybinio, nevyriausybinių, privataus bei neformalaus sektorių. Kuo informacijos sklaida įvairesnė (informacija sklinda skirtingais kanalais ir būdais), tuo sėkmingiau vyksta bendradarbiavimas, tinklaveika. Kuo informacijos sklaida menkesnė, tuo mažesnis įsitraukimas į bendruomeninę veiklą, mažesnis bendradarbiavimas, pasitikėjimas tarp bendruomenės narių ir suinteresuotumas kolektyviai veikti. Tyrimo duomenimis, komunikacijai, veiklos viešinimui bendruomenių centrai skiria ne vienodą dėmesį, o tai daro nemenką įtaką tam, kaip ir kokia apimtimi veikia (ar visai neveikia) organizacija. Informacijos ir žinių amžiuje viešinti, reklamuoti savo veiklą, teikti veiklos ataskaitas visuomenei, bendruomenei, partneriams nėra itin sudėtinga dėl technologinių galimybių. Problema šioje srityje yra susijusi su asmeninėmis lyderių savybėmis ir asmeniniu nusistatymu bei požiūriu, taip pat žmogiškųjų išteklių stygiumi: kodėl kalbėti, kodėl rašyti, kodėl reklamuoti, jei žmogui natūraliai bendruomeniškumas turi rūpėti? Arba stinga gebėjimų, patirties ar net įrankių skleisti informaciją. Pastarieji aspektai neskatina bendruomeninės veiklos ir bendruomeninių organizacijų vystymosi. Taip pat riboja BC galimybes dalyvauti sprendimų, svarbių vietos bendruomenei, svarstyme, jų priėmimo, kadangi nėra formuojama (nesiformuoja) kritinė bendraminčių dauguma.

Pradedant įgyvendinti šio darbo empirinį tyrimą, menkai svarstytas bendruomenių organizacijų veikos ir jų tikėtino vaidmens analizės aspektas – bendruomenių centrų vadovai arba bendruomenės lyderiai – užbaigiant tyrimo

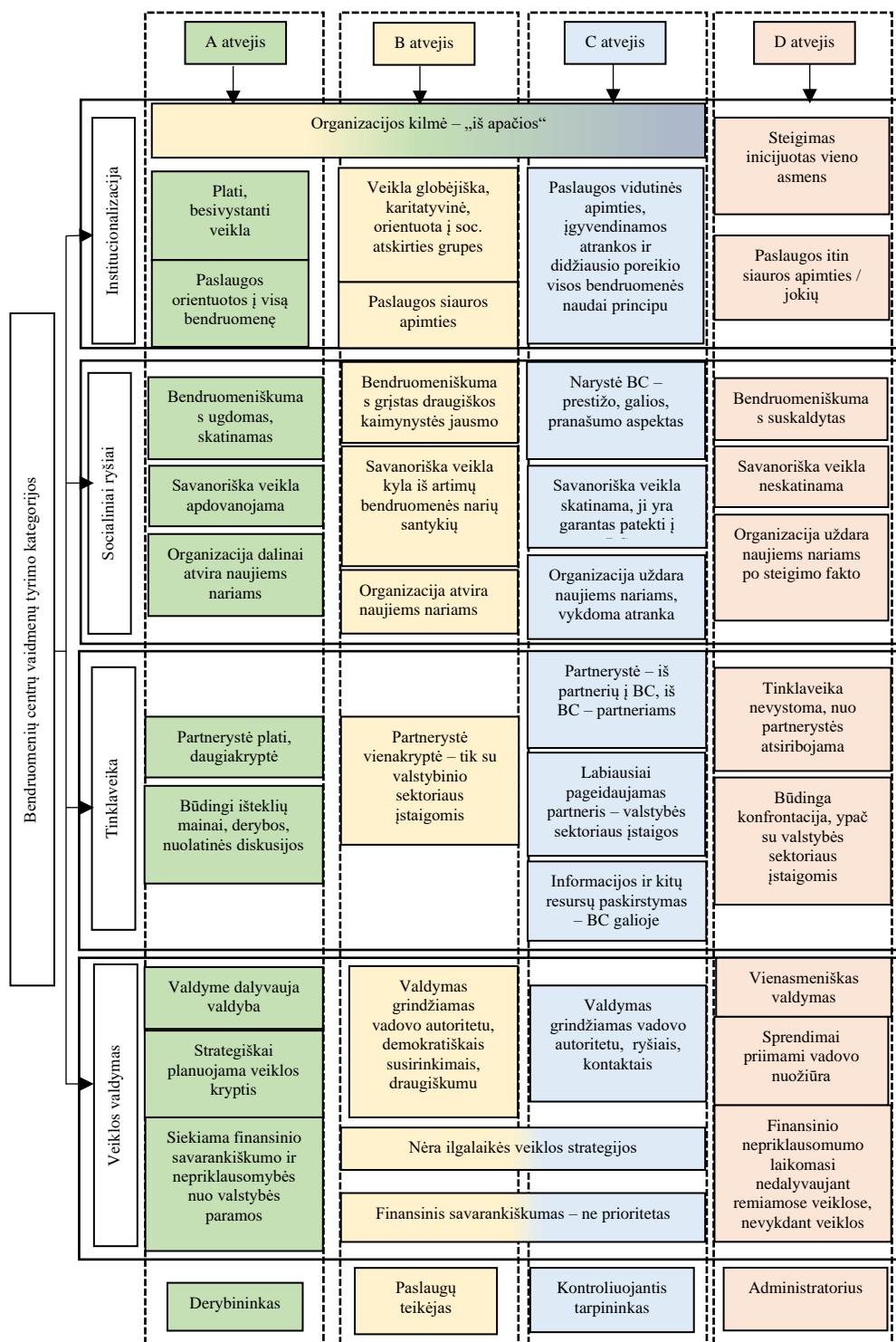
įgyvendinimą išryškėjo kaip vienas iš gana svarbių faktorių tiek organizacijų veiklai, jos vystymui, tiek apskritai bendruomeniškumui konkrečiose teritorijose, gyvenvietėse. Ypač – kaimiškose. Tiek vietos gyventojai, tiek ir sektoriniai partneriai yra linkę organizaciją ir jos vertę, prestižą, veiklą tapatinti su lyderio asmenybe. Šį aspektą itin išryškino atvejų analizės: nuo lyderio santykio su vietos bendruomenės gyventojais nemaža dalimi priklauso jų (gyventojų) įsitraukimas į bendruomeninę veiklą, geranoriškumas kalbant apie neatlygintą darbą bendruomenėje. Nuo organizacijų vadovų santykio ir kontaktų su išorės partneriais priklauso pastarųjų palankumas organizacijų veiklai ir partnerystės apimtys bei kokybė. Kuo labiau visi bendruomenės tinklo veikėjai vietos bendruomenės lyderio asmenyje mato, išvelgia pavyzdį, tuo labiau linkę dalinti save bei dalintis savo disponuojamais resursais su bendruomene ir joje veikiančia NVO. Problema, susijusi su bendruomenių centrų veikla, BC vaidmeniu, siejant ją su lyderio asmenybe, kyla neretoje vietos bendruomenėje: stinga lyderių, gebančių tinkamai komunikuoti bendruomeniškumo žinutę, valdyti organizaciją, planuoti veiklą, kelti organizacijos veiklos tikslus ir strategiškai mąstyti. Be to, nutolusiose nuo miestų ir didmiesčių kaimo teritorijose stinga ateities autoritetų ir lyderių, kurie galėtų pakeisti šiuo metu dirbančius bendruomenių centrų vadovus. Bendruomenės organizacijos šią problemą gana aiškiai suvokia ir siekia auginti, ugdyti lyderius pagal galimybes. Tačiau, dėl vidinės ir išorinės migracijos tendencijų, lyderių kaitos neužtikrinimas gali tapti viena iš bendruomeninių organizacijų, ypač sudėtinga demografinė, socialinė situacija pasižyminčių vietos teritorijų, veiklos stagnacijos ir pabaigos priežasčių.

Bendruomenių centrų, kaip pagrindinių nevyriausybinių organizacijų, veikiančių teritorinėse bendruomenėse, vaidmuo yra ir gali būti skirtingas. Tačiau vaidmenų skirtumai jokiū būdu nereiškia, kad organizacijas reikia klasifikuoti, grupuoti į geras ar blogas, produktyvias ar neefektyvias ar pan. Remiantis teorinėje šio darbo dalyje išdėstytomis NVO organizacijų vystymosi stadijomis (NVO kartomis pagal Korten, 1990), Lietuvoje tarp bendruomenių centrų egzistuoja visų kartų, t. y. pasižyminčių skirtingais veiklos tikslais, organizacijų: nuo pirmosios kartos, arba paslaugų teikėjo, iki pokyčių katalizatoriaus, ar aktyvaus veikėjo pilietinėje veikloje (trečios – ketvirtos kartos organizacijos). Kiekvienas iš prisiimtų šių organizacijų vaidmenų vietos bendruomenėse yra tinkamas, jei esamuoju metu jis atitinka vietos bendruomenės gyventojų poreikius, lūkesčius, galimybes, susijusias su šio tipo nevyriausybines organizacijos veikla. 17-ajame šio darbo paveiksle grafiškai atspindėti, susisteminti kiekvieno iš identifikuotų bendruomenių centrų vaidmenų bruožai ir skirtumai. Tai leidžia koncentruotai pamatyti tyrime identifikuotus bendruomenių centrų veiklos bruožus bei pačių bendruomenių centrų, veikiančių Lietuvoje problematiką. Mūsų šalyje egzistuoja skirtingos teritorijos su individualiais iššūkiais ir poreikiais, todėl, tikėtina, vieniems iššūkiams pasibaigus, strategiškai ateities neplanuojantys bendruomenių centrai baigs savo veiklą, o išlikti turi potencialo tie, kurie šiuo metu vysto verslus bei aktyviai užsiima vaikų ir jaunimo įtraukimu į bendruomeninę veiklą. Vėlgi pastarajai veiklai vykdyti taip pat reikalingos sąlygos – palanki demografinė teritorijos situacija. Kita vertus, kaip rodo pasaulinė nevyriausybinių organizacijų veiklos tyrimų patirtis, įvairaus pobūdžio (įvairių kartų) organizacijos išliks reikalingos nuolat, kadangi pasaulio visuomenėje ir toliau egzistuoja skirtingos

bendruomenių grupės, nepaisant globalizacijos, kuri daugelį dalykų verčia suartėti ir supanašėti.

Bendruomenių centrų veiklos poveikis vietos bendruomenei ne visais atvejais gali būti pamatuotas ir įvertintas kiekybiškai, kadangi bendruomeniškumas yra susijęs su asmenine patirtimi, individualiais poreikiais bei resursais. Tačiau, remiantis identifikuotais vaidmenimis bei tokių nevyriausybinų organizacijų veiklos bruožais, galima daryti apibendrinimus apie tai, kurie iš vaidmenų tipų esamuoju metu yra palankesni Lietuvos vietos bendruomenių vystymuisi, teikia šiam procesui inspiraciją, o kurie mažiau palankūs ar visiškai prie to neprisideda. Vienas seniausių NVO vaidmenų tipas – paslaugų teikėjas – gana plačiai paplitęs ir Lietuvoje tarp nevyriausybinų organizacijų. Tačiau, kaip teigia ir užsienio šalių tyrėjai (Lewis, Kanji, 2009), tokios organizacijos turi laikiną veiklos laiko limitą: arba privalo keistis kartu su laikmečiu bei besikeičiančiais poreikiais, arba užbaigti savo misiją ten, kur tokio poreikio nebeliko. Derybininko vaidmuo, kol kas Lietuvoje ne itin populiarus, tačiau matoma tendencija plisti su socialinių verslų projektais, inicijuojamais vietos bendruomenėse. Šio darbo tyrimas greta minėtų vaidmenų tipų taip pat atskleidė Lietuvoje egzistuojančius naujus, Vakarų šalyse neaprašytus bendruomenių organizacijų vaidmenų tipus: kontroliuojantis tarpininkas bei administratorius. Pastariesiems bendruomenių centrų vaidmenų tipams susiformuoti bei egzistuoti Lietuvoje susidarė sąlygos dėl kelių priežasčių: 1) šalies istorinės, geopolitinės situacijos bei patirties (kontroliuojančiojo tarpininko atveju); 2) tautinio susiskaldymo, nesutarimų, priešiško lenkų – lietuvių – rusų tarpe, teritorijose, dėl ko bendruomeniškumas labai vangus arba net neegzistuojantis (administratoriaus atvejis); 3) pastarųjų kelerių metų tarp miesto gyventojų atsiradusios tendencijos keltis į užmiesčių teritorijas, jose išlaikant anonimiškumą, susvetimėjimo bei menko bendravimo (arba miestietišką) stilių kaimynystėje (administratoriaus atvejis).

Apibendrinant visą tyrimą, įvertinant jo eigoje darytus pasirinkimus bei sprendimus, derėtų pasakyti, jog esminiai iššūkiai buvo susiję su tyrimo krypties pasirinkimu, su sprendimu derinti tinklaveikos teoriją ir bendruomenės vystymosi koncepciją, kadangi nebuvo vieno atspirties taško. Gauti itin dideli skirtingos informacijos kiekiai, analizuojama tyrimo tematika pasirinkti įvairūs rakursai reikalavo ypač daug laiko skirti pagrindinio tyrimo klausimo išsigryninimui ir atsakymo į jį paieškos krypties detalizavimui. Tačiau rezultatai pateisino, o kai kuriais atvejais ir pranoko lūkesčius, taip pat pasiteisino ir tyrimo kelio, teorijos, metodų kombinacija.

17 pav. Bendruomenių centrų vaidmenų bruožų grafinis vaizdas

IŠVADOS

1. Nevyriausybinių organizacijų sampratos bei raidos teorinė analizė atskleidžia šio sektoriaus veiklos prisitaikymą, atitikimą visuomenės poreikiams, laikmečių iššūkiams, egzistuojančioms problemoms bei tendencijoms. Jei pirmosios kartos nevyriausybines organizacijos pasižymėjo išskirtinai karitatyvinės veiklos požymiais ir bruožais, tai XXI a. pastebimas šio sektoriaus ribų blukimas, veiklos tikslų supanašėjimas su kitų visuomenės sektorių – valstybinio ir privataus – įstaigų ar įmonių veiklos siekais. Tą atskleidžia NVO įsitraukimas į ilgą laiką kitų sektorių veiklos sritimi bei atsakomybe laikytas sritis: teikiamos ne tik viešosios, socialinės paslaugos, tačiau pradedami vystyti socialinio verslo projektai, teikiantys organizacijai pilną jos tolesniam vystymuisi. Viena vertus, toks ribų tarp sektorių blukimas sudaro keblumą, siekiant identifikuoti organizacijos sektorinę priklausomybę, kuri neretu atveju neišgryninama net ir pagal organizacijos juridinį statusą. Tačiau sektorių persidengimas atveria naujas galimybes veiklos plėtrai, paslaugų, teikiamų visuomenei, įvairovei, leidžia piliečiams įsitraukti į savo pačių gyvenimo gerovės kūrimą, idėjų ir iniciatyvų plėtrą, skatina atsakomybės už savo valstybės ateitį jausmą, plečia tarpsektorinio bendradarbiavimo galimybes.

2. Bendruomenių centrai (arba bendruomenių organizacijos) iš visų nevyriausybiniam sektoriui priskirtinų organizacijų išsiskiria teritoriškumo principo veiklos vykdymo procese laikymusi, t. y. teoriškai turi veikti administracinių vietos bendruomenių ribų lauke. Praktiškai šios ribos gali varijuoti, atsižvelgiant į konkrečią vietos teritorijos ir joje gyvenančios bendruomenės specifiką, poreikius, tikslus ir t. t. Bendruomenių centrų veiklos specifika yra siejama su multifunktionalumu, t. y. teikiamų paslaugų įvairove: nuo ūkinės, aplinkosauginės, socialinės iki švietėjiškos, kultūrinės, edukacinės, turizmo paslaugų, socialinio verslo veiklos. Bendruomeninių organizacijų juridinį statusą Lietuvoje apribojus tik iki asociacijų, šių organizacijų veiklos apimtis teisine prasme susiaurėjo, kadangi nebeliko galimybės veikti itin plačiu mastu. Tačiau tai labiau išgrynina ir sukonkretina galimybę identifikuoti vietos bendruomenės interesams atstovaujancias nevyriausybinės organizacijas, nei kaip nors reikšmingai riboja jų veiklą.

3. Bendruomenių centrų vaidmens vietos bendruomenėse analizei pasitelkta bendruomenės vystymosi koncepcija, kuri derinama su tinklaveikos teorine prieiga. Tokia taktika grindžiama užsienio šalyse vykdomais analogiškais moksliniais tyrimais. Tai padeda atskleisti tinklo veikėjus, kiekvieno jų funkcijas, įsitraukimo į teritorijos vystymosi procesą pobūdį ir galimus resursų mainus bei jų iššūkius. Minėta tinklaveikos teorinė paradigma reikalauja atsižvelgti į situacijos specifiškumą, aplinkybes bei patirtis, todėl bendruomenių centrų vaidmens tyrimas tampa unikalios bendruomeninės patirties, išgyvenimo ir požiūrių samplaikos interpretacija. Minėtos teorinės prieigos bei bendruomenės vystymosi koncepcijos derinimas, analizuojant bendruomenių centrų vaidmenis yra neatsiejami bei vienas kitą sustiprinantys, papildantys.

4. Empirinis pagrindinių vietos bendruomenėse veikiančių nevyriausybinių organizacijų tyrimas atskleidė, jog:

4.1. Lietuvoje veikiančius bendruomenių centrus galima identifikuoti kaip organizacijas, atliekančias keletą pagrindinių vaidmenų tipų: paslaugų teikėjai, derybininkai, kontroliuojantys tarpininkai bei administratoriai ir įvairios galimos šių vaidmenų modifikacijos. Kiekvienas iš vaidmenų tipų yra atpažįstamas remiantis veiklos poreikio bei jos organizavimo ir vykdymo galimybėmis konkrečioje vietos bendruomenėje: veiklos pobūdžiu; teikiamų paslaugų specifika; disponuojamais ištekliais, reikalingais veiklai vykdyti (finansiniais, žmogiškaisiais, infrastruktūriniais); partnerystės tarp vietos bendruomenės tinklo veikėjų pobūdžiu.

4.2. Bendruomenių centrų vaidmenys Lietuvos vietos bendruomenėse yra nevienareikšmiai, neretai persidengiantys vienas su kitu vienoje ir toje pačioje organizacijoje, tačiau neatsiejami nuo konkrečioje teritorijoje egzistuojančios socialinės, ekonominės, demografinės situacijos, istorinės vietos patirties, tinklaveikos tarp vietos veikėjų galimybių. Dėl minėtų priežasčių vietos bendruomenių suponuojamas individualumas reikalauja subjektyvistinio – interpretuojamojo pobūdžio analizės, kur realybė yra suprantama interpretuojant tyrimo dalyvių išsakomą poziciją. Akcentuotina, jog veiklos pradžioje įgytas organizacijos vaidmens tipas nėra statinis ir baigtinis. Kintant vietos bendruomenės lūkesčiams, poreikiams, gali ir privalo keistis jai atstovaujančios organizacijos veiklos kryptis, būdai, metodai, užtikrinantys ilgalaikiškumą, tvarumą, tęstinumą bendruomenių organizacijų veiklos perspektyvoje. Šiuo aspektu tyrimo dalyviai pasiskirstė į dvi bendruomenių centrų grupes:

- a) pirmoji grupė – organizacijų, kurių veiklos pobūdis nekinta. Šios organizacijos veikla bendruomenės narių yra suvokiama kaip bendražmogiškų vertybių, santykių, ryšių palaikymas tarp vietos gyventojų bei socialinių paslaugų organizavimas, bendradarbiaujant su vietos savivaldos įstaigomis (ypač – paslaugų teikėjo atveju);
- b) antroji grupė – organizacijų, kurių veiklos vykdymo procese kinta organizacijos veiklos pobūdis. Šiuo atveju išryškėja BC veiklos multifunktionalumas, pereinama nuo vieno organizacijos vaidmens tipo prie kito, labiau atspindinčio veiklos pobūdį esamoje situacijoje (labiausiai atsispindi derybininko bei kontroliuojančiojo tarpininko atvejais).

4.3. Nepaisant itin plačių bendruomenių organizacijų steigimosi metu užsibrėžtų veiklos tikslų, t. y. organizacijos siekio vykdyti daugiafunkčę veiklą, neretai praktikoje nuo jų nukrypstama į paslaugas, kurias vykdyti organizacija yra pajėgi, atsižvelgiant į disponuojamus išteklius. Tam įtakos: (1) turi strateginio veiklos planavimo stygius ir (2) įvairios vietos bendruomenėms būdingos problemos: bendruomenės narių įsitraukimo į bendruomeninę veiklą stygius (bendruomeniškumo neskatinimas), intelektualinio, finansinio, infrastruktūrinio kapitalų stoka. Ypač tai akivaizdu kaimiškosiuose, regioninėse, demografinė prasme itin sudėtingoje situacijoje esančiose vietos bendruomenėse. Jose kyla bendruomenių organizacijų laikinumo ir spontaniškos, orientuotos tik į

trumpalaikius projektus veiklos bei paslaugų tęstinumo stygiaus problemas. Daugiafunkcė veiklą vietos bendruomenėse vykdyti siekiančioms organizacijoms yra būtina ne tik narių gausa, finansinių šaltinių įvairovė, palanki demografinė situacija, geografinė vietos padėtis (miestas, greta miesto), tačiau ir ilgalaikė bei vystoma bendruomeniškumo tradicija, aukšti veiklos tikslai, susiję su bendruomenės vystymusi, gyvenimo kokybės didinimu, bendruomenės centro derybinės galios pozicijų spręsti vietos gyventojams aktualias problemas ir priimti jiems svarbius sprendimus stiprinimu, įsijungimu į aktyvesnės tinklaveikos, kaip ji suprantama šiame tyrime, su kitais sektoriais procesus.

4.4. Analizuojant vietos bendruomenių tinklaveiką, galima išsiskirti du pagrindinius šio tinklo veikėjus: nevyriausybinis (šiuo atveju – bendruomenių centrai) ir valstybinis (įvairios galimos šio sektoriaus įstaigos, veikiančios teritorijoje). Priklausomai nuo to, kokią poziciją NVO užima santykiuose su valstybės sektoriaus įstaigomis, bendruomenės centras yra traktuojamas arba lygiaverčiu partneriu (kontroliuojančio tarpininko, derybininko atvejais) valstybės sektoriaus atstovams bendruomenės vystymosi veiklose, arba „jaunesniuju broliu“, dalinai išlaikomu, priklausomu nuo valstybės sektoriaus paramos ir pagalbos (paslaugų teikėjo atveju), arba priešiška, konfliktuojančia organizacija (administratoriaus atveju). Lygiavertėms minėtų dviejų sektorių atstovų partnerystėms yra būdingi kooperacijos bei papildomumo santykių modeliai (ypač – derybininko atveju), priešškimu, nebendradarbiavimu pasižymintiems santykiams – konfrontacijos ir kooptacijos modeliai (ypač – administratoriaus atveju.). Atsižvelgiant į teritorijoje veikiančių valstybinio sektoriaus atstovų įvairovę, yra vystoma bendruomenių centrų partnerystė su mokyklomis, bibliotekomis, sveikatos priežiūros, kultūros įstaigomis. Privataus sektoriaus į(si)traukimas į vietos bendruomenės narių tinklaveiką dažniau yra ribotas (išskyrus derybininko bei iš dalies – kontroliuojančiojo tarpininko vaidmens tipo organizacijas) dėl privataus sektoriaus traktavimo tik kaip finansinio donoro bendruomenės centro veiklų fragmentiškam finansavimui. Bendradarbiavimas su kitomis nevyriausybiniomis organizacijomis taip pat yra fragmentiškas bei dažnai konkuruojančio pobūdžio.

4.5. Tarp Lietuvoje veikiančių bendruomenių centrų galima įžvelgti vaidmenų tipus, būdingus Vakarų demokratijos šalims (derybininkas, paslaugų teikėjas) ir specifinius, pasižyminčius kontrolės, administracinės, vadybinės, o ne bendruomeniškumu, solidarumu grįstos veiklos specifika, tipus (kontroliuojantis tarpininkas, administratorius). Trys iš šių minėtų tipų – derybininkas, paslaugų teikėjas, kontroliuojantis tarpininkas – atitinka arba iš dalies atitinka (kontroliuojančiojo tarpininko atveju) vietos bendruomenių gyventojų lūkesčius. Administratoriaus BC veikla, atvirkščiai – kelia priešpriešą tarp organizacijos atstovų ir vietos gyventojų dėl organizacijos veiklos krypties ir pobūdžio. Kaip atskleidė tyrimo duomenys, toks bendruomenės centro vaidmuo su bendruomeniškumu ir pilietinės visuomenės veikla turi mažai bendro, o vietos bendruomenė, kurioje tokia organizacija veikia pasižymi mažu pasitikėjimo lygiu bei nebendradarbiavimu tarp gyventojų.

REKOMENDACIJOS

Bendruomenių centrų praktikams:

1. Rekomenduojama neapsiriboti administraciniu teritoriškumu (nepaisant to, kad tai vienas specifinių tokio tipo NVO bruožų) ir apjungti įvairius veiklai vystyti būtinus resursus: žmogiškuosius, infrastruktūrinius, veiklos organizavimo, intelektinius ir kt., kadangi šiuo metu egzistuojanti „vienas kaimas – viena bendruomenės organizacija“ tendencija silpnina šio tipo nevyriausybinę organizacijų galimą indėlį į vietos bendruomenės bei visos visuomenės gerovės kūrimą, menkina potencialiai perspektyvias problemų ir iššūkių sprendimo galimybes, iniciatyvas. Taip pat būtina didesnę dėmesį skirti tinklinei veiklai, jos vystymui, socialinių ryšių ir kontaktų plėtojimui neapsiribojant bendradarbiavimu ir resursų mainais tik su valstybės sektoriaus atstovais. Itin rekomenduotinas bei teigiamai prie tarpsektorinio bendradarbiavimo vystymo prisidedantis BC veiklos valdymo ir organizavimo organas – BC valdyba, sudaryta iš skirtingų sektorių įstaigų bei įmonių teritorijoje atstovų.

2. Bendruomenių centrams, jų lyderiams, valdybos nariams derėtų kur kas daugiau dėmesio skirti (ypač kaimiškose, demografinėje duobėje esančiose vietos bendruomenėse) nuolatinių savanorių pritraukimui, verbavimui, išlaikymui, jų motyvacijos prisidėti prie bendruomeninės veiklos skatinimui, didinimui. Tam siūlytina pasitelkti lyderių autoritetą, betarpišką bendravimą su vietos bendruomenės gyventojais, įvairias komunikavimo priemones, kanalus ir būdus, aktyviai viešinti BC veiklą ir tikslus akcentuojant organizacijos veiklos multifunktionalumą.

3. Skėtinėms bendruomenių organizacijoms, vienijančioms vietos bendruomenes, rekomenduotina aktyviau atstovauti savo narių interesams politikos, susijusios su vietos bendruomenių veikla, formavimo srityje, dažniau ir produktyviau teikti pasiūlymus aukščiausios valdžios bei savivaldos institucijoms dėl bendruomeninės veiklos tiek miestų, tiek regionų (kaimų) bendruomenių organizavimosi ir plėtos klausimais.

Politikos, susijusios su bendruomenių organizacijų veikla, formuotojams, įgyvendintojams:

1. Užtikrinti bendruomenių centrams lygiavertes galimybes įsitraukti į savivaldos strateginių planų rengimą, sprendimų priėmimą, neapsiriboti tik NVO finansavimo projektų viešinimo renginiais BC lyderiams, valdyboms.

2. Skatinti bendruomenių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą siekiant projektų finansavimo, o ne konkurencijos dėl lėšų paskirstymo, tokiu būdu užtikrinant didesnės apimties projektinių veiklų įgyvendinimą, paslaugų kokybės didėjimą.

3. Valstybiniu lygiu ir toliau tęsti savanoriškos veiklos skatinimą akcentuojant jos naudą savanoriui ir visuomenei.

4. Organizuoti sėkmingų vietos bendruomenių organizacijų pavyzdžių viešinimo kampanijas seniūnijų, savivaldybių, valstybės mastu, siekiant plėsti gyventojų savarankiškumo ir iniciatyvumo indėlio svarbą bei naudą atskirų vietos bendruomenių bei visos visuomenės gerovei.

5. Teikti kokybišką ir nuolatinę pagalbą bei konsultacijas vietos bendruomenių organizacijoms finansų valdymo, projektų rengimo, paslaugų vietos bendruomenei poreikio nustatymo, veiklos organizavimo ir kt. klausimais, su kuriais susidūrę potencialūs organizacijų steigėjai nuo bendruomenių centrų steigimo ir bendruomeniškumo idėjų sklaidos bei plėtros vietos bendruomenėse atsitraukia dėl patirties, žinių ar priemonių stygiaus.

LITERATŪRA

1. Adams, D., & Hess, M. (2006). New research instruments for government: measuring community engagement. In L. D. C. Duke (Ed.), *Making knowledge work: Sustaining learning communities and regions*, (p. 67–83). Leicester: NIACE.
2. Afik, Z., & Katz, H. (2019). Reconsidering the philanthropic foundation minimum payout policy under a “new normal”. *Journal of Policy Modeling*, 41(2), p. 219–233.
3. Aigner, S.M., Raymond, V. J., & Smidt, L. J. (2002). "Whole Community Organizing" for the 21st Century. *Journal of the Community Development Society*, 33 (1), p. 86–106.
4. Aiken, M., & Taylor, M. (2019). Civic Action and Volunteering: The Changing Space for Popular Engagement in England. *Voluntas*, 30, p. 15–28.
5. Alcock, P. (2010). A strategic unity: defining the third sector in the UK. *The Policy Press*, 1 (1), p. 5–24.
6. Aldashev, G., & Navarra, C. (2018). Development NGO's. Basic Facts. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 89 (1), p. 125–156.
7. Aleksandravičius, A., & Žukovskis, J. (2011). Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje. *Management theory and studies for rural bussines and infrastructure development*, 1 (25), p. 1–9.
8. Archambault, E. (2015). France: A Late-Comer to Government–Nonprofit Partnership. *Voluntas*, 26, p. 2 283–2 310.
9. Astrauskas, A. (2010). Vietos savivaldos įstatymo nuostatos dėl bendruomenių ir bendruomeninių organizacijų. *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje“*, p. 46–54. Vilnius.
10. Atkočiūnienė, V. (2008). Kaimo vietovės pokyčių valdymas pagal principą „iš apačios į viršų“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (11), p. 50–62.
11. Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, A., Kiaušienė, I., Vazonienė, G., Pakeltienė, R., & Lukė, R. (2014). *Kaimo socialinės infrastruktūros vystymas siekiant užtikrinti teritorinę ir socialinę sanglaudą*. Mokslo studija. Akademija: Aleksandro Stulginskio universitetas.
12. Austin, J., Stevenson, H., & Wei-Skillern, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both? *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (1), p. 1–22.
13. Bach-Mortensen, A.M., Lange, B., & Montgomery, P. (2018). Barriers and facilitators to implementing evidence-based interventions among third sector organisations: a systematic review. *Implementation Science*, 13 (1), p. 103–122.
14. Bagdanavičius, J. (2005). *Socialinės sferos sociologija: teorinis – metodologinis aspektas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
15. Banks, N., & Hulme, D. (2012). *The role of NGOs and civil society in development and poverty reduction*. Manchester.
16. Baršauskienė, V., & Leliūgienė, I. (2001). *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje: užsienio šalių patirtis*. Kaunas: Technologija.

17. Beebejaun, Y., Durose, C., Rees, J., Richardson, J., & Richardson, L. (2015). Public harm or public value? Towards coproduction in research with communities. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 33 (3), p. 552–565.
18. Bekešienė, S. (2015). *Duomenų analizės SPSS pagrindai*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
19. Beneševičiūtė, I. (2013). Įgalinančio dialogo poreikis ir patirtis plėtojant socialines paslaugas nevyriausybinėje neįgaliųjų organizacijoje. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 11 (1), p. 157–182.
20. Beneševičiūtė, I. (2014). Neįgaliųjų socialinis dalyvavimas neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų veiklose. *Pedagogika*, 15 (3), p. 147–162.
21. Beneševičiūtė, I. (2015). Nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų veiklos plėtotė socialinės integracijos kontekste. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 11 , p. 66–79.
22. Berger, P.L., & Luckmann, T. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas : žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
23. Bovaird, T. (2014). Efficiency in Third Sector Partnerships for Delivering Local Government Services: The role of economies of scale, scope and learning. *Public Management Review*, 16 (8), p. 1 067–1 090.
24. Brandsen, T., & Pape, U. (2015). The Netherlands: The Paradox of Government–Nonprofit Partnerships. *Voluntas*, 26, p. 2 267–2 282.
25. Brandsen, T., Pestoff, V., & Verschuere, B. (2012). Coproduction as a maturing concept. In T. Brandsen and V. Pestoff, *New Public Governance, the Third Sector, and Coproduction* (p. 1–12). New York, Routledge.
26. Brikci N., & Green J. (2007). *A Guide to Using Qualitative Research Methodology*. London: Medecins sans frontieres.
27. Brint, S. (2001). Gemeinschaft Revisited:. *Sociological Theory*, 19 (1), p. 1–23.
28. Brown, K. M., Kenny, S., & Turner, B. S. (2002). A Basis for Association? The Role of Third Sector Welfare Organisations. *Community, Work & Family*, 5 (2), p. 159–180.
29. Brudney, J.L., Russell, A., & Fischer, R.L. (2017). Using data to build community: exploring one model of geographically specific data use in the non-profit sector. *Community Development Journal*, 52 (2), p. 354–371.
30. Bučaitė, J. (2003). Šiuolaikinės miesto bendruomenės formos Lietuvoje. *Mūsų socialinis kapitalas – žinios: konferencijos pranešimų medžiaga*, p. 217–225.
31. Bučaitė, J. (2004). Pagrindinės bendruomenės centrų problemos bendradarbiavimo su savivaldybe paramos skyrimo proceso metu. *Vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo skaidrumas*, p. 77–80.
32. Bučaitė, J. (2007). Vietos bendruomenių dalyvavimas savivaldoje: galimybės ir/ar apribojimai? *Socialinių mokslų doktorantų ir jaunųjų mokslininkų konferencija. Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose: patirtis, galimybės ir ribos: pranešimų medžiaga*, p. 38 – 41.
33. Bučaitė, J. (2008). *Tinklaveikos raiška vietos bendruomenėje. Daktaro disertacija. Sociologija (S05)*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.

34. Bučaitė, J., & Ambotaitė-Mazeliauskienė, I. (2005). Instituciniai tinklai ir socialinis pasitikėjimas savivaldybės ir nevyriausybinų organizacijų sąveikoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 13, p. 74–82.
35. Bučaitė-Vilkė, J., & Motiejūnaitė, D. (2011). Tarpinstitucinės partnerystės ir pilietinio sektoriaus vaidmuo, sprendžiant vietos problemas. *Socialinis darbas*, 10 (1), p. 86–92.
36. Bullen, P. (2007). *Community development models and language*. [žiūrėta 2017 05 15]. Prieiga per internetą: www.mapl.com.au/comdevmodel.pdf
37. Butkevičienė E., Vaidelytė, E., & Šnapštienė, R. (2010). Role of Civil Organizations in Local Governance: Theoretical Approaches and Empirical Challenges in Lithuania. *Viešoji politika ir administravimas*, 33, p. 35–44.
38. Butkevičienė, E., & Vaidelytė, E. (2013). *Nevyriausybinių organizacijų ir jų veikla*. Kaunas: Technologija.
39. Butkevičienė, E. (2006). *Informacinių technologijų sklaida kaimo bendruomenėse: Lietuvos atvejis. Daktaro disertacija. Sociologija (S05)*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
40. Castells, M. (2005). *Tinklaveikos visuomenės raida*. Poligrafija ir informatika.
41. Cavaye, J. (2015). *Understanding Community Development*. [žiūrėta 2017 05 15]. Prieiga per internetą: http://vibrantcanada.ca/files/understanding_community_development.pdf
42. Chandler, A. (2011). Nationalism and social welfare in the post Soviet context. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 39 (1), p. 55–75.
43. Chaskin, R. J., & Joseph, M. L. (2010). Building „Community“ in Mixed-Income Developments. Assumptions, Approaches, and Early Experiences. *Urban Affairs Review*, 45 (3), p. 299–335.
44. Checkoway, B. (1997). Core Concepts for Community Change. *Journal of Community Practice*, 4 (1), p. 11–29.
45. Cheek, D. W, Kramarek, M, & Rooney, P. (2015). Charity and Philanthropy: Overview. In James D. Wright *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*. Elsevier Ltd.
46. Chen, S., Fung, K., & Hung, S. (2017). The changing faces of community development in China: the case of Beijing. *Community Development Journal*, 52 (1), p. 38–54.
47. Clarke, M. (2013). *Handbook of Research on Development and Religion*. Chelshire: MPG Books Group, UK.
48. Clarke, M., & Ware, V. A. (2015). Understanding faith-based organizations: How FBOs are contrasted with NGOs in international development literature. *Progress in Development Studies* 15, 1, p. 37–48.
49. Collins, K. (2015). Is there a role for marketing? *Community Development Journal*, 50 (1), p. 153–167.
50. Connors, P., & McDonald, P. (2011). Transitioning communities: community, participation and the Transition Town movement. *Community Development Journal*, 46 (4), p. 558–572.

51. Creswell, J. (2014). *Research design – Qualitative, Quantitative, and Mixed Method Approaches*. 4th edition. SAGE.
52. Čepienė, A. (2011). Kaimo bendruomenės narių socialinio dalyvavimo teorinės įžvalgos. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 8, p. 124–130.
53. Dahlberg, L. (2005). Interaction between Voluntary and Statutory Social Service Provision in Sweden: A Matter of Welfare Pluralism, Substitution or Complementarity? *Social Policy and Administration*, 39 (7), p. 740–763.
54. Dale, A., & Sparkes, J. (2011). The ‘agency’ of sustainable community development. *Community Development Journal*, 46 (4), p. 476–492.
55. Dale, A., & Newman, L. (2010). Social capital: a necessary and sufficient condition for sustainable community development? *Community Development Journal*, 45 (1), p. 5–21.
56. Di Zhang, D., & Swanson, L.A. (2013). Social Entrepreneurship in Nonprofit Organizations: An Empirical Investigation of the Synergy Between Social and Business Objectives. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 25 (1), p. 105–125.
57. Dill, A. P. (2014). Health Care and Disability NGOs in Croatia: State Relations, Privatization, and Professionalism in an Emerging Field. *Voluntas*, 25, p. 1 192–1 213.
58. Dinham, A. (2011). What is a ‘faith community’? *Community Development Journal*, 46 (4), p. 526–541.
59. Dondoli, G. (2019). *Transnational Advocacy Networks and Human Rights Law– Emergence and Framing of Gender Identity and Sexual Orientation*. New York, NY: Routledge.
60. Donnelly-Cox, G., Donoghue, F., & Hayes, T. (2001). Conceptualizing the Third Sector in Ireland North and South. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 12 (3), p. 195–204.
61. Dworkin, S. (2012). Sample Size Policy for Qualitative Studies Using In-Depth Interviews. *Archives of Sexual Behavior*, 41, p. 1 319–1 320.
62. Edwards, G. (2010). *Mixed-Method Approaches to Social Network Analysis*. Manchester: National Centre for Research Methods.
63. Emejulu, A. (2011). The silencing of radical democracy in American community development: the struggle of identities, discourses and practices. *Community Development Journal*, 46 (2), p. 229–244.
64. Eng Amy, S. (2017). The art of participation: the case of creative communities in Indonesia. *Community Development Journal*, 52 (1), p. 171–185.
65. Ennis, G., & West, D. (2014). Community Development and Umbrella Bodies: Networking for Neighbourhood Change. *British Journal of Social Work*, 44, 1582–1601.
66. Eriksson, L. (2011). Community development and social pedagogy: traditions for understanding mobilization for collective self-development. *Community Development Journal*, 46 (4), p. 403–420.
67. Estes, R. (1997). Social work, social development, and community welfare centres in international perspective. *International Social Work*, 40 (1), p. 43–55.

68. Evers, A., & Laville, J. L. (2004). *The third sector in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.
69. Eversole, R. (2012). Remaking participation: challenges for community development practice. *Community Development Journal*, 47, (1), p. 29–41.
70. Ferlander, S. (2003). *The Internet, Social Capital and Local Community. PhD Thesis on Philosophy*. University of Stirling.
71. Foucault, M. (1985). *The Use of Pleasure. The History of Sexuality. 2 leidimas*. New York: Panthenon.
72. Gaižauskaitė, I., & Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
73. Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
74. Gallin, E.K., Franko, M., & Bond, E. (2018). Philanthropy's Role in Advancing Biomedical Research. In J. I. Gallin, F. P. Ognibene and L. L. Johnson *Principles and Practice of Clinical Research*, Fourth Edition, p. 611–630. Academic Press.
75. Gegužienė, V., & Žiliukaitė, R. (2004). *Kaimiškųjų bendruomenių organizacijos: tyrimo rezultatų apžvalga. Projektas „Skaitmeninių bendruomenių link“*. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas.
76. Genys, D. (2011). *Lietuvos pilietinės visuomenės ribos ir konfliktai dėl jų. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, sociologija (05S)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
77. Gerring, J., & Cojocaru, L. (2015). *Case-Selection : A Diversity of Methods and Criteria*. Boston University, Boston, MA.
78. Germak, A.J., & Robinson, J.A. (2014). Exploring the Motivation of Nascent Social Entrepreneurs. *Journal of Social Entrepreneurship*, 5(1), p. 5–21.
79. Gilchrist, A. (2009). *The well-connected Community. A Networking Approach to Community Development*. The Policy Press.
80. Gineitienė, D., & Domarkas, V. (2000). *Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms*. Kaunas: Technologija.
81. Gittell, M., Covington, S., & Gross, J. (1994a). *The difference Gender makes: Women in Neighborhood Development Organizations*. Howard Samuels State Management and Policy Center: The Graduate School .
82. Gittell, M., Covington, S., & Gross, J. (1994b). *Race and Gender in Neighborhood Development Organizations*. Howard Samuels State Management and Policy Center, The Graduate School and University Center.
83. Godvadas, P. (2004). *Bendruomenės plėtra : praktinis vadovas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
84. Gómez, M. V., & Kuronen, M. (2011). Comparing local strategies and practices: recollections from two qualitative cross-national research projects. *Qualitative Research*, 11 (6), p. 683 – 697.
85. Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6), p. 1 360–1 380.

86. Green, G. P., & Goetting, A. (2010). *Mobilizing Communities: Asset Building as a Community Development Strategy*. Philadelphia PA: Temple University Press.
87. Green, G. P., & Haines, A. (2011). *Asset Building & Community Development*. SAGE.
88. Grigas, R. (2010). Bendruomeniškumo ir savivaldos Lietuvoje kaitos bruožai: istoriosofinė interpretacija. *Konferencija "Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje"*, p. 33–41. Vilnius.
89. Guay, T., Doh, J., & Sinclair, G. (2004). Non-governmental Organizations, Shareholder Activism, and Socially Responsible Investments: Ethical, Strategic, and Governance Implications. *Journal of Business Ethics*, 52, p. 125–139.
90. Guajardo, M. A., & Garcia, S. (2016). Educational Leadership for Community Development. *National Forum of Applied Educational Research Journal*, 29 (1–2), p. 64–74.
91. Guogis, A., Gudelis, D., & Stasiukynas, A. (2007). Nevyriausybių organizacijų ir savivaldybių santykių reikšmė, plėtojant vietinę demokratiją: atvejo tyrimai dviejose Lietuvos savivaldybėse. *Viešojo politika ir administravimas*, 22, p. 47–56.
92. Gurung, A., Gurung, O. P., Karki, R., & Bista, R. (2011). Impact of Non-Governmental Organizations in the Rural Community Development: A Case Study from the Trans-Himalayan Region of Nepal. *International Journal of Applied Sociology*, 1 (1), p. 1–7.
93. Haddad, N. H. (2018). *The Hidden Hands of Justice—NGOs, Human Rights, and International Courts*. Cambridge University Press.
94. Hanifan, L. (1916). The Rural School Community Center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67, p. 130–138.
95. Hassan, Z., & Silong, A.D. (2008). Women Leadership and Community Development. *European Journal of Scientific Research*, 23 (3), p. 361–372.
96. Hesse-Biber, S., & Nagy, S. (2011). *The Practice of Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
97. Hielscher, S., Winkin, J., Crack, A., & Pies, I. (2017). Saving the Moral Capital of NGOs: Identifying One-Sided and Many-Sided Social Dilemmas in NGO Accountability. *Voluntas*, 28, 1562 – 1594.
98. Hoffmann, J. (2010). In the Triangle of Civil Society, Politics, and Economy: Positioning Magazines of Nonprofit Organizations. *Voluntas*, 22 (1), p. 93–111.
99. Hopkins, L. (2010). *Mapping the Third Sector: A context for social leadership. A report prepared for Clore Social Leadership Programme*. London: The Work Foundation.
100. Hudson, M. (1995). *Managing without Profit. The Art of Managing Third-sector Organizations*. England: Clays Ltd.
101. Hustedde, J. R., & Ganowicz, J. (2002). The Basics: What's Essential About Theory for Community Development Practice? *Journal of the Community Development Society*, p. 33 (1), 1–19.

102. Yar, M. (2004). „Community“: Past, Present, and Future. *Electronic Journal of Social Issues*, 2, 1. [žiūrėta 2017 03 28]. Prieiga per internetą: <http://www.whb.co.uk/socialissues/indexvol2.htm>
103. Ife, J. (1997). *Rethinking Social Work, Towards Critical Practice*. Melbourne, Australia: Longman.
104. Yin, R. (2009). *Case Study Research: Design and Methods (4th ed.)*. Thousand Oaks: CA: Sage Publications.
105. Yin, R. (2011). *Qualitative Research from start to Finish*. New York: The Guilford Press.
106. Ilgius, V. (2017). Socialinės partnerystės praktikos Lietuvoje. *Socialinio verslo forumas*. Vilnius.
107. Islam, M. (2015). NGOs' Social Capital Development Initiatives for Social Welfare: Bangladesh Experience. *Global Social Welfare*, 2 (4), p. 167–176.
108. Islam, M. (2017). Non-governmental organizations and community development in Bangladesh. *International Social Work*, 60 (2), p. 479–493.
109. Yuanfeng, Z. (2015). Dependent Interdependence: The Complicated Dance of Government–Nonprofit Relations in China. *Voluntas*, 26, p. 2 395–2 423.
110. Jabeen, S., & Yasmin, N. (2019). An analysis of the operative capacity of non-governmental organizations in the Southern region of Punjab Province, Pakistan. *Community Development Journal*, 54 (2), p. 310–328.
111. Jakulis, M. (2016). *Špitolės Vilniuje XVI – XVIII a. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (H 05)*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
112. Jančaitytė, R. (2011). Pilietinės visuomenės vaidmuo priimant šeimos politikos sprendimus. *Socialinis darbas*, 2, p. 289–300.
113. Jetté, C. (2011). The Role of Community Organizations in the Transformation of the Social Development Model in Québec. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research*, 2 (1), p. 61–74.
114. Katz, N., Lazer, D., Arrow, H., & Contractor, N. (2004). Network Theory and Small Groups. *Small Group Research*, 35 (3), p. 307–332.
115. Kenny, S. (2018). Framing Community Development. *Community Development Journal*, 54 (1), p. 152–157.
116. Kenny, S., Hasan, A., & Fanany, I. (2017). Community development in Indonezia. *Community Development Journal*, 52 (1), p. 107–124.
117. Kėrytė, Ž. (2010). Pilietiškumo konstravimas globalumo kontekste: NVO vaidmens kaita Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*, 1 (2), p. 67–83.
118. Kėrytė, Ž. (2015). *Lietuvos psichosocialines paslaugas teikiančios nevyriausybinės organizacijos: socialinės misijos ir verslumo derinimas*. Daktaro disertacija, sociologija (05S). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
119. Kirk, P., & Shutte, A.M. (2004). Community leadership development. *Community Development Journal*, 39 (3), p. 234–251.
120. Koissaba, B. (2014). Community Development: The Dilemma of Theory and Practice. *International symposium at the University of North Alabama*. Florence, AL: USA.
121. Korten, D. (1990). *Getting to the 21st Century – Voluntary Action and the Global Agenda*. West Hartford: Kumerian Press.

122. Kramer, R. (2000). A third sector in the third millennium? *Voluntas*, 11(1), p. 1–23.
123. Krasnopolskaya, I., Skokova, Y., & Pape, U. (2015). Government–Nonprofit Relations in Russia’s Regions: An Exploratory Analysis. *Voluntas*, 26, p. 2 238–2 266.
124. Krogh, G. (2011). Knowledge Sharing and the Communal Resource. In S. Lyles, *Handbook of Organizational Learning and Knowledge Management*. John Wiley & Sons.
125. Kubilius, A. (2006). *Konservatyvioji bendruomenė*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas.
126. Kvieskienė, G. (2014). *Viešojo, privataus ir NVO sektoriaus socialinė partnerystė*. Tyrimo ataskaita. Vilnius: NVO vaikams konfederacija. [žiūrėta 2016 01 26] Prieiga internetu: <http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/Tyrimas+NVO+akademija.pdf/259b08bc-4236-455c-a315-169b23e4ef42>
127. Kvieskienė, G. (2016). Viešojo, privataus ir NVO sektoriaus partnerystė: tyrimo pristatymas. *Socialinis ugdymas*, 43 (2), p. 78–89.
128. Lane, J. E. (2005). *Public Administration and Public Management: the Principal-Agent Perspective*. London and New York: Routledge.
129. Laverack, G. (2006). Improving health outcomes through community empowerment: a review of the literature. *Journal of Health, Population, and Nutrition*, 24, p. 113–120.
130. Leliūgienė, I. (2010). Lietuvos bendruomenių vystymo perspektyvos tarptautinės patirties kontekste. *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenė Lietuvoje“*, p. 73–83. Vilnius.
131. Leonavičius, V. (2005). Tinklaveikos teorija. In V. Leonavičius, Z. Norkus, & A. Tereškinas, *Sociologijos teorijos* (p. 292–297). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
132. Leonavičius, V., & Kėrytė, Ž. (2014). Lietuvos psichosocialines paslaugas teikiančių NVO socialinio ir ekonominio matmens daroma. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1, p. 186–204.
133. Lewis, D. (2010). Nongovernmental Organizations, Definition and History. In H.K. Anheier, S. Toepler, & R. List, *International Encyclopedia of Civil Society* (p. 1056–1062). Springer.
134. Lewis, D., & Kanji N. (2009). *Non-Governmental Organizations and Development*. London and New York: Routledge.
135. Lipnevič, A. (2015). *Lietuvos gydytojų mobilumas transnacionalinėje socialinėje erdvėje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, sociologija (05S)*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
136. LR Asociacijų įstatymas. 2004 01 22, Nr. IX-1969. Žin., 2004, Nr. 25–745. (Aktuali redakcija nuo 2019 01 01). [žiūrėta 2019 01 23]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FF00B0EA2F0E/rNxCwiHoD>
137. LR Bendruomeninių organizacijų plėtros įstatymas. 2018 12 13, Nr. XIII – 1774. TAR 2018 12 21. Aktualiai redakcija nuo 2019 03 01). [žiūrėta 2019 01 31]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a6b2f57002d011e9a017f05dde6559c6>

138. LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymo nr. IX-1871 pakeitimo įstatymas. 2018 05 31, Nr. XIII-1224. [žiūrėta 2019 01 17]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/96665ec26a1c11e8b7d2b2d2ca774092>
139. LR Labdaros ir paramos fondų įstatymas. 1996 03 14. Nr. I - 123. Žin., 1996, Nr. 32-787. (Aktuali redakcija nuo 2019-01-01). [žiūrėta 2019 01 23]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=429309
140. LR Nevyriausybinų organizacijų plėtros įstatymas. 2013 12 19, Nr. XII-717. [žiūrėta 2018 09 24]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=463439&p_tr2=2
141. LR Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. 1995 10 04, Nr. I-1057. Žin., 1995, Nr. 89-1985. (Aktuali redakcija nuo 2010-01-05). [žiūrėta 2016 07 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363706
142. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2011). *Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas*. Vilnius. [žiūrėta 2017 01 04]. Prieiga per internetą: http://www.bendruomenes.lt/files/Bendruomeniniu_organizaciju_tyrimas.pdf
143. LR Viešųjų įstaigų įstatymas. 1996 07 03. Nr. I-1428. Žin., 1996, Nr. 68-1633. (Aktuali redakcija nuo 2019 01 01). [žiūrėta 2016 07 18]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453936
144. LR Vietos bendruomenių savivaldos politikos pagrindų įstatymas. (2016 06 09). [žiūrėta 2017 09 20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/563dc8e0313b11e6a222b0cd86c2adfc?ifwid=wny8rp0eh>
145. LR Visuomeninių organizacijų įstatymas. 1995 02 02 . [žiūrėta 2016 07 19]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=59154&Condition2=>
146. Ma, J., & Konrath, S. (2018). A Century of Nonprofit Studies: Scaling the Knowledge of the Field. *Voluntas*, 29, p. 1 139–1 158.
147. Mačiukaitė-Žvinienė, S. (2008). *Nevyriausybinių organizacijos Baltijos šalyse: įtaka demokratijai. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03S)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
148. Mačiukaitė-Žvinienė, S., & Grigaliūnaitė, J. (2006). Looking for Civil Participation in the Baltic States: Non-Governmental Sector. *Viešojo politika ir administravimas*, 17, p. 115–123.
149. Mačiulytė, J., Dedeire, M., & Prapiestienė, R. (2013). Lietuvos kaimo bendruomenės ir lokalinis vystymas. *Geografija*, 49 (1), p. 69–81.
150. Maggio, M., Grippa, F., & Passiante, G. (2008). *Social Network and Content Analysis: An Integrated Methodology to Investigate a Global Community Evolution*. AMCIS 2008 Proceedings. Paper 30.
151. Maimunah, I. (2001). *Community Development: Distance Education Module*. Institute for Distance Education, Universiti Putra Malaysia.
152. Manville, G. & Broad, M. (2013). Changing Times for Charities. Performance Management in a Third Sector Housing Association. *Public Management Review*, 15 (7), p. 992–1 010.

153. Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social*, 1 (2). [žiūrėta 2018 07 29]. Prieiga per internetą: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2386>
154. Malterud, K., Siersma, V.D., & Guassora, A.D. (2016). Sample Size in Qualitative Interview Studies: Guided by Information Power. *Qualitative Health Research*, 26 (13), p. 1 753 – 1 760.
155. Marquis, Ch., & Battilana, J. (2009). Acting globally but thinking locally? The enduring influence of local communities on organizations. *Research in Organizational Behavior*, 29, p. 283–302.
156. Marsh, G. (1999). The Community of Circumstance: Community participation in Lewisham, St. Kilda, and Knox. *Research in Community Sociology*, 9, p. 65–86.
157. Martiskainen, M. (2017). The role of community leadership in the development of grassroots innovations. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 22, p. 78–89.
158. Matarrita-Cascantea, M., & Brennan, M.A. (2012). Conceptualizing community development in the twenty-first century. *Community Development*, 43 (3), p. 293–305.
159. Mattessich, P., & Monsey, M. (2004). *Community Building: What Makes It Work*. Wilder Foundation.
160. McGaughey, F. (2018). From gatekeepers to GONGOs: A taxonomy of Non-Governmental Organisations engaging with United Nations human rights mechanisms. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 36, 2, p. 111–132.
161. Meyer, M., Moder, C., Neumayr, M., & Vador., P. (2019). Civil Society and Its Institutional Context in CEE. *Voluntas*, 30 (1), p. 1–17.
162. Mikulionienė, S., & Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2014). Lietuvos gyventojų senėjimas XXI a. pradžioje: demografinis ir gyvenimo kokybės aspektai. *Lietuvos socialinė raida*, 3, p. 25–42.
163. Moffatt, K., George, P., Alphonse, M., Kanitkar, A., Anand, V., & Chamberlain, J. (2011). Community practice at a crossroads: the impact of the global on the local in India. *Community Development Journal*, 46 (1), p. 104–121.
164. Morris, D. (2013). *Žmonių zoologijos sodas*. Vilnius: Vaga.
165. Morris, S. (2000). Defining the Nonprofit Sector : Some Lessons from History. *Voluntas*, 11 (1), p. 25–43.
166. Najam, A. (1999). Citizen organizations as policy entrepreneurs. In D. Lewis, *International Perspectives on Voluntary Action: Reshaping the Third Sector* (p. 142–181). London: Earthscan.
167. Najam, A. (2000). The Four C's of Government Third Sector-Government Relations. *Nonprofit Management and Leadership*, 10, p. 375–396.
168. Nałecz, S., Les, E., & Pielinski, B. (2015). Poland: A New Model of Government–Nonprofit Relations for the East? *Voluntas*, 26, p. 2 351–2 378.
169. Neely, S. (2003). *Non-Profits, Not-for-Profits, and Charities: What's the Difference?* [žiūrėta 2016 04 21]. Prieiga per internetą: http://www.notaries.bc.ca/resources/scrivener/fall2003/12_3_5.pdf

170. Nefas, S. (2006). Funkcionali vietos bendruomenė kaip pilietinės visuomenės pagrindas. *Viešoji politika ir administravimas*, 17, p. 81–90.
171. Nefas, S. (2007). *Funkcionali vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03S)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
172. Nefas, S. (2009). Socialinės pagalbos žmogui organizavimas – vietos bendruomenės funkcija. *Socialinis ugdymas*, 8 (19), p. 48–58.
173. Nefas, S. (2010). Savivaldybių bendruomeniškumo indeksas. *Konferencija: Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje*, p. 42–45. Vilnius.
174. Nefas, S. (2014). Local Democracy and Instruments of its Functionality in Local Self-government in Lithuania: Case Study of Alytus and Sirvintos Municipalities. *International Journal of Arts and Commerce*, 3 (2), p. 70–80.
175. Nefas, S., Smalskys, V., & Šlapkauskas, V. (2011). *Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
176. Neff, V. (2009). *The NGO Sector in Community Development: Emerging roles, strategies and identities*. [žiūrėta 2017 09 29]. Prieiga per internetą: http://digitalcommons.providence.edu/glbstudy_students/6
177. *Nevyriausybinių organizacijos veiks efektyviau*. (2014 m. 04 01 d.). [žiūrėta 2016 07 25]. Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Sveikata/nevyriausybinės-organizacijos-veiks-efektyviau/176696>
178. Nisbet, R. (1993). *Konservatizmas*. Vilnius: Pradai.
179. Nisbet, R. (2000). *Sociologijos tradicija*. Vilnius: Pradai.
180. NVO informacijos ir paramos centras. (2019). *Kas laikoma nevyriausybine organizacija ir kuo ji skiriasi nuo kitų ne pelno vienetų*. [žiūrėta 2019 12 20]. Prieiga per internetą: http://www.3sektorius.lt/docs/NVO_Lietuvoje_faktai_skaiciai_2019-12-10_21:33:03.pdf
181. NVO informacijos ir paramos centras. (2018). *Pasitikejimas nevyriausybiniemis organizacijomis*. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. [žiūrėta 2019 11 30]. Prieiga per internetą: http://www.3sektorius.lt/docs/Visuomenes_pasitikejimas_NVO_2018_2019-01-16_21:53:51.pdf
182. NVO Teisės institutas. (2008). NVO koncepcija Lietuvoje. In *NVO teisinės bazės Lietuvoje problematika. tyrimo projektas* (p. 1–26). [žiūrėta 2016 04 21]. Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.nvoteise.lt/files/u1/projektas/pirmoji_d_1_koncepcija.pdf
183. O'Mahony, S., & Lakhani, K.R. (2011). Organizations in the Shadow of Communities. In C. Marquis, *Communities and Organizations* (p. 1–110). Bingley, U. K.: Emerald Group Publishing Limited.
184. O'Neil, M., Kaye, L., & Gottwald, C. (2013). *Economic and Social Impact Study: Community and Neighbourhood Centres Sector*. Adelaide: Adelaide & Flinders Universities.
185. Omofonmwan, S. I., & Odia, L. O. (2009). The Role of Non-Governmental Organisations in Community Development: Focus on Edo State–Nigeria. *Anthropologist*, 11 (4), p. 247–254.

186. Opare, S. (2007). Strengthening community-based organizations for the challenges of rural development. *Community Development Journal*, 42 (2), p. 251–264.
187. Orban, A. (2015). Building smart communities in the Hungarian social economy. *Community Development Journal*, 52 (4), p. 668–684.
188. Overs, U. (2016). Bendruomenės organizavimas ir socialinio darbo su grupėmis patirtis: Vokietijos atvejais. Seminaras. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
189. Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
190. Parsons, T. (1991). *The Social System*. 2nd ed. – Routledge sociology classics. Taylor & Francis.
191. Pawar, M. (2014). *Social and Community Development Practice*. New Delhi: Sage Publications Pvt. Ltd.
192. Pestoff, V. (2004). *Co-production and Personal Social Services*. Universitat De Barcelona.
193. Pestoff, V. (2012). Co-Production and third sector social services in Europe: some crucial conceptual issues. In T. Brandsen, & V. Pestoff, *New Public Governance, the Third Sector, and Coproduction* (p. 13–34). New York: Routledge.
194. Phillips, N. (2017). Socialinis verslas ir pažeidžiamų grupių integracija. Konferencijos pranešimas. *Socialinio verslo forumas*. Vilnius.
195. *Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė*. (2012). Vilnius: NOIPC.
196. Pilipavičius, V. (2011). Bendruomeninio verslumo formavimas ir kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 4 (24), p. 169–178.
197. Pilipavičius, V. (2012). *Bendruomeninio verslumo formavimasis Lietuvos kaimo vietovėse*. Akademija: Aleksandro Stulginskio universitetas.
198. Piotrowicz, M., & Cianciara, D. (2013). the role of non-governmental organizations in the social and the health system. *Przegl Epidemiol*, 67, p. 69–74.
199. Pivorienė, J., & Abeciūnaitė, B. (2010). Individualaus ir grupinio socialinio darbo metodų derinimas dirbant su vaikais iš rizikos šeimų vaikų dienos centruose. *Socialinis darbas*, 9 (2), p. 40–47.
200. Ploch, L. (1976). Community Development in Action. *Journal of Community Development Society*, 7 (1), p. 5–15.
201. Pope, S., Bromley, P., Lim, A., & Meyer, J.W. (2018). The Pyramid of Nonprofit Responsibility: The Institutionalization of Organizational Responsibility Across Sectors, *Voluntas*, 29, p. 1 300–1 314.
202. Popple, K., & Quinney, A. (2002). Theory and practice of community development: a case study from the United Kingdom. *Journal of the Community Development Society*, 33 (1), p. 71–85.
203. Poviliūnas, A. (2010). Lietuvos kaimo bendruomenių sąjūdis. *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje“*, p. 55–61. Vilnius.
204. Putnam, R. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. N. Y., London, Toronto, Sydney, Singapore: Simon and Schuster.
205. Quiroz-Niño, C., & Blanco-Encomienda, F.J. (2017). Participation in decision-making processes of community development agents: a study from Peru. *Community Development Journal*, 54 (2), p. 329–351.

206. Raišienė, A. G., Vanagas, R., Žuromskaitė, B., Stasiukynas, A., Dromantaitė, A., Girčys, A. P., Tamošiūnaitė, R., & Bileišis, M. (2014). *Veiksmingos vadybos gairės: teorinės įžvalgos ir Lietuvos organizacijų atvejai. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
207. Rimkus, V., & Žemgulienė, S. (2013). Socialinės rizikos šeimų socialinio tinklo ir jo teikiamo socialinio palaikymo aspektai. *Tiltai*, 1, p. 169–184.
208. Rivera, J. D., & Nickels, A. E. (2018). Democratizing Community Development Policy and Administration. In A. E. Nickels, & J. D. Rivera, *Community Development and Public Administration Theory. Promoting Democratic Principles to Improve Communities*, (p.19–43). Taylor & Francis.
209. Robertson, D., Smyth, J., & McIntosh, I. (2008). *Neighbourhood Identity: Effects of Time, Location and Social Class*. York: Joseph Rowntree Foundation.
210. Rodrigues, M. (2017). Community therapy? Parallels and distinctions between counselling and capacity building. *Community Development Journal*, 52 (2), p. 372–377.
211. Ruškus, J. (2014). Bendruomenė yra galimybė įveikti kitoniškumą. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 17 (1), p. 141–145.
212. Salamon, L. M., & Sokolowski S. W. (2004). *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector. Volume Two*. Kumarian Press, Inc. ISBN 1-56549-184-X.
213. Salamon, L.M., & Aheier, H.K. (1996). *Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally*. USA: The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies .
214. Sampson, R. (2012). What community supplies. In J. DeFilippis, & S. Saegert, *The Community Development Reader* (2nd ed.) (p. 308–318). London: Routledge.
215. Schiele, J.H., Jackson, M. S., & Fairfax C.N. (2005). Maggie Lena Walker and African American Community Development. *Affilia*, 20 (1), p. 21–38.
216. Scot, J. (2017). *Social Network Analysis*. SAGE.
217. Stake, R. (2010). *Qualitative Research. Studying How Things Work*. The Guilford Press.
218. Stanica, V. (2014). *Community Development: Case Studies*. Cluj-Napoca: Accent.
219. Stephenson, M. (2007). Developing Community Leadership Through the arts in Southside Virginia: Social Networks, Civic Identity and Civic Change. *Community Development Journal*, 42 (1), p. 79–96.
220. Stimson, C. (2014). *Education after School*. Routledge.
221. Storper, M. (2005). Society, community, and economic development. *Studies in Comparative International Development*, 39 (4), p. 30–57.
222. Suárez, D., & Marshall, J. H. (2014). Capacity in the NGO Sector: Results from a National Survey in Cambodia. *Voluntas*, 25 (1), p. 176–200.
223. Šilinskytė, A. (2013). Nevyriausybių organizacijų veikla ir vaidmuo Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 12 (2), p. 326–338.
224. Šimašius, R. (2007). *Ne pelno organizacijos. Prigimtis ir reglamentavimas*. Vilnius: Eugrimas.

225. Štuopytė, E. (2002). *Teritorinės bendruomenės centro darbo su vaikais socialinės edukacinės funkcijos ir jų raiškos ypatumai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (S07)*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
226. Tang, N., & Sun, F. (2017). Shequ construction and service development in urban China: an examination of the Shenzhen model. *Community Development Journal*, 52 (1), p. 10–20.
227. Taylor, R., Torugsa, N., & Arundel, A. (2019). Organizational Pathways for Social Innovation and Societal Impacts in Disability Nonprofits. *Voluntas*, 30 (2), p. 1–18.
228. Telešienė, A. (2008a). Atvejo studija. In V. Morkevičius, A. Telešienė, & G. Žvaliauskas, *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su NVivo ir Text Analysis Suite*, (p. 28–31). Kaunas.
229. Telešienė, A. (2008b). Kokybinių duomenų analizės pagrindimo ir patikimumo kriterijai. In V. Morkevičius, A. Telešienė, & G. Žvaliauskas, *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su NVivo ir Text Analysis Suite*, (p. 176–186). Kaunas.
230. Tendler, J. (1997). *Good Governance in the Tropics*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
231. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
232. Torri, M. (2012). Community gender entrepreneurship and self-help groups: a way forward to foster social capital and truly effective forms of participation among rural poor women? *Community Development Journal*, 47 (1), p. 58–76.
233. Ugarte, L., & Martin-Aranaga, I. (2011). Social work and risk society: the need for shared social responsibility. *European Journal of Social Work*, 14(4), p. 447–462.
234. Vaivada, S. (2015). *Asmenybės saviugda dalyvaujant nevyriausybinių organizacijų sveikos gyvensenos ugdyme. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07S)*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
235. Valackienė, A., & Žalnieriūnienė, E. (2015). Bendruomenės dalyvavimas savivaldos procesuose: vietos bendruomenės atvejo analizė. *Tiltai*, 2, p. 21–38.
236. Valantiejus, A. (2003). Sociologiniai bendruomenės sąvokos aspektai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 18, p. 461–473.
237. Vasconcellos, A. M., & Sobrinho, M. V. (2015). Institutional Development for Good Governance: the role of intermediary NGOs in Pará state, Amazonia. *Revista de Administração Pública*, 49(3), p. 793–815.
238. Vilkas, M., & Bučaitė-Vilkė, J. (2009). Besiformuojanti tinklaveikos teorija. *Ekonomika ir vadyba*, 14, p. 100–106.
239. Vorevičienė, J., & Butkevičienė, E. (2015). Kauno miesto nevyriausybinių organizacijų vaidmuo įgyvendinant šeimos politiką. *Viešoji politika ir administravimas*, 14 (1), p. 76–90.
240. Wasserman, S., & Faust, K. (1999). *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge University Press.

241. Waweru, R. (2015). Authentic community development: principles and fundamentals. *International Journal of Humanities & Social Science Studies*, 1 (5), p. 64–70.
242. Westbrook, R. (1993). *John Dewey and American Democracy*. Cornell University Press.
243. William, M. (2012). *African American Community Development (with Twelve Case Studies): A Plan for Self-determination*. Edwin Mellen Press.
244. Zainal, Z. (2007). Case study as a research method . *Jurnal Kemanusiaan*, 9, p. 1–6.
245. Žalimienė, L., & Rimšaitė, E. (2007). Nevyriausybių organizacijų metamorfozės – nuo labdaringos pagalbos vargšams XVIII amžiuje iki socialinių paslaugų rinkos dalyvio šiuolaikinėje visuomenėje. *Socialinis darbas*, 6 (1), p. 83–95.
246. Žiliukaitė, R. (2004). Socialinis kapitalas ir demokratijos veiksmingumas. *Kultūrologija*, 11, p. 42–54.
247. Žiliukaitė, R. (2006). Ką renkams – laisvę telktis ar likti nuošalyje? In A. Ramonaitė, & R. Žiliukaitė, *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis* (p. 20–42). Versus aureus.
248. Žiliukaitė, R., & Ramonaitė, A. (2006). Pilietinės visuomenės žemėlapis. In A. Ramonaitė, & R. Žiliukaitė, *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis* (p. 9–18). Versus aureus.
249. Žiliukaitė, R. (2007). Savanoriškų organizacijų veiklos efektyvumas: Lietuvos kaimiškųjų bendruomenių organizacijos. *Socialinis darbas*, 6(1), p. 15–26.

PRIEDAI

1 priedas

Bendruomenės apibrėžimų įvairovės pavyzdžiai

Apibrėžimo esmė	Apibrėžimo pavyzdys
Bendruomenė kaip veiksmas, procesas, situacija	Asmenų <i>bendro, kolektyvinio veiksmo procesas</i> , dalijantis tarpusavyje bendromis vertybėmis, požiūriais (Checkoway, 1997, p. 13).
	Tai ne tik giminystės ryšiai, artimiausi ryšiai, tačiau ir beasmenis, racionalus, sutartinis ryšys, kur, remiantis įprasmintomis esamoje socialinėje situacijoje normomis, vertybėmis, bendruomenės nariai, net būdami skirtingi, individualūs, linkę vieni su kitais <i>vienytis, burtis į organizacijas bei drauge veikti</i> , siekiant bendros gerovės tikslų (Ferlander, 2003, p. 33–36).
	Veikėjas, formuojantis „gyvenimo būdą, tautiškumą ir etnokultūrą bei valstybingumo sanklodą, <...> visavertis socialinis partneris, <i>dalyvaujantis</i> sprendžiant šalies ekonomines, socialines, politines, kultūrinės ir aplinkosauginės problemas“ (Pilipavičius, 2011, p. 169).
	Socialinės <i>sąveikos forma</i> , kuri turi daug sąlyčio taškų, yra patvari tarpusavio santykių prasme bei įteisinta instituciškai (Valantiejus, 2003, p. 472).
	<i>Situacija vystyti ir praktikuoti</i> socialines normas, socialinius tinklus bei socialinį kapitalą (Sampson, 2012).
	„ <i>Funkciniai saitai</i> , siejami socialinių gėrybių ir procesų gamybos ir vartojimo, pavyzdžiui, religija, švietimas, socializacija, socialinė kontrolė, institucinis dalyvavimas ir savitarpio pagalba“ (Chaskin, Joseph, 2010, p. 300).
Bendruomenė kaip grupė, organizacija, erdvė	Tai tam tikras elementas arba <i>socialinė grupė</i> , sudaranti visuomenę, kur svarbiausias iš tų elementų – šeima, parengianti individą gyvenimui didesnėje bendruomenėje bei užtikrinanti jo socializaciją (Nisbet, 2000, p. 106–107).
	Susivienijusi <i>individų grupė</i> , kuri veikia kolektyviai, organizuotai, siekdama bendrų rezultatų, patenkinant sutampančius grupės narių interesus, nulemtus suvokimo, vertybių, požiūrių (O'Mahoney, Lakhani, 2011, p.4)
	<i>Struktūra</i> , tarp valstybės bei individo, kuri jungia šeimas, tolimesnius giminaičius, kaimynus, įvairias gildijas, bažnyčios narius, tam tikrai socialinei klasei priklausančius asmenis (Kubilius, 2006).
	<i>Konkretus socialinis darinys (erdvė)</i> , kurio nariai gyvena konkrečioje geografinėje, turinčioje aiškias ribas teritorijoje bei turi interesus, kurie skiriasi nuo interesų žmonių, gyvenančių už tos teritorijos ribų (Chaskin, Joseph, 2010).
	Tai <i>žmonių grupės</i> , susibūrusios draugėn dėl tam tikrų juos vienijančių, joms bendrų požymių: kaimo gyventojai, tam tikros profesijos atstovai, interesų grupės, atskiras veiklas vykdančios grupės ir t. t. (Krogh, 2011).
	Geografinės teritorijos neribojama <i>žmonių grupė</i> , siejama bendrų interesų, veiklos, įsitikinimų, vertybių, kurie ir lemia tokios bendruomenės veiklą (Brint, 2001, p. 8).
	Žmonės, organizacijos ar verslas, esantys konkrečioje <i>geografinėje teritorijoje</i> , vienijami vietos kultūros, normų, identiteto, teisės normų (Marquis, Battilana, 2009, p. 286).
	Pirminė tikrovė, <i>artimoji socialinė aplinka</i> , lemianti tai, kaip asmuo save identifikuoja, kokias funkcijas sau priskiria „natūralioje“ moralinių įsipareigojimų aplinkoje“ siejama „su tradicija, papročiais bei įpročiais, artimais „giminystės“ (realios ar tariamos) saitais, jausmais, galbūt netgi moteriškumu, kolektyvinio mąstymo ir elgesio normomis“ (Valantiejus, 2003, p. 473), pasireiškiančių beasmenių arba visai bendruomenei naudingų, svarbių tikslų siekiu neužsidarant individualioje realybėje (Nisbet, 2000, p. 137, 145–146).

	Nepriklausoma nuo valdžios, žemiausio administracinio teritorinio vieneto žmonių sąjunga, vietos bendruomenė, asociacija bei socialinė organizacija (Nefas, Smalskys, Šlapkauskas, 2011).
	Plati grupavimosi su kitais individualais galimybių erdvė , įvairovė. Kur dalinamasi bendru identitetu, lūkesčiais, interesais (Storper, 2005, p. 34).
	Visuomenės dalis , vienijama kalbos ir papročių, pasižyminti gyvenimu bendroje teritorijoje, tam tikrų elgesio taisyklių, tvarkos laikymusi, siekiant išgyventi ir patenkinti tiek pagrindinius poreikius, tiek aukštesnius gyvenimo bendruomenėje tikslus (Nefas, Smalskys, Šlapkauskas, 2011).
Bendruomenė kaip vertybė, tradicijos	Terminas, apibūdinantis tokius esminius tarp individų egzistuojančius aspektus kaip tapatumas ir socialiniai ryšiai bei santykiai , integruojantys žmones kaip individualius asmenis į platesnes socialines struktūras ir tarpusavio santykius, vedančius į pokytį (Yar, 2004).

Lentelė sudaryta darbo autorės

Anketinės apklausos klausimynas

1. Organizacijos įsteigimo data (arba veiklos vykdymo pradžia, jei po įsteigimo organizacija kurį laiką dar nevykdė veiklos): _____.
2. Jūsų atstovaujama nevyriausybinė organizacija veiklą vykdo:
  - mieste,
  - rajone.
3. Samdomų darbuotojų skaičius organizacijoje: _____.
4. Bendruomenės centro (organizacijos) narių skaičius: _____.
5. Organizacijos vadovo amžius: _____.
6. Organizacijos vadovo lytis:
  - moteris,
  - vyras.
7. Organizacijos vadovo išsilavinimas ir išsilavinimo sritis:
  - vidurinis,
  - aukštesnysis,
  - nebaigtas aukštasis,
  - aukštasis .
8. Organizacijos vadovo darbo patirtis nevyriausybiniam sektoriuje (metais): _____.
9. Ar bendruomenės organizacijos / centro įkūrimui Jūsų atstovaujamoje teritorijoje turėjo įtakos kuris nors iš šių veiksnių:
  - teritorijos geografinės padėties problematika ir su tuo susiję veiksniai,
  - teritorijos istorinė / kultūrinė situacija,
  - gyventojų demografinė / socialinė situacija,
  - vietos, nacionalinės valdžios ar ES institucijų teikiama parama,
  - itin aktyvių gyventojų savanoriškos iniciatyvos,
  - kita: _____.
10. Kokias veiklas vykdo Jūsų atstovaujama organizacija?
  - organizuoja renginius bendruomenės teritorijoje,
  - organizuoja bendruomenės narių susirinkimus,
  - organizuoja teritorijos aplinkos tvarkymo darbus,
  - ieško finansavimo bendruomenės teritorijos vystymuisi,
  - įgyvendina, koordinuoja bendruomenėje vykdomus projektus,
  - atstovauja bendruomenės interesus vietos ir nacionalinės valdžios institucijose,
  - teikia įvairias (socialines, edukacines, kt.) paslaugas bendruomenės nariams,
  - vykdo bendruomenės poreikių, susijusių su gyvenimu bendruomenės teritorijoje, tyrimus, apklausas,
  - kita veikla (įrašykite): _____.
11. Kokių tikslų siekiama vykdant organizacijos veiklą arba kokia Jūsų atstovaujamos organizacijos paskirtis (*pažymėkite (arba įrašykite) 3 pačius svarbiausius tikslus*):
  - bendruomenės ūkinių reikalų tvarkymas,
  - bendruomenės saugumo klausimų sprendimas,
  - bendruomenės interesų atstovavimas valdžios institucijose,
  - kultūros ir sporto renginių, švenčių organizavimas bendruomenės nariams,
  - religinių poreikių tenkinimas,
  - vaikų ir jaunimo užimtumo organizavimas,
  - bendruomenės teritorijoje gyvenančių jos narių švietimas, mokymas, informavimas įvairiais (teisinais, socialiniais, ekonominiais ir t. t.) klausimais,
  - bendruomenės verslumo skatinimas ir verslo vykdymas,

- socialinių paslaugų, pagalbos teikimas bendruomenės nariams,
- gyvenamosios aplinkos tvarkymas,
- kita (įrašykite): _____.

12. Kuriuos iš žemiau išvardytų bruožų priskirtumėte Jūsų miesto / miestelio / rajono bendruomenei prieš įkūriant nevyriausybinę organizaciją ir kuriuos bruožus priskirtumėte prie atsiradusių, išryškėjusių veiklą bendruomenėje vykdančią nevyriausybinei organizacijai?

Bendruomenės bruožas	Prieš NVO įkūrimą	Veikiant NVO	Nebuvo nei prieš NVO įkūrimą, nei jai veikiant
Besimokanti bendruomenė, kurioje vyrauja pasitikėjimas ir sanglauda	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Sąžininga ir teisinga bendruomenė, kurioje ginamos piliečių teisės ir užtikrinama galimybių lygybė bei pripažįstami kultūriniai skirtumai	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Aktyvi bendruomenė, kurioje jos nariai buvo pilnai įsitraukę į įvairias vietos veiklas, turinti aiškų identitetą bei tradicijas	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Savarankiška ir įtakinga bendruomenė, turinti stiprų balsą atstovaujant jos narių interesams valstybės įstaigose, institucijose	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Ekonomiškai stipri bendruomenė, kuri sudaro jos nariams galimybes dirbti bei išlaiko aukštą gerovės lygį	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Bendruomenė, besirūpinanti savo narių poreikiais suteikianti reikiamas bei paklausą atitinkančias paslaugas	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Žalia bendruomenė, turinti sveikatai palankią ir malonią aplinką, sauganti išteklius ir skatinanti aplinkosauginę atsakomybę	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Bendruomenė, kurioje jos nariai nebijo nusikaltimų, smurto, nekyla kitoks pavojus	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Bendruomenė, kuri žmonėms patinka, kurioje jie jaučiasi laimingi	☐ taip	☐ taip	☐ taip
Bendruomenė, kuri yra ilgalaikė, t. y. jos gyventojų kaita nėra žymi	☐ taip	☐ taip	☐ taip

13. Su kokiais institucijomis, įstaigomis, įmonėmis, organizacijomis bendradarbiauja Jūsų atstovaujama nevyriausybinė organizacija ir kaip intensyviai?

	Nebendradarbiauja	Retai	Kartais	Dažnai	Nuolat
Vietos seniūnija	☐	☐	☐	☐	☐
Miesto / rajono savivaldybė	☐	☐	☐	☐	☐
Centrinės valdžios institucijomis	☐	☐	☐	☐	☐
Švietimo įstaigomis	☐	☐	☐	☐	☐
Sveikatos priežiūros įstaigomis	☐	☐	☐	☐	☐
Privataus verslo įmonėmis	☐	☐	☐	☐	☐

Religinėmis organizacijomis	☐	☐	☐	☐	☐
Kitomis NVO	☐	☐	☐	☐	☐

14. Kaip apibūdintumėte Jūsų atstovaujamos organizacijos bendradarbiavimą su vietos valdžios institucijomis atsižvelgiant į tikslų, palankių bendruomenei, siekį bei tam taikomas priemones (strategijas) (pasirinkite 1 tinkamiausią variantą)?
- nevyriausybinių organizacijų ir vietos valdžios institucijų bei įstaigų, dalyvaudamos bendruomenės vystymosi procese, siekia panašių bendruomenei palankių tikslų ir taiko panašias priemones (strategijas) tiems tikslams pasiekti;
  - nevyriausybinių organizacijų ir vietos valdžios institucijų bei įstaigų, dalyvaudamos bendruomenės vystymosi procese, siekia panašių bendruomenei palankių tikslų, tačiau jiems pasiekti taiko skirtingas strategijas, t. y. tikslai sutampa, o priemonės jiems pasiekti skiriasi;
  - nevyriausybinių organizacijų ir vietos valdžios institucijų bei įstaigų, bendradarbiaudamos bendruomenės vystymosi procese, siekia palankių bendruomenės gerovei tikslų skirtingai juos suvokdamos, nevienodai identifikudamos egzistuojantį paslaugų, pagalbos bei priemonių problemoms spręsti poreikį, nors ir taiko panašias priemones (strategijas) tiems tikslams pasiekti, pavyzdžiui, valstybinis sektorius mažina skurdą skirdamas pašalpas, o nevyriausybinių organizacijų siekia įgalinti bendruomenę kurti verslą, neskatindama gyventi jos narius iš pašalpų ir pan.;
  - nevyriausybinių organizacijų bei valstybės institucijų, įstaigų sunkiai arba visai neranda bendradarbiavimo būdų bei laiko vieni kitų tikslus ir priemones (strategijas) kaip netinkamas, prieštaraujantis vienas kitam.
15. Kokios Jūsų atstovaujamos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo su privataus sektoriaus įmonėmis priežastys (pažymėkite visas tinkamas arba pažymėkite atsakymą „nebendradarbiaujama“, jei tokios partnerystės nevykdo)?
- nebendradarbiaujama,
  - finansinė parama organizacijai ir jos veiklai paremti,
  - labdaros bendruomenei teikimas,
  - kitos priežastys (įrašykite):_____.
16. Kaip intensyviai į Jūsų atstovaujamos nevyriausybinių organizacijų veiklą įsitraukia bendruomenės gyventojai (savanoriai), kurie nėra organizacijos nariai?
- įsitraukia arba yra įtraukiami tik esant poreikiui, t. y. retai,
  - įsitraukia dažniau nei tik esant poreikiui, t. y. kartais,
  - įsitraukia dažnai, tačiau ne nuolat,
  - bendruomenės teritorijos gyventojai, nesantys oficialūs organizacijos nariai, įsitraukia į BC veiklą nuolat.
17. Kokios priežastys (motyvai) skatina bendruomenės gyventojus įsitraukti į nevyriausybinių organizacijų veiklą (pažymėkite 3, Jūsų manymu, pagrindines)?
- poreikis bendrauti, neužsidaryti namuose,
  - lūkestis su bendruomenės pagalba efektyviau spręsti gyvenamosios aplinkos ūkinius, organizacinius klausimus ir problemas,
  - noras realizuoti save dalijantis sukauptomis žiniomis, patirtimi su bendruomene ir prisidėti prie bendruomenės vystymosi,
  - poreikis įsitraukti į bendruomenės kultūrinę veiklą, tradicijų ir vertybių puoselėjimą,
  - siekis lyderiauti, būti aktyviu ir svarbiu žmogumi bendruomenėje,
  - galimybė prisidėti prie bendruomeninės veiklos ir jaustis jos dalimi,
  - poreikis jaustis saugiu ir pažinti bendruomenės, kurioje gyvena, kaimynus,
  - noras pritaipyti prie bendruomenės, t. y. nes visi (ar daugelis) kaimynai vienaip ar kitaip prisideda prie bendruomenės centro veiklos,
  - kiti motyvai (įrašykite):_____.
18. Kokios Jūsų atstovaujamos organizacijos metinės pajamos (2016 m.)?
- <300 Eur,

- 301–600 Eur,
- 601–900 Eur,
- 901–1 200 Eur,
- 1 201–3 000 Eur,
- 3 001–15 000 Eur,
- >15 000 Eur,
- pajamų nebuvo.

19. Jūsų atstovaujamos organizacijos pajamų šaltiniai:

- narystės mokestis,
- 2 proc. pajamų gyventojų pajamų mokestis,
- savivaldybės / valstybės finansuojami projektai,
- ES programų lėšomis finansuojami projektai,
- kiti fizinių / juridinių asmenų piniginiai įnašai, aukos,
- organizacijos uždirbtos pajamos,
- kiti šaltiniai:_____.

20. Ar sutinkate dalyvauti tolesniame tyrimo etape (interviu), jei į ją bus atrinkta Jūsų atstovaujama organizacija?

- ne,
- taip.

Jei į 20 klausimą atsakėte teigiamai, užpildykite kontaktinės informacijos langelius (žemiau), kad galėtume lengviau su Jumis susisiekti:

- a) Jūsų vadovaujamos organizacijos tikslus pavadinimas:_____.
- b) Jūsų telefono numeris, kuriuo greičiausiai ir betarpiškai būtų galima susisiekti:_____.
- c) Jūsų el. pašto adresas:_____.

Giluminių interviu klausimų gairės

1. Darbo su vietos bendruomenių organizacijomis patirtis: kiekybine ir kokybine prasmėmis valstybės sektoriaus įstaigų / privataus verslo atstovų požiūris pagal konkrečią situaciją.
2. Partnerystės su konkretais atvejo BC / valstybės įstaiga / privataus verslo įmone / kitais vietos veikėjais patirtis.
3. Bendradarbiavimo tarp atvejo vietos bendruomenei atstovaujančio BC ir įstaigos pradininko priežastys / nauda / lūkesčiai.
4. Kokiomis priemonėmis arba veikla įstaiga / įmonė / vietos gyventojas įsitraukia į BC veiklą / į bendradarbiavimą su BC?
5. Kodėl (ne)prisideda prie bendruomeninės veiklos? Kas tai skatina (vidaus ir išorės motyvai)?
6. Lūkesčiai BC veiklos atžvilgiu?
7. BC veiklos kokybės / pridėtinės vertės vietos bendruomenei vertinimas.
8. Bendruomeninės veiklos ateities perspektyva bendruomenės organizacijos atstovo / vietos gyventojų / valstybės įstaigos / privataus verslo atstovo akimis.
9. Tyrimo dalyvio demografiniai duomenys.

SL344. 2020-**-*, * leidyb. apsk. I. Tiražas 14 egz. Užsakymas *.

Išleido Kauno technologijos universitetas, K. Donelaičio g. 73, 44249 Kaunas
Spausdino leidyklos „Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424 Kaunas